

HRVATSKI
DIJALEKTOLOŠKI
ZBORNIK

Knjiga 1.

Z A G R E B 1 9 5 6

Tehnička redakcija, tisak, uvez i oprema:

IZDAVAČKI ZAVOD JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
ZAGREB

Godine 1953. predložili su Petom odjelu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti profesori Filozofskoga fakulteta u Zagrebu DR. MATE HRASTE, DR. JOSIP HAMM i DR. PETAR GUBERINA, da jedna dijalektološka ekipa prouči susački govor. Do toga časa nitko nije objavio iscrpniji prikaz o susačkom govoru, a i inače je predodžba o Susku bila vrlo blijeda, da ne kažemo iskrivljena.

Jugoslavenska akademija prihvatila je prijedlog dra. M. Hraste, dra. J. Hamma i dra. P. Guberine i uputila njih na Susak. Tako je stvorena dijalektološka ekipa za Susak, koja je na svom prvom putovanju ponijela sa sobom magnetofon i snimila na magnetofonske vrpce veći broj tekstova. Radio-stanica Zagreb uputila je s ekipom tehničara Vilka Tereka.

Već nakon prvog boravka na Susku članovi ekipe u svom izvještaju istakli su, da susački govor ima mnogo zanimljivih crta. Istovremeno su nastojali da pokažu (i u izvještajima i u svojim štampanim člancima i predavanjima preko radija), da bi bilo vrlo korisno za nauku i za nacionalnu kulturu proučiti Susak sa svih stanovišta.

Članovi ekipe bili su vrlo lijepo primani od Suščana, koji su osjetili da im dijalektološka ekipa prilazi s naučnim interesom i velikom ljubavi prema njima.

Ovaj rad o susačkom govoru predstavlja plod zajedničkog istraživanja dra. Mate Hraste, dra. Josipa Hamma i dra. Petra Guberine. Razumljivo je, da je u kasnijim stadijima došlo do podjele rada, te je na ovaj način izvršena prva i osnovna redakcija pojedinih dijelova:

DR. MATE HRASTE: Morfologija.

DR. JOSIP HAMM: Historijski dio, fonetika, rječnik.

DR. PETAR GUBERINA: Struktura susačkog govora, sintaksa, stilistika.

II. Dio, to jest »ZALEĐE SUSKA DANAS« (Današnji lošinjski govor) obradio je dr. Josip Hamm.

GOVOR OTOKA SUSKA

I

UVOD

Susak (akc. Sūsak) je otočić, koji se nalazi na zapad od Maloga Lošinja – daleko istaknut u more, sâm, kao Helgoland (s kojim ga ispo-ređuje Brunialti), sa Srakanom Velom i Malom i s Unijama između sebe i otoka Lošinja (prema Čunskom i prema Osorščici). Fortis, koji je tamo bio g. 1770, kaže, da se Susak nalazi sedam do osam milja daleko na zapad od Malog Lošinja, petnaest od Osora, trideset i pet od Cresa i tek nešto malo više od ušća Raše, koje mu leži upravo nasuprot.¹

Pripadao je u staro doba skupini tzv. manjih Apsirtida – otočja, za koje su u Starom vijeku (tamo od Apolonija sa Roda u III vijeku prije naše ere), pa i u Srednjem i u Novom vezali krvavu tragediju Jazona, Medeje i Apsirta, kojega su, navodno, kod Osora ubili, i prema kojem je cijelo ovo otočje dobilo svoje ime.

U povijesti Susak se pojavljuje razmjerno kasno. Ivan Đakon u početku XI vijeka piše, da su g. 844. kod Suska Saraceni pobili mletačko brodovlje i natjerali ga u bijeg. U XI vijeku znamo, da je na Susku bio vrlo ugledan benediktinski samostan (sv. Nikole ili sv. Mihovila), koji je ondje postojao i u XIV vijeku (još 1280. susački opat otpušta neke otoke Mlečanima, a g. 1266. spominje se među monasima sv. Krševana u Zadru neki *Mattheus condam abbate de Sansico*, i t. d.).²

U listinama i poveljama, i u aktima mletačkih duždeva Susak se u XIII i XIV vijeku nekoliko puta spominje, tako g. 1208, 1229, 1280, 1356. i d. U prvom se Omišani obvezuju, da ne će napadati Mlečane »a

¹ 44° 30.8' sjv. šir. i 14° 18.4' ist. duž., duljina 3,6 km, širina 2,2 km, površina 4,1 km².

² Vidi I. Ostojić, *Katalog benediktinskih samostana na dalmatinskom primorju*, Split 1941., str. 35–36. i L. Košuta, *Ubikacija benediktinskog samostana »Montis Garbi« na otoku Lošinju*, Zbornik Histor. instituta Jugosl. akademije I, Zagreb 1954, str. 125–135.

Sansico autem usque Venetias« (od Suska sve do Mletaka), u drugoj se Susak, koji je imao i prepošta i priura (v. S. MITIS, Storia dell' isola di Cherso – Ossero dal 476 al 1409, Poreč 1925, str. 110), po ugledu izjednačuje s Rabom i s Dubrovnikom (*comitatus Arbe et Ragusii et Sansegi et honorificentias omnes Histriae*), u trećoj Mleci daju M. Maurocenu svu osorsku kneževinu – bez Unija, Suska, Srakana i Ilovika (*exceptis insulis Nia, Sansigo, Canidulis et Neumis, quas mihi non concessistis, et de eis nullo modo debeo me intermittere*), a u četvrtoj se opet spominje samostan sv. Nikole na Susku, koji je samostanu Portus Novi u Jakinu bio dao neka dobra.³

I pored ovih podataka, koji su vrijedni (iako u ograničenoj mjeri i samo za neka razdoblja), o Susku, o njegovu postanku i njegovu naselju, i o njegovu imenu znamo malo što.

U latinskim ispravama on se zove *Sansagus* (Ivan Đak.), *Sansacus* (u potvrđama montekasinskih posjeda od XII do XV vijeka), *Sansicus* (1208, 1266, 1356), *Sansegius* (1229, 15. IX. 1280), *Sansigus* (25. III. 1280), a u Krešimirovoj listini iz g. 1071, za koju se sada pouzdano misli, da je falsifikat i da nije starija od XIII stoljeća, *Sansicouo* (*Deo et monasterio sancti Michaelis de Sansicouo*), za koje se ime u prvo vrijeme mislilo, da predstavlja »uopće najstariji zabilježeni srpsko-hrvatski adjektiv«, i da se takav »adjektiv od staroga imena ostrva sačuvaao do danas samo još u imenu *Lastovo* za staro *Lasta*, ili *Lausta* iz *Ladesta*«. ⁴

Staro slavensko ime otoku je *Susak* (i piše se isključivo ovako u notarskim spisima starijega lošinjskoga notara Mikule Krstinića). Etimologijom ovoga imena dosada su se pozabavili – koliko je nama poznato – od naših autora Mažuranić (VI.), Skok i – posredno – Rački.

Mažuranić se (u *Primjerima*, str. 340) pita, navodeći riječ *susek* (prema *sek-*) »nije li ime našem otoku, što ga Talijani zovu *Sansego* (*sanseg*, tal. *sansuco* = mažurana), a sami domaći izgovaraju *Sonsek* (s nosnim glasom), za pravo odatle poteklo«, a prof. Skok (o. c. 235) *Susak* izvodi od *Sansegius*, a ovo od grčke riječi *sampsychon*, koja znači mažurana. Rački se (kao što je rečeno, posredno) priklanja koncepciji, prema kojoj bi *Susak* mogao biti čakavski oblik za starije (čakavsko) *Šušak* (Docum. str. 90, 356). Ovako je mislio i Malecki (*Suszak* – tak brzmi stara chorwacka nazwa tej wyspy, ale zazczyna ją wypierać *Sansih* = włos. *Sansigo*. *Mieszkańcy wyspy Suszak nazywają się Śujczani, kobiety: Śujczanice*), isporučujući *Susak* s predgrađem Rijeke *Sušakom*.⁵

Mažuranićevo predmnijevanje valja odbiti, jer uopće ne uzimlje za polazni momenat slavenski oblik (*Susak*), nego talijanski (*Sansego* i prema njemu *Sonsek*, *Sosek*, *Sosik*), u kojem *sek-*, naravno, sa slavenskim korijenom *sek-* (ili *sêk-* u *sjeći*, *sjekira*) nema i ne može imati ništa zajedničko.

³ Košuta o. c. 132 b. 7; P. Guberina, *Susak, Riječka Revija* 1953, 3–4.

⁴ P. Skok, *Dolazak Slavena na Mediteran*, Split 1934, str. 235.

⁵ M. Malecki, *Čakawizm z uwzględnieniem zjawisk podobnych*, PAU Prace komisji językowej 14, Kraków 1929, str. 36.

Ni povezivanje *Susak* || *Sušak* (*Suska* sa *Sušakom*) nema opravdanja. U aktima lošinjskih notara, koji su pisani čakavski, nigdje nema oblika *Sušak* ili lokativa *na Sušku*, *na Sušci*, već samo *Susak*, *na Susku* (tako 1590, 1614) ili *na Susci* (na pr. 26. I. i 22. IV. 1591). *Sušak* bi pretpostavljao **suh-'ak-š*, i *a* bi u njem bilo etimologijsko, dakle trajno (v. *Sušak*, *Sušaka*, *na Sušaku*), a ne refleks poluglasa, kao što je u *-bcv* u *Sušac* (otočić zapadno od Korčule i Lastova u Dalmaciji), gen. *Sušca*, lok. *na Sušcu*. Formant, kojim je stvoren naziv *Susak*, jest *-šk-š*, i pred njim suglasnik *h* ne prelazi u *š* (dok u lokativu, u kojem je sufiks bio *ē* ili, poslije, *i*, suglasnik *k* prelazi u *c*: *na Suscē*, *na Susci*).

Kao što je rečeno, po mišljenju P. Skoka ime *Susak* dolazilo bi od *sampsychon* = *mažurana*.⁶ Ovo tumačenje moglo bi se prihvatiti. Grci su još prije Romana rado dolazili na obalu našega Jadrana i na otoke ovoga područja. Neka naša imena mjesta zovu se upravo prema grčkim nazivima za biljke. Tako i naziv za *Split* potječe od grčkoga *Aspalathos*, od imena bodljikave brnistre, koja se i danas zove kod Grka u Donjoj Italiji *spalassu* (v. P. SKOK, *Dolazak Slavena na Mediteran*, str. 12). I na samom Kvarnerskom otočju nalazimo na otoku Pagu grčki naziv *Cissa*, što znači *bršljan*, a tako se u Starom i Srednjem vijeku zvalo naselje i tvrđa, od kojih se i danas tragovi vide. I samo ime sačuvalo se do danas u čakav. obliku *Caska* (v. SKOK, *ibid.*). Prema tome je i naziv za *Susak* – jer je na otoku bilo podesnoga tla za uzgajanje mažurane – mogao doći od grčke riječi *sampsychon*, samo što je ona u romanskim ustima mogla poprimiti oblik *Sansigus*, *Sansacus*, a odavle su je Slaveni mogli preuzeti prema svojim glasovnim zakonima u obliku *Sqsškš*, *Susak*.

Danas, doduše, mažurane na otoku gotovo i nema, kao što nema ni njezine suvrste (*Origanum hirtum* Lk.), koju u onim krajevima zovu urigan, a *Haračić* ju je zabilježio samo na Lošinju, na Unijama i na Koludarcu.⁷ Međutim, to ne mora značiti, da je ni u grčko vrijeme ondje nije bilo, i da Grci po njoj nisu mogli prozvati ovaj otok.⁸

U talijanskim (mletačkim) ispravama ime je ovom otoku obično *Sansego*, *Sansigo*. Prvi je naziv stariji od drugoga, koji po završetku može predstavljati susački (slavenski) refleks *ē* ispred velarnoga *g*. U mlađim zapisima lošinjskih notara, kada se upotrebljava talijanski naziv, on

⁶ S grč. *sampsychon* dovodio je ime *Suska* u svezu P. Skok u radnji *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* (toponomastička ispitivanja), Zagreb 1950, str. 40 i *Zeitschrift für roman. Philologie* 54, 491.

⁷ A. Haračić, *L'isola di Lussin, il suo clima e la sua vegetazione*, M. Lošinj 1905.

⁸ Tal. zapis negdje s početka ovoga stoljeća, koji se jedini o prošlosti otoka našao u župnom uredu na Susku (*Sansego. Cenno storico e un po di tradizione*, cit. *Cenno*) sadrži jednu drugu etimologiju, koju tu i tamo ponavljaju poneki ljudi u onom kraju, i koja ime ovom otoku izvodi od *San Sisto*, naime, da je – navodno – Siksto V potkraj XVI vijeka pomogao naseljavanje otoka prebacivši onamo brodom (*su una galea Veneta*) četiri porodice sa Krima (*della Crimea*; to bi imali biti Morini, Taraboće, »Hramsci« – koje pisac identificira s Hrončevićima – i Scrivani, koji su tek poslije svojim imenu pridružili ono *-iē* (sic! *aggiungendo il »ich«*). Maštanje, koje nema osnove).

redovno završava na -ig (na Sansigu, tako g. 1603, 1610, 1613, 1614, 1618, 1620, 1623; jednako u glagoljskim zapisima »od duš« u Osorskom arhivu, no tal. je oblik *Sansego*, *Sansegho*), a i danas se tu i tamo pored domaćega *Susak* govori *Sqsiç*, za stanovnike *Sansigot*, *Sansigotka* (tal. *Sansigotto*, *Sansegotta*) uz starije susačko *Sujčanin*, *Sujčanica*.

O susačkom stanovništvu i o njegovu sastavu u prvo vrijeme – prije XI stoljeća – ne znamo skoro ništa. Znamo samo, da je otok i u Starom vijeku bio poznat,⁹ i da je bio naseljen, te da je Fortis na njemu našao i nadgrobni kamen s rimskim natpisom, i neke druge tragove iz vremena, kada je – sudeći po svemu – Susak bio ljetovaliste imućnih Rimljana s kopna ili sa susjednih otoka.¹⁰

U IX vijeku bio je jamačno nastanjen, a poslije saracenskih pobjeda nad Mlecima u sjevernom Jadranu (g. 841. zapalili su Osor, a nedugo poslije toga porazili su mletačko brodovlje kod Suska) bit će da je na njemu i na susjednim Srakanama ostalo nešto Saracena (dok su – kako neki misle – spomenuti otočići između Suska i Lošinja po njima dobili svoje ime).¹¹

Od XI vijeka dalje bio je na Susku samostan, kojemu su se još u drugoj polovini XVIII vijeka (kada je Fortis bio ondje) vidjeli ostaci. Koliko je bilo stanovnika na otoku uz samostan, i kakvi su bili, ne zna se, no da ih nije bilo malo (barem potkraj XII i u početku XIII vijeka) dokazuje »Portolano del mare« Alviza da Mosta, gdje je zabilježeno, da je na Susku u to vrijeme uz crkvu bila i bratovština (*una scola et una chiesa al capo di ponente*),¹² a kao što smo vidjeli, na to upućuje i značenje, koje se Susku i njegovu samostanu pridavalo u to vrijeme.

U XIV vijeku samostan je u opadanju, a crkva je zajedno s crkvama na Unijama i na Iloviku bila u ruševnom stanju, pa apostolski legat g. 1389. traži od biskupa Mihovila, da ih popravi (*ingiunge al vescovo Michele di ripararle*, Salata l. c.).

Sve to upućuje na dugi kontinuitet kod pučanstva na otoku, u kojem jedva da je bilo prekida. Stanovništvo se mijenjalo, jedni su dolazili, drugi su odlazili, ali uvijek je bilo onih, koji su ostajali i koji su na došljake prenosili ono, što se na otoku držalo od starine i što se smatralo njegovom značajkom.

U elemente kontinuiteta, koji su tu bili važni, ubrajao se (i ubraja se) i govor, koji se opet veže za one, koji su se njime služili, za porodice, koje su sačinjavale jezgru susačkog stanovništva.

Važno je tu bilo, razumije se, osobito neposredno zaleđe, Lošinj. Prema Nikoliću Lošinj do sredine XIV vijeka nije bio naseljen,¹³ no Bonicelli misli (služeći se, čini se, podacima, iz kojih je crpao Botterini,

⁹ C. Plin. Sec. *Naturalis hist.* lib. III.

¹⁰ Fortis, *Saggio* str. 122.

¹¹ Vidi P. Skok (*Naša pomorska i ribarska terminologija*, Split 1932/33, str. 102 i dr.).

¹² G. Bonicelli, *Storia dell'isola dei Lossini*, Trst 1869, str. 24. i F. Salata, *L'antica diocesi di Ossoero e la lingua slava*, Pula 1897, str. 54.

¹³ M. Nikolić (Nicolich), *Storia documentata dei Lussini*, Rovinj 1871, str. 118. i d.

v. d.), da je otok (poslije Grka, grčkih kaluđera, kojih je tu prije bilo) ponovno naseljen već u XIII vijeku (poslije g. 1240, kada je stanovništvo bježalo pred Tatarima na otoke).¹⁴ Najvjerojatnije će biti, da se tu radilo o dvjema migracijama, o jednoj koja je uslijedila u XIII vijeku, i o jednoj, do koje je došlo u XIV vijeku, što, razumije se, ne isključuje mogućnost, da je također moglo biti starinaca, koji su i prije XIII vijeka ondje bili.

Prema nekim indicijama moglo bi se misliti, da je u ovoj drugoj migraciji bilo i dosta Vlaha. O. Raudi (*I Morlacchi*, La rivista Dalmatica XI, 1 (1929), str. 28–36) piše o tome, kako su se Vlasi ispred Turaka povlačili k Dalmaciji i k moru, kako su se rasprostrli po obali od Albanije do Učke u Istri, i kako ih je u XIV vijeku između Zadra i Rijeke bilo toliko, da su kanal između kopna i otoka Paga, Raba i Krka prozvali »Vlaškim kanalom« (Canale della Morlacchia). O ovim seobama Vlaha govore i H. J. Biedermann (*Neuere slavische Siedlungen auf süddeutschem Boden*, Stuttgart 1888, str. 7–14) i dr., a na jači priliv stanovnika s kopna upućuju i antropološki podaci, koje daje Silvana Scarpa in Gregori u raspravi *Studi geografici sull' isola di Lussino*, Bologna 1941 (dinarski tip 45^{0/0}, mediteranski samo 10^{0/0}, mješoviti dinarsko-mediteranski 30^{0/0}, svi ostali prijelazni alpski i dinarsko-alpski u nekoliko varijanata svega 15^{0/0}). Da se kod toga radilo o drugom valu imigracije, posredno pokazuje predaja o 12 porodica, koje su – prema Botteriniju – navodno, »prve« imale doći u Lošinj (poslije Grka, u XIV stoljeću).¹⁶ To su *Obrado Carvovich, Ghersulo Marincich*, zatim *Crissinich, Maglich, Gliubafcich, Nadalich, Romagnolich, Constantini, Buscaja, Barichevich, Rereca* i *Forzinich*, od kojih je prvih devet do kraja XVIII vijeka opet izumrlo. Za neke od ovih porodica može se pretpostaviti, da su bile vlaške, no to je bio samo val, koji je doduše mogao utjecati na govor starinaca (na pr. u morfologiji, i u jednom dijelu fonetike), no koji se ipak s vremenom rasplinuo, kao što su se među starosjediocima rasplinule i sve pojedinačne vlaške imigracije, do kojih je dolazilo u XV i u XVI vijeku. Karakteristično je da nijednoga od ovih prezimena nije bilo na pr. na Susku.

¹⁴ Bonicelli, služeći se očito Botterinijem (v. d.) ili njegovim podacima, govori o tome, da je prvo naselje (t. zv. *zgoriñi krāj*) u Vel. Lošnju brojilo 12 porodica. Botterini je u rukopisnoj kronici (*Della Storia Civile e Cronologica della Terra sive Castello di Lossin Grande, nella Dalmazia, ventilata nell' Anno 1791*, Arhiv JAZU) neodređeniji te kaže samo: »Dopo l' espulsione de Greci vennero stabilirsi in Lossino le dodeci Famiglie del nostro Rito Cattolico, oriunde maggior parte di queste dalla Dalmazia, e Liburnia Littorale dell' Ongaria, come da monumenti d'essumesic«. No i on upućuje na XIII vijek (u XIV vijeku već postoji u Vel. Lošnju »la scuola laica detta antica Fraterna di S. Antonio«). Za Mali Lošinj kaže: »poi nel principio del Secolo 1400 cominciò nascere l' altro Paese distante da questo due Miglia circa, che fù denominato Lossino Piccolo, e perciò a questo, come primo, restò la denominazione di Grande, come da documenti«.

¹⁵ Daje dosta iscrpne podatke za neke porodice, koje su se naselile u XIV, XV, XVI i XVII vijeku.

Od porodičnih imena (prezimenata) na Susku se od starine najčešće susreću *Pičinić* (Picin, Picinić), *Taraboća* (Taraboč, Tarabočić),¹⁶ *Morin* (Morić, Morinić), *Skrivanić*, *Busanić* (koji su se pisali i *Buxanich*, dakle Bužanić), *Sutorić*, *Matešić* i dr.

Pičinići,¹⁷ *Taraboće* i *Morini* ubrajaju se u najstarije porodice na otoku. Prvi su mogli doći sa različitih strana (i Marulićevi preci u Splitu pisali su se *Pečinić*, *Pičinić*, *Pečenić*), za druge i treće usmena predaja hoće, da su došli odnekle sa Istoka.¹⁸ *Busanići* su se doselili iz Velikog Lošinja,¹⁹ *Skrivanići*, čini se, iz Maloga, a *Matešići* mogli bi biti i starinci (prezime izvedeno od imena *Mateša*, a tako su se u XVII vijeku zvali i neki Rusanići, Baldinići, Taraboće i dr.).²⁰ I *Busanići* i *Sutorići*, (danas *Sutore*)²¹ i *Skrivanići* došli su na Susak prije XVI vijeka (i to *Busanići*, čini se, prije ostalih), no jezgra su ostali *Taraboće*, *Pičinići*, *Matešići* i *Morini*. Od 31 braka, koji je na Susku sklopljen g. 1749, u 16 slučajeva je jedna strana bila iz por. *Taraboća*, u 12 iz por. *Pičinića*, u 10 iz por. *Matešića*, u 9 iz por. *Morina*, u 8 iz por. *Busanića*, a samo u 4 iz por. *Sutora* (*Sutorića*) i u 3 iz por. *Skrivanića*.

Kretanje stanovništva na otoku može se lijepo pratiti prema »računima od duša«, koje su svećenici svake godine bili dužni slati biskupu u Osor, i od kojih se neki danas nalaze u Osorskom arhivu u Krku.²² I tako saznajemo, da je broj tih »duša« (a računala su se i djeca, koja nisu dorasla do ispovijedi) bio g. 1680. jedva 91, da već g. 1749. naraste na 188, g. 1758. na 208, g. 1761. na 229, g. 1762. na 241, g. 1763. na 244, g. 1765. na 254, g. 1767. na 257. Slijedeće godine ovaj je broj pao na 247 (u 45 porodica, tj. gotovo 6 članova na porodicu), da već 1769. naraste na 263, god. 1770. na 264, g. 1777. na 273, i samo osam godina

¹⁶ Pod talijanskim utjecajem prezime *Taraboća* (kako ga pišu glagoljske isprave) promijenjeno je u *Tarabocchia*, *Tarabochia*. Kada su Talijani poslije Prvog svjetskoga rata došli u ove krajeve, prisilno su potalijančena sva prezimena. Okupacione vlasti izdavale su za to i posebne tiskanice, koje su tu (na pr. za *Pičiniće*, u žup. arhivu u Susku) glasile: »Municipio di Lussinpiccolo. Riduzione del cognome in forma Italiana. — A sensi del punto IV del decreto ministeriale 5 agosto 1926. comunico a codesto Ufficio, per la prescritta correzione, che il cognome di *Picinić* è stato ridotto in quello di »*Picini*« con decreto del Prefetto di Pola in data 22. 6. 1932. N. 1215. — Tale riduzione si estende anche ai figli. — Con osservanza, Il commissario prefettizio ...« i t. d.

¹⁷ *Cenno* (vrlo površno): La famiglia dei »*Picinić*«, o in antico era »*picin*«, oriunda da Pisino, tanto che ancora scrivono »*Pizinić*«, come pronunziano.

¹⁸ *Cenno*: daje i jednu fantastičnu etimologiju za *Taraboće* (in antico era *Karaboč* = *Kara* nelle lingue semitiche = *Uomo*, *Boč* = *Ammalato*).

¹⁹ *Cenno*: »I »*Bussanich*« pervennero da Lussingrande, quando le tratte da pesca furono introdotte a Sansego«.

²⁰ *Cenno*: »I »*Mattessich*« sono oriundi dalla Brazza (in Dalmazia), tanto che hanno ancora soprannome »*Broacich*« »*Brāčići*« su danas *Taraboće*.

²¹ *Cenno*: »I »*Suttora*« — in antico »*Sotora*« o »*Sa-Tora*« — dalla *torre*, era famiglia da Lussinpiccolo, mandati a Sansego quale Capi-villa dopo che i primi padroni i Lussinpiccolesi compravano le campagne dalla mensa vescovile e poi le venderono ai Sansegotti«.

²² O glagoljskim i dr. aktima u Osorskom arhivu v. u radovima Vj. Štefanića i L. Košute.

poslije toga (g. 1785) na 357, g. 1797. na 480, g. 1804. na 502, g. 1805. na 506, g. 1806. na 526 i g. 1807. na 540. Ovaj uspon, osobito potkraj XVIII vijeka i, poslije, u XIX vijeku odraz je ekonomskog razvitka, a ne nekog naseljavanja izvana, kako je to bilo na pr. kod Krapnja, kod Ugljana i kod nekih drugih otoka.²³ Osnovni je fond ostao isti – Pičinići, Busanići, Taraboće, Morini, Matešići i Skrivanići i danas čine jezgru cijeloga naselja, samo što ih je danas (zajedno) daleko preko tisuću, a prije dvije stotine godina bilo ih je jedva dvije stotine.

Fortisu su Sušćani bili »poveri e sudici oltre ogni credere«, »poveri contadini della bella, e mal coltivata Isoletta di Sansego«, koji su stanovali u bijednim kolibama visoko gore na brdu. Vlasnik otoka i tla bila je biskupija u Osoru, i ona se, po običaju, koji je tada vladao, baš nije mnogo brinula, kako živi njezina duhovna »pastva«. A zemlja je bila plodna, samo što se malo obrađivala, i pripadala je drugima, onima u Osoru, ili u Lošinju, a stanovnici na otoku bili su *poveri*, *pochi*, *ed oppressi* (siromašni, i bilo ih je malo, i drugi su ih tlačili).²⁴ Sijalo se žito, obrađivali se vinogradi, a uokolo su bila bogata lovišta sardela. Međutim, kao i kod Uniya u ono doba, ubogi stanovnici nisu imali dovoljno sredstava, da se time koriste, pa su to ispred njihovih očiju činili stranci. Trebao je najprije da se ekonomski podigne Lošinj, pa da se za njim – oprezno i čuvajući svoje i ostajući u svojem krugu – povede i Susak. Lošinjani *Buteri* (Buterići, Buterini, Buterinići i najposlije Botterini) i *Raguzini* prvi se u ovim krajevima počinju služiti »zagonicama« i drugim ribarskim mrežama,²⁵ odabiru »mjesta« (pošte) za lov na sardele i potiču druge, da i oni to čine.²⁶ Sve ovo, pa zatim cijela flotila jedrenjaka i, poslije, parobroda, koji su se gradili u Malom Lošinju i koji su razvozili susačko vino i susačke sardelice po svem Jadranu (dok još nije bilo tvornica za njihovu preradbu u M. Lošinju i na Susku), podigli su blagostanje na otoku i time utjecali na povećanje broja njegova stanovništva. Samo, dok se Lošinj uporedo s ekonomskim usponom odnarođivao (od 4689 stanovnika u g. 1920, Mali je Lošinj g. 1948. pao na svega 3366, a i tu je već bilo nešto novoga stanovništva, koje je došlo poslije g. 1944–5), Susak je ostao hrvatski i nije se potalijančivao. (G. 1920. na Susku je bilo 1427 stanovnika, i taj je broj – i pored emigracija u razdoblju između oba rata, i pored žrtava, koje je Susak dao u Narodnooslobodilačkoj borbi – u god. 1954. narastao na 1629, tako da Susak sa svojom malom površinom – 3,76 km² – danas predstavlja jedan od najgušće naseljenih otoka u Jadranskom moru).

²³ Rubić o. c. str. 66. i d.

²⁴ o. c. 127, 242.

²⁵ Botterini o. c.

²⁶ »Ne' dette primordj tempi, chiunque nuovo Parzinevole faceva Tratta nuova da pescar Sardelle, aveva anco debito trovar, e ridurre a proprie spese una nuova Posta, atta alla pescajone, e qualor ricusasse à trovarla, non era adnesso al turno del Bruschetto« (Botterini o. c., v. toponim *Sardèna puòšta*, koji i danas postoji na Susku).

Kada se i kako se Susak odvojio od svojega zaleđa, od Lošinja, Cresa, Ilovika, Unija i ostalog kvarnerskog otočja, teško je reći. Ni pitanje, je li to bilo odjednom, ili su današnje razlike posljedica dugog, u početku neznatnog, no zato postojanog i trajnog udaljivanja od svojega zaleđa, nije tako jednostavno. Sličnosti i razlike mogu prolaziti različite faze, u kojima ono, što je slično, može biti i mlađe od onoga, što je različito i što jedan govor od drugoga udaljuje. Politički, koliko je poznato, između Suska i susjednog Lošinja (i Unija) nikada nije bilo međe, koja bi ih tako oštro odvajala, da bi uslijed toga jezični razvitak na tom samotnom, pješčanom otoku mogao poteći drugim, samostalnim putem, nezavisno od govora na susjednim otocima. Sitnih razlika između govora na jednom otoku i govora na drugim otocima uvijek ima, no one obično nisu tako krupne, kakve su razlike između Suska i njegovog zaleđa.

Ekonomski otok je bio vezan za Lošinj, a tako je, koliko se po povijesnim podacima može zaključivati, bilo i u administrativnom i u crkvenom pogledu, i to je moralo utjecati i na jezik i donekle ga vezati za zaleđe s kojega mu je dolazila roba, koju je trebao, i s kojega su pojedinci, iako rjeđe, dolazili na Susak, ondje se ženili, kupovali zemlju i osnivali nove porodice. Odanle – i dalje sa istoka i sa juga – dolazilo je i svećenstvo, kada je benediktinskoga samostana iz Srednjega vijeka bilo nestalo, i dovelo je svoje rođake, koji su poslije na otoku ostajali.²⁷

Tako mnogi momenti upućuju na to, da je jezični proces na Susku mogao teći postepeno, polagano i bez naglih prekida ili zastoja. Historijski to stvar komplicira, jer dok nam u slučajevima političkih (administrativnih) i ekonomskih odvajanja sačuvani akti kazuju, kada je do takvih odvajanja došlo i koje se vrijeme za jezične promjene može uzeti kao *terminus post quem* ili *terminus ante quem non*, kod postepenih odvajanja takvo se vrijeme samo posredno može utvrditi i to na osnovi jezične analize i onoga govora, koji se odvojio, i onih govora, od kojih se on odvojio. Kod toga težište je na tendencijama, koje su u nekom govoru, ili u nekoj grupi govora, u određeno vrijeme ili u određenom obliku bile latentne. Pođemo li sa stajališta, da su jezične tendencije u neku ruku funkcija cjeline – kulturne, ekonomske, društvene, političke – i da sve promjene u njoj, ako su dovoljno jake i ako im se daje potrebno vrijeme, mogu utjecati na jezik, dovest će nas to do spoznaje, koja je u filologiji i u historijskoj lingvistici bila vrlo plodna,²⁸ a ta je, da razdvajanja u jezičnim tendencijama redovno upućuju i na razdvajanja, do kojih je – u ovom ili u onom obliku – dolazilo ili u određeno vrijeme moralo dolaziti u ovakvim (složenim, društvenim i kulturno-političkim) cjelinama, koje su nekoć (prije toga) i govoru, koji se odvojio, i govorima, koji su ostali u sastavu u kojem su prije bili, bile zajedničke.

²⁷ *Cenno*: »I ‚Mircovich‘ pervennero da Puntabianca, o Puntadura, sopra Zara, in Dalmazia. Venne un sacerdote, Don Nicolo Mircovich, con tre nipoti, che presero moglie a Sansego, e mantengono i discenti il soprannome ‚Popof‘«.

²⁸ Premda to neki ne žele priznati.

Mi sa prilično sigurnosti danas možemo utvrditi fond, koji je našim narječjima nekoć bio zajednički, i možemo utvrditi i odvajanja, do kojih je gdjegdje dolazilo i koja su obično bivala rezultat ili disipacije – kada se neki govor malo pomalo odvajao od matičnog narječja zato, što su se njegovi nosioci raseljavali i što su se u manjim ili većim grupama nastanjivali u krajevima, koji su slabo ili nikako bili povezani s matičnim krajem, pa dalje nisu sudjelovali u njegovu životu i u promjenama, do kojih je ondje dolazilo – ili su rezultat drugih promjena, koje su bile u svezi s političkim i ekonomskim faktorima, i s promjenama u supstratu ili, ako se radilo o starosjediocima, u superstratu.

Koji su od ovih elemenata najviše djelovali na odvajanje Suska od svojega zaleđa – od čakavštine, koja je živjela na Lošinju, na Unijama i još dalje, na Krku, na Cresu i na jadranskom kopnu? Politički nisu, jer otok nije administrativno pripadao nekom području, koje ne bi obuhvaćalo i to zaleđe. Ni ekonomski nisu, jer ga je ekonomika vezala za Lošinj, i kako je on napredovao, tako je napredovao i Susak. Osim toga, more spaja, ne razdvaja, pa se ni o većoj prostornoj nepovezanosti ne bi moglo govoriti. Preostaje treće (i četvrto): da je na razvojni put susačkog govora i na njegovo odvajanje od svojega zaleđa moglo utjecati nešto, što je Susčane kao cjelinu za neko vrijeme više od ostalih otočana odvajalo od Lošinjana i nije dopuštalo, da veze među njima budu tako prisne, da im i govor bude jedan (ili bar toliko blizak, koliko je Lošinju blizak govor na Unijama ili na Iloviku). Što je to moglo biti, vidjet će se doskora u toku daljeg raspravljanja.

Iako je točno, da je Susak ekonomski, politički, vjerski i administrativno bio vezan za svoje zaleđe, za Lošinj, ipak vidimo, da je on već od prvih početaka zauzimao i neki specifični položaj u ovom dijelu Jadranskog mora. Najprije kao daleko na zapad istaknuti otok Kvarnerskoga otočja on je geografski i daleki predstavljao graničnu tačku na sjeverozapadnom Jadranu. Takvom su ga smatrali i Saraceni (u IX vijeku), i Mlečani (u poč. XIII vijeka), kada su pregovarali s Omišanima. Bit će da je u svezi također s ovakvim svojim izuzetnim položajem Susak u Srednjem vijeku bio uzdignut na čast »komitata«, pa god. 1280. Marin Mauroceno, primajući osorski komitat, izričito izjavljuje, da ne preten dira na otočku skupinu u koju ide Susak.

Podaci o naseljavanju i migracijama na ovom otočju pokazuju, da je u vrijeme nadiranja Slavena u ova područja Susak mogao biti permanentnije nastavan negoli sam Lošinj, za koji tradicija hoće, da je ponovo naseljen tek u XIV vijeku. Svakako, u kasnijim vremenima, počevši od XIV stoljeća, Susak je i ekonomski i administrativno bio podložan Lošinju, pa je u tim okolnostima sigurno, da je i lošinjski govor vršio stanoviti utjecaj na susački, tim više što su i jedan i drugi pripadali istom čakavskom fondu. Međutim, i taj je utjecaj imao svojih granica. Ako je prosperitet Suska u vjekovima, koji su slijedili, u mnogočem ovisio o prosperitetu Lošinja, to ne znači, da su se Lošinjani, ekonomski

jači od Sušćana, i gledajući s visine na njih, mnogo brigali da unaprijede susačku ekonomiju, ili da imaju što više Sušćana u svojoj sredini. Tomu je pripomoglo i to, što je Susak kao cjelina dugo vremena pripadao najprije osorskim, a zatim krčkim biskupima, tako da je njegovo zemljište tek u XIX vijeku prelazilo u privatno vlasništvo (najčešće Lošinjana, od kojih su ga Sušćani malo pomalo otkupljivali). Za odnarodene elemente u Malom Lošinju Susak je, u svojoj osami, nekako bio »divlji« otok, s čijim se stanovništvom Lošinjani nisu htjeli družiti. Sušćani su im uzvraćali jednakom, možda još i većom mjerom, cijeneći svaki dan sve više svoj narodni govor, a prezirući sve veće širenje stranaca i stranog jezika i utjecaja na susjednom otoku.

S druge strane, mletačka i talijanska administracija, proširivši svoj djelokrug s vremenom daleko na jug, nisu smatrali potrebnim, da na Susak šalju veće kontingente svojeg vojničkog ili civilnog ljudstva, koje je moglo utjecati na sastav, pa i na jezik i na svijest mjesnog stanovništva. Tako je i to zapuštanje Suska od strane Mlečana i Talijana moglo imati za posljedicu, da je Susak sve više rastao po svojoj vlastitoj tradiciji, i da se svijest o hrvatstvu i slavenstvu u vrijeme ilirizma i prije toga na otoku slobodno razvijala i da je do te mjere ojačala, da se Susak i u vrijeme talijanske dominacije, i u Drugom svjetskom ratu vrlo svijesno borio protiv okupatora i protiv talijanskog jezika.

Sigurno je, da je i navika naših otočana na Kvarneru, da se muškarci žene s djevojkama sa svojega otoka, također djelovala na održavanje susačkih tradicija u govoru. Ali, iako je taj običaj uzajamnog sklapanja brakova na Susku nešto rašireniji nego na drugim kvarnerskim otocima, on ipak nije mogao imati presudnu ulogu u formiranju susačkog govora na ovom području. Razlozi, koji su prije navedeni, bili su ti, koji su oblikovali susački govor onakav, kakav smo ga našli na ovom otoku prije 2-3 god.

SUSAČKI GOVOR U PROŠLOSTI

(Lošinjski govor prije 400 godina)

Pisanih spomenika, iz kojih bi se neposredno moglo vidjeti, kakav je bio govor na Susku prije više stoljeća, nažalost nema, no zato se očuvao veći broj dokumenata, koji osvjetljaju govor u njegovom neposrednom zaleđu, tamo prije 350–400 godina, iz vremena, koje je nekako još pret hodilo punom izdvajanju Suska iz ovoga zaleđa i iz zajednice zapadno-kvarnerskih čakavskih govora. Ovi su dokumenti iz više razloga važni, pa njihovu ispitivanju treba pribjeći i u ovoj radnji.

Upravo za Lošinj, naime, koji je nezasitna tuđinska propaganda svojatala za sebe, imamo nekoliko dragocjenih dokaza, da mu je stanovništvo od prvih početaka razdoblja, koje se za ovaj otok može smatrati historijskim, pa do danas bilo i ostalo hrvatsko. Ovi su dokazi – da se zadržimo samo na periodu do početka devetnaestoga vijeka – hrvatska glagoljaška tradicija u crkvi, koja se neprekidno održavala sve do g. 1802. (sve do niskih intriga plovana Ivana Fedriga i njegovih latinaških poglavara, v. o tome podatke u raspravi Š. Ljubića, *Borba za glagolicu na Lošinju*, Rad 57, str. 159, i u dr. autora), i hrvatski glagoljaški notarijat u Lošinju, za koji znamo, da je postojao od sredine XV vijeka pa do posljednje četvrti XVII vijeka, kada notarsku službu preuzimlju Botterini («con autorità veneta») i kada se notarske knjige i isprave, koje su se prije pisale hrvatskim jezikom i glagoljicom, počinju pisati talijanskim jezikom i latinicom. Glagoljicom su se vodile i crkvene matice (rođenih, krštenih, vjenčanih i umrlih), i različne »kvadirne«, koje sadrže vrijedne podatke za antroponimiku i toponimiku, za statistiku i za migracije našega stanovštva u ono vrijeme.²⁹ Mi se ovdje zasada ne ćemo na njima zadržavati,

²⁹ U župnom dvoru u Malom Lošinju i danas se nalaze matice krizmanih, koje su od g. 1590–1760. bile vođene glagoljicom, a od 1760. do 1812. hrvatskim jezikom, ali latinicom (potkraj XVIII v. tek tu i tamo također talijanskim jezikom). Matica vjen-

već ćemo se ograničiti samo na notarske knjige i isprave, pretpostavljajući – čini se, s pravom – da slika, koju ćemo tako dobiti, ne će zaostati za slikom, koju bismo dobili, da smo ispitali i spomenute matice. Ovo je iz jednostavnoga razloga, što su i matice i notarske knjige pisali isti ljudi (plovani – glagoljaši, koji su ujedno bili »nodari pupliki«, kako su se sami zvali, t. j. javni bilježnici), i što su notarske isprave bile onširnije i sadržajem bliže i neposrednije vezane za živi jezik nego zapisi u maticama (koji su bili kratki, stereotipni, i kod kojih su se imena gdješto iskrivljivala ili prepisivala iz ranijih zapisa).

Prema ispitivanjima L. Košute (*Glagoljski tekstovi u arhivu osorske općine*, Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci I, 166, Rijeka 1953) najraniji podatak o tome, da se na Lošinju pisalo glagoljicom, išao bi u g. 1442, a samo u XVI i XVII vijeku djelovalo je na Cresu i na Lošinju preko petnaest glagoljaških notara, od kojih se za Veliki Lošinj poimence navode slijedeći: Antun Čačević (1530–1540), Marko Jurčević (1540–1570), Mikula Krstinić (1560–1600), Žuvan Krstinić (1590–1630), Ivan Božičević (1590–1640) i Matij Božičević (1630–1673), i još neki drugi (kao Marko Lebavčić, Marko Ivković i Ivan Tancabelić), koji su samo za kraće vrijeme vršili notarsku službu.³⁰ Mi ćemo se ovdje – u ovom pregledu – zadržati na onim izvornim notarskim knjigama (I i II), koje se čuvaju u Vel. Lošinju i koje obuhvaćaju vrijeme od g. 1564. do g. 1636, a pisali su ih notari Mikula i Žuvan Krstinić i Ivan i Matij Božičević.³¹

Prva knjiga sadrži 103 lista (sitno ispisana, na polovini širine) s naslovom »Libro I Testamenti et Sc̄re di Dⁿ Nicolo et Dⁿ Zⁿe Karstinich Primi Parochiani, e Primi Nodari Ilirici di Losin G^{de}, degli Anni 1520« i nalazi se u priv. posjedu obitelji Busanić, druga je veća te ima 193 lista (cijele širine) s natpisom »Libri II. Testamenti et Sc̄re di Dⁿ Zuane Bosichievich, Parochiano Ultimo di Lossin G^{de} Fu Illirico Nodaro. Principiato l' Anno 1605«, i nalazi se u arhivu župnog dvora u Velikom Lošinju. Osim toga bit će uzeti u obzir elementi, koje sadrže isprave objelodanjene u spomenutoj Košutinoj radnji (ima ih 67, a od tih je 35 pisano u Velikom ili u Malom Lošinju ili na Unijama), važne po tome, što sadrže isprave pisane između 1640. i 1684. (dakle mlade od onih u notarskim knjigama).

Sadržaj ovih isprava jesu uglavnom *taštamenti* (oporuke), *fiti* (najmovi i zajmovi) i *kumpromesi* (nagodbe i ugovori), i njihova je jezična i dijalektološka vrijednost nejednaka. Nejednaka je već zbog toga, što se radi o pisanim spomenicima, i što su te spomenike pisali pojedinci (plovani, nodari), tako da njihov jezik u prvom redu predstavlja zaista njihov jezik – t. j. jezik spomenutih nodara – i u njem treba razlikovati a) ono,

čanih datira od g. 1677, a i Madrikula Gospe od Luzarija iz g. 1642. bila je pisana glagoljicom. U Vel. Lošinju su se također matice vjenčanih od 1597–1673. vodile glagoljicom (a tako i matice rođenih od g. 1560–1617, koje su se sačuvale).

³⁰ o. c. 167–168.

³¹ Kao što se vidi, njihova se služba preplitala, pa su između g. 1590. i 1600. djelovala sva (prva) trojica.

što je naučeno, književno, b) od onoga, što je osobno njihovo (što pripada njihovoj dijalektu) i c) ono, što daje kriterije, po kojima se može suditi, u kolikoj se mjeri ono, što su oni napisali, može smatrati odrazom obične, prosječne KOLVI| tadašnjega lošinjskoga dijalekta.

Vrijednost ove građe za raspravu kao što je ova, kako je rečeno, umanjuje već to, što pred sobom imamo pisanu riječ. Pismo nikada ne obuhvaća sve govorne i sve glasovne nijanse, nego predstavlja prosjek – i to prosjek iz vremena, kada se njegova upotreba fiksirala. Ono je konservativno, i zato glasovne promjene u njem dolaze do izražaja tek ako su dovoljno jasne, i ako su već neko vrijeme postojale u govornom jeziku. Varijante nalaze odraza u pismu tek kada se glas po kvaliteti mijenjao, kao što je to na pr. bilo sa glag. **▲** u vrijeme, kada se ono izgovaralo kao *e* ili kao *i*, i kada pisci i pisari više nisu vidjeli potrebe da pišu nekakav neutralni znak, koji za njih više nije imao prave fonetske vrijednosti, već su radije pisali onako, kako su izgovarali – ili samo *e*, ili samo *i*, ili na područjima, na kojima je *d a n* izgovor još nije bio sasvim prevladao, i jedno i drugo, i *e* i *i*, (uz sporadičko **▲**, koje se također po tradiciji tu i tamo pisalo). Zato će glagoljski spomenici – osobito mlađi – za varijante ovoga glasa sadržavati vrijedne podatke, dok – obrnuto – za $\bar{e} > ie$ nema podataka.

Kod suglasnika mnogo će trebati vremena, da se *m* na kraju riječi konačno zamijeni sa *n*, a razlikovanja $g > \gamma$ uopće ne će biti, tako da se samo prema osamljenim potvrdama, kada se u XVII vijeku gdjegdje *g* zamjenjivalo sa *h* (*boh*, *duh* mj. *đug*, i sl.), može zaključivati, da se *g* i prije toga vremena u nekim pozicijama moralo izgovarati kao γ . Ovo vrijedi i za različne druge promjene na kraju riječi ili iza akcenta, za koje također tek na osnovi mlađih isprava, koje nisu starije od XVII vijeka i koje su kadšto dosta nemarno pisane, saznajemo, da su se te promjene jamačno i prije toga provodile isto onako, kako se u lošinjskom govoru provode danas (v. grafiju *crikvan*, *z obligon*, *narejujen*, *sen parnesla*, *u kun* (taštamentu), *obet* (za *obed*), *pušćan*, *nin dvin*, *vsin tin oltaron*, *plaf* (za *plav*), *da jima zvat sobu* (t. j. sa sobom) *na ribe*, *grop* (za *grob*), *neje sinon* i *hćeran*, *vratron* i t. d.

Kada se radi o palatalizacijama bit će, međutim, obrnuto: tu će glagoljica pružati kud i kamo pouzdanije podatke od onih, koje može pružiti latinica. U latinici se i danas *č*, *ć*, i *c* jedva razlikuju, i dovoljna je sitna nepažnja, da se jedan znak uzme za drugi, a u staroj grafiji su se osim toga znakovi za *č*, *ć* različito pisali i kadšto zamjenjivali ili bili u upotrebi jednaki. U glagoljici su razlike između **𐌆** i **𐌗**, **𐌵** izrazite i jasne (k tomu glasovno zamjenjivanje **𐌆** i **𐌗** kod čakavaca ne dolazi u obzir već zbog meke artikulacije glasa *ć*). To isto vrijedi za *s* – *š*, *z* – *ž*, glag. **𐌸** – **𐌹**, **𐌶** – **𐌷**, što je važno osobito za pitanja čakavizma. Kada na pr. u

jednom vrbničkom brevijaru (IV), koji se meće u XIV vijek, čitamo oblik *pasesi* mj. *paseši*, onda – jer se radi o glagoljici – nema razloga misliti olako, da je to bio lapsus, i da pisar ovu riječ ovako (čakavski, sa s mjesto sa š) nije i izgovarao. A ako je drugdje ipak obično pisao č, ž, š, mogao je to biti i utjecaj tradicije i škole, koja je i tada, kao i danas (na pr. kod kajkavaca, za č), tražila, da se ovi glasovi »pravilno« pišu i onda, kada se ovako (književno, »pravilno«) nisu izgovarali. Ovakav je (književni) konservatizam još više dolazio do izražaja u morfologiji i u frazeologiji, osobito ako se radilo o zapisima, koji su se pisali prema određenom obrascu i ako je ovaj obrazac bio stran (mletački, kao što je to bilo kada se radilo o notarskim ispravama). Tada je i sintaksa znala biti stereotipna i pod utjecajem tuđinštine.

Svemu ovomu treba dodati i osobni pečat, koji su svojem pisanju s obzirom na jezik davali pisci i pisari (nodari). Tko su oni bili, i odakle su bili porijeklom? – Za Mikulu Krstinića kaže Botterini (o. c.), da je bio »oriundo dalla Diocese di Zara, e teneva per uno coadjutore capellano il di lui nipote Don Zuan Carstinich«, i znamo, da su Ivan Božičević (Don Zuane Boxichevich) i Matij Božičević (Don Matteo Boxichevich) bili »dall' isola di Mellada« (dakle sa Molata nedaleko Zadra). Za Ivana Božičevića u jednom spisu, koji se čuva u osorskom arhivu, stoji, da je porijeklom iz Brgulja (»figlio di un ladro di Bergulie«, kako ga je nazvao jedan protivnik, dakle iz unutrašnjosti, sa čakavskoga dijela Molata), a u II not. knjizi na str. 7' (21. XI. 1603) potpisan je jedan kumpromes »sprid svidoci dom Ivanom Radovim od Zadra i Matiem Božičevićem od Molata«.

Božičevići su k tomu, čini se, mogli biti Vlasi. Ivan Božičević piše na pr. Lovra Božičevića obično *Lovru*, *Lovrul* (a to su vlaški nastavci, v. II, 23' *dajem ... domin Lovrulu Božičeviću ...*, i sl.; uspor. i imena *Bertul*, *Bertulčić*, *Bertul Rumanul*, *Lovru Rumanolić* i dr., koja susrećemo potkraj XVI i u poč. XVII vijeka u M. Lošinju).

Mikula Krstinić se i pisao ovako (*Krstinić*),³² Žuvan Krstinić pisao se sa *ar* (*Karstinić*):³³ on je, sudeći po maticama, bio sin Frana Krstinića i njegove žene Matije, a rodio se u V. Lošinju i bio kršten u crkvi sv. Antuna (2. VII. 1567).³⁴ On je, dakle, bio Lošinjanin, a Lošinjaninom se (iako ne po rodu) može smatrati i Matij Božičević, i prema tome njihovi će zapisi ipso facto u većoj mjeri odražavati lošinjski govor nego na pr. zapisi Mikule Krstinića ili Jivana Božičevića,³⁵ iako i kod ovih (s vremenom, u mlađim zapisima) dolaze do izražaja i neki lošinjski elementi.

³² Mikula je ovako pisao i Žuvana, kada je ovaj nastupao kao svjedok (na pr. u I 13', 14, 27', 83), premda se Žuvan nije nikada pisao *Krstinić* nego *Karstinić*.

³³ Tek na jednom mjestu nalazi se potpis »ja domin Mikula Karstinić, ki pisah«, no tu se radilo o zapisu, kojim je Žuvan Krstinić dao na 'fit' osam svojih ovaca, pa je Mikula napisao tekst isprave, a Žuvan je (naknadno) dodao klauzulu sa svjedocima i s Mikulinim potpisom (g. 1595, I, 68').

³⁴ *Libro dei Battesimi* I (1560–1617), str. 2'.

³⁵ On se pisao sad *Ivan*, sad *Jivan*, no kako se pretežno ipak pisao *Jivan*, i kako ovaj način bolje odgovara lošinjskom govoru, i ja ću ga ovako pisati.

Mlada dvojica (Žuvan i Matij) bili su više pod utjecajem svoje okoline, i zato njihovi zapisi neposrednije odaju, kako se u Lošinju u njihovo vrijeme govorilo.

Osim toga, ne treba zanemariti ni utjecaj škole. I stariji Krstinić, i stariji Božičević bili su rodом iz kraja, koji je čakavski (ne cakavski), osim toga obojica su bili iz zadarske biskupije, i može se pretpostaviti, da su svršili škole i bili zaređeni u Zadru, a u Zadru se i prije Zmajevića i Karamana živo nastojalo oko glagolizma i oko toga, da jezik, kojim su se služili glagoljaši, bude što više pravilan i čist. Mlađi Krstinić i mlađi Božičević, od kojih se prvi u Lošinju i rodio, a drugi došao onamo još vrlo mlad, nisu imali ove prednaobrazbe, i to se očitovalo i u njihovu radu i u njihovu pisanju.

Da bi se gdjegdje lakše odvojili jedni i drugi primjeri, uz potvrde iz mlađih notara i iz spisa, koje je objavio Košuta, bit će im oznake za strane deblje naznačene (inače su potvrde i njihove, i obojice starijih notara, otisnute kurzivnim pismom).³⁶

³⁶ Folijacija je označena prema uot. kujigama (I, II); godine su naznačene samo ondje, gdje je to prijeko potrebno. Pritom – i bez obzira na ono, što je rečeno na str. 18, dobro je upamtiti, da je zapise na str. I 1, 22, 26', 34', 38', 47, 48, 60', 62', 93, II 103, 190 i 190' pisao Žuvan Krstinić, a zapise na str. II 178', 181'–183', 187' i 188 Matij Božičević. Kod primjera iz građe, koju je objavio Košuta, spomenuto je kraticom mjesto (ili samo K), na koje se spis odnosi (ili gdje je pisan).

U građi Osorskog arhiva (u Krku, sv. VII, list 918) nalazi se i jedno glagoljsko pismo, koje je g. 1628. pisao don Marko Petrinić, kapelan 'del Scoglio del Sansigo'. Kako je to (dosad) jedino glagoljsko pismo sa Suska, donosimo ga u cijelosti (u prijepisu je crticom spojeno ono, što ide zajedno, a u pismu je rastavljeno, a znakom / i stankom rastavljeno je ono, što je tamo pisano zajedno. a trebalo bi da je rastavljeno; vel. slova stavljena su prema dan. pravopisu):

»Vele pošto-vani / gospo-dine,

*Poklon / i drago pozdra-vljenje vam' od men don / Marka Petrinića. Bil / sam ono-madne prišal do / Vas doma, i / Vaše gospostvo biše pošlo u / Lošin on isti dan kada / sam bil tamo cića jednoga sarvi-žija, da / isti do / Ma-tij Blagaić pride moliti / me da / mu prostin cića onoga lista ki / su bili otvorili. A / on / je prisegal mi, da / ga ni / on / otvoril nego don Gašpić, i / ja / san mu prostil kako Bog zapo-vida. A / sada mo-lin Vas / kako gospodina našega da / pišete prija-telen Vašin u / Cres, da / mu učine / gra-cju od strane Vaše. I / kruto / se tuži/n/ Van kako gospodinu našemu, da prid don Gašpićem Moriniće(n) / ne / mogu živiti, a / bil / sa(n) odlučil poslati jed(a)n li(s)t gospodinu vikariu od / negova govo-řen-a, ko / je / govoril, da ako bude moći, da oće činiti me ubiti, ali / on, ali ki / g*odi nego-vih, ali tosil*a*ti po / ki g*odi način. I svi-doci isti kin / je / govoril, da / će / to učiniti /, me-ni / su povidili.*

Ne / drugo, nego Bog / vas udarži zdravih, Mيسةca decen-bra dan osan. čhiz. (1628). Don Marko Petrinić, sluga Vaša vazda i / mlai gospostva Vašega l.

*List je naslovljen: »Vele pošтованомu g-du / Gašparu Falcunu i / arcizaknu crkve katri-dale u Osor, nih / milosti / budi dan«. (Petrinići su Lošinjani, a Morinić – Morin bi mogao biti sa Suska; *gr k, **g).*

U Mikule Krstinića *o, b* u jaku položaju daje *a* (*dan* I, 3, *dužan* 5', *oda* *vsega šprata* 6', *Basarasko* 8, *oziva se kuntenat* 8, *odabrati* 10', *oda vse i po vsoi eredi* 12' (ali: *ode eredi* 12), *pria vazma* 99', *čagodar* 101, i sl.), no *ř* u pravilu ostaje *r*: *vrtal* I, 2', *trsje* 3, *taštament prvi* 8', *vrhu stanja moga v Lošini* 11 (: *i varhu vse masarie, ib.*), *sukno ko e k meni prnesla* 11, *z grbina* 13', *aprzento* 31', *edne mise grgurevske* 34, *v rtu od Rovenske* 42', (*nareenie*) *ko se udrži* 45, *va vrtlišči* 53, *šprat ki prnese* 54, *više drv* 64, *ta vrtal* 67, *po zakonu dobra krstjanina* 84', *trsje na Susci* 90', *za drva ka su krcali* 98, i t. d. Međutim, sporadički ono i kod njega prelazi u *ar*: *čtvartì del* I, 12', *čarleni* 27', *parvi* 44, *da ona udarži ... po ne smarti* 45, *zvarhu te stvari* 56, *kako se udarži po kompromesu* 59, *va vartlih* 61', *v tarsji* 67, *kuća ka e pokarvena kupami* 69', *na Martvačkoi* 77, *potvarjuju* (3. pl. prez.) 79', *tarsja na Susci* 90', *dan parvi* 92, *tarsje v Kurunah na Uniah* 92', i dr.

Jivan Božićević (a tako i mlađi spomenici) za *ř* imaju samo *ar* pa i *s tarmuntane, ki e partendil, aparzento* i t. d., izuzetak je samo na dva mjesta *da to uzdrži* (t. j. *bratja svetoga Antona*) II, 16 i *kako se uzdrži* 19', a ove je fraze Jivan Božićević mogao gotove preuzeti od svojega predšasnika.

Sonantno *l* stariji Krstinić piše pretežno *l*: *nike dlgi* I, 3, *od dlžnikov* 12', *o-dlga* 13, *mlčanije* 13', *vsaki dlg* 24', *dlžnika* 24', *svrhu ... dlzi brackih* 35, *za svoju plnic(u)* 46', *vlne* 66, *a tim da se oblče* 77', *ta rečeni dlg* 91, i t. d.³⁷ Ovo je bilo »književno« pisanje (kao što je bilo i pisanje *ř* za *ar*), i on je prema njemu pisao i *Bldarka* (za *Baldarka: va veloj Bldarki* I, 61') i prezime *Dlgčić* (*Matić Dlgčić* I, 92'), koje drugdje piše *Dalgčić* (*Jurić Dalgčić na Unijah, ib.*). Da se *l* izgovaralo kao *al*, potvrđuje i to, što je sam pisao *dalg* I, 42, 44', *dalzi* 67', i što je u početku bio dosljedniji u pisanju *l* nego poslije. Međutim, karakteristično je, da u drugom dijelu svoje knjige (t. j. potkraj XVI vijeka) na nekoliko mjesta piše *l* i kao u: *dužan* 45', 55', *dug* 91 (sve između 1588. i 1591), a to već znači, da se *l* u ono vrijeme – možda i pod utjecajem došljačkog govora – u nekim oblicima stalo mijenjati u *u*.

Stariji Božićević za *l* ima samo *al* i u: *valne* II, 34', 151, *dalg* 60', 162', *dalzi ... o-dalga* 98' (isp. i *dalginu* za »daljinu« 111), *za tasta i palnicu* 116', *od sega dalga* 124, (*v*) *stanu naše palnice* 159', prema *Antoni punici* 76, *dug* 13, 13', *dužan* 13', 60', 75', 140', *ča smo mu dužni* 168, *o-duga* 98', *vas ta dug* 140', *v račun duga* 175. Tako je i u mlađih notara (*dužan* 188, *da on mozi stirati moi duzi* 189').

³⁷ Navode se samo glavne karakteristike, koje s jezične strane obilježavaju knjige lošinskih notara. Zato se od potvrda navodi samo po koja, dok ih kadšto u tekstu ima i po nekoliko desetaka. Bude li potrebno (kada iziđe tekst, koji je već za štampu priređen, te će izaći u izdanjima Drž. arhiva na Rijeci), jeziku lošinskih notara mogla bi se posvetiti i posebna studija.

U pitanju refleksa za glas *ê* odnosi se u XVI vijeku nisu mnogo razlikovali od odnosa, koji na južnom dijelu Lošinja vladaju danas.

ê prelazi u *i*:

a) na kraju riječi: *dvi* I, 3, 68; II, 18, 76', 164, 179', *naipri* I, 6', *obi* (strane) I, 61, II, 168, *razvi* (od *razvê*) I, 8', 63', 99', *kadi* II, 1, 7', 141, 148, 181', *razmi* (od *razvê*) II, 14, *ondi* II, 179', *posli* II, 119', 179', *toti* II, 88, *v Osori* I, 60, *u dobri* II, 8, *mesti* II, 153, 177', *umri* (aor.) II, 98';

b) ispred *k*, *g*, *z*, *imihu* I, 12', II, 119', *od Rike* II, 20, *dvih* II, 42', 127, *otih* II, 21', 53', 97, 111, *likar* II, 155, *čovik* II, 42', 126, 187', *vidih* II, 89', 140', *bihu* II, 112, 176, *vavike* I, 39;

c) ispred palatalnih suglasnika: *ne imijući* I, 3', *mriža* II, 80, 169, *vrića* II, 143, *mišan* I, 34, II, 45, *nadijući se* II, 12', *nedila* I, 10, 44, *postila* I, 57', 84', *obiju* I, 69, 97', *biše* II, 140', *na Smričevi dražici* I, 44, *Podsčćenice* II, 67'; – ovamo se odmah mogu pribrojiti i slučajevi, kada *ê* prelazi u *i*

d) ispred *t*, *d*, *n*, *s*, *z*, *r*, *l* kada je iza njih meki samoglasnik: *diliti*, *razdiliti* I, 12', 74', 86, II, 5, 7', 42' i t. d., *prominiti* I, 11, 44', *imili* I, 34, 35', II, 11', 53', 163, *mišec* I, 3', 92, II, 14, *pinezi* I, 51', II, 5, 13', *prociniti* I, 12', *viditi*, *razviditi* I, 12', II, 5, 63', *sideći* I, 12, *dite*, *ditući*, *dica* I, 89, 68, II, 7', 70', 88', *jimiti* I, 13, 34', II, 106 i t. d.;

e) ispred *b*, *p*, *v*, *m*: *lipo* I, 3', 53', II, 14, 61, 92', *divica*, *divičica*, *diva* I, 11, II, 5, 14', 19', *brime* I, 83', II, 143, *vtime* I, 45, 88, *tribi* I, 4, 33', *potriba* I, 9', 72, II, 156, *prporučuju* (1. sg. prez.) II, 14', 70', 72, *Stipan* II, 67', *diver* I, 31', 34', II, 43', 73' i t. d.

Tako će biti i ispred suglasničkih grupa: *sridni* I, 33', *naiposlidni* II, 11', *dilnica* II, 15, 18, 36, 135, 159', *znimlući* II, 123, *vridna* I, 100', *potribna* II, 63, 176, prema: *mesto* I, 32', 85', II, 104', *nevesta* I, 95, II, 18, 37 i dr.

Obrnuto, *ê* će dati e:

ispred *t*, *d*, *n*, *s*, *z*, *r*, *l*, ako je iza njih bio tvrdi samoglasnik (samoglasnik stražnjega niza): *obed* I, 3, 4, 70, 85', II, 44', 116', *obedac* I, 9, 77, *leto* I, 16, 40, 88', II, 2, 13, 127', *sed* I, 34, *sredak* II, 60, *susetski*, *susedski* I, 65, 67 (prema *sused* od *sošêdv*), *del* I, 11, 49', II, 150, 189' i t. d., *cena* I, 27', 32, II, 13, 192', *vera* II, 11', 34', 90, *telo* I, 10, 31, 31', II, 8, 13, *les* II, 63, 90, *kolena* I, 11, *v zdelah* I, 6'.

Od izuzetaka jedni se mogu tumačiti fonetski i svezom sa srodnim oblicima: *rizati* I, 39', *did* I, 12', II, 116', 183, *svidok* I, 5, 11', II, 22', 141, *svidočastvo* I, 49', *od ovoga svita* I, 3', 9, II, 14, *zneti* (prema *zveti*, v. *znimlući* pod e') I, 12', II, 87, *na Vresikovi* (prema *vrês*) II, 74', *stirati* I, 12', II, 80, 189', i t. d., drugi – kao *na spasenie duš* I, 44, *večno mučanie* I, 50 prema *vikuvične mlčanije* ili *a pamati dobre* I, 76' (g. 1590) prema *a pameti dobre*, kako se u oporukama obično čita u frazi *budući na moei postili nemoćan a dobre pameti* ili *pameti dobre*

I, 3 i sl.³⁸ – uneseni su sa strane ili (kao *dil* I, 45' mj. *del*,³⁹ *potreba* II, 5' mj. *potriba*, *penez* II, 91 mj. *pinez*) mogu biti pisarske griješke (kao što su pisarske griješke i *aparzinte* I, 86' mj. *aparzento*, *kimesarii* I, 86 mj. *komesarii*, *neže* I, 86' mj. niže: *va tih kumfinih neže pisanih*, i sl.), a treći mogu biti i crkvenoslavenski oblici, i stari oblici, koji su zahvaljujući staroj kvantiteti sačuvali e, gdje bi inače bilo *i* (*vaveki* od *vzvěky* I, 10, 11, 37, II, 33', 40', 60, 63 prema mlađem *vavike* I, 39, i sl.). Kolebanje pokazuju i *kadi* i *kade* (prevladava *kade*)⁴⁰ i *pred* i *prid* (prevladava *prid*, u složenicama je samo *prid*: *sprid*, *sprida*, *napridak* i *pridati*; za razlikovanje ispor. II, 27, gdje neposredno jedno iza drugoga stoji *prid nami* i *pred nas* = *prid nâmi* i *pred nâs*). Matij Božićević u nekim mlađim spisima piše sad *verno*, sad *virno*: K 28 – *od mojih ati verno rekopêah*, 29, 30, 31, prema: *od mojih ati virno r.* i t. d.

Glagol *obećati* pojavljuje se u dva oblika: *obitati* (prez. *obitam*: *a ja obitam* II, 12, *obitam mojej ženi Ursi* II, 20, 120, *a ja mu daem i obitam za vsaki misec dokle stati bude na službi svetoga Marka dukat* 10, II, 21) i *obećati* (prez. *obećue(m)* II, 156, *obećah mu* II, 21), gdje prvi oblik neposrednije odražava staro *obvêtati* (s granicom sloga iza *ê*).

Nazalno *ę* iza *č*, *j* daje 'a (tako u *počati*, *najati*, *zajati*, *prijati* I, 15, 84, II, 4', 34', 83, 141 i t. d., i u *proklat* I, 11', 58, II, 12', 19', dok bi *zat* za *zêt* u II, 29' mogla biti i pisarska griješka.

Sâmô e se može reducirati (*za svoju ered i reditad* I, 42', *da se to varne na moju redita* II, 8, *vsâ redi* 48', *reluncijvam tu zemlu redi* 146'), može (dilacijom ili redukcijom) postati od *i* (*recevi i priemle* I, 27', *pretende ... pritende* 35', *v termen* 40, *daem lecenciju* II, 133), ili disimilacijom od *o* (*sentenciju volentariju* II, 94'), a kada se piše na početku riječi, može pred sobom imati *j* (*za svoju jered* II, 7', 1603).

Jednako i *i* postaje od *e*, od *o*, od *a*; *ae* prelazi u *ai*, ispred *i* se javlja prejotacija, a *sâmo* i se (na pr. u *iz*) kadšto izostavlja (*ta uli* II, 16', *za moju despensu* II, 161, *takie* (mj. *takoe*) II, 3', 34, *kulicion* (mj. *kolacion*) II, 116', *trinaist* I, 22, *dvanaist* 48, *ja jista Lucija* II, 9', *Karstić sin Jivula takie Mara li hći istoga Ivula* 234', *Jivan Ivičić* 138, *na Jiloviku* 157', *da se imaju zbroiti* I, 12', *da ga ne mozite zagnati* (sc. iz kuće) II, 44', *i da ju ne mozi nigdar zagnati z ote kuće* 57').

E i *a* mogu i sekundarno stajati, kao nadopune prijedlozima (*oda vsega šprata* I, 6', *oda vse negove obiteli* II, 148, *ode eredi* I, 12), i mogu se u pomoćnoj funkciji zamjenjivati (*meštar Sviter i meštar Svitâr*, II, 29).

O se kadšto mijenja u *u* (*ubuštvâ* I, 3', *kumpozituri* 41', *kumfini* 43, *v kundradi* 47, *sotu pošt* 74, *kumpromes* 101, *kulicijon* II, 48', 116', *pištule* 116' i sl.), u tuđicama kadšto zamjenjuje kratko *a* (*od okurda*

³⁸ Krstinić kadšto još piše poluglas na kraju riječi (na pr. u *bo* za *bogō*) I, 10, *rečemb* I, 11 i d.

³⁹ Treba razlikovati *dil*, *del* i *u dile* (partialitet, per partes, tako u II, 14, 31).

⁴⁰ Božićević kadšto upotrebljava *kadi* i za *kada*, i za *kade*.

II, 105), u zamjenicama *ovaj, onaj* često se izostavlja, a zamjenici *taj* se dodaje (*va nom dobri* I, 13, *va nei (staroi sukni)* 34', *va vih (kumfinih)* 69', *va voi kući* II, 73', *na voi zemli* 112, *za ni pinezi* 161 – *oto moe nareenie* I, 45, *s otim patom* II, 16, *z otoga tretoga dela* 21', *z ote kuće* 40'), i sl.

Razlikovanje *-oi* || *-ei* u dat.-lok. jednine žen. roda kod zamjeničkih i pridjevskih oblika razmjerno se dobro čuva (t. j. *ei* iza nepčanih, *oi* iza nenepčanih suglasnika): *v Javornoi* I, 3, *Eleni rečenoj* ... i više *pisanoi* 35', *trsje v Jamnoi* 8', II, 75, *Kati rečenoj* I, 51', *Petrici rečenoj* 53, *Kati zgora pisanoi* II, 18, *v ognenoj kući* 21', *v Kriškoj* 61, *na Vinikovoj* 66, *ženi mojej naiparvoj* 67', *na Vresikovoj* 74, *o parvoj sensi* 74, 119', *suprotiv sakoi pravdi* 157, *v Dubovoj* 169, *va voi kući* 73', *jistoi ti Jelini* 104, *toi istoi* 148, *toi* 57, 101' prema *ei, nei* (redovno tako), *našei* I, 35, II, 46', *mojei* (redovno tako), *vsei* I, 13', II, 160', *svojei* II, 4' (ispor. i *po neei smarti* II, 89', *po štini gorinei* II, 180'). Međutim, kod Božićevića dolazi do stanovitog otvrdnjivanja, pa se m. o. javljaju oblici *joi* (*obeča joi* II, 22'), *svojoj* (*svojoj dicit* II, 36'), *noi* (*da u noi* – t. j. kući – *stoi* II, 92) i – prema *negovoi* – dosta često *mojoj* (prema starijem *mojei*; omjer je još uvijek 1:2,5 u korist palatalnih oblika). Rijetki su slučajevi, kada je obrnuto (*mojoj ženi parvanei* II, 14, *tei jistoi zgora pisanoi* 18, *v Javornei* 55). Oni svjedoče, da se Jivan Božićević u novoj sredini kolebao pa pisao i onako, kako se ondje govorilo, i onako, kako je sâm govorio.

Inače, mjesto *-oi, -ei* pridjev često, a često i zamjenica (kada je u atrib. službi) ima kraći nastavak *-i*: *majki negovi* (d. sg.) I, 3', *po dobri voli* 6', 14', 43, *po negovi smarti* 9, *v zemli pusti* 26, *po Jelini ženi negovi* 33, *po Antoni ženi negovi* 38', *v mojoj dobri pameti* 57', *v Sobčevi drazi* 77, *v dobri pameti* II, 4, 8, *va ogradi Blagaevi* 6, *u mali nemoći* 8, *po njihovi kušencii* 10, *pri dom Jivanovi kući* 14, *v drazi Čukovi* 23', *Mari Maričićevi* (d. sg.) 24', *Lumbarovi golici* (d. sg.) 45, *o parvi sensi* 61', (d. sg.) *sestri negovi* ... *Antoni hćeri Šimunelovi* 65, *po smarti babini* 89, *Mari targovčevi* (d. sg.) 96', *i tako prostih vas ta dug* ... *negovi ženi i negovi hćeri* 140', i t. d. Rijetki su primjeri, kada *-i* mj. *-oi, -ei* stoji uz *kyi, tč* ili *moi*, no ima i njih (*v ki kući stoi* II, 65, *jistoi ti Jelini* 104, *osta moi dicit* (d. sg.) 141, *po smarti moi* 145). Osamljen je nekako i oblik *na Vinikovi* II, 82' (prema *-oi*, v. gore), što sve upućuje na to, da je *-oi* više, a *-i* manje istaknuto. Po porijeklu ovo *-i* može biti i morfološko (ma da bi se moglo pomišljati i na kontrakciju *oi, ei > i*), kao što je morfološko *-i* i u m. i u sred. rodu: *v stanji Tomašinevi* I, 4', 69', 97', *Belanevi* 15, *Farinevi* 89' II, 164', *Juranevi* 94, *Malevi* 103', *va vrtlišći Škrivanovi* I, 53, *v stanu Lečićevi* II, 163', *Škrivanovi* 168, *Garžinevi* 168', i dr. Ispor. i kod K: *na zemli Neretvini* VL 3, *u dobri pameti* ML 17, N 47.

No govorno najvažniji su ipak primjeri, u kojima o zamjenjuje dugo *a* (*tu provdu* I, 36' (1588), *nodor pupliki* II, 190', *v Tarsorki* 33, *a v račun fakarskoga* ... *da mu ostane libero franko fakarsko* 168'), što

može značiti, da je i tada – u drugoj polovini XVI vijeka – na Lošinju (komu pripada otočić *Tarsar̃arka*) dugo \bar{a} prelazilo u \acute{a} . Ispor. i *tolikoiše* (= također; ovdje je također dugo \bar{a} dalo *o*: *mise meni i mojoj ženi i obedac ... i tolikoiše za moga oca*; isp. kajk. *tulikajše*).

Ostale promjene ($a \parallel e$ u *zreste* II, 53 mj. izraste, ili $o \parallel a$ u *zgara, garje* II, 160 mj. *zgora, odozgo, gorje, i sl.*) obične su i kod drugih čakavaca.

Zamjenica *ča, čb* (da je soto pošt platiti poč bude va *Bnecih* I, 99', *ki e ča uživa* II, 89, *ostalo ča e* (v) *istoi ogradi* 174') javlja se u refleksivnoj službi i kod Mikule Krstinića u obliku *če* (*če nih predendi* I, 34'; *ti više pisani, če je Mikula i Marko* 79, i kod Matija B.: *sve če su učinili ujci nej* II, 181', isp. i K 16, 17 i d.). Ovaj je oblik sasvim prevladao – jednako na Krku, na Cresu, na Lošinju, i na Susku – no oblika *ča* (*čâ*) zato ipak nije nestalo, tek se upotrebljava u samostalnoj, naglašenoj službi, dok je *če* (cak. *ce*) relativna zamjenica i upotrebljava se kao proklitika uz ostale riječi u rečenici. To dolazi do izražaja već u XVII vijeku, isp. *a sada pušćam vse če sen ja parnesla* ML 17, *ako bi mu ča dal ib., pušćam ovu moju kuću i vse če je v kući* ML 25, *če jin ni plaćeno da jen se plati i da če jin gre* U 26, *i ja nemu pušćam sve če me tuka* VL 32, *moih dobar ... kade se ča nahodi* N 51, *f kući i va vartli če smo prodali nejega* U 52, *vartli i vse onde okolo če se nahodi* SJ 55.

Na kraju vrijedno je spomenuti, da Mikula Krstinić na 1. 12. piše *Jivan Tarabočić čineći vijime Matije žene svoje* i t. d. – i odmah zatim: *miser Frane Škilanić čineći v jime Matie ka bi žena više rečenoga pokoinoga Antona Raguzinića*, gdje *vijime* podsjeća na staro fakultativno *vō imę > vyimę, vijime*, koje je Krstiniću moglo biti poznato iz crkvenih knjiga, pa ga je odanle unio u svoja »akta«.

KONSONANTIZAM

Od pojava, koje su za konsonantizam lošinjskoga govora u XVI i XVII vijeku važne i koje se na osnovi pisane građe mogu utvrditi, valja istaknuti: a) pitanje čakavizma, b) izgovor zvučnih suglasnika i izgovor *-m/-n* na kraju riječi, c) izgovor $g > \gamma > \chi$ i d) ostale suglasničke promjene (samostalne, kombinovane i fonološke).

Iako su knjige lošinjskih notara u osnovi pisane čakavskim govorom (čakavština je bila književni jezik, čakavsko je bilo otočje oko Zadra i sâm Zadar, čakavsko je i selo Brgulje na Molatu), ipak u njima – u Mikule Krstinića manje nego u ostalih – ima i očitih čakavizama, i »hiperkorektnih« čakavizama, kao što pokazuju primjeri *zavežujem* I, 8', 58, *oblubise* (oblubiše) 58', *Šeštavina* 63, 64', *va vartlih bivsega pokoinoga Mikule Barićevića* 71, *Jurić Cacić* II, 6, *pokustvo* 8, *Lebavčić* 11', *Bocić* 12', i *družim* (druzim) *bratom* 12', *budući obran po zdribu*

u galiju 21, oškoruše 29, sin Ivana Cicića ... Gargur Čičić 31'–32, na zakon bnetaski 41', u pokustvu 47, Martin Peracić 58, na Bačinu lažu 84, varsina 85', po zakon bnetaski 117', za nasih sudac 117', i takie buduci 118, bih učinil ... i uci(ni)smo 118', Gargur Šimičić ... Gargura Simićića 120, žet (zet) 124, u pokustvu 124', za nas (naš) grob 127', sva šuma (suma) zgora pisana 132', ža života 169, hći Antona Peranica 182. Odavle se može zaključiti, da je lošinjski govor – govor Velikog Lošinja – i u XVI i XVII vijeku bio dobrim dijelom cakavski (premda tada u onim stranama nije bilo niti romanskog naselja niti značajnijeg romanskog utjecaja. Usp. str. 57).⁴¹

U romanizmima, koje su Lošinjani primali kao termine ugl. preko mletačkog izgovora, ovakvih je »cakavizama«, razumije se, nešto više (v. *bi stimano po štimadurih komunskih* I, 90, *stimaše štimaduri* 96, *žtimaduru bi žtima* II, 182 u M. Božićevića), *šuma* (somma) 132', *šinura* (signora) 80, *aparžento* 100, 124, 126 ..., *do svoje kunisencie ... po kunišencii* I, 100', *mišer* (messer) II, 10, *žubito* (subito) K 32, i sl.).⁴²

Zvučni suglasnici izgovarali su se i tada na kraju riječi bezvučno (ispor. u K: *plaf ... obet* (za *plav, obed*) U 52, *grop ... lubaf* (za *grob, lubav*) SJ 54, *grop* N 57, *nazat* U 60, i sl.).

Prijedlog *kon* prelazi u *kol* (v. *grazići kol* Jurina I, 3, *v drazi kol* Bebina II, 29, *kol gusterne* 175', *kol Medulina* ML 35, *garje ko je kol* Redimutka N 48), u *koli* (*koli studenca* I, 4), ili ostaje *kon* (*kon Švolina gumna* II, 106), ma da bi se moglo misliti (a to dopušta i Budmani ARj V, 176), da je *kol* moglo postati i od *kod* (v. *-od ≥ -ol* u ML: *naš zaik ol prija, ol koyâ mište ste vi?*). U *koli* došlo bi prema tome do križanja *kon/kod ~ kolê*.

Jednako se i *-m* na kraju izgovaralo kao *-n*: *po osan soldini* I, 22, *darivan* 47, *meju Ivanom Šintičen ... i meju Martinom Budiničen* 93, *pušćan Mandaleni moi kunadi* II, 45, *pak zatin daemo* 76, *daen i pušćam* 111, *če san dužan da van davan ... v Čunskon* SJ 16, *i s tin paton* ML 17, *ozivam se da san jimil pinezi* N 18, *p(ri)pučujen ... jesen svidok ... san svidok* ML 25, u *kon taštamentu priporučujen* U 26, *pušćan ... pušćan netjakon ... če jin ni plaćeno da jen se plati i da jin gre ib., z obligon ... crikvan* N 42, 43, u *kun* (t. j. taštamentu) N 47, *potvarjujen* N 48, *pušćan ... nin dvin* U 52, *pušćan ... vsin trin oltarom* SJ 54, *vratron ... mojnin netêkon ... sinon i hćeran* SJ 55, *ištešen* N 57, *pušćan bratu Franevu* U 60, i t. d. U Božićevića štovišu (II, 83) ima jedan primjer, gdje je *m* na početku riječi zamijenjeno sa *n* (*štabilim i nobilim mj. mobilim*).

⁴¹ Jedan od prvih Talijana (ili talijanaša), koji su se naselili u Malom Lošinju, bio je, čini se, »mišer« (messer) Francisko Škija (alias, kadšto u spisima, *Škilanić*), koji se ondje prizetio, no čini se, da nije bio obljubljen, kao ni »mišer« Anton Škija (v. iz oporuke njegove žene Mikuline II, 44': *Ova kuća i vartli i ča me tuka ovdî da uživa miser dokle bude stati ovdî, da ga ne mozite zagnati, dokle bude otîl stati. Kada poide ali umre, pušćam to sve Tomiću momu sinu ...*).

⁴² V. str. 29.

Slično (mladi spomenici) potvrđuju i izgovor $\gamma > \chi$ za g: *če me tuka v ohradah v Čunskon SJ 16, pušćan moje sestri Franki mucinih jedan ML 25, i kada me boh sudi U 26, boh SJ 55, kada ju (t. j. ženu) b(o)h sudi U 60 (isp. i na Puntí Križa – K 56 – koja se govorno veže za Nerezine: da se plati s toga duh ... ča boh da ... i da se plati duh jistoga u dile)*. Ispor. i oblik *nei jovori za nei govori (I, 32')*, koji je mogao nastati i pisarskom griješkom, a mogao bi se tumačiti i kao refleks $g > \gamma > i$ na poč. riječi iza *i*.

Grupa **tj* u *bratja, netjak* ostaje (ne prelazi u *ć*); prema *netjak* bit će i *netjakiña* (kako je i danas). Oblici sa *ć* (nećakiña: *moei nećakini II, 96', moju nećakinju Elenu 135'*) bit će uneseni sa strane. Kod glagola je $\acute{c} \leq tj$ normalno (*plaćen I, 8 i t. d.*). U nominalnim osnovama i **stj* ostaje *stj* (*listje i sl.*), a u glagolima prelazi u *šč* (*pušćam i t. d.*).

Grupa **dj* dat će, kao i drugdje na čakavskom tlu, *j*, a grupa **lj* $\geq j$ ili *l*: *narejuem I, 9, potvarjuem 43', nareenie 45, naimlai sin II, 48', vsajeno ... najlipl(e) ML 25, dvi masline divje II, 112, na postili VL 46 i dr. (u mei tim II, 168' reducirano je krajnje -u)*.

U izvedenicama se, koliko se to može razabrati u glag. grafiji, čuva *n-j* (na pr. u *stanje: vrhu stanja moga I, 11, v stanji VL 37 i dr.*).

Zanimljiv je oblik *Gavdenća* (prema *Mihoļa, Antona – dan sv. Gaudencija, II, 157, 175*), gdje je *cj* dalo *ć* (dok *sj* na pr. u *tarsje* ostaje i ne prelazi u *š*. Razlog će biti vremenski: *sbj : cj*; na Susku se za *tarsje* može čuti, da se izgovara i kao *tāršje*).

Prijedlog *s* ispred zamjениčkoga *ń* prelazi u *š*: *š nu I, 40, š nom II, 117, š nim 143'*.

Jednačenja

U jednačenjima (i kontrakcijama, koje kadšto iz njih slijede) jezik lošinjskih notara nije se mnogo razlikovao od današnjeg lošinjskog govora. Pojedina odstupanja ili su osamljene pojave, koje ne idu u lošinjski sistem te su u nj unesene izvana (preko notara, kao što je bilo sa *r* za *ř* u Mikule Krstinića, ili kao što je s gubitkom krajnjega *-l* u ptc. pret. akt. II u Jivana Božičevića, ili preko stranaka, koje su bile iz vana i koje su neki akt u notara naručile), ili su pojave, koje svoje oblike imaju zahvaliti grafiji i neustaljenom pravopisu, koji je – kao i danas – kod nešto složenijih oblika u ono vrijeme bio nesiguran. Vrlo je poučna u tom pogledu riječ *pokućstvo*, koja ni danas nema ustaljene grafije, pa je Belić piše *pokućstvo* (Pravopis 1950–1952), a Boranić *pokuć(s)tvo* (Pravopis 1947. i 1951), što znači, da se može pisati i ovako i onako (i *pokućstvo* i *pokućtvo*). Ona se dosta često javlja u notarskim spisima, u kojima se radi o ostavštini (u oporukama), i tu se nalazi u pet razliĉnih varijanata, kao *pokućstvo (I, 38, II, 13, 53, 64')*, kao *pokušstvo (I, 4', II, 21)*, kao *pokustvo (II, 8, 47, 50', 124')*, kao *pokućtvo (II, 64')* i kao *pokuistvo (II, 12, 56, 86, 141)*.

Tako će biti i s drugim afrikatama: *bnetaški* (I, 77, II, 87, 190') i *bnetaški* (II, 1', 7', 10, 24, 58', 96, 117), *na Bočcu* i *na Bošcu* (II, 102), *octa* i *osta* (II, 151), *bratski* (II, 127') i *bracki* (I, 35, 37) i *braski* (II, 6), *ničto* ≥ *niš* (*da ne mozite oni od Marie niš pitati* II, 181'), i obrnuto, *pod-šije* dat će *počie* (čim ju – t. j. košulju – *počie* II, 45), *pšenica* će u Božičevića biti *pčenica* (II, 27, 151, 179'), a *Dlgčić* će ili ostati *Dlgčić*, ili će postati *Dalgčić* (v. str. 22, valjda da se ne bi zatrla veza sa *dlg*, *dalg*).

Asimilacija. Kolebljiva i osjetljiva artikulacija suglasnika, koja na ovom području i danas dolazi do izražaja, kada se radi o zvučnosti, odrazila se i na prijedlogu *s*, koji prema glasu, kojim počinje riječ iza njega, ili ostaje, ili se mijenja u *z*. Pritom je karakteristično, da se *s* redovno mijenja u *z* ispred vokala (*z Antonom* I, 40', *z intradu* 47, *z otoga tretoga dela* II, 21', *z ote kuće* 40'), ispred labijala (*z moju ženu* I, 11, *z meštrom Antonom* 32', *suknu z modrim mišanu* 34, *z Veloga Lošina* 12', *z Maloga ... z Velikoga Lošina* II, 30, pa i *z punenta* I, 8), zatim, ispred *l*, *r*, *j* (*z licenciju* I, 35, *z ruk* II, 87, *deferencije ke jimamo z jerediju* I, 27, *z jene bande i druge* 95') i, sasvim naravno, ispred ostalih zvučnih suglasnika (isporedi primjere *z grbina* I, 13', *sa z juga ... z grbina ... z maištrala* II, 6, *račun z Dračići* 140). Ova prilagodljivost imala je za posljedicu, da se *sa* počelo pretvarati u *za* (tako g. 1588: *Elena rečena i za vsu svoju obitelju više pisanu oblubiše stati na tom odlučanju, ča ta dva muža odluče* I, 40), pa je došlo do zamjenjivanja *sa* i *za* jednako kad je stajalo samo (kao prijedlog), kao i kad je stajalo u složenici (*sakriti* – *zakriti*, *sapeti* – *zapeti*, i sl.). U takvu jednačenju, zbog kojega je *s* > *z* samo za se postajalo premalo izražajno,⁴³ treba tražiti jedan od razloga, zašto se osjećala potreba za reduplikacijom ovoga prefiksa (v. već kod jednog i drugog Božičevića: *sa z bure* II, 2, *sa z juga kuće braske* 6, *sa z juga varba, z garbina more, s tarmuntane Zala Loza, sa z bure gomilina* 52', *sa z juga* 182', VL 29 i t. d.).⁴⁴

Na asimilaciji bi mogao počivati i *vratar* ≤ *fratar* (*pušćan vratron s. Frančiska* SJ 55), kada se ne bi radilo o franjevcima, koji su u ono vrijeme kadšto dolazili u ove krajeve iz Bosne (v. I, 92', gdje se g. 1591. na Unijama kao svjedok pojavljuje »*fra Grgur Bosna*«). Artikulacija *f* || *v* bila je uopće nestabilna, pa je *v* lako prelazilo u *f* ili nestajalo⁴⁵ (*pušćan ... kuću slamnu ka e stanu i vartla sprid kuće* II, 111, *prodaem jednu dilnicu vartla ka e za kuću a stanu naše palnice* 159', *del ki me je tupal zmoracnem kraju* 147', *a ostalo ča e istoi ogradi* 174', *f kući i va vartli* U 52; u *afitifa: kadi afitifa Šimun Harvoić* I, 26', mj. *afitiva* također je moglo doći do dilacije – ne uzme li se, da je to mogla biti i pisarska griješka – zbog slabe, dosta labave artikulacije *v*).

⁴³ Treba razlikovati ono *ž* ili *z*, koje je moglo upućivati na tuđ utjecaj (na pr. gdjgdje u Matija Božičevića, II, 181', 182, 182', i u K 272, 29, 32, 33).

⁴⁴ Reduplicirano *va f* sa svojim *f* nije tako prilagodljivo kao *zi s* sa svojim *s* (SJ, N).

⁴⁵ *V* se često reducira i u *vbsb*, *vbsék* i u oblicima, koji su od njih izvedeni.

Za izgovor su nadalje zanimljive potvrde, u kojima *m* ispred *k* i *c* prelazi u *n*, što upućuje na slabiju artikulaciju *m* (koje na kraju prelazi u *n*), a moglo bi upućivati i na sekundarnu nazalizaciju vokala, iza kojih se ovo *m* || *n* nalazilo (ispor. *Dumka* I, 43': *Dunka* 44', *Duncu* ... *Dumcu* II, 34', *Dumka* ... *Dunka* 98', *jedan star žita a jedan ozinca* U 26, mj. ozimca; za razliku od $np \geq mp$, $nf \geq mf$, gdje toga nije bilo).

Za progresivnu asimilaciju (s kontrakcijom) ispor. *obarui* (česa *bb* (t. j. bog) *obarui nihovi životi* I, 13) od *ob-varui*; ispor. tako isto i *obiću se, obitam, obećuem* (I, 88, II, 12, 20, 120, 156 i d.) od **ob-vêsti*, **ob-vêtati*. Do regresivne je asimilacije i kontrakcije (obrnuto) došlo u *o-dalga* ... *o-duga* i u sličnim primjerima (II, 98', mj. *od dalga, od duga*, ispor. i *o-fruta* || *ot fruta: afitiva* ... *ovac svojih o-fruta* I, 22, 24).

Pošto ni palatalizacija nije ništa drugo nego posebna (moglo bi se reći usmjerena, dirigirana) asimilacija, treba spomenuti, da velari ispred novoga *i* u dat.-lok. sg. u XVII v. već ne prelaze u sibilante (v. v. *Sutklemenski* N 18, na *Lugi* ib., *mačehi* II, 31', no za *Susak* ipak samo na *Susci* I, 90', 91).

Dilacija je kao fonetska pojava obično češća kod samoglasnika (isp. *taštament* I, 8', II, 108 i d. mj. *testament* ili *teštament, deferencije* I, 27 mj. *diferencije, cikina* II, 26 mj. *cekina, lecencija* II, 133 mj. *licencija, despensu* II, 161 mj. *dispensu, češće mirit, ne miritaju* mj. *merit, meritaju* i t. d.), no na području s tako osjetljivim varijacijama ona se kadšto javlja i kod suglasnika, i to ne mora biti mletački utjecaj (kao što toga utjecaja nema ni u nekim drugim dijalektima, u kojima do takvih pojava dolazi), ispor. *predendi* I, 34', *kundradi* I, 47, II, 15', 46, *pupliki* I, 5', II, 148', 190', *ji(n)drade* II, 181' i sl. Razumije se, da neki od ovih primjera mogu biti i pisarske griješke (*t* i *d* su u glagoljici vrlo nalik jedno na drugo, pa se lako zamjenjuju, no to se ne odnosi na *zdudenac* II, 182' za *studenac*). Za gornje primjere ne treba vezati *zneti* i *sneti*. Prvi nije nastao sonorizacijom $s > z$, jer do nje ispred *n* ne dolazi, nego *z* stoji prema *iz* (str. 29.) Ovo se vidi i po značenju, koje imaju ovi glagoli: *zneti* znači uzeti, oduzeti, izuzeti, pren. osloboditi, a *sneti* – skinuti (*da mu se* – t. j. *ovce – ne mozite z ruk zneti* II, 23, *znimlući četvarti del* 76, *da se to zneme (za dalg)* 125, *sneti bi ta kopèà z protokola popa Matiêa Božičevića nodara publika* VL 19, za *zneti me z galie šubit* VL 32).

Od *diferencijacija* i *disimilacija* mogu se spomenuti oblici *albitri* I, 12, 12', 41' i d., *reluncijati* II, 13', 146', 157', *z lozariè* II, 71', 100 i t. d., a mogli bi se kao *curiosa* ovdje navesti i primjeri *odtih* (I, 84') za *otih, hotih*, i *zadradi* I, 93 za *zaradi*, u kojima je *d* umetnuto radi razlikovanja (i isticanja) onoga, što je pisac htio reći. Napokon, ovdje se mogu spomenuti i oblici u kojima je *bl* zamijenjeno sa *bn* (*da su mi obnigani* II, 14, *obnigivam se* 80 prema *obligivam se* 188).

U *lubleno* || *lubveno* (da se jimaju diliti *lubleno* meju vsu obitelji I, 78, a od ostaloga da razdile *lubveno* II, 21') zamijenjen je particip pridjevom (iako im značenje nije isto, pa *lubleno* – češće s prijedlogom *po* (*polubleno*) – u dobra pisca nije moglo značiti isto što *lubveno*, v. ARJ *ljubven* = *ljubavan*, dok *ljubljen*, *poljubljen* znači *ljubazan*).

Između *inverzija* i *metateza*, koje su također imale znatnu ulogu u vokalizmu (v. *termin* || *termen* I, 40, 99', II, 22, VL 19 i dr., pa *tremen*; tako da i *plati na ti tremeni* I, 42, i odatle *tremenati*: (da mozi) *šentenciati i apelati i tremenati za vse svoje potrebe* I, 72, ili ispor. *tramuntana* || *tarmuntana* II, 6, 163, VL 33, *aprezento* || *aparzento*, *pretendi* || *partendi*, vrlo često i jedno i drugo, gdje je strano *re* dalo *ɾ*, a ovo *ar*), javlja se pomalo promjena *vse* ≥ *sve* (*sve ostale pravde i vsi ostali interesi* II, 27', *svi plati siguri a kantona ni* 58') i *zveti* (da mozite *prokuraduri zvet nazat vse* U 60) od *vzeti* (na pr. u starijega Krstinića: da mozi *prokurati i kumpariti pred vsaku pravdu i vzeti termen i apelati vsaku sentenciju* I, 14 i sl.).

Otpadanje i ispadanje suglasnika. Uz primjere, koji su opći (na pr. kada otpada *h* u početku riječi ispred samoglasnika u *otil* – *otila* – *oču* ili sl.), ili slučajni (od *nas sudac abitracuri* I, 42 mj. *albitracuri*, kako je drugdje), ili prirodni (na pr. kada se među svjedocima navodi i *fratar od Jilovika vardiën* II, 92' mj. gvardijan, ili kada se *d* gubi, pa od *jedna*, *jedno* bude *jena*, *jeno*, na pr. u SJ 15, VL 29 i 46 i sl., ili kada od ptc. *umarl* bude *umar*, a tako se i danas govori, i tako ga pišu notarske knjige), značajno je, da Jivan Božićević na tridesetak mjesta kod različitih glagola izostavlja *l* na kraju m. roda ptc. pret. akt. II (*ki bi razbi* II, 12', *ki bi se poreka* 27, *za službu ku mi je čini* 37, *od kuntradote ku mi je bil obeća* 39', *ki bi to razbi budi proklat* 45, *ki bi kontra bi* 73', *ki bi se poreka dati dukat* 85, *čim je kuću pokri* 90, *ako bi ga ludo zgubi* 97', *ki bi se od nih pogovori* 104', *ako bi ne zasluži* 105', *ako ne bi plati* 109', *ča e bi kupil* 112', *ki bi se ne moga akurdati ... radi onih ovac kih je bi dal* 117, *jesam bi prial* 146', *ja Martin ki sam bi udri nihova oca* 148, *ki sam broi beči* 153, *kako ga je on mani pusti* 169, i t. d., ispor. *karate ... saki bari* II, 16' za *karatel*, *baril*, na pr. *jedan bari vina* 37', *jedan bari vode* 38', i sl.). Pošto se ovdje radi o jednoj osobini, koja je zajednička čakavskim dijalektima na jugu (od Silbe i Oliba dalje na jug), može se pretpostaviti, da je ovaj elemenat došao s juga, i da ga je Jivan Božićević jamačno odanle donio i unosio u svoje spise. Svakako, ovo ni u kojem slučaju ne bi mogla biti odlika tadašnjega lošinjskoga govora, jer on i danas ima ovo *-l*, a nije nimalo vjerojatno, da bi *-l* tamo bilo, pa se izgubilo, da bi se poslije opet pojavilo. Ovo je ujedno najindividualnija crta, koju je u jednu od spomenutih knjiga unosio jedan od lošinjskih nodara.

Kod imenica muškoga roda u kosim padežima ima varijacija u lokativu i u instrumentalu jednine i u većini padeža množine.

U lokativu jednine se uz starije *i*, koje je postalo od *ê*, javlja i *u*, i to, čini se, najprije u naglašenim oblicima (kada je značenje riječi istaknuto, bez atributa; *v tešamentu – v svoem tešamenti* I, 12', *v kanti orjulskom* 30, *v nijednom punti* 34), zatim u oblicima, u kojima je razlikovanje *i* || *u* moglo biti morfološko (*stanje* || *stan:* *v stanji – stanu*), ili kojima je osnova svršavala na *-g* (*teg – u tegu* II, 163'), ili kojima je nastavak bio naglašen (što već po sebi predstavlja izvjesni stupanj isticanja, ispor. na pr. *va vârtli* i *va vartlû – sa zmorca dvora* (v) *zburnem vârtli* I, 94, *va dvorû, va rtû* II, 66, *na Pleskû* I, 44 prema *na Plesci* I, 45, danas *na Plêsci*, i sl.). U starijim i poznatijim nazivima za lokalitete ostat će ugl. *-i:* *v Lošini* (tako redovito), *na Križi* (t. j. na *Punti Križa*) I, 9 80, *v Rabi* 27', *v Osori* 33, *na Jilovici* 37, *na Dolci* 47', *v Osori pri svetom Salvadiri* 60', *v Pakalčići* 70', *v Jakini na placi* 89, *na Susci* 90', (ali: *v Zalom Boku* 89), *v Dragočai* 91, *v poli na Plesci* 91', *v Drakmanščaci* 93 (ali *na Vigu v Malom Seli* 97), *v Kačoli* 94, II, 7, *v Bulbini* 9, *v Dubci* 49' (ali *na Sansigu* I, 58), *v Konali* II, 64, *na Velikom Lazi* (prema *na Bačinu lazû* 103') i t. d.⁴⁶

Vlastita imena na *-e* proširuju osnovu u kosim padežima bilo epenetskim *v* (*sin mišer Zorzeva Vinture* II, 16', *edan e* (t. j. parsten) *u meštra Tomeva, a Tomevu gre od mene libar* 6, VL 46, *pušćan plaf ... netêkon Jive(v)u i Matev(u) ... pušćan bratu Franevu* U 60), ili su se – što je opet značajno za Jivana Božičevića – promiscue pisali i oblici na *-e/o*, i strani (romanski) oblici na *-u, -ul* (v. *Lovru Rumanolić* II, 2', *Lovru Božičević* 3' ~ *Lovro Božičević* 4, *Lovre Rumanolić* 8, ili u istom aktu iz g. 1599: *mi sudismo i sentencivamo Lovrula zgora pisanoga ... da plati Lovru libar 3000 ... da ima Perić ... učiniti Lovrulu toliko fabrike ...; plati Lovre nodara i suci libar 50*, II, 147, ili II, 19; *Lovru ... momu bratu Lovri*, i t. d.). Oblici na *-e* imat će lokativ jednine na *-u* (sa v ispred sebe: *po Krilevu Šintiću* II, 23). Na jednom mjestu zabilježen je (za lok.) zaista neobičan oblik *Jakovom Lečićem*, no to je plod naslanjanja na oblik ispred sebe (*po štimadurih komunskih Frančû Fantičû, drugom Jakovom Lečićem* II, 132). Kod pridjeva *Farinevljev* (*v stani Farinevi* II, 164') bio je za *-i* u lok. sg. odlučan nastavak u *stanje* (*v stani, stanji*).

U instrumentalu jednine imena na *-e* imaju nastavak *-em* ili *-im*, a ona na *-u* nastavak *-em*; *pred Zorzem Pračinu* I, 2', *meju Zorzim Pračinu* 39', *meju Lovrem Rumanolićem* 67', *pred ... Franem Krstinićem* 32. Prezime *Šalet* imat će instr. sg. *Šaletju* (*meju jeredju Jivana Dundoviča i Jivanom Šaletju* II, 74'), dok inače instr. jednine i jednina uopće

⁴⁶ Jivan Božičević ima relativno više oblika na *-u* nego i jedan i drugi Krstinić, pa bi i to mogao biti odraz njegova govora.

za imena muškoga roda na *-a* najčešće ima oblike prema *o*-snovama (bez pomjeranja u stranu žen. roda, kako je to u nekih štokavaca, isp. gen. *sin Matija Ragužinića* II, 19, *redi pokoinoga Pera Košćice* 59', *prodaem Mikulu moe tarsje ... i bih kuntentan i satisvan od Mikula* 58, *pušćam momu mužu Matiju treti del vsega moga dobra* 114', *prodaem Mariju Skrivičani* 180, (*kumpromes*) *meju Matiem Baričevićem i Matiem Jurješićem* 73, i t. d., gdje, razumije se, nominativ može biti *Matij*). U primjeru *pokoinoga Zorze Pračini* II, 79 ime je u gen. sg. ostalo bez promjene.

U množini nominativ ima normalne oblike *grobi* I, 10, *sini* 10', *brati* 63', *zeti* II, 29', *dalzi* 98', *pogrebi*, *svidoci* i t. d. (uvijek samo ovako). Kod akuzativa treba razlikovati, kada je on i po atributima jednak nominativu (*da bude oblišan platiti ... pogrebi i saltiri* I, 4, *za te rečene pinezi* 4'; *i ne truditi životi svoi* 12, *pušćam ... edni moi rukavi svilni* 33', (*otiše se postaviti*) *meju dobri ludi* 56, (*da mozi*) *prokurati i riceviti vsaki dalzi i page* 74, *za sebe i za svoi ostanci* 87'; *daemo naše deli* II, 11, *platismo redovnici* 172', i t. d. ili: *mi svi naidosmo štimaduri* 180', (*jedna i druga stran obra*) *za svoi suci* 74', *da plati z otoga suci i nodara* 127) i kada je jednak genitivu (na pr. – obično – *uz obrati, oblubiti* i sl., kada se radi o ljudima: *oblubiše za svojih sudac i kumpromesurov* I, 71, *činim za moih prokaradurov moih uč* Iviča, *Martina i Marka Šintića* II, 114).

I genitiv množine može formalno biti jednak nominativu, iako rijetko (najčešće od *sin*: *po smarti svih moih sini* I, 10', *nijedan od ... sini i hćeri* 58, ispor. i *svrhu ... dlzi brackih* 35), no još je rjeđe, kada takav genitiv nema nastavka (*od pinez* I, 10', *od onih pinez* 12'). Obično mu je nastavak *-ov* (*frutov* I, 5', *delov* 13, *kumpromesurov* 71', *vrtlov* II, 11', *par volov* 14, *aparzento svidokov* 22', *par postolov* 143, *sih moih bratov* 148 i sl.), no kod višesložnih imena i kod imenica, koje označuju predmet ili mjeru, nastavak može također da bude *-i*: *za račun od onih dari* I, 22', *od školi* (školj, scoglio) ... *od tih rečenih školi* 25, 15 *spudi vina* 40, *karate ki darži barili* 8 – II, 16, 151, 192, (šest) *kopači* 120, *od sih naših računi* 140, *tri kantinari čavli* 143 prema *tovariši, gospodari* I, 50', *za svojih sudac kumpromesuri* 56, gdje je gen. u službi akuzativa). Neobičan je oblik *afitacionih* u (*škrit*) *od afitacionih od tih rečenih školi* I, 25 (ispor. što je rečeno kod lok. sg. za *Jakovom Lečićem*), a zanimljiv je svakako za ono vrijeme i gen. pl. na *-a* u riječi *ribar* i *sić*: *od ostalih njihovih tovariši i ribara i gospodari od plav i trat* I, 50', *vina sića* 8, II, 134.

U dativu su nastavci *-om*, *-em* (*bratom* I, 9, *spize ke gredu kancilijom i oficialom* 50, *moim sinom* 85, *popom* II, 11', *ludem* 19', *pušćan ovde vsin trin oltaron* SJ 54), u lokativu je nastavak *-ih* (*vrtlih* I, 4', *okrutih* 6', *Bnecih* II, 95, *po štimadurih* 132), a instrumental (gdje je bilo *i ≤ ѿ*) približit će se, kao i akuzativ, nominativu: *na toi robi, ka se kupi timi pinezi* I, 10, *pred svidoci* 32, (*sigurivam*) *moimi vartli* II, 60', *s moimi tovariši* 70' i t. d.

Duala uz 3 i 4 nema: *oni tri deli I, 12', tri miseci i pol II, 80, da ... razdile oni četiri brati 89'*.

Kod imenica ženskoga roda sistem je ugl. onakav, kakav je na Lošinju i danas: kod *a*-osnova genitiv jednine je svršavao na *-e* (*od strane obi I, 69 ili obiju 69', o-dobar moje žene Katarine II, 31, sini pokoine Kate Neretvine 55*), dativ na *-i* (*mojei teti Blaževici II, 33*) i lokativ na *-i* (*o Miholi I, 25, v Konalini 47'*), a instrumental na *-u* (*da se tu intradu ima naipria namestiti kavidal I, 10', da mozi prokurati i kumpariti pred vsaku pravdu 14, z volu g(ospodi)na kneza 5, z svoimi sestrami Katarinu i z Antonu ib., dasmo dilnicu naše zemle ka e za kuću popa Jivana II, 147*). Ispor. i za muška imena: dat. *jošče pušcamb Mikuli vnuku momu ... pet kozjih živinb I, 3',⁴⁷ instr. pred Luku Forciničem 29'*.

U množini nom.-akuz. (vok.) imaju nastavak *-e* (*da bude obligan platiti troe mise grgueske I, 4, mi dvi Margarite II, 36*), genitiv je bez nastavka (*oda vsih prodai (= prodaj) II, 31, od zemal 121', i štimāše vsu parteninu košul ... peč, kolet, facoli, sukan ... 132', od zdola do gred parvih VL 23*)⁴⁸ dativ ima *-an* (*koludrican i fratron N 43*), lokativ *-nh* (*po štimaduricah I, 66, na Orjulah 69*), a instrumental *-ami* (*z svoimi sestrami Katarinu i z Antonu I, 5*).

Slično je s *i*-osnovama (isp. *od moje parentadi I, 4, ednu sežan varila II, 184, meju vsu erediju 12, nemoćan telom a pametiju zdrav I, 31, s tu plavju II, 31, da se mozi Antić patiti u dile na plavi ib. i t. d.*).

Međutim, ima i nekih razlika – možda i ostataka vremena, koje je bilo na izdisaju, a i novijih oblika, koji su dolazili s juga i potkapali sistem, koji je u V. L. bio ustaljen. Ovakav bi ostatak mogao biti *Markuline* (dat. sg. *pak pušcam Markuline mojoj nevesti I, 77'*), a novi su svakako oblici s nastavcima *-om* i *-ov* u instrumentalu jednine, donekle i sa *-i* u genitivu množine (*i prija ... škudi 17, II, 118', svu skupa parteninu: prostirak i rakan i rukavi 132'*). Oblici na *-ov* u instr. sg. uneseni su s juga (*budući se ê oženil Dunkov hćerju Ivana Kožula II, 56', budući se ja oženil Katarinov od Sali 67'*), odakle se širilo i *-om* (samo što se ono bolje prihvatilo i bolje pristalo uz morfološki fond). Ako se uzme u obzir, da je *sigurivam ... mojom kućom* (II, 149') moglo značiti nešto drugo nego *sigurivam ... moju kuću* (gdje je *kuću* moglo biti akuzativ), postaje razumljivo, da su se i oblici na *-om* (i oblici na *-ov*)⁴⁹ kao dosta izraziti lako održavali i kod domaćih ljudi (ili bar nisu bili nerazumljivi, ili ih se nisu klonili, osobito ako se radilo o ljudima izvana), v. (*matri-monii*) *meju Petrom Peričičem od Silbe i Matijom hćerjom Martina Sladinića II, 5* (gdje je mogla djelovati i sveza s imenom *Matij*, m.), *budući se ja oženil Mikulinom hćerju pokoinoga barbe 59, ja Žuvan Nadalić činim prominu s mojom sestrom Markižinom 164'*.

⁴⁷ Karakteristično je, da je to iz prvog razdoblja Krstinićeva (dok je još pisao 9).

⁴⁸ Rijetko kada *-i*: *ki mejurament est osamnadeste žurnati, ko je Mikula rečeni učinil. I, 67.*

⁴⁹ Ovako se i danas govori na Olibu.

Od pojedinačnih imenica uz *hći* i *mati*, gdje još nije sve ustaljeno (*del vartla s voćem, ki e bil moe hćere Gašparine* II, 54, *od oca i mater* 31, *i to bi štimano po Dumki hćere Jivana Šimičića, drugoi Margariti hćeri Antona Dračića* 44, *puščam ... hćeram ... i da su mu hćere obnigane davati* i t. d. 116'), treba istaknuti imenicu *red*, *redi*. Ona je postala prema *ered* (baštinik) i vrlo često se pojavljuje u oporukama i sličnim aktima, u kojima može imati 4 oblika: *ered*, (ili *jered*: *da bude ... negovo i negove jeredi vazda* I, 2', *za svoju jered* 7', *meju jeredju* II, 74'), *red* (*za vsu red našu* II, 117, *reluncijivam tu zemlu redi Matia Šišića* 146', *bih kuntentan i satisvan od redi Šišića* ib.), *ereditad* (prema *parentad*: *od moje parentadi* I, 4 – *ta sva ereditad* 5) i indeklinabilno *redi*, koje je zapravo skraćeniica za *e-redi-tad*: *za nih i za redi nihovu* II, 87, *za se i za svoi redi* 89, *da se to varne na redi* 53, *na moju redi* 67', *kadi biše aparzento vsa redi* 114).

Strana (stranka) ima dva oblika: *stran* (i *bi kuntenta edna stran i druga* VL 2) i *strana* (ovaj drugi oblik je u tom značenju običniji: *od strane obi* I, 9, *edna i druga strana* II, 35, *od jedne i druge strane* 17', i t. d.).

Kod imenica *srednjega roda* pojavljuje se u lokativu sg. (preko glag. imenica na *-nbe* i uz pomoć utjecaja s juga) nastavak *-u* (uz starije $i \leq \hat{e}$, *v razdilenju* I, 13', *odlučenju* 40, u II knjizi: *pri raskrižu* 88, *na zgarju* 116, *u pokustvu* 124', *v stanju* 180 prema *va tom trsj* I, 3, *va nom dobri* 13, *v poli* 23', *v črvili* 33', *v trsj* moem ko e *pri stanji Orlinovi* 44', *v mesti* 85', *pri mori* II, 30, 109, *na Zgarji* I, 4; izuzetak su *v Jadrošinskom* I, 4, *na Vresikovom* 70, *Frkovskom* 93', *v Kurnom* 95, gdje se toponim vlada kao pridjev). U instrumentalu sg. ime ima stari oblik *imenem* (II, 12'), a *dobro* ima pridjevno *dobrim* (*obiće svojim dobrim* I, 12, *sigurivam moga kunada moim dobrim* II, 7, 8', 11, 13', tako i u pluralu: *obnigivam se platiti ... moimi dobrimi* II, 80, *sigurivam Franica moimi dobrimi štabili* 167, 167').

Genitiv množine obično nema nastavka (*v račun dobar, ke su me par-tendile od moga muža* II, 64'), no tuđice mogu imati *-ov* (*vrhu tih štabilov* I, 88).

Imenica *pravo* ostaje u množini srednjega roda, ali ima nom. na *-i*, akuz. na *-i* ili (prema žen. rodu, s kojim ima zajedničke oblike atributa) *-e*: *prodaju ... vse svoje pravi ... a te rečene pravi esu va vrtlih* I, 5, *ke rečene pravi biše štimane* ib., 26, 95, 97': *doprodah vse moe prave ke me tukaše va vartlih* II, 69, 183' (prema *prodaj(e)m sva moj(a) dobra* II, 186' i sl.).

Kod *zamjenica i pridjeva* uz ono, što je već rečeno (o zamjenjivanju *oi* || *i* u dat.-lok. sg. žen. roda, o *oi* || *ei* iza nepalat. i palat. suglasnika, o inverzijama $vs \geq sv$, o početnom *o* kod jednih zamjenica, kojima se ono oduzimalje, i kod drugih, kojima se ono dodaje, i t. d.) vrijedno je istaknuti neke pojedinosti.

Lična zamjenica za prvo lice u dativu sg. ima oblik *mani* (II, 88, 133, 169, 171', 188, jednom dapače – u 150' – *manie: ka e zemla manie priša*

od moga tasta), a samo u I, 63' i u II, 147, 148 i 183' ovaj oblik glasi *meni*. Značajno je, da se u prvom od ova četiri slučaja radi o strancima, a u preostala tri o uvodnoj formuli *kadi pridoše k meni popu Jivanu Božičeviću* (II, 147, 148), odn. Matiju Božičeviću (II, 183'), gdje *meni* – kao i ono *kadi* – pripada piscu, a ne Lošinju i njegovu govoru. U instrumentalu bit će *s manu* (I, 3', 44', 88', u I, 58 *manu* stoji i za lokativ: *(da) ie obligana platiti ... službe ke budu učinene na manu*, gdje bi na moglo zamjenjivati i *za*), no u II, 31 zabilježen je (zacijelo ne domaći) oblik *s mnom: da bude Žuvan zgara pisani sa mnom loviti se zime s tu plavju*. Tako je i s povratnom zamjenicom, koja u instrumentalu ima *sobu (da imaju razdiliti ... meju sobu* I, 3', 11, 79', II, 190' i t. d., ispor. za *sobom: meju sobom* I, 9, 24, 42).

Zamjenica za treće lice ima normalno *njim* (za dat. pl.: *da dadu ... komu nim drago* I, 19'), *njima* (u dualu: *da mozite privzeti k sebi tretoga koga nima bude drago* I, 79'), *njimi* (za instr. du. i pl.: *kumpromes*) zaradi ednoga *vola ki e bil prodal rečeni Luka rečenomu Šimunu Neretvi, i budući pravdanja meju nimi ...* I, 82', *da ... razdile oni 4 brati pravo meju nimi* II, 89'), i sl.

Od posvojnih zamjenica za treće lice nema oblika samo za *njezin* (v. za *njegov: svidok Lumbarda i sin negov* II, 15, *pitam proščene ... oda vse negove obitelji* 148, međutim, tu se kadšto mjesto posv. zamjenice upotrebljava gen. lične zamjenice, (v. *jedne mise gargureske za nega, a druge za nega oca* II, 4'; za *njihov: po njihovu ocu* I, 34, *sve njihove deferencie* II, 10, za *nih i za redi njihovu* 87, *v račun duga ki sam bi dužan njihovu ocu* 175), mjesto čega se – kao i danas – upotrebljavaju bilo indeklinabilno *nje*,⁵⁰ bilo pridjevni oblici *njeji, njeja, njeje, v. po ne ocu* I, 5', *kada ona bude otila ili ki neje namestniki ib., da bude v neje oblasti shraneći svoi četvarti del i neje dotu* 74', *da ju* (t. j. *divičicu*) *odguverna kako da bi nee bila vlastita* II, 19', *ja Mikula ki sam muž neje* 20, *da ju ne mozi nigdar zagnati z ote kuće za života nee* 57', *po neei smarti* 89). Zamjenica za prvo lice ima i kraće oblike: za *mu mater* II, 40', *momu stricu Lovrini* 86. Zamjenica *njegov* ima i pronominalne oblike (*kako e v teštamentu negovom* I, 12' prema *zvarhu teštamenta pokoinoga njihova oca*, ib.). Zamjenica čiji ne odnosi se samo na muška lica (*da moli boga za onih č(i)ja e bila* II, 6), a od ča gen. jednine je *česa (česa bb obarui njihovi životi* I, 13).

Pokazna zamjenica ima za nom. sg. m. r. oblik *ta*, a za ak. pl. *ti* ili *te* prema tome, da li se radi o pravoj množini, ili o jedinici višega reda (o složenoj cjelini, koja se ne raščlanjuje), (*da ima odgovoriti ti pinezi* I, 42 – *te pinezi da jima Anton rečeni odgovoriti Kati rečenoj na ti termeni niže pisani* 51'.

Odnosna zamjenica ugl. još dobro razlikuje dual i plural (*obrasmo dva suca ka nam razdile* II, 89, *v toi zemli esu 2 tarnulića ka su plaćena*

⁵⁰ Uz *nje (ne = gen. sg.)* upotrebljava se (jednako indeklinabilno) i *njeje (njeje, od njeji, koje je izvedeno od ne, kao što je od ne izvedeno i njezin, njevin).*

101' ~ *otiše se postaviti v kumpromes meju dobri ludi kih obere edna i druga stran* I, 56). Za kraće oblike ispor. *treti del sih moih dobar ke su mi prišle od moga muža* II, 73', *kadi se štima kuća pokoinoga Šimunela v ki kući stoi Martin Budinić* 65.

Posvojni pridjevi tvore se od imena nastavcima -ov, -ev, -in: *Markov* II, 89, *Matkov* 137', *ditetovo* 88', *Matiev* I, 13, II, 31', *Jadriev* 47, za očin del i materin 142'.

Od ubog pl. će biti ubozi (*ubozim udovicam i ostalim ubozim* I, 3'). Od *komunski* lok. sg. *komunsku* (po štimaduru *komunsku* II, 20'), dok će svi sveti (Svisveti) ostati bez promjene: *na vsi sveti prvi ki pridu* I, 51'. Napokon, od *star bit* će komparativ *starji*, superlativ *najstarji*: *da se da edan vol nai starji na Malu Stomorinu za obed* II, 44', *da gre o-starjega sina do mlaega* 84.

Kod brojeva 200 može biti i *dvisti* (I, 10', II, 20, 102) i *dvisto* (I, 10', 12'), 300 *trista* (I, 10', 12', 97, II, 14) i *tristo* (I, 10, 12'), a 400 *četira sta* (II, 5, 48) i *četir sto, četire sto* (I, 2', 88, II, 54), pri čemu je *dvisti* i *trista* obično, a *četira sta* se već osjeća kao naslanjanje na 300 te se 4 radije veže s nepromjenljivim *sto*. Od većih brojeva v. *osam sat* II, 101, *pet saat* 189 (s dugim a).

Brojevi *dva* i *oba*, *obadva* služe i za muške osobe (mjesto *dvojica*, *obojica*) i za osobe različnih spolova, te se jednako dekliniraju, v. *da naidu dva ali tri ludi* I, 68, *budući ti tri muži slišali ib., moim dvim sinom* 77, *da je obnigan obidvim* (t. j. njemu i njegovu ocu) II, 23', *obidvih* (t. j. Antona Barićevića i Blaža Forcinića) *činim za moih prokaraduri jeneralih* 62', *kadi mi dva* (m. + m.) *vargosmo sve pravde* 157, *kadi mi obadva* (t. j. Zorzi i Manda) *prodavimo naši deli* 177', *kadi oni dva* (t. j. on i Petruša) *rekoše* 183', *ki bi se porekal od nih dvih* (t. j. Matij i Mara) 185', *i kuntentaše se obadva* (Erolim Katarinić i sestru Mara) 189, *budući obadva* (Anton Šintić i Manda) *aparzento ...* 190'. Za same ženske osobe služe u ovakvim prilikama oblici *dvi*, *dvih*, *dvim*, ili *obidve*, *obidvi*, *obi*, *obiju*, *obiju*, *obim*, *obidvim* i t. d., dok brojni pridjevi označuju nešto, kod čega se neposredno ne misle ljudi: *kadi bihu oboi* (t. j. obje stranke) *skupa* II, 74', *dvoi šprat* 95', *da se dadu četvere mise* 96', (*pušćam*) *dvoe hale* 105', *dvoe mise gargureske* 116', i sl.

Što se ostalih oblika tiče, može se reći, da se brojevi 11–19 doduše još upotrebljavaju u starijem obliku (*petnadeste*, *trinadeste*, *osamna-deste*), ali da se već javljaju i mlađi oblici *šesnaisete* I, 27', *dvanaist*, *trinaist* 92, da se desetice još dekliniraju (s *onimi* *dvadesetimi* *librami* II, 65') i da uz 3 i 4 stoji plural (a ne dual, isp. *tri ovni* I, 15', *četire sići* 44, *milara* 2 ... *pak još 2 milara* ča su 4 *milari* II, 116, *na četire deli ib., tri kantinari čavli* 143).

Kod *glagola* su uz neke pojedinačne oblike, koji su – razumije se – također zanimljivi (na pr. za prezent *prijimle* ~ *prijemle* I, 14, *kape-lani ... ote biti obligani* 10', *da ote pravo suditi* II, 10, *da te pravo suditi* 126', (*rib*) *kih diju da ih ima Zan Paval, a on di da ih ni* 80, *sentenci-*

juemo ~ sentencijivamo I, 12', molim i zaklinam 34, zavežuem 33', va-
zima 46', priporučuju ~ priporučujem II, 14'–15, ja mu promeću 65';
promećuju 95, 111', 161: promećujem 192. ili za infinitiv: nesti u Nevalu
II, 82, za zneti ga s paržuna 191, i sl.), s obzirom na Susak i na lošinjsko
područje danas najvažnija pitanja aorista, imperfekta, pluskvamperfekta,
participa i imperativa.

Zabrana i dopuštanje za 3. lice izriču se imperativom, koji je jednak
imperativu za 2. lice: *da im se ne mozite v račun staviti* I, 3', *i da joj
ne mozi niedan ... dati niednoga impača* 44', *da mozi dvignuti ti pinezi*
55', *da on mozi prokurati ... prid saku pravdu* II, 5, jednako za dual:
i da ta dva mozite suditi II, 126'.

Upotreba participa vrlo je česta, iako je očito, da ju je podupirao
kancelarijski stil, koji se opet ugledao u strane uzore. Ovo u prvom redu
vrijedi za participe preterita (I i pas., *davši i kunselavši* I, 8', *znanši
četvarti del* 12', *budući počat kumpromes* 36, *budući se oba akurdavša
meju sobu za nihovih dobar* 34', *saldavši vsi računi od vsega dlga* 45',
kako bi kunselano 52, i t. d.), no gdje gdje i za particip prezenta (akt.,
pasivnoga više nema; v. uvodnu formulu *prihodeći k meni popu Jivanu
Božičeviću* II, 148, 192' i t. d.). Particip prezenta uz starije (dulje)
oblike *nadijući se* I, 3, *željući* 74', prema kojima su se povelili i *otiući*
II, 185', *hotijući* 88, ima normalno *oteći* I, 49', *abateći* 64, *shraneći* 74',
hodeći II, 148, gdje je, kao što se vidi, upotreba bila još slobodnija
(i šira opsegom) nego što je danas. Vrlo česta je upotreba oblika *budući*:
(*ja*) *budući na postili* I, 3, *budući (mi) ... zajedno skupa jimili brod* 98,
budući dobru pameti II, 14', *budući obadva aparzento* 148, i t. d.

Upotreba aorista također je česta (na pr. u notarskim formulama kao
što su i *ja pop ... ki to pisah, ni pridah ni umankah* I, 9', *ratifikaše i
potvardiše* 30, *osudismo ga libar deset a abatismo tri* 50, *parvi pinezi
sada prijah* II, 8', *najah Franića ... da za me poide u galiju* 21, *vidismo,
sudismo i potvardismo* 63', *vidismo, slišasmo, sudismo ... sentencijasmo*
72', *čuh, vidih, razumih i sudih* 89' i t. d., dok je upotreba imperfekta
rjeđa, te zbog kontrakcija – i zbog toga, što se ovi oblici najčešće upo-
trebljavaju u prvom licu (gdje je lako dolazilo do izjednačivanja) –
kadšto nije lako reći, da li zabilježeni oblik predstavlja jedno ili drugo.⁵¹
Od pravih imperfekata mogu se spomenuti *kadi ja meštar Jivan Šuvri-
nić kupah* (t. j. kupovah) *ednu plav* II, 75' ili *drugi zet ki biše apar-
zento* 7', dok je *ostahom u i ostaho(m) dobrovolni prijateli* 157 stari
aorist. Aorist je i dualno *bista u kako bista od akurda ona oba Jakov
i Grgur* I, 64.

Pluskvamperfekt se tvori pomoću perfekta ili pomoću aorista pom.
glagola *biti*: (*zemla v Zalom Boku*) *ku ja rečeni Jurić bih kupil* I, 89,
1626 *zenara* 28 *kadi ja ... jesam bi prial od pokoinoga Matića Šišića
libar 100.* II, 146', *ja Martin ki sam bi udri njihova oca* 148.

⁵¹ Zbog toga je na pr. teško odrediti i to, kako se u ono vrijeme u 1. licu sg. i pl.
u Lošinju tvorilo kondicional. Međutim, važno je, da se impf. od *biti* (esse) s oblikom
bijah ili *bujax* tada više nigdje na Lošinju nije upotrebljavao.

Tekst, kao što su notarske knjige (koje su se uglédale u mletačke uzorke, iako lošinjski notari, po svemu sudeći, nisu bili nodari con autorità veneta), prirodno ima u sebi nešto, što je knjiško i što se u običnu govoru rijetko ili nikada nije upotrebljavalo. Tako se na pr. pompozno *mi ... suci albitraturi i prijaznivi kumpozituri i ljubveni prijatelji obrani oda vse i po vsej eredi I, 12'* može zamisliti samo u sentencijama, kakve su sadržavale ovakve knjige, i samo u njima su se pojavljivale ovakve svečane (na izgled narodne, naše) izreke *a zatim ostavlamu konac i vikuvične mlčanije i ljubav i mir meju vsimi (ib.)*. Zato se na njima mnogo ne treba zadržavati, kao što se ne treba zadržavati ni na terminologiji, koja je uz nešto narodnih (slavenskih) izraza (*braščina, broiti i broiti u dile, činiti veru, dilnica, dobitak, dogovor, dohodak, doli vrići, donaplatiti, doprodati, dostojat se, gonjaj, gospodarica, grustiti se, hram, kamenica, kopač, kuća ognjena (slamna, pod kupe), kus, kusac, lagoditi, latiti, les, lesačija, listo, mesopust, mito, načiniti se, nahajati se, naredba, plačnik, podanak, podložan, podobati se, podžup, pomoći dug, poruk, posluh, potegnuti (pinezi), pravdanje, pravda, prigoditi se, приметnuti, privzeti, promina, prominiti, pustiti - pušćati, račun (čist, v račun), sredak, stratiti, suprotiv, svidok, umaknuti, tovariš, zadušćina, zagnati, zavez i sl.) ipak pretežno strana, tek koliko-toliko (gramatički) ponašena i preuzeta iz općeg mletačkog kodeksa. Evo nekoliko takvih riječi i izraza, da se vidi, kako su se one uklapale u naš čakavski leksički i glasovni fond: *avancati, vancati, avancivati, arefati, aventari (inventar), dečarivati, depozitivati, dezmečivati, dezvijati, dosatisvati, doskumpjiti (completare), ereditivati, guveran, guvernati (da mi guverna dici II, 186'), imperpetuva, intramititi, kardenča, kavidal, krapatur, kulicijon, kumfešivati, kunišencija, kunselivati, kumentivati se, kuntradikati, kuntradikivati, kvarelivanje, kvarela, libero franko (koje se kadšto mijenjalo kao da su to dva naša pridjeva: *nego ki e ča nasadil da mu budu libera franka I, 3', prodaje edan kus vrtila svoga libera franka 90, a te rečene pravi Kata rečena prodaje Jivanu rečenomu libere franke 65')*, mejurament, obnigivati, podnigati, pretenditi, prometiti, promečivati, soldati, salad (račun salad - conto saldo), skumpjiti, tramezati, tremenati, zapenati i t. d.**

Nas će ovdje zanimati u prvom redu kongruencija nekih oblika, zatim slaganja riječi u rečenici i struktura ove naše rečenice uopće. Tu ćemo naići na različne obrate - na jedne, koji su stari i koje ćemo naći i u jeziku hrvatskih lekcionara iz XV vijeka, i na druge, koji su vezani uz izvjesne fraze, ili su u sebi uvjetovani neposrednim zapisivanjem bez pripreme i bez prethodnih bilježaka.

Isporedimo li ono, što je o sintaksi (ugl. o kongruenciji) primorskih lekcionara XV vijeka napisao Rešetar (Rad 136, str. 186-196) s onim, što je dosad rečeno o jeziku lošinjskih notarskih knjiga, vidjet ćemo, da se osim Rešetarovih primjera tipa *žene nike od naših pristašili su*

nas, porođen jest ... u grad Davidof (187), i ne vraćahu se kada pojdihu (192) i njegda joj ja panih na ňe kril za mal čas (193) gotovo sve vrste primjera, koje se ondje navode, nalaze i u Lošinju potkraj XVI i u početku XVII vijeka (samo što je Lošinj sačuvao starije *ne mozi, ne mozi*te mjesto mlađega *nemoj, nemojte*, i što je znatno smanjio opseg imperfektu).

Pojedinačno mogle bi se neke odlike iz sintakse lošinjskih notara označiti ovako:

Neki su obrati (frazе) stalni i češće se (ev. uz neznatnu izmjenu) vraćaju, bilo da su »nodarski« ili narodni (kadšto stereotipni, pomalo patetični, pompozni): *da potegne ona stran ka saldo ostane I, 41'*, *šprat ki se pristoji ženskoj glavi 54, kade bude nei naidraže i naiveće ugodno i naručno 33, ki bi se potegnul nazad od sentencije 71', a sada ostavljam mir i ljubav i jedinstvo meju vsu moju obitelju i meju vsimi eredi i zaklinam vsih da bude meju nim vsimi mir i ljubav 75, vsi više pisani dobrovolno kladu se v kumpromes po zakonu bnetačkom meju dobri ljudi kih obere edna i druga stran 82', da naidu dva suca ki im razdile ih dobra II, 7', ki bi se od nih oporekal ča mi učinimo, da plati ... ib., a ja ... hitam se poruk i plaćnik istomu Jivanu 159, i t. d., i t. d.*

Uz kolektivne imenice i imenice, koje u sebi sadrže dvojtvo ili mnoštvo, predikat je u množini: *da imaju davati moja obitel I, 3, a ostalo ubušto da imaju diliti vsa obitel meju sobu 31, ta rečena bratja da mi budu obligana 8', da mozite to vzeti braščina s. Antona II, 169, da vsa ta ered više pisana imaju bonifikati I, 36'*, ali ako se crkveni red ili bratovština (braščina) uzimlju kao jedinica (kao cjelina), uz nju predikat može biti u jednini i onda, kada bi se prema današnjem osjećanju očekivalo, da će biti množina: *i da je (t. j. 300 libar) potegne bratja svetoga Antona II, 14. Ered kao i redi predstavljaju sintaktički isto što i bratja; kod braščine i obiteli nesklad može biti posljedica slabe anticipacije (koje nema na pr. u posljednjem primjeru), a u (ako ne bi satisval) da vazme redi ki budu radi se o dvije rečenice (da vazme redi, ki budu), od kojih je u prvoj subjekt redi shvaćen kao cjelina (u sg.). a u drugoj kao kolektiv, koji ima određeni broj članova (odatle pl.). Tako je i u I, 26, gdje se vsa ered uzimlje najprije kao cjelina, a kada joj je oporučitelj izbrojio sve članove, vsa ered se pretvara u vsi ti jeredi.*

Na anticipaciju i na potrebu nadovezivanja na subjekat prednje rečenice mogu se svesti i ovakve potvrde (u kojima je bliža sveza istaknuta zamjenicama): *a intradu ka bude od nih (t. j. od ovac) da ju potežu redovnici I, 3', nego ki e ča nasadil da mu budu libera franka ib., a zemlu ka e v Jadrošinskom ... pušćam ju v ruke Martinu Sladiniću ... a ovce ke ostanu ... pušćam je Martinu više rečenomu 4, a po smarti naizadni sin ki bude da on to ima kunselati bratji lošinskoj 10', šentencie ke je ki od nih učinil da je imaju zgoriti i da nisu valide 83, i t. d.*

Inače, obično se uzima, da je u rečenicama tipa *prodaem moga vartla* (II, 71') objekat *vartla* akuzativ (isp. *takie ja ... prodaem ... vartla li moe žene* II, 34, *prodasmo ... našega vartla ki e pri dvori* 126, *prodaem moga tarsja na Kornom* 129, 171', i sl.), međutim primjeri kao što je ovaj: *prodaem moe zemle ka e moem stanu* II, 137 upućuju na genitiv u kojem objekat, premda može biti za sebe cjelina, ipak znači samo dio svega posjeda, koji se nalazi u rukama onoga, koji nešto (jedan dio toga posjeda) prodaje. Tako bi se (uz *za*, u kojem je sadržan i vremenski elemenat) mogli – posredno – tumačiti i primjeri, u kojima se nekima – nekim ljudima – za neko vrijeme povjerava neka funkcija, kao što je to na pr. u *činim za moih prokaradurov moih uêc* II, 114, ili *oblubiše za svojih sudac i kumpromesurov* I, 71', ili *naidosmo obadva za naših štimaduri ki nam to rasude* II, 30, i sl. Tako će biti i sa *da za naši(h) martvih boga mole* II, 147, dok u rečenici *da ne mozi niedan od moje obiteli ... razbiti ni pogarditi toga moga taštamenta* I, 11' genitiv objekta može biti posljedica negacije (zanijekanoga glagola). Na partitivnost (na dio ili na dijelove svega posjeda) uz prijedlog *za* upućuje i rečenica *i budući se oba akurdavša meju sobu za njihovih dobar će nih predendi imiti po njihovu ocu* I, 34'.

Zanimljive su nijanse i kod brojeva, na pr. kod broja 100, ili 200, ili 300, ili 9.⁵² Uzmimo sva četiri broja (100, 200, 300, 9 libara). Tu se uzastopce – prema osjećanju piščevu u danoj prilici – susreću tri različita oblika (tri sintagme): *ono 9 libar (za ono 9 libar ko mu je bila dlžna* I, 51), *ta tristo libar (da ta tristo libar ne mozi se obrnuti v niednu operu bracku ni crikvenu* I, 10) i *te ili tih 100, 200 ili 300 libar (a te sto libar da jima potegnuti onb ki saldo stane* I, 79', *te trista libar ... za te dvisti ovac* 10', i obrnuto: *a tih 10 libar da potegne on ki ostane saldo* 83, i t. d.), pri čemu se samo u prvom slučaju broj uključuje u zatvorenu cjelinu (*ta i te i tih* označuju plural).

Akuzativ se, kao i drugdje kod čakavaca, kadšto nalazi i uz pasivne konstrukcije (premda je općenito pasivnih konstrukcija u ovim knjigama dosta malo, ma da ima i njih). Izrazito pasivna je konstrukcija (s lok.) *vse ča bude sujeno i odlučeno po tih njihovih sucih* I, 12, zatim konstrukcije tipa (Anton ili tko drugi) *ima biti refan oda vse ereditadi* I, 13, *oziva se plaćen* (ili *satisvan*, ili *kuntentan*, ili i jedno i drugo, i to dosta često) i sl., a na jednom mjestu je zabilježena također konstrukcija, koja je očito nastala pod tuđim (romanskim) utjecajem: *i tu niže est notano vsa roba prtana i suknena* I, 38, Akuz. je u *odklada se na stran bugve i šaruni* I, 99', *da se nima diliti niedne stvari mobila ni štabila* II, 98'. No kud i kamo zanimljiviji je akuzativ s infinitivom uz *pretenditi* (pretendere, pripadati, imati, polagati pravo na što): *ku Elenu pretendi imiti pol toga rečenoga stabila* I, 2', *pravi ke pritende jimiti rečenoga*

⁵² Za 1000 služi oznaka *milar*, m. (gen. sg. *milara*, nom. pl. *milari*, n-a-v. du. *milara*; danas *mijâr*, *mijâr*, *milâr*).

Luku Blažinića po Jeleni ženi negovi 33 (gdje akuzativ zamjenjuje subjekat; tako je i u primjeru *i budući se oba akurdavša meju sobu za nihovih dobar će nih predendi imiti po njihovu ocu* I, 34' (t. j. što oni imaju ili treba da imaju).

Položaj enklitika je star, nalik na onaj u primorskim lekcionarima (v. *a za ta 2 sića vina da mi su ti redovnici obligani oficiati* I, 44). Ako je pogodbeni način zanijekan, negacija se nalazi ispred participa a ne ispred pom. glagola, ispor. *ako bi Neža rečena ne mogla fatigati svoje stabilo* I, 59', *ako li bi oni ne tili, da ona bude mozi* (sic!) *dati komu bude nei drago ib.*, *ako li bi ne imil rečeni Antić sina da se jima ta kuća vrnuti na samca od mlajega do mlajega* 85', *i ako bi ju* (t. j. plav) *ne platil na termeni* II, 31 (: *ako ne bi Žuvan satisval škrit ib.*), *ki bi se ne mogal akurdati* 117, 122', *i ako bi se ne mogli ona dva* (t. j. Anton i Manda) *meju sobu akurdati* 190'.

Negacije su dosta slobodne, pa primjeri kao *negova ered ni sukcisuri nigdare mozite tramezati* (I, 13) stoje osamljeni (isp. *i da nigdare ne mozi niedan od roda moga nigdare pitati od nih nišće* II, 140', *prez interesa niednoga* 47', *prez pravde niedne* 48).

Od sveza s prefiksima, od kojih se na neke osvrće i Rešetar (o. c. str. 188–189), vrijedno je spomenuti *od* (*račun od ovac* I, 4, *va čem meju sobu budu od akorda* 13), *v* u zn. za (*da bude* – t. j. tarsje – *svet(oi) Marii v crikvu novu* I, 4), *na* s lok. mjesto akuz. (*na tom biše svidoci* I, 3', 11') ili s akuz. u zn. *protiv* (*budući jimil... sentenciju na rečenoga Mikulu* I, 56), *po* (*po onu cenu* I, 32, *po on impreži poč bude va Bnecih ib.*), *ob* (*kuntenat ob tihv sto libar* I, 29') i *z* ispred kojega se rado meće i (*Marica rečena i z svoimi sini Barićem i Krstinom ozivaju se plaćeni od Grgura* I, 4'). Ovdje bi se mogao spomenuti i veznik *da*, koji može imati i suprotno značenje (*ali*, na pr. u *puščam... da s tim patom* I, 4).

Kao i kod primorskih lekcionara, i u lošinjskih notara se kadšto susreću nominalni pridjevski oblici ondje, gdje bismo očekivali pronominalne (*činih pisati moga brata... za moga prokaradura jenerala* II, 19', 81', (*zemla*) *ka mi e bila ostala na inkantu pupliku* 146', *pridoše k meni... nodaru pupliku* 183, ili *z volu b(og)a vsemogućega i sina i duha sveta* I, 12' i sl.). Prema onom, što je prije rečeno, ovamo bi se mogli ubrojiti i mnogobrojni primjeri u kojima lokativ sg. završava na *-i*, koje je postalo od *ê*. To su primjeri tipa *po dobri voli*, *po negovi smarti*, *po smarti babini* i sl. (v. ondje).

Malo je neobična za štokavsko uho konstrukcija *da naidu dva suca ki im razdile ih dobra* II, 7', *naidosmo obadva za naših sudac ki nam to rasude* 30, *da naidu 2 suca ka im rasude o-dela pokoinoga Matia* 189, no ako se uzme u obzir upotreba svršenog prezenta za futur, koja je kod čakavaca vrlo razvijena, ona u ovom obliku ne bi trebala biti strana

(ne bi trebala upućivati na neki strani utjecaj). Trajni se glagoli ne pretvaraju u trenutne predmetkom *uz* ili *vz*, samo da bi se prezent mogao upotrebiti u službi futura, već se ostavljaju u infinitivu, kojemu se (obično postpozitivno) dodaju svršeni oblici glagola *biti* (*i jošće pušćam na vsaki božić po ednu živinu moga belega dokle ga teći bude I, 3'*).⁵³

Stara je, vrlo stara, također konstrukcija s *Turak* (iz Turske): *ako bi ki prišal s Turak od moih, da mu ga (t. j. zalog) varnu II, 16.*⁵⁴

Napomene uz današnji susački govor.

1. Akcenat u riječima bilježimo prema tome, kako smo ga čuli u rečenici. Ako smo čuli dvije varijante, bilježili smo u izoliranoj riječi, u načelu, onu, koja je povezana sa starijim historijskim stanjem, dok smo u primjerima zabilježili akcenat kako je u njima izgovoreno.

2. Glasove *č, š, ž*, odnosno *c, s, z* bilježili smo u primjerima, kako smo ih čuli u datoj situaciji. U rječniku dat je po abecednom redu palatalni oblik zbog bolje preglednosti.

3. Prelaženje glasa *ā* prema *o* bilježimo sa *á*, kako se *i* inače običava bilježiti.

4. Upozoravamo, da vokal *o* u otvorenom slogu pod naglaskom *˘* ima veoma otvoren izgovor.

5. Akcenat *ˆ*, tako zvani poludugi (koji se bilježi u dijalektološkim studijama za akcentuirani produženi kratki *ä*: tip *kráva*, bilježimo sa *˘*. Dakle jednako kao čakavski akut. Potanje o tome govorimo na str. 54.

6. Akcenat na diftonzima *ie, uo* dat je u primjerima na onom elementu, na kojemu smo ga čuli. U načelu je naglasak na drugom dijelu. (*iě, uô*), osim kada afektivni momenat povlači naglasak natrag.

7. Budući da na kraju riječi mjesto naglasaka *˘* često nalazimo naglasak *ˆ*, mi smo ga u rečenicama bilježili onako, kako smo ga čuli, pa se može dogoditi, da ista riječ u raznim primjerima ima jedanput *˘* a drugi put *ˆ*. U izoliranim riječima (u finalnoj poziciji) bilježili smo *˘* tamo, gdje to traži njegov historijski put, ali koji put smo bilježili *i ˆ*, jer je na kraju riječi osjetljiva varijanta *˘/ˆ*.

8. Neke sitnije varijante otvorenosti *i* zatvorenosti vokala nisu se mogle u tisku uvijek označiti zbog nestašice znakova (osobito pod akcentom).

⁵³ Neobična je također konstrukcija (akuz. = nomin. za živa bića): *kumpromes zaradi ednoga vola, ki je bil prodal rečeni Luka, II, 82'*.

⁵⁴ Tekstovi iz notarskih knjiga se ovdje ne navode, jer se ionako sprema cjelokupno izdanje obiju knjiga (u izd. Drž. arhiva na Rijeci).

III

DANAŠNJI SUSAČKI GOVOR

Ako se današnji susački govor stavi u kompleks sjeverozapadnog Kvarnerskog otočja, kojemu pripada geografski, i ako se makar letimično isporode odlike, koje su za ovo otočje značajne u jezičnom pogledu, dobiva se zanimljiva slika o odnosima, koji su ondje vladali i koji su svoj pečat utisnuli stanju, koje ondje nalazimo danas.

Za lakšu orijentaciju – i da bi čitalac lakše uočio šarenilo, koje na tom području vlada – iznijet ćemo najprije neke oznake, koje dijalekto-loški obilježuju ono tlo, u prvom redu otoke Cres i Lošinj i otočiće, koji se uz njih nalaze i koji njima pripadaju.

Spomenuti bi se odnosi u najkraćim crtama (sumarno) mogli prikazati ovako:

Prema refleksima, koji su se razvili za glas *jat*, cijelo se ovo područje dijeli u dva dijela: u sjeverni – ekavski, koji obuhvaća ugl. otok Cres i na Lošinju Sv. Jakov i Nerezine, i južni – ekavsko-ikavski, koji obuhvaća preostali dio Lošinja, Unije i Susak, i koji se odavle širi dalje na jug prema Iloviku, Silbi, Olibu, Premudi i drugim otocima (s refleksima, koji se u biti ne razlikuju od refleksa, koje *ê* daje i na Susku).

S obzirom na reflekske kod poluglasa, kada su se oni vokalizirali, sâm otok Cres dijeli se u tri dijela, u *sjeverni* (»tramuntanu«), koji ima *a* (Dragozetići, Filozići, Ivanje, Beli, Predošćica, Vodice), u *srednji*, koji ima *e* (Cres, Merav – s prijelazom *e/a* prema Vodicama i Predošćici, zatim Valun, Pernat, Lubenice, Martinšćica, Grmov, Vrana, Orlec i Belej), i u *južni*, koji predstavlja prijelaz prema susjednom Lošinju te ima *e/a* (Stivan) ili *a* (Ustrine, Punta Križa, Osor). Cijeli Lošinj, a tako i Susak, Unije i otoci južnije od Lošinja imaju *a*. Pojedine riječi (kao *kedě*, gdje) govore se sa $\bar{o} > e$ na mnogo širem području u koje uz mjestu, koja su prije spomenuta, ulaze ne samo jug i sjever na Cresu, nego i Sv. Jakov i Nerezine na Lošinju (koji također imaju *kedě*, dok ostali – zajedno sa Suskom – imaju *kadě*).

Tek donekle je za područje \bar{o} , $\bar{o} > e$ vezan i čakavizam: *čakavci* su u Cresu, Valunu, Mergu, Pernatu i Lubenicama i, donekle, u Dragozetićima, Filozićima i Porozini, dok je cijeli srednji jug (Martinšćica, Grmov, Vrana, Orlec, Belej) zajedno s Belim, Ivanjem, Predošćicom na sjeveru i sa Stivanom, Ustrinama, Puntom Križa, Nerezinama, Sv. Jakovom, Ćunskim i Unijama na jugu *čakavski*. Oba Lošinja (Veliki i Mali) jesu čakavski, a čakavski je pretežno i Susak (Selò). Ostali otoci na jugu (Olib, Silba, Premuda) jesu čakavski, Ist je čakavski, a čakavski je pretežno i Ilovik, koji tako predstavlja vezu s V. Lošinjem (i kojega nema u popisu mjesta, koja je u svoje vrijeme bio pohodio Mačeki).⁵⁵ Grupiranje oko Lubenica, Cresa i Lošinja išlo bi donekle u prilog koncepciji Mačekoga, kada se tomu ne bi protivili neki drugi momenti, koje on nije uzimao u obzir.

Refleks kratkoga *o* u slogu ispred akcenta može biti trojak: *u*, *a* i *e*. Dok se prvi u nešto slabijoj artikulaciji ispred dvaju suglasnika (na pr. u *pustèja*, *ustät*, *uvdè* i sl.) javlja na cijelom području (imaju ga i lošinjski notari), drugi i treći su fonetski zanimljiviji, drugi (*sabota* – *sobota*, *matika* – *motika*) zbog suprotnosti, treći zbog premještanja artikulacije na području, na kojem *o* pod akcentom daje \hat{o} (*sobota* – *so-bôta*). Ondje, gdje nema prijelaza $\bar{o} > \hat{o}$, u pravilu ne će biti ni toga premještanja, i *o* će dati ili \bar{o} ili diftong (*na postôlež* – *po šest kolôari* Beli).

Dugo *a* ostaje \bar{a} u pojasu oko Cresa i Lubenica (Dragozetići, Filozići, Cres, Meray, Valun, Pernat, Lubenice, Martinšćica, Grmov, Vrana, Orlec; Stivan, Belej i Ustrine već predstavljaju prijelazno područje, na kojem \bar{a} daje *a* i \hat{a}): sjeverozapad (Ivanje, Lazanjevići – odn. *Jivãni* i *Zãnevici*, pa Beli, Predošćica) i jug (Punta Križa, Osor i cijeli Lošinj sa susjednim otocima – uključujući ovamo i Susak) imaju \hat{a} (s diftongizacijom nešto slabijom, sporadičnom u Belom i jačom, redovnom u pojasu od Punte Križa i Osora do Ćunskoga).

Gdje \bar{a} prelazi u \hat{a} , ondje i *o* može prijeći u *uo*, i ne samo ondje, nego i tamo, gdje \bar{a} ostaje \bar{a} (na pr. u Grmovom, u Orlecu i u Beleju); slično je sa \bar{e} , koje, kada se dulji, prelazi u \bar{e} , samo što je područje, na kojem \bar{e} daje diftong, znatno uže, te uz sporadično *ie* u Belom i u Orlecu obuhvaća samo jug (od Punte Križa i Osora na niže, s dvočlanošću *ie*, *ie*, koja osobito dolazi do izražaja na Susku).

Što se inverzija i metateza tiče, stanje je na Cresu slično kao na Susku: velika sloboda i prelaženje preko »sitnica«, koje bi bile u tome, da jedno (pogotovu odraslo) upućuje drugo, kako što treba govoriti. Od istoga ispitanika može se čuti i *rajèn* i *jarèn* (jaram, Orlec), i *zãtoke* i *zãkote* (Lazanjevići), pokrivač s pamučnom podstavom (jorgan) bit će i *kopertur* (Martinšćica, Grmov, Orlec) i *kapartur* (Dragozetići) i *karpatur* (Stivan, Predošćica), *žličica ot kafã* (Dragozetići, ili *do kafã* Beli) u jednom je mjestu *ćukarìn*, u drugom *kućarin*, a *zipka* i *jazik* će, na-

⁵⁵ Čakavizm, str. 91, 93.

ravno, kao i drugdje kod čakavaca, biti *zĭkva* i *zajĭk*. Neke od ovakvih metateza obuhvaćaju cijela područja, pa dobivaju dijalektalan predznak. Tako prilog *ovdè* na sjevernom dijelu (na Cresu) glasi *odvè* (*odvèka*, Orlec), na južnom (Lošinj, Unije, Susak) ostaje *ovdè*. Sâm prijedlog *od* na Cresu (sjeverno od Ustrina, Punte Križa i Beleja) glasi *do*, tako da se ovo *od* > *do* zamjenjuje s pravim *do*. Da je tu moglo biti tuđeg utjecaja, pokazuje to, što uslijed inverzije kadšto dolazi do nesporazumaka (na pr. u *hodil je do Bèloga do Crèsa* nejasno je, je li tko išao *iz* Beloga u Cres ili *iz* Cresa u Beli), koje sistem, ako je autonoman (ako nije, ili nije bio, pod tuđim utjecajem), obično ne podnosi.⁵⁶

Na metateze se mogu svesti i razlike *γarmĭt* ~ *grĭmät*, koje su se ustalile tako, da na sjeveru (Cres) *grĭmje* ili *grĭmĭe* (Grmov), a na jugu (Lošinj sa susjedstvom) *γarmĭ*. Osnovno *ɾ* (*ɔr*) dalo je tu u prvom slučaju *ri*, u drugom *ar*. Fonetske je prirode i promjena *prsurā* (od dalmat.-roman. *frixōria*, v. SKOK o. c.) u *parsūra* (jug, do Čunskoga) i *fcura*, *scura*, *cura* (od Sv. Jakova, Nerezina i Punte Križa na sjever).

Od glagola spomenut ću dva: *početi* i *uzeti*.⁵⁷ Prvi ima na jugu staro čakavsko *a* (*pōcat* i *počāt* Susak, *pōcat* i *pōcet* VL, *počāt* Unije, *počōat* Čunski), a na sjeveru ima *e* s prelaženjem *č* (po analogiji s prez.) u *šn* (Sv. Jakov *počnĭet*, Nerezine i P. Križa *pošnĭet* i *pošnĭet*, ostali *pōšnet* prema prez. *pōšnen* od *počnen*). Slično je i sa *uzeti* (od *vōzēti*), samo što je tu krajnji jug proveo metatezu (*zvĭet* VL, ML, Srakane i Susak), koje u srednjem pojasu daje *ziĭet*, *ziĭet* (Unije, Čunski, Sv. Jakov, Nerezine, P. Križa), a dalje na sjeveru *zĕnt* (Ustrine), *zĕnt* (Belej), *ziĕnt* (Orlec), i t. d.

Napokon, što se prijelaza *l* ≥ *j* tiče, osim VL, koji ima i *postĭja* i *postĭja*, jug ima *postĭla* (Susak, Srakane), *postĭla* (Unije, Čunski), a Sv. Jakov, Nerezine i svi ostali dalje na sjever *postĕja* i *pustĕja*. No početno *l* u *ludi* dat će ipak na cijelom području *j* (*jūdi*).

Od morfoloških crta spomenut ću zamjenu za *čiji*, mjesto koje se zamjenice na Cresu govori *kiĭnev* (*kiĭneva* i *to kŭća?*), u Nerezinama, Osoru, Sv. Jakovu, P. Križa i Unijama *čigov* (*čigova* i *to kŭća?*), a dalje na jug u Čunskom, u V. i M. Lošinju, na Susku i na Srakanama ovakve zamjenice nema, pa se mjesto nje upotrebljava gen. upitne zamjenice *kĭ* (*kojā* i *to kŭća?*).

Slično je i sa zamjenicom *nezin*: tu je sjever (o. Cres sa Sv. Jakovom i Nerezinama) od gen. sg. *ne* stvorio *nĕvin*, a jug (Čunski, Unije, Susak, Srakane i oba Lošinja) *neĭj* (m., ž. *neĭjā*, sr. *neĭje*, *neĭje*).

Područje, koje ima *nĕvin*, ima i *sĭtra* (za *jutros*), a područje, koje ima *neĭj*, *neĭjā* za *sĭtra* ima *sejūtra* (i *sĭyoda* za *ove godine*, v. MILČETIĆ, Čak. str. 115).

⁵⁶ Na *od* ≥ *do* moglo je, možda, utjecati tal. *da*, *di*.

⁵⁷ Za *vinut*, *viĭnevāt* v. str. 48–49.

Imenica *krv* (ssl. i prasl. *kry*) ima na sjeveru (Cres, bez P. Križa i Osora) oblik *krî*, jug (s P. Križa i Osorom) ima *kârf*.

Tako je i s razlikovanjima u kosim padežima: u lok. pl. sjever (Cres s Nerezinama i Sv. Jakovom) u muškom i srednjem rodu ima nastavak *-eχ* (po *seleχ*, po *kroveχ*, po *krov'eχ*, po *jûdeχ*), jug ima pretežno *-i (χ)*: (na Susku uz *-i (χ)* i *-aχ*). U deklinaciji imenica ženskoga roda na *-a* Cres je generalizirao nepalatalne nastavke (*ženã*, *ženì*, *ženè* i *küća*, *küci*, *küće*), a Lošinj i dr. otoci palatalne (*küća*, *küće*, *küci* i *ženã*, *ženè*, *ženì*). Prijelazni pojas – Čunski, Sv. Jakov, Nerezine – ima miješano gen. sg. *ženè* (kao jug) i dat. lok. sg. *ženè* (kao sjever; u lok. sg. su se oblici na *-e* sporadički održali i dalje na jugu, m. o. i na Susku).

Kod zamjenica dat. sg. lične zamjenice za 1. lice na Cresu, u Nerezinama i u Sv. Jakovu glasi *menè*, a na Lošinju (s Unijama i Suskom) *menì*, instr. sg. *mènu* (Cres, bez Ustrina, koje imaju *menù* i *mànu*, i bez P. Križa, gdje se govori kao i drugdje na jugu, t. j.) *mànu*, na Susku također (s metatezom) *nàmu*. Posvojna zamjenica za prvo lice imat će u dat. sg. žen. roda (*mojã*; *mojã ženã*) na Lošinju i na Susku starije *mojèj*, Cres (bez P. Križa) ima mlade *mojõj* (*mojõj ženè*).

Kod kondicionala je opet obrnuto: prema nekadanjem *bø* (3. lice pl.) sjever (Cres do Martinšćice i Grmovoga, s mješovitom upotrebom u prijelaznom pojasu prema Lošinju) ima *bïu*, *bïju*, a jug (Lošinj sa susjednim otočićima) *bi*.

Iz sintakse može se spomenuti, da za imp. *nemoj piti* sjever (Cres s Nerezinama i Sv. Jakovom) upotrebljava oblik *ne bìdi pìl*, dok jug ima *ne pìj*, *ne pìj ne cà budes pìjãn* (Susak, *vè-ì byχ finyl pýt*, ib. i sl.).

Za slaganje atributa i predikata s imenicom v. sveze *nãši jûdi su bìli dobrì*, prema *nãše volì su bile mãle*, *nãše zvonì su bile vèle* i, naravno, *nãše ženì su bile dobrè* (a *nãše dicã su bìli dobrì*) na sjeveru prema *mõje dicã su bile dobrè*, *moje jìstã su buõlne* na jugu, gdje je rekcija kao u feminina, a kod imenica muškoga roda se ne gleda, da li riječ znači čeljad ili što drugo (v. *nãši volìci su bìli mãli*, *nãši krovì su bìli pokrìjeni*), tek P. Križa i Unije kao točke, koje su najdalje na sjever istaknute, a pripadaju još južnom (lošinjskom) području, imaju kompromisno *moje dica su bili dobri* (Unije) – *naši deca su bili dobri* (P. Križa) uz redovno *naši voli su bili veli*, *naši krovì su bili pokrìjeni*. Susak ima opet drugačije: *jûdi su prìsli*, *dycã su amãne*, ali i: *zuzèbe su prìsli* i *divuõjke su zãvili facuõli* (gdje su u participu još ostali stari oblici na — *i ≤ vi*).⁵⁸

Ako se sve to isporedi, vidjet će se, da se zaista prilično jasno ocrtavaju područja, koja su gore spomenuta.

Ovi odnosi morali su se odraziti i u rječniku. Iste sile, koje su centripetalno djelovale u jednom pravcu i u njem kroz vjekove stvarale iste nanose i iste odlike u gramatici – u fonetici, u morfologiji i u sintaksi – morale su se odraziti i u elementu, koji lakše podliježe promje-

⁵⁸ Ispor. i *-oi > i* u dat. sg. (na Susku): *ovì kokosÿni* i *karcãto zdrãlõ*.

nama nego glasovni zakoni, morfološki uzorci i složeni rečenični izričaji. Taj su elemenat *riječi*, i od njih će jedne pripadati cijelom području. druge samo jednom njegovom dijelu, a treće će biti lokalne i ubrajat će se u anahronizme, ako su stare i ako su nekoć imale širi opseg, ili će se ubrajati u neologizme, ako su nove i ako su tek gdjegdje uspjele da se probiju. Uzet ćemo 10–15 riječi, koje znače ugl. isto, a jedne se upotrebljavaju na sjeveru, druge na jugu, ili se jedne upotrebljavaju u 1–2 mjesta, a druge su općenitije te se govore u više mjesta ili na cijelom preostalom području jednoga ili drugoga (ili i jednoga i drugoga) otoka.

Lobzät (osculari), za koje je Milčetić zabilježio, da se govori u Belom (ARj. VI, 133 s. v. *lobzati*), govori se danas na Cresu samo u Cresu (*lozbät*) i u Dragozetićima (*lobizät*): u Belom ga je nestalo, i tamo se kao i po svem ostalom Cresu do Orleca, Grmovoga i Beleja govori *bäxnut*, *boäxnut* (a tako se, kako se stariji sjećaju, govorilo i u Ustrinama). Samo Punta Križa, Osor, Nerezine i Sv. Jakov govore *pojübät*, ostali (među njima i Unije i Susak) na Lošinju za *pojübät* imaju *büşnut* (koje se uz *pojübät* upotrebljava i na Rabu).

Sva »bura« (tako Nerezinci i dr. Lošinjani zovu Crešane i Cres) ima *üliki*, otok Lošinj zajedno s Unijama, Suskom i P. Križa ima *mäsline*. Na Cresu iz trsa rastu *rozgi*, na Lošinju i na susjednim otocima *löze*, na Cresu ljudi nose *stomäne*, na Lošinju i na južnom dijelu Cresa (Ustrine – P. Križa) *košüle*, *košuje*. Na jugu do Čunskoga i na Unijama ljudi siju *ozimac* i podižu *močire*, na sjeveru – na Cresu, u Nerezinama i u Sv. Jakovu siju *jačmik* ili *jašmik* i podižu *gromäce*. Na jugu (do Čunskoga) vjenčani prsten zovu *kolačič*, na sjeveru – *vërica*, na Cresu se podstavljeni haljetak zove *burīc*, već u Ustrinama, u P. Križa i dalje na Lošinju zovu ga *vardaköl*, a na Unijama, na Srakanama i na Susku *jelëk*. Za *ponedjeljak* se na Cresu, u Nerezinama i u Sv. Jakovu kaže *ponedëji* (*ponediëj* i sl.), već u Čunskom i od njega na jug *ponedjeljak* je *parvi dän* (*dän*, na Istu *dän*). *Lipanj* je i na Cresu i na Lošinju *po-mäč*, no *srpanj* je samo do Grmova i Beleja *särpan*, *särpañ* i *sërpeñ*: dalje na sjever zovu ga *žün* (a to je zapravo lipanj, t. giugno, *srpanj* bi imao biti *lūj*. t. luglio). Sjeveroistočni dio Cresa (Ivanje-Beli-Predošćica) zove djeda *pöde*, *podin* i pregrade (vrata) među gromačama *zätok* (dijelovi: *stabär*, *gūzva* i *kīni*; ovamo idu i Dragozetići i Filozici, ukratko cijela »tramuntana«), dalje na jug *podina* zamjenjuje *nono*, a na mjesto *zätoka* govori se *lesa* (dijelovi: *stözär*, *třta*, *prüta*; *lesa* je na sjeveroistoku ono, što je južnije *bärac*, *bäres* – naprava, na kojoj se suše smokve). List na nozi sjeveroistočni dio Cresa zove *tarbüşič*, ostali ga zovu *püpula* i *püpola*, a Susak, Srakane, Čunski i Unije *rýbica*. Neke žlijezde, koje kod djece natekna, na Cresu zovu *žležice*, na Lošinju (s. P. Križa) *opärnice*, *opöarnice*. Sjever ima *kapartür*, jug (do Ustrina i Beleja) *költre* i *kuöltre*, sjever govori *kuläta*, *kuläta*, jug (do Orleca i Beleja) češće *γuzica*. »Tramuntana« ima *rankün*, ostali *kosör*; za krum-pire, kada sazore, govori se na Cresu, da ih treba *viñevät* (u Ustrinama

ih *znimľu*, u Grmovom ih i *viñũju*, i *kõpaju*, i *znimľu*), na Lošinju (i na Unijama i u P. Križa), da ih treba *kopõt*, a na Susku ih *dũlbaju*. Gležani na nozi na »tramuntani« zovu *kĩčica*, ostali ga zovu *koščica*, a na Susku ga zovu *ľlieznõ*.

Tako bi se to moglo nastaviti u beskraj. Na Cresu se za prolaz (kod gromače) govori *vĩlaz*, na Lošinju toga izraza nema. U Belom za stopalo (*stupãlo*) kažu *plesnõ*, a za zjenicu (*bãlicu*) u oku *zarnõ*, u Orlecu i u Belom mladog janjca zovu *samẽc*, *samčĩc*, na Susku zgľob na prstu zovu *smĩxãc*, na Unijama i u Ćunskom *čmĩk*, *čmĩčãk*, u V. Lošinju *kolĩencić*, a drugdje *šcenãk*, *šcenẽk*, *čenẽk*. Za gornju kožu na cipelama, za koju drugi imaju riječ *nãplat*, *nãplat*, *nõaplat* (f.), na Susku govore *kõjer* i *kõjyer*, a starosl. i prasl. *гѣппати*, koje u zn. jecati dalje živi na pr. u češ. *hloupati*, govori se i danas (*ľľũpat*, *ľľũpat* sa $\chi \leq \gamma$) za djecu kada plaću, i na Susku, i u Ćunskom, i drugdje (slično je i sa starim *ľanãt*, *gđanat*, s izrazom *belmõ*, koji jednima označuje bjeločnicu, drugima mreću na oku, (ali uz to znači i bjelanjak), sa *zbõžnicom*, koja se za maternicu govori na Cresu (samo za čovjeka, životinja ima *plõtnicu*, *plõdnicu*), s glagolom *ľãbat* ili *ľẽbat*, koji drugdje znači *sluřati*, a na Susku ništa ne raditi, ljenčariti, i t. d., i t. d.).

Kao řto se vidi, većina izofona, izomorfa, izosintagma i izoglosa rastavljaju cijelo područje Lošinja i Cresa (koje se još za Fortisa smatralo jednim otokom) na dva velika i među sobom prilično različita dijela, na južni, koji obuhvaća oba Lošinja, Susak, Srakane, Unije i Ćunski, i na sjeverni, koji obuhvaća područje od Martinšćice i Orleca na sjever. Stivan, Ustrine. Belej i Osor predstavljaju prijelazni pojas od Cresa prema Lošinju, a Sv. Jakov, Nerezine i Punta Križa prijelazni pojas od Lošinja prema Cresu.

Sjeverno područje dijeli se opet u dva dijela, kojima su jezgre *Beli* (Ivanje – Predošćica) i *Cres* (sa Lubenicama i naseljima oko njih) s nešto samostalnijim i mijeřanim elementom u Dragozetićima, Filozicićima (i Porozini) i u Orlecu, koji je od svih naselja na srednjem i donjem dijelu Cresa saćuvao najviše starine i u govoru, i u nořnji, i u običajima.

Na južnom području odvaja se starinom i svojim posebnim odlikama od drugih naselja Susak. Srakane (Vele) i Unije već predstavljaju uđu vezu s kopnom (tamo prema Ćunskom).

To bi bila opća podjela. Detaljnija analiza i povezivanja s historijskim i ekonomskim podacima pokazuju i kako je do nje dořlo, i řto je za koje podatke (za koju kategoriju podataka) značajno.

Bitne su jezične karakteristike, koje obiljeřavaju ova područja (koja sva zajedno pripadaju čakavskom narječju): refleksi *e* i *a* za *õ*, *b*, i *e* i *i* za *ћ*, čakavski i čakavski izgovor grupa *č*, *ž*, *ř*, diftongizacija i promjene u izgovoru dugih samoglasnika, razlike u nastavcima kod imenica ženskog roda, zamjene za upitno *čiji* i za *njezin*, i povezivanje u sintaksi nekih atributa muškoga roda i atributa srednjega roda s atributima ženskoga roda. Ostale razlike manje su značajne i manje zadiru

u sistem (izuzetak je upotreba aorista i imperfekta, koja je međutim ograničena na Susak i na Srakane: drugdje u zaleđu ona je relik, koji izumire i koji nije razvio neke posebne sintaktičke funkcije).

Kako su se ove razlike razvile i kako je došlo do njihove raspodjele koja je dala stanje, koje na Cresu i na Lošinju nalazimo danas?

Za b , b prisiljeni smo uzeti dva refleksa, e i a , i oni su se diferencirali ne po porijeklu (tako, da bi e odgovaralo prasl. i starohrv. b , a a prasl. i starohrv. b), nego po akcentu i po kvantiteti (isp. *keběl* – g. pl. *këbāl*, *vāvek*, nekoliko *dān*, Orlec), a b se opet diferenciralo u e/i iz istih razloga i zbog prilagođavanja u artikulaciji suglasniku ili suglasnicima i samoglasnicima iza sebe. Poslije je došlo do uopćavanja, niveliranja, pa je na jednom području za b , b prevladalo e (u trapezu Cres–Lubenice–Martinšćica–Orlec), a na drugom – koje obuhvaća preostali dio Cresa, Lošinj i otoke zapadno i južno od njega – a . Isto tako se za b može pretpostaviti, da se na sjevernom dijelu (Cres i na Lošinju Sv. Jakov i Nerezine) raširilo e , dok je južno od Sv. Jakova, na Lošinju, na Unijama, Srakanama, na Susku i dalje na jug *jat* ostalo hibridno pa se i danas izgovara kao e (ako je dugo – *iê*) i kao i . Ovo, pa upotreba oblika *ženà* – *ženì* – *ženè* ~ *küća* – *küci* – *küće*, *mât* – *mâteri* – *mâtere*, (i zamj. *menè* u d. sg.) na sjeveru, a *ženà* – *ženè* – *ženì*, *mât* – *mâtere* – *mâteri*, d. sg. *menì* na jugu, i upotreba *kiñev* – *ñevin* (za *čiji*, *njezin*) na sjeveru prema *koyà*, *nějã* na jugu (uz razlikovanje između atributa, kada označuju čeljad, i atributa kada označuju što drugo – i vezanje ovih posljednjih za srednji i za ženski rod) jasno odvajaju područje oko Cresa i Lubenica od područja oko V. i M. Lošinja.

Uvjeti za ovakav divergentni razvitak jesu historijski (i, razumije se, ekonomski i administrativni): dok je otok Cres potpadao pod grad Cres, Lošinj je u Srednjem vijeku, i poslije, potpadao pod Osor. Razlika je bila u tome, što je Cres imao slavensko stanovništvo, a Osor je bio romanski (Lubenice su bile *castellum*, sa slavenskim stanovništvom i s kapitulom, u kojem se glagoljalo, v. FORTIS, *Saggio*, str. 40). Zato je Cres mogao s čakavizmom i s ostalim oznakama djelovati oko sebe (na pr. na Meray, koji je naseljen doseljenicima sa Krka),⁵⁹ a Osor nije mogao izvršiti ovakav utjecaj već se kao izgubio u prijelaznom području, koje ide od Stivana, Ustrina i Beleja dalje do Nerezina i Sv. Jakova. Sveze na prvom području imale su i lingvističku podlogu, na drugom one su bile samo administrativne i sastojale su se u tome, što je taj pojas, u kojem je s razvitkom brodarstva u XIX vijeku raslo značenje Nerezina, crkveno i administrativno bio vezan za Osor, a da Osor sam nije mogao izvršiti neki utjecaj u jezičnom pogledu, pa tako ni u pogledu čakavizma, jer je cijeli ovaj pojas čakavski, a talijanski je govor Osora, kao i talijanski govor Cresa, ipak bio varijanta mletačkog dija-

⁵⁹ Po predaji iz sela Vrsi.

lekta, koji nije poznavao »čvrste« i tvrde grupe č, ž, š, koja se u ovom pojasu govori i danas. Odatle osnovne razlike u konstelaciji jednoga i drugoga sistema. Čunski, Sv. Jakov i Nerezine (i Osor) već imaju odlike, koje obilježavaju južni, lošinjski krug.

Daleko na »tramuntani« Beli, Ivanje i Predošćica predstavljaju posebnu grupu (s prijelaznim varijantama u Dragozetićima, Filozićima i manjim naseljima), što nije neobično, ako se uzme, da je Beli bio veće mjesto (Caisole, Caput insulae), k tome sve do nedavna skoro bez ikakve sveze s Cresom, od kojega je i danas, kada su izgrađene ceste, udaljen oko 22 km. Zato ondje ima i toliko arhaizama i neologizama, i zato ovaj pojas i u leksikonu ima dosta crta, koje ga odvajaju od Cresa i od njegova kruga.

Kao što će se vidjeti, ako se na sve gleda iz ove šire, veće perspektive, razlike, po kojima se Susak odvajaju od svojega zaleđa, ne bi bile tako velike – da nema nekih glasovnih odlika (γ , χ , y , $i\hat{e}^{\cdot}e$, $\hat{a} \geq \hat{a}$, i dr.), nekih sintakt. konstrukcija i vrlo nijansirane, česte upotrebe imperfekta i aorista, što sve upućuje na dugotrajan, samostalan razvitak i na odvajanje od Lošinja još u vrijeme, kada je upotreba impf. kod glagola *byti* bila vrlo česta, odnosno kada je ta upotreba počela nestajati na Lošinju i drugdje u zaleđu, a to je svakako bilo davno prije lošinjskih notara, možda još u XIV vijeku, a možda i prije toga vremena, dok se *būjaχ* (*βῦιααχβ*, *βῦιααχ*) nigdje nije sačuvalo, a ni imperfekt nije gotovo nigdje stvorio tako bogate službe kao na Susku.

STRUKTURA SUSAČKOG GOVORA

Potrebno je analizirati ove faktore da se uoči struktura susačkog govora:

1. Mišićnu napetost.	5. Kvalitet glasova.
2. Kvantitet,	6. Slog,
3. Akcenat,	7. Diftongaciju,
4. Tonski registar,	8. Rečeničnu intonaciju.

1. **Mišićna napetost.** Izgovor susačkih glasova ostvaruje se uz osjetljivu napetost mišića, koja omogućuje a) izgovor glasova u višim registrima (vidi t. 4); b) duljenje nenaglašenih vokala (vidi t. 2); c) artikulaciju velikog broja zatvorenih suglasnika (vidi t. 5); d) jasno distingviranje monoftonga i diftonga; e) uzlaznu liniju akcenta u sredini riječi (vidi t. 3).

2. **Kvantitet.** U susačkom govoru dužine – koje u načelu postoje samo ispred akcenta – vrlo su osjetljive, naročito ispred kratkosilaznog akcenta (˘). Te dužine, koje u mnogim slučajevima – naročito afektivnim (vidi str. 137) – gotovo osamostaljuju slog, daju susačkom govoru speci-

fičan ritam. Vjerojatno su u najužoj povezanosti sa inovacijama u akcentu, i sa stanovišta mjesta akcenta i sa stanovišta njegova kvaliteta (usp. nom. *otàc*, gen. *ōca*).

Tendencija duženja očituje se osjetljivo, kad se radi o akcentuiranju stranih riječi sa izvornim naglašenim kratkim vokalom. U tom slučaju susački govor, još u većoj mjeri nego bližnji i daljnji čakavski govori, produljuje te vokale, dajući im, naravno, svoju vlastitu akcentuaciju (*māto*, *pātina*, *lāta*).

Tendencija duljenja vrlo je živa, kao što nam to pokazuju neke pojave: 1. Prijedlog na koji skače akcenat produžuje se: *ōd mene*, *kēl tebe*; 2. Ne samo da imamo žive varijante *danās* i *danās*; *ceslāt* i *ceslāt*, nego se u slučaju duljenja *a* ne događa promjena $\bar{a} > \acute{a}$, ni kada se taj produženi *a* nalazi u zatvorenom slogu. Starija duljenja $\ddot{a} - \acute{a}$ u zatvorenom slogu pokazuju naprotiv promjene $\bar{a} - \acute{a}$: *pāst* (*pāsti*), *dāl*. Ovi posljednji primjeri pokazuju nam s druge strane, da je proces osjetljiva duljenja postojao i u starijim epohama, budući da je u najstarijoj epohi samo iskonsko \bar{a} (u svim položajima) davalo \acute{a} .

Kod ranijih duljenja $\ddot{a} - \bar{a}$, mora da je samo \bar{a} u zatvorenom slogu dobilo isti karakter kao stari \bar{a} , te je davao \acute{a} .⁶⁰

Mogli bismo dakle kazati, da je proces duljenja vokala jedna od osnovnih osobina susačkog govora i leži u biti njegove glasovne strukture (usp. i str. 58).

Suprotna pojava duljenju jest skraćivanje kvantiteta, koje se u susačkom govoru može pojaviti kao izraz afektivnosti (vidi str. 136).

3. Akcenat. Akcenti u susačkom govoru povezani su sa starijim historijskim stanjima, sa ritmom i s melodijskom linijom rečenice.

Budući da se čitav govor Suska odvija, sa stanovišta fizičke fonetike, u višim tonskim registrima (v. t. 4), čitava se akcentuacija u susačkom govoru kreće sa visokog tona i ide uglavnom sa te točke prema više. To znači, da su tonske varijacije u uzlaznom smjeru češće, nego tonske varijacije u nizlaznom smjeru.

U osnovi imamo troakcenatski sistem: dugouzlazni, tipa čakavskog akuta (\sim), dugosilazni ($\hat{\sim}$) i kratkosilazni (\sim) dok je kratkouzlazni (\sim) sporadičan i pojavljuje se samo a) u enklitikama. b) na trećem odnosno četvrtom mjestu od kraja.

Primjeri: *vīt*, *mūl*, *zidār*, *ylēdaj*, *ditēta*, *poznivaju*, *ylēdajte*, *mātina*, *mātičina*; *srān*, *jit*, *jūdi*, *čapā*; *sī*, *dāt*, *teby*, *dȳcu*, *letȳla*, *kozȳcina*, *jidričo*, *jidričina*, *trišćenčina*, *čelō*, *pokāzūt*, *imbroyūt*; *ma čē mi ya*, *kūxarica*, *yūđica*, *pūtarica*, *Sūjcanica*, *staryulica*, *nikakova*, *Jōrjiču*.

Vrlo su rijetke dvosložne riječi pod kratkosilaznim akcentom (*pīplīc*, *kūšcer*), dok je teško bilo koju jednosložnu citirati pod tim akcentom.

Ukoliko to dopušta kvantitet, postoji mogućnost da svaka riječ može imati sva tri, odnosno sva četiri akcenta.

⁶⁰ Ova su duljenja poznata i na drugim čakavskim područjima. Neka od tih duljenja danas su u stadiju diftonga (Pag, Ugljan; v. i str. 45).

Opauža se da je naročito raširen dugi akcenat sa uzlaznom intonacijom (˘). Tom širenju pogoduju ova tri razloga. Prvi je, često duženje vokala pred akcentom. U momentu premještanja akcenta za jedno mjesto natrag razvijat će se (kad će se raditi o uzlaznoj intonaciji) dakle, dugouzlazni, a ne kratkouzlazni akcenat. Drugo, fiziološko-strukturalni sistem susačkog govora, koji se odvija u visokom registru, stvarat će stalno tendenciju uzlazne intonacije, koja će opet imati dugi kvantitet zbog navedenog prvog razloga, to više što postoji tendencija u susačkom govoru, da duži i naglašene vokale. Treće, rečenična intonacija, koja se penje u sredini rečenične linije i u prvom dijelu semantičkih cjelina, povlači u okvir svoje uzlazne linije i ton pojedine riječi, koja historijski, latentno a povremeno i stvarno nosi uzlazni akcenat.

Mogu se postaviti ovi principi u vezi s (čakavskim) dugim uzlaznim akcentom:

Dugi uzlazni akcenat (˘, t. zv. čakavski akut) pojavljuje se u načelu uvijek u naglašenom prvom dijelu dvosložne ili višesložne riječi (naravno, ako je vokal dug) i na naglašenoj sredini trosložne (ili višesložne) riječi (opet, naravno, ako je naglašeni vokal dug).

Primjeri: *ylēdaj, ditēta, poznīvaju, mātina, mātičina, mōren, miēso, horizma, pišen, strāža, sūša.*

Ne će se pojavljivati jedino na onim dvosložnim ili višesložnim riječima, gdje je ipak sačuvana stara duga silazna intonacija (*jūdi, brīva, ylāsa*).

Uzlazni dugi ton postoji i na kraju jednosložnih i višesložnih riječi, gdje to uvjetuju posebni razlozi: *vīt, mūl, zidār, maranyūn.*

Dok dugosilazni akcenat (˘) i kratkosilazni akcenat (˘) ne pokazuju naročite osobitosti u odnosu na ostale čakavske govore, dotle je potrebno zaustaviti se posebno na dugouzlaznom susačkom akcentu, t. j. na intonaciji, koja je poznata pod imenom čakavski akut (˘).

U susačkom govoru ta duga uzlazna intonacija, taj čakavski akut, pokazuje u svom prvom dijelu spuštanje, a u drugom penjanje. Po kvantitetu osjetljivo je dug u svim položajima, osim na kraju, gdje je relativno kraći.

Rečenična intonacija vrši svoj utjecaj na ovakav akcenat, kada se riječ nalazi na kraju. U tom slučaju ne očituju se svi njegovi elementi. Prvi dio (silazni, koji put i ravan) slabije se osjeća, a dizanje se naglije prekida. Usp. *milāri jīmaš syla: jīmaš syla milāri.* U oba slučaja imamo uzlaznu dugu intonaciju na vokalu *ā* od *milāri*. U prvom primjeru, u kojem se riječ *milāri* nalazi u sredini rečenice (na njezinom uzlaznom dijelu), dugi uzlazni akcenat ostvaruje sve elemente čakavskog akuta (najprije spuštanje, a onda dizanje). Naprotiv u drugom primjeru, gdje je riječ *milāri* na kraju rečenice, nastaje stanovita redukcija toga dugog uzlaznog akcenta, naročito u njegovu prvom dijelu. Imamo utisak, da u toj poziciji nije akustički veoma udaljen od štokavskog dugog uzlaznog akcenta. Usp. još jedan primjer: *Na Riki sen bil: bil sen na Riki.*

Treba istaknuti još jednu pojavu, koja je u vezi sa rečeničnom intonacijom. Činjenica, da je dugi uzlazni akcenat vrlo osjetljiv na početku ili u sredini dvosložnih i višesložnih riječi, a da je mnogo slabije osjetljiv na kraju riječi (gdje se osjeća tendencija spuštanja uzlazne intonacije prema silaznoj), može se tumačiti jedino time, da postoji živa tendencija u susačkom govoru, da krajnji dugi uzlazni akcenti počinju mijenjati svoju intonaciju idući prema silaznoj: (*zidār, prit, vapuor, milār, krāst*).

Međutim na istim riječima pojavljuje se osjetljivo dugi uzlazni akcenat (čakavski akut, $\hat{}$), ako se nalaze u sredini rečenice, u uzlaznom dijelu semantičkog sklopa ili u fonetskim grupama. Dok riječ *vapuor* ima vrlo diskretno i latentno uzlaženje, dotle će u sredini rečenice imati osjetljivo uzlaznu intonaciju: *Kakò je veljki vapuor pasāl; Čewartāk ću prit kēl tebe*. (usp. i dizanje intonacije u enklizi riječi sa silaznim akcentom, v. str. 62). U infinitivnom obliku glagol *krāst* ima uglavnom silaznu intonaciju. Ali na primjer u rečenici: *Marija niēće krāst rōbu*, riječ *krāst* je izrazito uzlazno intonirana.

U gradu Hvaru, na Visu i Komiži nestale su još u većoj mjeri uzlazne intonacije na kraju. Međutim, dobro se čuvaju u sredini riječi.

Kada govorimo o uzlaznoj akcenatskoj intonaciji u sistemu susačkog govora, potrebno je da se osvrnemo na uzlazni akcenat, koji je poznat pod imenom »poludugi«, a obično se bilježi znakom $\hat{}$. Kao što je poznato, u stanovitim čakavskim govorima (da se ograničimo ovdje samo na čakavske govore u koje ide i susački) nastaje sekundarno duženje \tilde{a} , koje u otvorenom slogu daje dugo \tilde{a} (\tilde{a}) pod uzlaznim akcentom. Primjer: *krāva - krāva*.

Takav je slučaj i na Susku.

Kakav je u susačkom govoru taj uzlazni akcenat? Ako ga pažljivo slušamo, opažamo, da je i po dužini i po tonskoj liniji – rekli bismo – identičan čakavskom akutu ($\hat{}$). Međutim opažamo također, da se koji put taj $\hat{}$ manje spušta u prvom dijelu nego što je to slučaj sa $\tilde{}$. To očit ovisi o susjednim konsonantima, i od same činjenice, da je teško (a i netočno) odvajati sam kvalitet vokala od njegovog akcenta. U slučaju \tilde{a} , koje je postalo od \tilde{a} , izgovor odgovara našem književnom \tilde{a} (ono što se simplicistički kaže »čisto«, »normalno« a), dok staro \tilde{a} odgovara vrlo otvorenom o , ali sa dubljom (stražnjom) artikulacijom i rezonancom, te velikim zaobljenjem usana. Zaobljenje usana stvara kanal, koji akustički pretvara taj glas gotovo u o (otvoreno o), a pred nazalom postaje gotovo srednje o . Stoga ćemo na tom tipu vokala uzlaznu intonaciju, naročito u sklopu stanovitih konsonanata, nešto drukčije percipirati, nego što ćemo percipirati uzlaznu intonaciju na dugom vokalu \tilde{a} , koji ima osobine našeg književnog \tilde{a} .

Ako pažljivo slušamo riječi *baba, krava*, i usporedimo njihov akcenat sa akcentom riječi *māli*, čut ćemo osjetljivije silazni elemenat u prvom dijelu akcenta kod riječi *māli* nego kod riječi *krava* ili *baba*. Međutim nema sumnje da će glas *m*, koji prethodi vokalu *a* u *māli*, baš zato što

je vrlo zaobljen, pogodovati ostvarivanju u vrlo osjetljivoj mjeri silaznog dijela akcenta \tilde . Susjedstvo konsonanata, kojim je okružen dug uzlazni *a* u *krāva*, stvara fizičke okolnosti, koje ne pogoduju razvijanju silaznog dijela. Još manje će se taj silazni dio razvijati u riječi *Kātica*, gdje je vokal *a* okružen dvama neusnenim okluzivima, te ćemo još lakše steći utisak, da pri uzlaznom akcentu, koji je na riječi *a*, vrlo brzo dolazi uzlazni dio. Kad k tome uzmemo u obzir još činjenicu, da je vokal *a* kao takav viši nego što je vokal *ā*, onda će nam biti jasno, zašto možemo počesće osjetiti stanovitu razliku između tako zvanog \hat i tako zvanog \tilde .

Međutim, govoreći općelingvistički, a naročito uzimajući u obzir kako se praktički ostvaruje tako zvani poludugi akcenat u susačkom govoru (\tilde), moramo kazati, da taj akcenat ima iste osnovne osobine kao i čakavski akut (\acute); pogotovu, ako izuzmemo utjecaj, koji vrše susjedni konsonanti na izgovor vokala *a*, i apsolutnu razliku između tonske visine glasa *a* i glasa *ā*. Da je to tako, vidi se i odatle, što bi bilo nerealno distingvirati dugi uzlazni akcent na sekundarnom duženju vokala: *i*, *e*, *o*, *u* od uzlaznog akcenta, koji stoji na primarnim dužinama tih istih vokala, gdje normalno dolazi, pri uzlaznoj intonaciji, čakavski akut. (Usp. primjere: *vēčer: vīžēn, ōca: bōlni, ūle: dūše* (ak. pl.).

Evo još jednoga dokaza, zašto je potrebno zajedno promatrati oba ova dva duga uzlazna akcenta i jednako ih bilježiti. Ako se naime riječ sa t. zv. poludugim akcentom (\tilde) nađe u enklizi, ona se akcenatski intonira sasvim isto kao i riječ, koja ima izvorni čakavski akut (\acute). Slušajući pažljivo izgovor riječi *krāva, Kātica*, iza kojih dolazi na primjer jedan nenaglašeni *je*, vidjet ćemo, da će njihov akcenat imati iste karakteristike kao i akcenat riječi *māli*, iza koje bi opet došao isti nenaglašeni oblik *je*.

Zbog svih tih razloga mi dugi uzlazni akcenat na vokalu *a*, koji je postao od *ā*, bilježimo sa \tilde , kao i dugi uzlazni naglasak na vokalu *a*, koji je od starine bio dug. Tako ćemo jednako bilježiti *krāva, bāba* (od *krāva, bāba*) i *māli* (od *māli*).

U vezi sa silaznim akcentima nemamo ništa karakteristično reći za susački izgovor, ako isključimo ono, što smo već kazali, t. j. da se \tilde širi na štetu \hat i \acute (v. str. 53).

Treba međutim napomenuti dvije značajne pojave u susačkom govoru, koje osvjetljaju funkcionalno polje susačkog akcenta.

Poznato je, a vidjet ćemo i mi kasnije specifično (v. str. 136), da se akcenat i afektivnost mogu uzročno kombinirati i stvarati nove jezične pojave. Tako opažamo u susačkom govoru, da je susački glas *y* nastao od *i*, koji je bio pod intenzivnim silaznim kratkim akcentom: \tilde . Primjeri: *prutŷna* (mj. *pruŷina*), *dŷt* (mj. *đit*) i t. d. Radi se zapravo o pojačanoj eksploziji konsonanta u vezi s isticanjem sloga, u kojem taj konsonant pravi fiziološko uporište. Prethodna snažna mišićna napetost pri drugom artikulacionom stadiju konsonanta (t. zv. »držanje«), formalno se »rastvara« pri eksploziji; ali stvarno, fiziološki je napetost i dalje

latentna i potencijalna pri eksploziji, a snažni $\tilde{}$ na *i* ostvaruje je akustički i perceptivno. Kako se radi uglavnom o zatvorenim konsonantima (usp. str. 137), njihov zatvor prouzrokovan mišićnom napetošću i dalje kreće vokal *i* prema zatvorenoj zoni, t. j. prema *y*. Imamo dakle $pr\tilde{u}tina \geq prutina \geq prut\tilde{y}na$.⁶¹ Kad ta pojava nije u najužoj vezi sa zatvorenim konsonantima, tada veći zatvor glasa *i* (to jest *y*) nastaje zbog naglog pojačanja mišićne napetosti, što se događa pri afektivnim situacijama (usp. $ženina \geq žen\tilde{y}na$; vidi detaljnije str. 137).

Drugu zanimljivu kombinaciju akcenta i glasa u susačkom govoru opažamo pri sekundarnom duženju vokala *a* ($\tilde{a} \geq \bar{a}$). U tim slučajevima uzlazni ton i uzlazni akcent prati stalno sekundarno produženo *a* u otvorenom slogu (*krāva*). Taj tip akcenta, naročito zato što se nalazi u otvorenom slogu, čuva karakter dugog vokala *a*, čime se ostvaruje fonološka opozicija dugog *a* prema kratkom *a*.⁶²

Napokon spomenut ćemo u vezi s akcentima u susačkom govoru, da mjesto akcenta može imati i fonološku funkciju: *sriedā* (dan u sedmici): *sriēda* (sredina kruha ili ribe), *duōkle* (odakle) prema *duoklē* (uz *doklē*, do koje točke).

4. Tonski registar. Ako uočimo osobine susačkih konsonanata, opazit ćemo, da većina od njih treba da bude izgovorena snažnom napetošću, jer su uglavnom strukturirani pomoću snažnog intenziteta i u malom rezonantnom prostoru, pa im je prema tome izgovor tonski visok. Ako uzmemo na primjer seriju okluzivnih konsonanata: *p, b; t, d; k, g*, i ako uočimo, da na kraju riječi, odnosno na kraju sloga, zvučni konsonanti na Susku postaju bezvučni, odmah ćemo uočiti, da u gornjoj seriji konsonanata bezvučni, dakle napetiji, dakle zatvoreniji, dakle *viši* imaju premoć. To se naročito odnosi na: *p, b, t, d*. Okluzivni velarni suglasnici dijele uloge, i dok *k* uglavnom ostaje na liniji zatvora, *g* će prelaziti, kako ćemo kasnije vidjeti, u otvorenije područje konsonanata.

Ako prijeđemo na spirante: *f, v; s, z* opazit ćemo također, da će u mnogim slučajevima zvučni konsonanti: *v, z*, postajati bezvučni: *f, s*, to jest postajat će zatvoreniji i *viši*.

To će se događati svaki put, kad se nađu na apsolutnom kraju sloga. Velarna serija i ovdje će imati podijeljenu ulogu (spirantski glas *h* dobiva svoj zvučni par u *γ*). Ako nadalje uočimo, da se čitava serija palatalnih glasova depalatalizira (*č, š, ž* postaje *c, s, z; lj, nj* postaju *l, n*), dolazimo do zaključka, da i ova serija povećava broj zatvorenijih, napetijih i *viših* konsonanata. Zanimljivo je, da se glas *ć* čuva, a on je, uspoređen sa tvrdim *č*, napetiji i *viši*.

Pojačanje isticanja također dovodi do povisivanja tonskog registra. To se očituje u prelazu $i \geq y$ iz afektivnih razloga, te u prelaženju (iz

⁶¹ Da su $\tilde{}$ i *y* povezani vidi se iz varijacija ovoga reda: \tilde{y} : (prema) $\tilde{}$ i. Primjeri: *spot\tilde{y}t se: spotin; jid\tilde{y}t se: jidin; šit\tilde{y}t: štij*.

⁶² Tu pojavu imamo u istom položaju i u nekim drugim čakavskim govorima.

istih razloga) č, š, ž u c, z, s, kao i u tonskom (višem) asimiliranju i (u y) pri prelazu č, š, ž, u c, z, s (v. str. 136, 137).^{62a}

Prelaženje č, ž, š ispred visokog i u č, š, ž, kada ne prelazi u c, z, s, pokazuje također tendenciju susačkog govora da ide prema višim tonkim pozicijama. Glasovi č, š, ž tonski su, naime, viši od č, š, ž, a c, z, s opet je više od č, š, ž.

U konsonantskoj skupini zatvaranje, odnosno smanjivanje rezonatora pokazuje i pojava konsonantske delabijalizacije. Konsonant m u mnogo položaja prelazi u n, a depalatalizacija od č, š, ž (koji postaju c, s, z) također pokazuje delabijalizaciju, i time smanjivanje rezonatora. Odatle pojačavanje napetosti i povisivanje tona. S toga stanovišta također je zanimljivo istaći činjenicu, da č, koje je manje labijalizirano od č, ne doživljava nikakve promjene.

Izrazito visinski karakter susačkog govora ogleda se i u pretežno uzlaznim tonovima susačkog naglaska, što je pomalo dovelo i do sporadičnog pojavljivanja kratkouzlaznog akcenta (v. str. 52).

Prema tome možemo kazati, da i vokali također sudjeluju pri ostvarivanju visokoga registra u govoru Suska (usp. međutim t. 5).

5. Kvalitet glasova. Iz točke 4. razabiremo, da se konsonanti uglavnom artikuliraju na vrlo zatvorenim artikulacionim područjima, i da su stoga konsonanti uglavnom napeti i visoki glasovi. Razumljivo je, da jezik traži ravnotežu u kvalitetu glasova. Tako u okluzivnoj seriji zvučni g zapravo postaje spirantsko-zvučno γ, pa tako dobijamo u spirantskoj skupini zvučni i bezzvučni velar. Zatvoreni konsonant k, kao i još neki drugi konsonanti, otvaraju se u zatvorenom slogu (*zan^uδχtica*, *karvājski* i sl.). Dentalni nazal n u više pozicija nazalizira prethodni vokal te se time čitav otvor povećava. Skupina dj daje jednostavni palatal j. Sonantno l, r razrješavaju se u al, ar, te se time otvor povećava.

Prijedlog s, koji zvuči kao z i pred riječima, koje ne počinju zvučnim konsonantom, također širi područje otvorenijih pozicija.

Nadalje čitav vokalski sistem kao takav kontraponira svoju otvorenost pretežnoj zatvorenosti, koju predstavljaju konsonanti. Prema relativno malom broju konsonanata sa stanovišta konsonantskih kvalitetskih mogućnosti, na Susku velik broj vokalskih kvaliteta stvara široko područje, na kojem se mogu ostvarivati otvorne pozicije u izgovoru. Isključujući čak momentano mogućnosti variranja kvaliteta vokala prema raznim akcentima, vidimo da su artikulacione vokalske mogućnosti kao takve brojne. Tako u zoni vokala a imamo tri tipa: ä, ā, â; u zoni o imamo dva tipa: o, ɔ; u zoni u: kratki i dugi u (ū, ū). U zoni e dva tipa: e, ε; u zoni i dva tipa: i, y. Imamo nadalje vokal ə, kojemu možemo naći simetriju u već spomenutom glasu y, odnosno u čitavom redu: â → o → ə → y. Vidimo, dakle, koliko je bogatstvo susačkog govora u vokalima, u nezaobljenim, a naročito u zaobljenim formama. Te za-

^{62a} V. i P. Guberina, o. c. 161-162.

obljene vokalske formacije donekle prave simetriju prema visokim registrima, u kojima se ostvaruju, u principu, svi konsonanti. To je naročito važno u susačkom govoru, gdje konsonanti tendiraju da povisuju tonska područja (v. gore).

Duženje vokala, koje je u susačkom govoru vrlo osjetljivo ispred naglasaka, također predstavlja važan faktor u traženju simetrije između otvornih i zatvornih pozicija. Ova se tendencija ne samo opaža u mnogim prijelazima iz kratkog u dugi vokal, nego se vidi i iz prijelaza, toliko čestog, iz dugog silaznog u dugouzlazni akcenat, a dugouzlazni je vremenski duži od dugosilaznog.

Značajno je, da se strane riječi s kratkim naglašenim vokalom uključuju u strukturu susačkog govora s duženjem kvantiteta: usp. *vâlle* : *vâlica*; *forcadëlla* : *furkadëla*. Vjerojatno je, da se i venecijanski oblici kao takvi duže preko čakavskog supstrata.

Na taj se način stvara ravnoteža u glasovnom sistemu susačkog govora. (Vidi i funkciju sloga i diftongacije u tom smislu, t. 6, 7).

Kad je govor o kvalitetu glasova, potrebno je napomenuti, da uz razumljivu fonološku funkciju pojedinih glasova postoji jasna opozicija: *i* prema *y* sa različitim semantičkim i afektivnim vrijednostima: *prutÿć* označava trag šibe na ruci, dok je *prutić* deminutiv od *prut* (za afektivne vrijednosti v. str. 137).

6. Slog. U susačkom govoru kvalitet sloga igra vrlo važnu ulogu. U otvorenom slogu vokali su u načelu otvoreni, naročito vokal *o* u sredini riječi. U zatvorenom slogu događa se pojava diftongacije kojoj, jasno, uvijek prethodi osjetljivo duženje monoftonga, koji se ima pretvoriti u diftong. Na taj način i slog je tako uređen, da povećava otvorne količine u susačkom govoru.

Tip sloga također je povezan sa daljim prijelazima iskonskog *ä*, koji je sekundarno produžen: u otvorenom slogu on postaje *a* sa dugim uzlaznim akcentom, a u zatvorenom slogu *â* sa dugim silaznim akcentom (odnosno \sim , kad to traži rečenična intonacija, v. str. 54).

7. Diftongacija. Diftongacija u susačkom govoru događa se, kada se naglašeni dugi vokali *e*, *o* nađu u zatvorenom slogu. Dugo *e* u tom položaju daje *ie*, a dugo *o* daje *uo*. Danas se prvi dio diftonga već konsonificira.⁶³

Iz opozicija zatvorenog i otvorenog sloga, nenaglašenog i naglašenog vokala te kratkog i dugog vokala možemo lijepo vidjeti, u kojim se slučajevima događa diftongacija u susačkom govoru. Riječi: *tëpal*, *dôbar*, *debëla*, *spëkal*, *spletëna*, *nôci*, *sôli*, *ÿcëri* imaju dugi vokal pod naglasakom, ali je taj dugi vokal u otvorenom slogu; zato nema diftongacije.

⁶³ Iskonsko *ä* u svim položajima, a sekundarno *ä* samo u zatvorenom slogu, (od *ä* tip *kráva*) daju *â* (*mâli*, *ÿrât*, *pâl*, *krâst*). Pretpostavljamo i u ovim slučajevima prethodnu diftongaciju (usp. i str. 45). Danas se međutim u sistemu opaža samo diftongacija *ë*, *ö* u zatvorenom slogu (v. dalje).

Naprotiv te iste riječi, ako se u mociji ili u paradigmi nađu u zatvorenom slogu, zadržavajući akcenat i dužinu, njihov će naglašen vokal biti diftongiran: *tiēpla, duōbri, debiēl, spiēkla, spletiēn, nuōc, suōl, žciēr, pēc, pečēn : pečiēn; spēc, spečēn : spiēkla; parnēsēn : parniēst, parniēsla; metēn : miēst; pletēn : pliēst*. Usp. i *nā teχ : tiēχ*. Riječi: *γlavōč, zēt, šōlt, tlōχ, krōf* sadrže naglašen vokal u zatvorenom slogu, ali im je taj vokal kratak i zato ne dolazi do diftongacije. *Nōs* (nosi) nema diftongacije, iako je naglašeni vokal u zatvorenom slogu, dok u riječi *nuōs* (nos) imamo diftong. To je zato, što je u prvom primjeru (*nōs*) *ō*, a u drugom je *ō* (*nōs*). Ako dođe do opozicija u mociji ili paradigmi između kratkih i dugih naglašanih vokala, a pri tom duženju se naglašeni vokal nađe u zatvorenom slogu, tada će opet doći do diftongacije.

Što se tiče akcenta na diftonzima, on se ravna prema općim principima susačkog akcenatskog sistema: *tiēpla, mariēnda, parniēst* i *parniēsst, nuōc* (v. detaljnije str. 86–95).

Neki primjeri diftongacije u otvorenom slogu ili u nenaglašenoj poziciji mogu se tumačiti uvijek ili analogijom ili asimilacijama, kao što je to također slučaj u drugim govorima i jezicima – mutatis mutandis – gdje dolazi do pojave diftongacije.

U susačkom govoru analoške diftongacije mogu ići u dva pravca:

a) prema padežima i oblicima gdje je odgovarajući vokal naglašen: *popuolnōčah, luoncā, kuolciēn, liebrō, Biečā*, prema: *puōlne, luōnci, kuōlci, liebra* (plural), *Bieč*.

b) prema samostalnoj upotrebi u naglašenoj poziciji: *zyuor puōrta*, prema na pr. *zyuōr* u samostalnoj upotrebi, kad taj prilog čini rečenicu. (*Kadē si bil? – Zyuōr.*)

Neke pojave diftongacije u otvorenom slogu zapravo su rezultat refleksa *jat* u *ie*, koji se dogodio na Susku prema poznatim principima. Tako treba tumačiti *ie* u: *biēlo, tiēlo, siēdi, niēće, Stiēpan, siēno*.

Diftongacija u govoru Suska zanimljiva je u širem lingvističkom pogledu sa dva stanovišta: prvo kao pojava, koja sačinjava dio strukture susačkog govora, drugo zato, što po svojoj formi i po uvjetima, kako nastaje, podsjeća na diftongaciju u veljotskom i još u nekim drugim romanskim govorima.

Susačka diftongacija izlazi prije svega iz same strukture susačkog govora. Vidjeli smo, da je u konsonantskoj skupini glasova zatvorni karakter najpretežniji. Stanovit broj konsonantskih položaja donekle umanjuje taj zatvorni karakter, ali uglavnom vokalska artikulacija vrši protutežu zatvornim artikulacionim područjima, koja stvaraju susački konsonanti. Duženje nenaglašanih vokala u svim položajima, otvaranje vokala u otvorenom slogu, sve to pridonosi da se pojačaju otvorna područja susačkih glasova i tako stvori donekle ravnoteža između zatvornih i otvornih glasovnih jedinica u tome govoru.

Međutim nastaje fiziološki, odnosno fiziološko-strukturalni problem: a) kako održati dužine, koje su se stvorile kao potreba kvalitativnog i kvantitativnog povećanja otvornih pozicija; b) kako održati dužine, koje su se dogodile u zatvorenom slogu i to zbog istih razloga. Dužina, dakle, koja je postala funkcionalna, ulazi u sistem i time stvara problem u samome sistemu. U otvorenom slogu ta se dužina održala. Vokal je ostao monoftong, ali je dobio otvoreni kvalitet. To fiziološko artikulaciono stanje povećalo je na taj način još više otvorni karakter vokala, tako da se može reći, da je to otvaranje u otvorenom slogu funkcionalne naravi. U zatvorenom slogu duženje vokala transponiralo se u diftong. Tako »e« > »ie«, »o« > »uo«, »a« > »â«.

Prema tome susački govor mogao je po svom sistemu intenziteta da sačuva promijenjeni dugi vokal u otvorenom slogu; međutim u zatvorenom slogu vokali se nisu mogli održati kroz čitavu dužinu nepromijenjeni. To je zato, što mišićna napetost, koja se koristi za realizaciju intenziteta pri izgovoru vokala i konsonanata u susačkom govoru, nije bila dovoljna da održi i dužinu tih vokala, i dužinu dvaju konsonanata do kraja u jednako napetom obliku. To više što je zbog funkcije vokala da stvaraveličine otvora, naglašeni vokal tendirao otvoru i time se i mišićna napetost smanjivala. Sve je i funkcionalno i fiziološki bilo spremno za diftongaciju.

Tako se dogodila diftongacija u zatvorenom slogu u susačkom govoru, pa imamo: *piêt, miêtla, noviêmbar, kiêrna, cimiênt, miêr* (ali *mêra*), *nuôs, pluôt, suôl, muôt, luôkva, smuôkva*.

Ova diftongacija došla je i kao izraz osnovnog elementa svakog vokala, a to je akcenat. Susački govor ima uzlazne i silazne akcente. Njihova dužina nije faktički idealno ostvarena kroz čitav izgovor vokala, jer je jasno, da jedan silazni dugi vokal, a naročito uzlazni, pokazuje zapravo dvije varijante, koje se eksperimentalno mogu vrlo lijepo opaziti, ali koje za čovječje uho ipak ostaju globalne kao jedan vokal. Do koje će mjere naše uho osjećati kod dugog silaznog ili dugog uzlaznog vokala samo jedan glas, a kada će osjetiti da se radi o dva kvalitetno različita dijela? Bit će to u momentu, koji nastaje, kad osjetimo postojanje t. zv. diftonga.

Treba istaći slijedeće: U slučajevima diftongacije *e > ie, o > uo* uzlazni akcenat nema tako dugu i stabilnu uzlaznost kao monoftong pod uzlaznim akcentom. Usp. *tarviêsla, luôkva : dôbar, debêla*. Naročito su u tom smislu zanimljive ove činjenice: 1. Iskonsko *â* koje u svim položajima daje *â*, vjerojatno putem prethodne diftongacije, (usp. razvitak iskonskog *â* u razne tipove diftonga u zaleđu Suska i u drugim čakavskim govorima. Vidi str. 58 i M. HRASTE, *Čakavski dijalekat otoka Brača*, str. 13, te M. HRASTE, *Čakavski dijalekt otoka Hvara*, str. 5) slijedi sistem susačke akcentuacije; 2. Sekundarno *â* (od *â*), koje se razvilo u zatvorenom slogu na Susku u *â* (*krâst - krâst - krâst*) istim putevima kao i *â* od iskonskog *â*, mnogo češće ima silaznu intonaciju

(*dāl, krāst*) nego uzlaznu. Čini se, da jedino uzlazna linija rečenične intonacije može usmjeriti taj akcentat u uzlaznom pravcu (*dāl, krāst*); 3. Naprotiv sekundarno *ā* od *ā* u otvorenom slogu: (*krāva*) uvijek je pod uzlaznim akcentom i ne doživljava nikakve promjene. (Usp. i str. 54, te gore spomenute radove M. HRASTE, str. 15 i 5.)

Prema tome treba zaključiti, da je tip akcenta povezan s problemom diftongacije, odnosno da se jedan i drugi jezični elemenat podređuje široj jezičnoj strukturi.^{63a}

Pri iznošenju činjenice, da susački govor poznaje diftonge u zatvorenom slogu i da je akcentat povezan s tom diftongacijom, ne možemo a da ne spomenemo činjenicu, da romanski veljotski govor poznaje također diftongaciju u zatvorenom slogu: *g^uapto* (octo), *n^uat* (noctem), *p^uant* (pontem), *bi^ual* (bellu), *tavi^uarna* (taberna), *m^uart* (mortem), *zor^unota* (diurnata). Taj se diftong zadržao u zatvorenom slogu (usp. niže u susačkom govoru i ostalim čakavskim govorima), dok je u otvorenom slogu monoftongiran (v. P. SKOK, *Osnovi romanske lingvistike*, sv. I, str. 191). Ako uzmemo u obzir, da je romanski govor bio vjekovima vrlo ograničen, a da su oni, koji su njime govorili, išli u isti društveni sloj kao i narod, koji je govorio čakavskim govorom, postaje jasno, da je bilingvitet onih, koji su govorili »manjinskim« govorom (romanskim) i koji su se više morali služiti čakavskim govorom, nužno morao s vremenom da utječe na navike izgovora i na strukturu uopće samog romanskog govora. Prema tome mislim, da je razumno kazati, da su diftonzi u zatvorenom slogu u veljotskom govoru posljedica strukture veljotskih glasova, koji su bili temeljito preformirani od strukture čakavskih glasova. To je tim prije istina, što ni Bartoli nije zapravo mogao naći nikakvih diftonga u drugim ostacima romanskih govora u Dalma-

^{63a} Problem postaje naročito zanimljiv, kad uočimo, da se u susačkom govoru stanovit broj diftongacija naglašanih vokala u otvorenom slogu događa, kad su ti naglašeni vokali na kraju riječi. Doduše neki od tih primjera mogu se lijepo tumačiti općim zakonom analogije (usp. gore); međutim broj diftongiranih vokala u otvorenom slogu kod jednosložnih riječi (upa *st^uō*) i na kraju višesložnih riječi također u otvorenom slogu na kraju riječi (tipa *vodⁱē*) prilično je osjetljiv, i ne mogu se uvijek ti slučajevi olako riješiti analogijom.

Činjenica, da se takve pojave diftongacije događaju u otvorenom slogu na *kraju riječi*, gdje – kako smo već naglasili – postoji očita tendencija spuštanja akcentatske intonacije (uzlazna ide prema silaznoj), pokazuje, da postoji stanovita veza između tipa akcenta i diftongacije.

Razumljivo je, da bi i te slučajeve diftongacije trebalo promotriti u svijetlu općeg sistema susačkog govora. Duženje naglašanih vokala i na kraju riječi, stvara veće otvorne veličine (usp. str. 52); ta tenuencija i tendencija spuštanja akcentatskog tona na kraju riječi još lakše dovode do diftongacije vokala, jer svako silaženje povlači vrlo lako fiziološko slabljenje intenziteta: time opada stabilnost glasa. Susački sistem općenito se donekle diftongaciju u otvorenom slogu na taj način, što često čuva kratkoće, pa imamo uz *vodⁱē* i *vod^ē*. Da li se ranije manje opirao toj diftongaciji u otvorenom slogu? Razvitak iskonskog *ā > ā* u svim položajima, preko raznih diftonskih stadija – kako mi pretpostavljamo – govorio bi u prilog toj hipotezi. Ali to je tek zaključivanje na temelju jedne činjenice.

ciji, nego se približavao ideji, da bi diftonzi obližnjih čakavskih govora bili u neku ruku dokaz za postojanje veljotskih diftonga. O nekom utjecaju čakavskog govora na veljotski nije ni pomišljao. Međutim treba uzeti u obzir ove činjenice: 1. U vrijeme, kada su Bartoli i neki drugi malo prije njega opažali diftonge u veljotskom govoru, te diftonške pojave u istim pozicijama nalazile u vrlo velikoj blizini samoga grada Krika u čakavskim govorima. 2. Diftonzi, koje nalazimo na Susku, mogu se gotovo vremenski identificirati. Tako se na pr. u lokalitetima »o« (*buòk*) uglavnom čuva u obliku »uo«, a ljudi stariji od 70 godina više izgovaraju »o« nego »uo«. 3. Zatvoreni slog vrši jednak utjecaj na *e*, *o* u veljotskom i čakavskim govorima. Možemo dakle s pravom kazati, da stanje veljotskih otvorenih vokala *e*, *o* u zatvorenom slogu moramo tumačiti prodiranjem čakavskog fonološkog sistema u veljotski, odnosno zajedničkom pojavom, kao posljedicom jednog zajedničkog stanja, koje je na tim područjima vremenski prethodilo svim govorima, koji su se našli na današnjim područjima, a koji pokazuju diftongaciju u zatvorenom slogu.^{63b}

Danas ne možemo i ne treba da idemo dalje. Želimo samo napomenuti, da istro-romanski govori pokazuju također diftongaciju i u zatvorenom slogu, i da u Istri postoje naši govori, čakavski, koji pokazuju diftongaciju u zatvorenom slogu.

8. Rečenična intonacija. Rečenična intonacija u susačkom govoru vrlo je važna kao faktor, koji vrši svoj utjecaj na tip akcenta. Taj se utjecaj vrši u dva pravca. Prvo, riječi koje po historijskim uvjetima mogu imati čakavski akut na svom apsolutnom završetku, na kraju rečenice uzlazni dio toga akuta ili se potpuno spušta, ili pokazuje osjetljivu tendenciju da se spusti. Naprotiv kad se te iste riječi nađu u sredini rečenice, tada uzlazna linija rečenične intonacije u svom uzlaznom dijelu vrši osjetljiv utjecaj na akcenat tih riječi, te on postaje izrazito uzlazan, dobivajući sve osobine čakavskog akuta (vidi primjere na str. 53–54).

Vidimo iz ovoga prvoga slučaja, da rečenična intonacija djeluje naročito u onim pozicijama, koje stvaraju pogodne uvjete za dizanje tona (t. j. u sredini).

I drugi pravac, u kojem se očituje utjecaj rečenične intonacije na akcenat riječi, kreće se prema uzlaznosti. Radi se o dizanju tona u enklizama u užem i širem smislu. Ako se naime jednosložne cjeline pretvaraju u jednu fonetsku grupu, i ako akcenat zahvata prvu jednosložnu cjelinu koja u svojoj zasebnosti ima silazni akcent, ona u vezi s drugom jednosložnom cjelinom mijenja silazni ton u uzlazni: *uòn*, ali *uòn je*. Isto se događa u enklizama gdje je naglašena riječ višesložna. Kaže se: *jenuâr* ili *jenuâr* ali u enklizi samo sa \sim : *jenuâr je pârvi mîsec*.

^{63b} V. detaljno P. Guberina, *La diphtongaison vegliote, est-elle une diphtongaison romane?* (Predavanje održano na Kongresu Društva za romanističke studije, Firenze, aprila 1956).

Ta je pojava tako jaka, da će i " prijeći u " u enklizi: *dāj*, ali: *dāj mi mǎlo krū̃xa*.

Sporadično pojavljivanje kratkouzlaznog akcenta na riječima, naročito trosložnim ili onima, koje imaju više od tri sloga, pokazuje također, da ta pojava može biti rezultat sklopa, koji ide u cjelinu rečenične intonacije ili ritma (vidi primjere na str. 52).

Napokon treba uvrstiti u šire područje utjecaja rečenične intonacije one slučajeve, gdje afektivnost diktira specifičnu rečeničnu intonaciju, koja povlači za sobom promjene akcenta (v. str. 136).

Kada govorimo o ulozi rečenične intonacije na naglasak pojedinih riječi, treba ipak istaći ovo:

Dok rečenična intonacija ima očitu i važnu ulogu u svom uzlaznom dijelu (u sredini), u svom silaznom dijelu (na kraju) ona ima ograničenu funkciju. Opažamo uistinu, da riječi s uzlaznim akcentom (čakavskim akutom) na svom apsolutnom završetku tendiraju spuštanju svojega akcenta, kad se nalaze na apsolutnom završetku rečenice. (*Pūt* može biti na kraju rečenice i *pūt*, *vīt* može biti na kraju rečenice i *vīt*.) U tom slučaju vidimo jasno utjecaj završnog, silaznog dijela rečenične intonacije (na njezinu kraju). Ali krajnji silazni dio rečenične intonacije je bez utjecaja na one uzlazne akcente (čakavske akute), koji se ne nalaze na apsolutnom završetku riječi, iako ta riječ čini zadnji dio rečenice. Tako na primjer uzlazni akcenti na riječima *bādat*, *mōre*, *krāva* zadržat će uvijek istu intonaciju akcenta i na kraju rečenice.^{63c}

Iz toga treba povući jedan veoma važan zaključak i za susački govor i za opću lingvistiku. Rečenična intonacija mora da je samo odraz nekih bitnijih stanja i tendencija u strukturi jezika. U susačkom govoru znamo, da je tendencija prema uzdizanju tonskog registra: vidjeli smo, da glasovi i akcenti idu tom linijom. A vidimo, da se i rečenična intonacija očituje snažnije u svojoj strukturi i u svojem utjecaju na uzlaznom dijelu, dok je njezin utjecaj ograničeniji u silaznom dijelu. Znači, da uzlazni faktori susačkog govora – koji su vrlo snažni – akcentuiraju, pojačavaju također funkciju uzlaznog dijela rečenične intonacije.

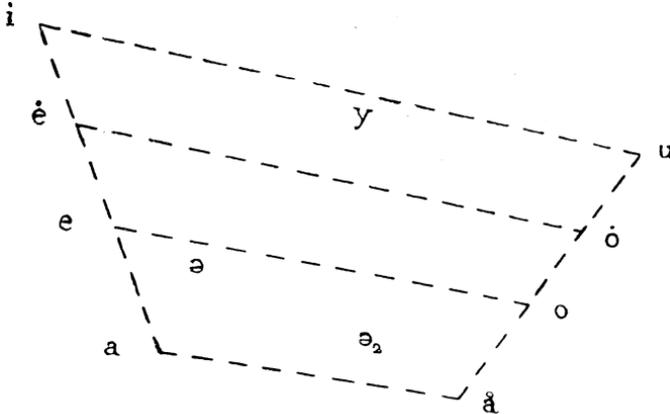
Mogli bismo sada postaviti jedno dublje pitanje: da li tendencija prema višim registrima sačinjava bit susačkog govora, i da li je ona pokretač njegovih osobina. Sigurno je, da je ta tendencija prema višim registrima u sebi pojava, koja je povezana i ovisi o drugim faktorima šireg značenja. U prvom redu trebalo bi duboko ući u fiziologiju i njezina granična područja, o čemu ovdje, razumljivo je, nije riječ. To prelazi okvire susačkog govora i ulazi u opću lingvistiku, a odnosi se na mnoge druge jezike i govore.

^{63c} Ovdje treba uključiti rezervu, koja se odnosi na jezik žena: apsolutna tendencija prema uzlaznim tonskim linijama naročita je osobina žena, dok je to manje osjetljivo kod muškaraca, koji više slijede i stanovite tendencije silaznosti, kao što se može opaziti, kad oni izgovaraju riječi sa naglašenim zadnjim slogom ili uopće riječi na kraju rečenice. Žene sigurno bolje čuvaju starije stanje jezika.

Kao oznaka, koja prožimlje cijeli glasovni sistem na Susku i na Srakanama,⁶⁴ može se uzeti, da je izgovorna baza pomaknuta nešto prema dolje i prema natrag, pa u vokalizmu dolazi do stanovitog rascjepa, do dvočlanosti, dijelom i do diftongizacija, a u konsonantizmu do karakterističnih depalatalizacija i delabijalizacija. Sve to, ako se zajedno uzme, daje susačkom govoru i govoru na susjednim Srakanama posebno obilježje, kojim se on izdvaja iz svoje okoline zauzimajući u njoj gotovo onako istaknut položaj, kako ga Susak sâm kao otok zauzima prema Lošinju, Cresu i prema ostalim sjevernojadranskim otocima i otočićima.

Vokalizam

Uslijed pomaka artikulacione baze susački vokalni sistem dobiva karakteristični oblik trapezoida sa četvoročlanim stranama.

Gore označeni glasovi imaju prema »normalnim« glasovima ili višu artikulaciju (*ie*, koje može biti *iê* i *iê*, *üe*, zatim *ɔ* i *uo* i, najzad, *u*, u koje *o* prelazi ispred određenih suglasnika), ili nižu (*y*, *ə* i *ə₂*), a to biva, kada se *i* i *e* reduciraju i pomaknu prema natrag, tako da od *i* || *y* može postati *u*, a od *e* || *ə* - *o*; *ə₂* predstavlja drugostepenu redukciju *e* i *o* i ujedno prijelaz, kojim je malo *jus* prešlo u *a*, *â*. Artikulacija *ɔ* je tipično niska; (njezin odnos prema *uo* odgovara ne toliko glasovno koliko ekspresivno odnosu *iê* ~ *iê*). Drugih diftonga, osim *ie*, *uo*, u susačkom govoru nema.

⁶⁴ Srakane se - i Vele i Male - glasovno vežu za Susak, samo što Vele nekim pojavama (na pr. u izgovoru *ö* i sl.) znače prijelaz prema Unijama.

A. *Kratko a* ispred akcenta, pod akcentom ili iza akcenta ima »čistu« artikulaciju kao u književnom jeziku, bez obzira na to, da li je ono iskonsko, ili je postalo od poluglasa (bilo *ɔ*, bilo *b*): *potškäle, ɣriedü, Kämik, valälo, balɣä, vrayät, naravnät, mükä, jända, jä se jiräɣ, män-dava, beläɣan, ɣläf, sriedä, räjsíc, räškvajät, jäbalka, ranäc* (grožđe), *zubäc* (zubatac), *ɣälčina*, i t. d.

Redukcija gotovo nema, ili ih je vrlo malo (*a > ə*, *e: ayyūrije byɣ jä pōjilä, je pedysəna, uön je ɣartö zrēsəl, pun si blätä, kuntrestät; a > u: puliētkovat, lumēta; a > ø: nāzda, ću te sasinät, leyrija, ɣr^uözje merikānsko, z Mērik*). U *sen* || *sən* prema *sam* || *san* *b > e* je starije od *a*.^{64a}

Dugo *a* ili ostaje *ā*, ili prelazi u *â*, koje opet sa svoje strane može biti dugo ili kratko. Genetički dugo je *â* prethodilo kratkom, odn. kratko je *â* postalo od *ā*, koje se u susačkom govoru naknadno pokratilo.

Dugo *a* ne prelazi u *â* onda, kada je do njegova duljenja došlo u novije vrijeme, odnosno kada je nekoć kratko *a* produljeno pa postalo dugo: *zubāca, kukunāča, rapunāča, kāpica, lātīt, bābica* (riba), *kāmo res?*, *pāde* (ar.), *lupāta, stupālo, pāzīt, poɣāzīt, pātīt, mātēre* (g. sg.), *puɣāca, mālo, ruɣāli* su se s *nāmu, noɣāmi, Drāya, ɣāće, Zarāka, Podoyrādica*, i t. d.^{64b}

Kod metateze likvida – kod primjera kao što su *rānit, strāšīt, rāme, Drāya, lāɣat, dlāka, lāčan, vrāɣ, rāka, vrāna, blāto* i sl. – moglo je teoretski *ā* ostati otprije, no tada bi moralo prijeći u *â* (v. str. 66.), u koliko se ne bi pretpostavljala dvojaka artikulacija, jedna za iskonsko *ā*, druga za *ā*, koje je postalo metatezom *ort, olt, tort, tolt*. *Lāni* i sl. primjeri upućuju na to, da je i ta duljina na *a* sekundarna (da je do nje došlo, pošto je prethodno provedeno kraćenje; ovime se ona izjednačuje s duljenjem kratkoga *a* u drugim riječima).

Dugo *a* pod naglaskom prema tome obično ne prelazi u *â* ni onda, kada se nalazi *ispred* mjesta, na kojem je prije bio akcenat (odnosno ako je taj akcenat prenesen ili pomaknut na slog ispred sebe, ispred mjesta, na kojem je prije bio): *užyāvica, zāmetla, nā pər, nāspored, laščāvi* (kamižōt), *Antičārova vālica, Nādol, sve se zāsvitli, nāpol, nāzda, nā ruku, nā šeroko, nā treso, nā ɣlavu*). Participi pret. akt. II na *-al* također produljuju *a* u kosim oblicima, i ono – kao i kod drugih riječi, u kojima se ~ zamjenjuje sa *ˆ* ili *˜* – ne prelazi u *â* (*sen pāla, je ukrāla, je kantāla, se je leterāla, smo povidāli, su užāli*).

Napokon, dugo *a* – osim u izuzetnim slučajevima – ne će prijeći u *â*, ako je postalo od poluglasa (*ɔ, b*): *bārzo, pālš – pālza, darvō – gen. pl. dārf, kārɣ, tārst, žālti, tānk, čārɣ – gen. čārva, čārno* (na pr. *ɣr^uözje*), *sen obālklā, sen se svālklā*, i sl.^{64c}

^{64a} Odn. nije bilo razloga, da se sekundarni poluglas u enklitici pretvara u *a*, pa zatim reducira u *e* ili *ə*.

^{64b} Ovo se provodi i u stranim riječima (*bunāca, pināta, māsa, kāsa, vāla, bātīt, šijātika, bāla, bālica*, i t. d.).

^{64c} Tu je akcenat naknadno prenesen. Beli (na Cresu) u ovakvim primjerima i danas ima akcenat na kraju (oksonu).

Dugo *a* na Susku prelazi u \hat{a} ,⁶⁵ ako je \bar{a} bilo iskonsko ili ako je bilo posljedica duljenja u slogu ispred dvaju suglasnika ili u zatvorenom slogu na kraju riječi: *vrāta, mālta, mišāl̄nica, kvādar, špāχ, bulānča, žerāška, māška: (maškūn), lāstavica, muryān, prāskva, Blāžovo bārdo, Konāl, Vela Strāža, Baldārka, Maryār, Suzānski, lukārda, pās – tri pāsa (pās kao mjera), pijānčina, Jivāncić, Balχār, Brāčić, Frigādić, kumpār, ne parāj, srān. znān, kolājnica, kā (stezanjem od koja), se jetikāš, čā?!, blāждан, mlādi, za prāvdu, viāj (t. viaggio), užāχomo, zājden, sājden, sājdan, pobrāj, po stāru, nāse, slāt̄k, ylāt̄k, dāl, razvaryāno, prās, ukrāl, kunādo, kāntara, kājkar, milār, militār, pārda, komercānt i t. d., i t. d.*

Nekoć je – kao što se gdjegdje može vidjeti – dugo (iskonsko) *a* i ispred sloga s naglaskom prelazilo u \hat{a} , no to je \hat{a} – ako na nj nije prešao akcenat – s vremenom u susačkom govoru izgubilo svoju duljinu i ne izgovara se dulje nego koji drugi vokal ispred kratkog (oštrog) akuta: *jāpnō, ylāčyt, plātyt, mlātyt, sādyt, zāvēt, trāvā – gen. trāvē, Plāsē, ylāvā, od bumbākā, ot plātnā, pretākūt, blāžēni (ōči ki te vȳdu), po Konālū, pokāzāt, ke-likārā, škākāt, našārāt, zablāčyt, dāvāt, jāvyt, prāsac, nālȳvica, i sl.*

Primjeri kao *lāčan – lāčina, lāχat – lāχta, pa pās(t), klās(t), pāl̄t, dān, ovāc* (gen. pl.), *tā (= taj)* jasno pokazuju, gdje je *a* bilo kratko, a gdje dugo, a posljednja tri primjera mogli bi dati i vremenski kriterij, kada je *a* prelazilo u \hat{a} . Uzme li se u obzir, da je poluglas u spomenutim riječima u XIII vijeku prelazio u *a*, i da je to *a* – kao što potvrđuju I. vrbn. brevijar i drugi glagoljski spomenici iz onoga vremena – bilo dugo, a da ono *a*, koje je poslije postajalo od poluglasa i onda, kada je bilo dugo, više nije prelazilo u \hat{a} , moglo bi se doći do zaključka, da je do prelaženja $\bar{a} > \hat{a}$ u ovakvim slučajevima svakako moralo dolaziti prije nego što se $a \leq \bar{v}, b$ u drugim pozicijama produljilo i po duljini izjednačilo s onim *a*, koje nije postalo od \bar{v}, b . To je prema tome moglo biti prije XIV vijeka, kada \bar{v}, b i drugdje, u drugim pozicijama (gdje nije bilo dugo), prelazi u *a*, koje se moglo duljiti u \bar{a} .

Ako se ovi momenti uzmu u obzir, postaju jasni i primjeri *zā nȳšta, sā-nūkol* prema *nāse, nāprāda* (kod prvih *a* s novom duljinom, kod drugih sa starom, kod prvih akcenat nije prešao na prijedlog, kod drugih jest), ili *Rusānić, karnevalȳna, blāžȳnica*, gdje je poludugo *a* artikulacijsko i uvjetovano akcentom iza sebe. Ovakvo *a*, premda danas može biti jednako dugo kao i drugo \bar{a} , ne mijenja (ne modificira) svoje artikulacije, kao što je ne mijenja ni starije $\bar{v}, b > \bar{a}$, koje ne prelazi u \hat{a} .

A je moglo postati i od ϵ i od \hat{e} . Kako je ϵ kod nas prelazilo u *e* već u X vijeku, to znači, da je takvo *a* bilo staro i da se, ako je bilo dugo, a priori može očekivati, da je prelazilo u \hat{a} . Osim toga, ϵ i \hat{e} je prelazilo u *a* pod istim uvjetima (iza *j, l, n, č, ž – žāt, počāt, zajāt, najāt se, prō-*

⁶⁵ Dugo \bar{a} danas je svakako u stadiju monoftonga. Izuzetak: u karvājski (prema karvājski) \hat{a} se zbog starine moglo zamjenjivati sa *o*, v. $\bar{a} \geq \hat{a}$.

klata, žājān – ɣlāznō, lazny̋čo, lāškavo, nādra), pa treba pretpostaviti, da im je i artikulacija bila bar vrlo slična, ako ne sasvim jednaka (bar iza spomenutih suglasnika), i da je bila dosta otvorena, tako da je mogla (preko otvorenoga *e*) dati *a*.

Van Wijk je mislio, da je praslavensko *ê* kod naših čakavaca dalo *ä/e*, a to da je dalje dalo *e/i*,^{65a} no nije nesklon niti mišljenju, da je *ê* moglo imati i srednju artikulaciju, koja je u jednoj konstelaciji – u jednoj svezi – mogla dati jedno, a u drugoj drugo. Da je *ę* imalo dosta otvorenu artikulaciju, pokazuju paralele s nekim drugim slavenskim jezicima (kao i to, da *ę* kod nas daje *a* ili *e* – kod nekih čakavaca u najboljem slučaju, kada se radi o duljenju, *ie* – no nikada *i*).

E. Kratko e ili ostaje *e* ili se kojekako reducira: *rëkoɣ, česlät, studë-nac, parnësal, jelëk, famëja – tətä, tramÿš, pedÿsat, dÿset, cim'ënt, žižin, vičërat* – ili putem dilacije i disimilacije *nđol, kuđsti raströšene* (od *rastr'es, rastr'est*), i sl.

Kao i kod *a* akutirani se vokal naknadno dulji, pa *ë* prelazi u *ê, ë*, koje opet – osobito u oblicima s neprenesenim akcentom i pod *ˆ, ˜* – lako prelazi u *é*: *spečōɣ – spēče – spēče, riëkla – rëkal, poberiën – poberëna, vesiël – vesëla, ɣlëdaju, čëkaju, se žënu, nÿɣa, kël mene. Ćurumbëtić, Crësanof, tudëka, zaltënica, pečëna, Syrcënice, z Mërik, prëpelica, ručëne, ɣustëranska, dëtelina, bavëla, čëper, sardëla, svëder, pašamëta, kordëla, Marcëlo, tarantëla, mëra.*

Dugo *ë* daje i dvoglas (v. str. 59), i to jednako kada postaje od *e* kao i od *ę*; (za *jat* v. str. 71. i d.), koji se pod akcentom po ekspresivnosti, kojom se riječ izriče, nijansira u *ië* (slabo ili neutralno) i *ʔe* (naglašeno). Razlike između staroga *ë* s prenesenim i s neprenesenim akcentom nema, t. j. do diftongizacije dolazi i u jednom i u drugom slučaju (u obje nijanse). Nema nijansiranja, naravno, kada je diftong analoški (ispred sloga s akcentom): *viës, z jen'ë bände, gen. sg. vodë, vodië, vodië i vod'ë, š'es, š'edmi, po sv'ën selü, miëštru ženü, spl'es(t), parn'es(t), selö, sesträ – gen. pl. siël, siëstar, cinc'er, se dobrö živië – se dobrö živ'ë, riëp – riëpcÿna, Biëč – z Biečü* (v. i str. 59).

Inače *ë* redovno prelazi u diftong u zatvorenom slogu (*tarviësla, žiën-ska, sotoviëstica, miëštru zenü, parnësal – parniësla, tëpal – tiëpla, utëkal – utiëkla, s kuolciën, studiën – studëna, zeliën – zelëna, debiël – debëla*).

Ovo se ne odnosi na prijedloge, odn. ne odnosi se na suglasničke grupe, koje nastaju ili koje bi nastale između prijedloga i riječi, s koje je akcenat prenesen na prijedlog (isp. *mëne, tëbe, näs – i kël mene, kël tebe, kel näs*, također *prëz nega, prës tebe* i sl.).

Funkcionalna duljenja, t. j. ona do kojih (fiziološki) dolazi ispred akuta, ipak nisu toliko jaka, da bi ovakvo produljeno *e* mogla izjednačiti s onim *e*, koje je iz drugih razloga bilo dugo, i ono stoga ne prelazi u diftong.

^{65a} Zur serbokroatischen Entwicklung des slavischen Vokals *ě*, ZfslPh. XIV, 1–16.

1. Kako *i* između glasova u normalnoj ljestvici zauzima najviše i najzastavorenije mjesto,^{65b} prirodno je, da će pomak artikulacione baze, o kojem je prije bilo govora, upravo kod ovoga glasa najviše dolaziti do izražaja. Ovomu znatno pripomaže poseban izgovor, koji artikulaciju potiskuje prema dolje i prenosi je sa *i* na *y*. Zato će do prijelaza *i* > *y* dolaziti najčešće pod oštrim naglaskom (akutom), a ne će dolaziti do takvoga prijelaza, kada je *i* pod dugim naglaskom (pod cirkumfleksom ili pod dugim akutom) ili kada je u društvu mekih (palatalnih, palatalizovanih) suglasnika. Pritom – u posljednjem slučaju – ne odlučuje samo mekoća ili tvrdoća eksploziva *iza i*, nego i ona *ispred i*. Kod toga je važan i grupni faktor – hoće li ova ili ona grupa glasova (u koju uz samoglasnik ulaze i suglasnici i njihove determinante ispred *i* iza njega) kao cjelina u rezultatu biti *meka* ili *tvrda*. To znači, da ovaj faktor ne obuhvaća samo krajnji suglasnik, nego i samoglasnik iza njega – i o tvrdoći ili mekoći toga samoglasnika može ovisiti, hoće li samoglasnik (u našem slučaju *i*) ispred njega biti *tvrd* ili *mek*. Uzmimo na pr. *k* i *γ*, koji lako prelaze u *k̄*, *γ̄*: *i* će ispred njih i iza njih ostati meko, ako ništa – nikakav drugi vokal – ne utječe na promjenu *k* i *γ* (*mekine. hit!* – *mōf se!*, *fk̄inut*, *k̄ityci*, *vel̄yki*, *apsik* – prema *viš̄yka*, *Zaš̄yka. tetav̄yka*, *smr̄yka*, *Zak̄yta*, *kv̄as neka se sk̄ysa*, i sl.). *Č* i *j* su meki, pa će *i* i iza njih, a kadšto i ispred njih, biti meko: *ḡgla*, *ḡzbina*, *ḡdro*, *ḡdaz*, *ḡme*, *ḡščemo*, *leyr̄ija*, *s m̄iron stoḡi*, *zaj̄uk*, *zaj̄čac*, *kolač̄ić* i *kolac̄yć*, *šč̄irenica*, *kač̄*, *č̄ifal*. Ispred *ć* međutim *i* ne mora uvijek ostati meko (važan je i suglasnik ispred *i*: *Ant̄yća kon̄al*, *Š̄upli art̄yć*, *praz̄yć*, *paic̄yć*, *paren̄yć*, *paner̄yć*), no kada je pritom težište na deminutivnosti, *i* je (morfološki) ipak obično meko (*tratur̄ić*, *laš̄trēbić*, *Salbun̄ić*). Osim toga *i* ostaje *i* (i ne prelazi u *y*), kada je pod dugim akcentom: *post̄irka*, *ćukar̄in*, *t̄ina*, *Na ul̄ivni*, *bar̄il* – *bar̄ilč̄ić*, *kal̄ix*, *Nadal̄inč̄ić*, *obl̄ić*, *slič̄*, *zatar̄il* (*zatar̄yla*), *z̄ab̄il* (*z̄ab̄yla*), *spot̄il* (*spot̄yla*) – ili kada je ispred ili iza sloga s akcentom: *na zid̄u*, *l̄atit*, *ḡliya*, *tišč̄at*, *su ḡityli*, *St̄yflina*, *div̄ji*, *div̄yna*, i t. d. Međutim, i u takvoj poziciji *i* može prijeći u *y*, kada okolina, u kojoj se nalazi, utječe na takav izgovor: *kryc̄u*, *s̄uknyca*, *k̄ucyca*, *dyc̄a*, *γryš̄yna*, i sl. Odavle se po sebi nametala diferencijacija *i* || *y* i u ekspresivne svrhe, pa se kadšto ista riječ može čuti i sa *i* (kada je manje istaknuta), i sa *y* (kada je više istaknuta) osobito će biti razlike između čakavskih i čakavskih oblika *kvaič̄ić* – *kvaič̄yć*, *čin̄yt* – *cyn̄it*, *praic̄yć* – *praic̄č̄ić*; neke mogu biti i fonološke: *prut̄yć* (na pr. na ruci) i *prūt*, *prut̄ić* (isp. str. 136, 137).

Ispor. još *r̄yba*, *sir* – *s̄yra*, *kor̄yto*, *pit̄ōma r̄yva*, *če je pokr̄yjen*, *per̄yka*, *švor̄yne*, *svic̄ar̄yca*, *ḡovor̄yti*, *ostr̄yć*, *navart̄yt*, *s̄ad̄yt*, *bot̄yla*, *t̄yna* (sjena : *t̄ina*, bačva), *mlad̄yć*, *prut̄yna*, *kon̄yć*, *z̄lyca*, *p̄at̄yt*, *zvon̄yt*, *kap̄yt*, *pop̄yt*, *pl̄at̄yt*, *tarp̄yt* – *c̄ystit*, *naž̄yrat*, *smoc̄yla*, *r̄uc̄yt*, *muz̄yna*, *s̄yla*, *blaz̄ynica*, *ošn̄az̄yt* (na pr. *r̄ybu*) – pa: *ust̄yća*, *jaj̄čō*, *jaj̄čōco*, *Ž̄yvarica* i t. d.

^{65b} Artikulacija mu je nešto mekša od naše (štokavske), pa *č* *ž* *š* ispred njega prelaze u *ć*, *ž*, *š*, a ako je *i* na početku, ispred njega će biti *protet. j*.

Zamjena $i > y$ prema tome na Susku ne znači redukciju, nego samo, uz pomak artikulacije, jače ili slabije isticanje kratkoga i . Ovo y nema ništa zajedničko s historijskim (prasl.) *jery*.

Kada se i reducira, ono također ima nižu artikulaciju, samo što ona nije y nego ∂ , koje prelazi – ili može prijeći – i u čisto ili tek nešto reducirano e : *nāsəroko, nā pər, se jerivan, pretysnut, da me nəsū lātīli, deškūrit, 10 menūti, trənāšt, krālō, meryna, jerlānda, Za merišćen* (toponim), *finət, preščīci, je prepomōyla*, i t. d. Svagdje je tu $i > \partial > e$ bez akcenta; izuzetak je *sajēta*, koje se govori i *sajīta* (strijela, saġitta), i za njegov oblik treba pretpostaviti *sajīta > sajīta > sajīeta > sajēta*,

Na ovakvo $i > \partial > e$ i odavle na $*\bar{\partial} \geq *\bar{e} \geq i\bar{e}$, $i\bar{e}$ mogli bi se svesti oblici na $-\bar{i}r \geq i\bar{e}r$ (*Bilardier, priēš* prema *preščīci*; u $v^i\bar{e}$ f. za vi , m. ne će biti promjene $\bar{i} > i\bar{e}$: to je anal. prema f. *onē, ovē \geq on\bar{e}, ov\bar{e}*).

Još jače naglašeno $i > y$ može dovesti do u (dakle $i > y > u$: *kōliko – kōlŷko – kōlūko*).

O. Tendencije, koje su dolazile do izražaja kod i i kod e , pojavljuju se u karakterističnim oblicima i kod o . I tu će dugo o prelaziti u diftong (v. o tome i na str. 59–60): $o > u\bar{o}$ i $\bar{u}o$,⁶⁶ prema $e > i\bar{e}$ i $i\bar{e}$), a kratko će se o često pod akcentom duljiti (samo što će tada redovno prelaziti u φ , a ne u diftong, jer nije u zatvorenom slogu). Ova duljina može i ne biti potpuna, pa bi se – s obzirom na kraće čakavske amplitude – mogla bilježiti i sa \bar{o} (*prōnat, Tōni, debōto*), no ta su skraćivanja funkcionalna i afektivna, pa ne ćemo pogriješiti, ako ovakvo o bilježimo sa $\bar{\varphi}$ ili $\bar{\phi}$ (imajući uvijek u vidu spom. čakavske odnose i kvantitete, koje nisu – ili bar većinom nisu – onako izrazite kao kod štokavaca).

O će biti redovno »čisto« pod oksitonom: *krōf, na tlōx, komō, Baštōx, ylavōč, rešetō*. U predzadnjem slogu ili u drugom slogu od kraja \bar{o} prelazi u $\bar{\varphi}$ ili $\bar{\phi}$: *vodā – akuz. sg. vōdu, q̄liya, pitōma rŷya, yrebōtine* (toponim), *Bobōvišće, Pq̄dol* – sve toponimi, kao i *γārba Zaleya Bōka, Vartikōla*, dalje: *armōniku zvonŷt, dōlika, kamižōti, γovōri, beryta nōva, s tōbu, γovōrixa, utōrak, sebōta i sebōta, xq̄diš kuntra dōmi, prōdala, pōbrala, urōčine, Tōminof, Antōna, Bōkica, pōlokala (: Bastiāncina),⁶⁷ Malitōnovi*, i t. d. Kao što se vidi, ne radi se samo o onom o , koje je bilo pod akutom, nego i o onom, koje je prvotno bilo ispred akcenta. Ispor. još *suzōrina, q̄blačno, na naxōri, na nadōlika, prōklata bila, stōtinu, dōbar, mōkar, nōsi, q̄cu* i t. d.

Dugo o pod akcentom u zatvorenom slogu daje uo : *stuōl, komuōstre, γruōzje, γnuōj, tuōrkul, smuōkva, kuōškva, pomoduōr, zγuōr, muōdri facuōl, nuōs, kuōst, kuōlp, babanuōva* (prema *babaciēnka*), $puōc$, $muōre$, $γuōsti$, *do puōl nuōci, popolnuōcax* (anal. prema $nuōc$), *kuōltra, muōj duōbri, pokuōjni, luōncŷc, leruōj, zduōkle* (prema *doklē*), *za depuōsta, puōč?, tuōf, ovuōf, onuōf*, ili u imenima mjesta (iako u manjoj mjeri) *Zγuor smuōk-*

⁶⁶ Isp. *Cenno: La gran Croce, in chiesa, (in cornu – Evangeli), che era di possesso del convento* (misli se stari benediktinski samostan) *e che la tradizione la vuole venuta per mare, chiamata in sansegotto »VELI BUOG«.*

⁶⁷ Od *Sebastianus, Sebastijan* (ne od *bastion!*).

vice, Pod luōkvicu, Kuōlzarica, Sardēna puōšta, Za luōnci, u nadimku Buōkicova (f., m. je Bōkica), i t. d. Kao i kod $e > i\bar{e}$, $i\bar{e} - ie$, i kod o uz $u\bar{o}$, $u\bar{o}$ (sporadički) može dolaziti do \bar{u} : $pl\bar{u}\bar{o}t$, pa $pl\bar{u}ot$, $ru\bar{o}t$ i $r\bar{u}ot$, $r\bar{u}o\chi$, $b\bar{u}ok$, $m\bar{u}ot$ i sl. Rjeđi su (rijetki) slučajevi diftongizacije ispred akcenta: $pop^{u}oln^{u}\bar{o}ca\chi$, lonac – gen. sg. $luonc\bar{a}$, s $kuolci\bar{e}n$, $ontr\bar{a}t$ i $uontr\bar{a}t$, u proklitikama $z\gamma^{u}or$ $pu\bar{o}rta$ i sl. Ovo se najčešće može tumačiti analogijom prema naglašenim oblicima (v. str. 59).

Kod o su vrlo česte »redukcije«, i one mogu dati u , $\bar{a} > e$ ili a , a kod zamjenica se o u početku kadšto i sasvim gubi:

α) *lupāta, puyāca, nākun, musnȳca, jārbul, bunāca, ustāt, kunfēti, ufiēndit, lukārda, kalcunīci, kanutiēra, puliēnt* i sl. Od ovoga treba razlikovati ono u , koje je pod cirkumfleksom i koje se razvilo prema tal. *-one* (*perūn, portūn, armarūn, salbūn, capūn* i t. d. za kojima se poveo i *maškūn*);

β) *presenȳca, sebōta, klebūk, fklebocȳću, terkuliš, γārba Zaleya bōka, kel* (za kod);

γ) *partūn* (uz *portūn*), *stanōγa* (gdje bi se moglo raditi i o daljoj dilaciji, ili o morfol. svezi sa $sta \leq sto$);

δ) *'vakō, 'nakō, 'vāmo, 'no, na 'v^{u}on svītu* i sl. No i obrnuto, u nekim se riječima javlja o i ondje, gdje ga prije nije bilo (v. *otaj* prema *ovaj*, *onaj*,⁶⁸ *oslīc* prema *oblīc*, *ozūt* prema *obūt*, i sl.).

U nije razvilo ni diftongizacije ni pomicanja, kao što je to bilo kod drugih samoglasnika (bez obzira od čega je ono postalo, i je li bilo iskonsko, ili se razvilo od q ili l , $l\bar{o}$, isp. *zādūχa, sūknȳca, ūχo - ūši, ūsta, suχōrina, ūγal, Kel dūbi* (toponim), *zūp - zūba, γrūχ, tūst, napunevāt, na pr. mēre, i sl.*). Varijacije su bile moguće samo djelomično, prema y (\bar{u}), ako se radilo o sužavanju izgovora (*Cūtar, jakūc je γrūōzje ko d' rā ciēlu zīmu*), ili prema o , a , ako se radilo o »redukciji« (*cārnon klebocȳću, kapūs*), no do njih dolazi rijetko, vrlo rijetko.

$Y \parallel i$. Prasl. *jery* dalo je normalno i (*sīn, dīmlak i dīmnak, tī, mī, vī*), koje prelazi u y samo onda, kada u nj prelazi svako drugo i (prema tome prijelaz $y > i$, $i > y$ treba pretpostaviti i za *rȳba, četȳre, potȳkat oγān*, kao i u *šȳlo, mȳcalo* i t. d.). Y je nekoć, dok se još posebno izgovaralo (kod nas najkasnije do XI vijeka), pripadalo tvrdim samoglasnicima i imalo nisku artikulaciju. Na Susku je ovo y u impf. pomoćnog glagola *byti* (БЫТИ) dalo u : *būjaχ* (prema БЫЯААХЪ).⁶⁹ Uzme li se u obzir, da u tom govoru i i u određenoj poziciji može prijeći u u (*kōlīko - kōlȳko - kōlūko*), može se i za *būjaχ* uzeti, da je to bila ovakva sekundarna pojava, premda bi se – teoretski, i to samo teoretski, s obzirom na svoju starost – moglo pomišljati i na to, da se u u *būjaχ* moglo razviti i neposredno iz Ъ (čemu bi u prilog bilo i ono j u nastavku, koje je sa svojim palatalnim elementima više vuklo prema i nego prema u).

⁶⁸ Oblici $ov\bar{u}\bar{o}f$, $on\bar{u}\bar{o}f$, $tu\bar{o}f$ predstavljaju kontaminaciju ТЪ (OBЪ, OHЪ) $\geq t\bar{a} \geq t\bar{a} + OBЪ$ (u *negov, nīhov*).

⁶⁹ Usp. str. 132–133.

Oba poluglasa (*ѣ* i *ѵ*) dali su – uz neke izuzetke, kao *sən* > *sen*, *nīsèn* i sl. – u jakoj poziciji *a*, pa stoga njihove reflekse *v*. na str. 65. i d.

Ê. Praslavensko ê izgovaralo se dosta otvoreno (kao *ä*, v. Ramovš, Seliščev, Diels, van Wijk i dr.), no ipak tako, da su ispred njega velari prelazili u palatale. Samo artikulacija ovoga ê bila je dosta slaba, i ona se prilagođivala slogovima, koji su iza nje slijedili: ako su oni bili tvrdi, izgovor ê bio je otvoreniji, a ako su bili meki, izgovor ê bio je zatvoreniji. Odrazi ovoga stanja jasno se vide u bugarskom i u poljskom jeziku, gdje je tvrdo ê dalo *a*, 'a, a meko *e*, 'e. Međutim vrlo rano, svakako još u praslavensko doba, počela se javljati težnja, da se ovo stanje nekako pojednostavni, i da se ê svede samo na jedan refleks (i to na prednji, na *e* ili 'e). Ovo je provedeno u ruskim jezicima, u češkom i u slovačkom, i u slovenskom i u našem jeziku. Međutim, i ovako izmijenjeno ê imalo je još uvijek »slabu« artikulaciju i svoja dalja kolebanja, svoj dalji razvitak, pa se diferenciralo prema tome, kako se izgovaralo u kratkim, a kako u dugim slogovima. Tako je došlo do toga, da je ê u kratkim slogovima ostalo *e*, dok je u dugima davalo *ī* (u češkom), *jē* (u slovačkom i u ukrajinskom) ili *eī* (u nekim slovenskim dijalektima). U našem jeziku također treba polaziti od prednjega refleksa, kojemu je artikulacija oscilirala između 'i i 'e, koji su se u prvo vrijeme izgovarali mekše nego što se danas izgovaraju. Odavle je razvitak na našem tlu tekao ovako: 'i i 'e su otvrdnuli i dali naše *i*, *e*, a mekše 'e je na jednom dijelu ovoga područja dalo *je* i tako uz ova dva refleksa stvorilo treći (novi). Na jednim područjima (na zapadu i na sjeverozapadu) *e* se izgovaralo kao *e* i kao *i*, na drugima (na istoku i na jugoistoku) ono se izgovaralo kao *e* i kao *je*. Jedan i drugi izgovor bio je determiniran najprije susjedstvom, zatim akcentom i napokon duljinom (kvantitetom). Dugo *e* je preko *é* prelazilo u *i*, dugo *i* je, jer se artikulacijski nije moglo dalje penjati, per reversionem prelazilo u 'e, *je*. Slijedeća faza, do koje je došlo (još prije XIV vijeka), bilo je dalje uopćavanje i pojednostavljivanje ovoga sistema: jedni su se refleksi širili na račun drugih, artikulacija je postajala čvršća, određenija: u jednim je krajevima prevladavalo *e*, u drugima *i*, u trećima *je*. Izgovor više nije bio onako prilagodljiv kao prije, oscilacija između viših i nižih varijanata je prestala. Kada se dugo *je* htjelo istaknuti i učiniti izražajnijim, nije mu se sužavala artikulacija, već mu se dodavalo *i* (kao poseban slog: *i-je*). Tako se došlo do sistema, koji je kod štokavaca stvorio tri govora (*ekavski* – istočni, *jekavski* – južni i *ikavski* – zapadni) i kod čakavaca dva (*ekavski* – sjeverni i *ikavski* – južni). Tako se objašnjavaju i neki prijelazni (kompromisni) oblici, koji su se očuvali kod jednih i kod drugih (na pr. kod Orašja i Tolise, i kod muslimana u Podgorici, gdje je dugo ê dalo *i*, a kratko *je*, ili kod Žepča i Jablanice, gdje je dugo ê dalo *ije*, a kratko *i*, v. Rešetar, Der štokavische Dialekt, Schriften der Balkankommission, Linguist. Abt. VIII, Wien 1907, 78–82), gdje već do varijacija dolazi zbog kvantitete, a ne zbog susjedstva ili zbog prilagodljivosti staroga ê.

Ovo je trebalo reći, da bi se bolje razumjele prilike, koje u pogledu izgovora glasa *ê* vladaju na Susku i drugdje na ovom (čakavskom) području.

O izgovoru glasa *ê* kod čakavaca pisalo se nekoliko puta. Posljednji su, koliko nam je poznato, o njem pisali u posebnim raspravama M. Malecki (*Praslow. ê in ikawsko-ekawskich dialektach Istriji šrodkowej*, PAU Archivum Neophilologicum I, Kraków 1929–1930, str. 13–26) i N. van Wijk (*Zur serbokroatischen Entwicklung des slavischen Vokals ê*; Zeitschr. für slav. Philol. XIV, 1–16), koji međutim ne ulazi u pojedinstvi, kao što to za čakavsko područje čine Malecki, K. H. Meyer i Jakubinskij, pa želimo li malo bolje zaći u problematiku čakavskih ikavsko-ekavskih govora (a već smo vidjeli, da i Susak i neposredno zaleđe Suska imaju ovakav govor), treba malo dalje posegnuti unatrag i početi raspravljajući od početka.

Kada je prof. Belić god. 1910. izdao raspravu o novljanskom govoru (*Zamêtki po čakavskim' govoram'*, Izvêstija ORJAS XIV, 2), upozorio je na str. 4. na pojavu, koju sebi tada nije mogao pravo objasniti, t. j. da se *ê* u ovom govoru reflektira sad kao *i*, sad kao *e* (*e* v okončanijah počti vsegda perehudit v *i*, a v korne slov, kak ukazano, daleko ne vsegda; po otnošenu že k položeniju v slove možno skazat', što etot perehod soveršaetsja odinakovo vo vseh položenijah, no, byt' možet, v položenii pered *i* (*j*) bolee často, čem v drugih slučajah). Ovo je pitanje prihvatio L. Jakubinskij i razradio ga na osnovi Beličeve građe u članku *Die Vertretung des urslav. ê im Čakavischen* (Zeitschr. für slav. Philol. I, 1924, str. 381–396), gdje je dao ovakvu opću formulaciju za *ê* > *e*, *i*: »*e* liegt stets vor harten Vorderzungenlauten vor, während sich *i* vor den anderen Konsonanten (Labialen, Hinterzungenlauten, urslav. palatalen und ‚halbpalatalen‘ Vorderzungenlauten) und im Wortauslaut findet« (ib. 381). Pošto se radilo o jednom mjestu i o jednoj studiji, ovaj zaključak ne bi bio tako važan, da neovisno od Jakubinskoga do sličnih rezultata (t. j. da *ê* ispred tvrdih prednjojezičnih suglasnika prelazi u *e*, a ispred ostalih u *i*) za Njivice na Krku nije došao i K. H. Meyer (Archiv für slav. Philol. 40, 1926, str. 241, 248. i d.). Dvije godine poslije toga u raspravi *Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia)*, Slav.-Balt. Quellen u. Forsch. III, Leipzig 1928, str. 49–71) Meyer je na osnovi Žicove i Zečeve građe (u *Zborniku za nar. živ. i običaje* knj. 4, 5, 6, 7, 15, 20, 21. i 26) ovo pravilo proširio na cijeli otok Krk i utvrdio, da ondje *ê* prelazi u *i*: a) kraju riječi, b) na početku riječi (u slučajevima, kada *ê* nije prelazilo u *ja*), c) ispred guturala (*k*, *g*, *h*) i ispred palatala, koji su od njih postali (*č*, *š* i *ć*, koje je postalo od *kt* ispred prednjih samogl.), d) ispred staroga *c*, *ć*, *č*, *š*, *ž*, *j*, e) ispred *b*, *p*, *v*, *m* i *f*) ispred *t*, *d*, *n*, *s*, *z*, *l*, *r*, ako su bili palatalizirani, t. j. ako je iza njih stajalo *e*, *e*, *ê*, *i* ili *b*. I obrnuto, ako se *ê* nalazi ispred tvrdog prednjojezičnog suglasnika (ispred *t*, *d*, *n*, *s*, *z*, *l*, *r* iza kojih je stajalo *a*, *o*, *u*, *q*, *y* ili *o*), ono će prijeći u *e*. Meyer je tako upotpunio Jakubinskoga, i njihove je rezultate (malo uprošćeno – Meyer se obazire i na intona-

ciju: »Labial, Guttural, vorderer Dental und vordere Liquida macht vorhergehendes \check{e} steigtonig, steigtoniges \check{e} entwickelt sich in der Čakavština der Insel Krk zu i ; desgleichen ist \check{e} im absoluten Wortauslaut und Wortanlaut steigtonig, wird also zu i «, o. c. 69) u novije vrijeme prenio i Seliščev.⁷⁰ Radi se, dakle, o glasovnom zakonu, a ne o mehaničkom miješanju jednih varijanata, koje su dolazile s juga (i), i drugih, koje su dolazile sa sjevera (e), k tomu o zakonu – a to je najvažnije – koji je našao primjene i kod zapadnoslavenskih jezika, gdje je također \hat{e} ispred tvrdih prednjojezičnih suglasnika davalo jedan, a ispred ostalih drugi refleks (samo što je artikulacijska razina kod njih – na pr. kod Poljaka – nešto niža, pa našem $i \sim e$ odgovara $e' \sim 'a$). Malecki je u spomenutoj raspravi (on je tada znao samo za Novi i za Njivice) vrlo suzdržljiv, pa ispoređujući reflekse glasa \hat{e} u pet naselja u srednjoj Istri (Kožljak, Garžinići, Milotić Brig, Zariče, Vlašići) utvrđuje samo, da se oni u preko 90% slučajeva podudaraju s tezama, koje su postavili Jakubinskij i Meyer.⁷¹ Prema tome imali bismo pred sobom istu pojavu u Novom (Belić), u Njivicama (Meyer), u Vrbniku (Žic) i u Dubašnici (Zec) na otoku Krku i u pet razliĉnih naselja u srednjoj Istri (Malecki). Ovomu sada (s onim, što je bilo prije reĉeno) treba dodati Lošinj, i to njegov južni dio (Čunski, Mali i Veliki Lošinj) s Ilovikom i s Unijama. U svezi s ovim postaje, razumije se, tim važnije ono, što nam o ovom pitanju može reći Susak, za koji se već dosad moglo vidjeti, da je u svojem sustavu konservativan, pomalo arhaiĉan, i da nije sklon promjenama, koje bi dolazile izvana.

On također ima »mješovite«, ikavsko-ekavske reflekse, i oni se prema Jakubinskij-Meyerovoj ljestvici mogu podijeliti ovako:

Glas \hat{e} daje $i \parallel y$:

a) na kraju rijeĉi: na Sūjci, na mūli, v Lošinĭ i t. d. (svi lokativi sg. na \hat{e}), zatim *dvĭ, dvĭ stĭ, γφri, dφli* i sl.;

b) na početku rijeĉi (s protet. j): *ĭist, ĭz̃bina, ĭdŷt se*;

c) ispred k, γ, χ ($i \geq \check{c}, \check{z}, \check{s}$, v. str. 74): *zasŷkat, sikŷra, mŷχ, orŷχ, mlĭkŷ, smrŷka, nĭki covĭk, crĭkva, likŷr, Rika, vŷvik, brŷγ, smŷχ, snŷγ, mŷŷr, zletŷχu*;

⁷⁰ Seliščev, ĉini se, nije znao za Meyerove rasprave. U knjizi *Staroslavjanskij jazyk I* (Moskva 1951) na str. 132. kaŷe samo: *V nekotoryh govoraĥ ĉakavskogo nareĉija predstavljena takaja zamena \check{e} (Ĕ): pered tverdym nebnozubnym (t, d, s, z, n) i pered r, l – glasnyj e, v drugih poloŷenijah – i: lĕto, tĕsto, sĕno, blĕd, bĕl; brĭg, hlĭb, ŷme. vĭdit – infinit., no videl... Tak v govore Novi.*

⁷¹ U djelu »Podział slowiańskich gwar Istrii« (v. gore), koje je izašlo god. 1930, Malecki se ne upušta u to pitanje (za spom. mjesta u Istri kaŷe samo, da je do razvitka $\hat{e} > e$, i došlo »manje viŷe na osnovi principa, koje su utvrdili L. Jakubinskij i K. H. Meyer« (v. str. 70). Druga Meyerova rasprava (»Untersuchungen«), ĉini se, nije mu tada joŷ bila poznata. J. Ribarić, koji je napisao raspravu »Razmjeŷtaj juŷnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri« (SKA, Srp. dijalektol. zbornik IX (1940), str. 1–207) nije ulazio u ova pitanja i nije znao za raspravu Maleckoga, koja je izaŷla deset godina prije njegove.

d) ispred *c, ć, ċ, ž, š, j*: *bižāt, smijāt se, črjšna, mriža, svičarjca, rič, gryšjna, dycā, tlić, oblić, sican, svičā, vrić, posić, sijat, njč*;

e) ispred *b, p, v, m*: *brince, ċip. polivāt, čriĵa, Hlĳibić, krjpan, okripil, potriĵbna, lipi, vrime, divuōjka, sĳme, tĳme, simo, Stipe, ždrip, lipotā, z live (bānde), ne umĳn, i t. d. (gdje je $n < m$)*;

f) ispred *t, d, n, s, z, r, l*, ako je iza njih bio samoglasnik prednjega niza: *rastrit, mljyt, nadjyt, zavrjyt, otĳl – otjyla, xtyt, boljyt, svitjyt, vjdyta, jidiš se, vdjyt – vdil, precidjlo, samljyt, dilit, mirit, misjyt, pinit se; medvit, mišecni, mišec*.

Ne prelazi *ê* u *i* nego daje *e* (ili – ako je *ê* dugo – *ie*):

g) ispred *t, d, n, s, z, r, l*, ako je iza njih bio samoglasnik stražnjega niza: *dĳelo, bĳeli, udĳelat, kolĳeno, vĳerovat, bešĳeda, lĳeto – gen. pl. lĳet, v lĳeti, susĳed, zriĳel – n. zrĳelo, slĳez, ĳriedā, mienā, tiĳelo, ĳiĳel celāĳan, biĳel belāĳan, siĳet – f. siĳedā, ĳiĳenu, znĳet, diĳel, neviĳera, blĳet – f. blĳedā, po-svedoĳit, vĳetar, plĳĳena, mĳera (: mirit)*.

Dovle bi se sve slagalo i pravilo, koje vrijedi za srednju Istru, za Novi, za Krk (i za Lošinj), vrijedilo bi i za Susak. Međutim, ima ipak dosta izuzetaka, i oni bi se mogli rasporediti u više grupa, otprilike ovako:

u *prvu* grupu išle bi izvedenice: o njima ne bi trebalo govoriti, da su odnosi jednostavni i da su u svojim refleksima dosljedni, no primjera, kao što su *mĳera – mirit, dĳelo, diĳel – razdilit*, ima malo, i vokalizam polaznog oblika često se zadržava i u izvedenicama. Prema normalnom *zāpovit* (f.) i *zāpovit* bit *ĳe* i *zāpovidaju*, prema *biĳel – obiĳeljyt*, prema *ĳiĳel – celjyna* i *celjynica – zāĳieljyt*, prema *zāvĳet – zāveĳāt se*, prema *ĳienā, ĳiĳenu* (pril.) – *oĳienjyt*, prema *stĳĳnā – stĳĳyna* i *stĳĳen* (f., premda je to i-osnova, pa bismo očekivali *i*, a ne *e, ie*);

u *drugu* grupu išli bi primjeri, koje nije obuhvatio K. H. Meyer (ne kao posebnu grupu), a raspravlja o njima L. Jakubinskij, t. j. primjeri u kojima se *ê* ispred određenih suglasničkih grupa dulji i daje *e, ie*. Po Jakubinskom imale bi to biti grupe *st, zd, tk, tv* (ako je iza njih stajao samoglasnik stražnjega niza). Ovo bi pravilo obuhvatilo primjere tipa *tiĳšno, miĳšto (: namĳstit), neviĳesta, zvĳezdā, riĳĳtk – riĳĳtki* (i odatle *rĳĳi*) i sl., no ne bi obuhvatilo oblike kao što su *posiĳest se* (prema *pojĳist*), *presiĳĳdnik, Tiĳšni (Zĳuōr Tiĳšnoja, toponim), ĳlieznō, diĳĳšno* (prema *livo*), *piĳĳsma*, pa bi ga valjalo proširiti, tako da obuhvati i grupe CN (t. j. grupe u kojima iza suglasnika stoji *n* ili *m*). *Presiĳĳdnik* je doduše recentan, no zato *posiĳest se* ima prez. *posiĳĳĳdnen (se)*;

u *treću* grupu napokon išle bi riječi, koje se na oko protive pravilima pod *e-g*, a to su *napunĳvāt, Stiĳĳpan, na iĳen (= na tom), pĳĳtez, dĳĳetelina, vešĳika* (vrijes), gdje bismo očekivali *i*, i *sviĳōk, piĳna, vjra, nažjrat, tjrat, djyt, rjzat, odrjzat*, pa *svit, svitlāva, svjtlos, nedjla, postjla*, gdje bi se prije očekivao *e*, a ne *i*.

Ovo treba objasniti. Počet ĳemo od kraja. U *nedjla, postjla* ovo *l* je mlade (susāĳko) te zamjenjuje starije *l*, a to znaĳi, da su ovi oblici pravilni i da je *ê* prelazilo u *i* ispred *l*, a ne ispred *l* (odn. da je prijelaz

$\acute{e} > i$ stariji od varijante $l > l$). U *svît* (*svýtlos*, *svitlāva*) ja sam ipak sklon mišljenju, da razlog ovom i može biti fonološki: kada bi \acute{e} dalo e , ono bi bilo dugo, a dugo \acute{e} moralo bi prijeći u ie , i tada ne bi bilo razlike između свѣтъ i свѣтъи , свѣтъ (*sviēti*, *sviēt*). Kod ostalih oblika za $\acute{e} > i$ y razlogom bi mogao biti i akcenat (izuzetak je samo *svidōk*, a to je termin (v. not. knjige), glagol je *posvedočīt* ili – prema *svidōk* – *posvidocýt*). Kod primjera sa $\acute{e} > ie$ u *napunēvāt* \acute{e} je morfološko (v. štok. -ja-), za *Stiēpan* ispor. normalno *Stīpe*, na *tven* je ekspresivnije od *na tuon*, *vesīka* je izvedena od *vriēs*, u *pēteχ* \acute{e} je porijeklom diftonško i dugo, a u *dētelina* nije ni bilo \acute{e} nego \acute{e} (v. polj. *dzięcielina*. rus. *djatlina*).⁷²

Postavlja se pitanje, je li na ovakvo reflektiranje \acute{e} kod nas (a onda i kod drugih) utjecao akcenat. Rozwadowski naslućuje (*Historyczna fonetyka czyli glosownia*, Gram. jęz. pol. PAU, Kraków 1923, str. 144), da je moglo biti sličnoga utjecaja (on kaže s obzirom na srodne pojave u poljskom jeziku: »wahania są, ogółem biorąc, tak dawne i uporczywe, że możliwą jest rzeczą działanie jakiegoś momentu fonetycznego«, i nešto dalje: »nasuwa się myśl, czy pierwotnie przegłos nie był ograniczony pewnymi warunkami przyciskowemi«, ib.). Njegovi primjeri (*powiadać*, *wypowiada* – *powiedajcie*, *wypowiedają*, *działa*, *działać* – *udzielan*, *-ać*, *zwiestowano*, pa: *ofiarować* – *oferować*, *niewiasta* – *niewiasta* ... *Pieskowa skala* i dr.) međutim prije upućuju na naknadne palatalizacije i redukcije, do kojih je moglo dolaziti u slogu ispred akcenta. Susačko *besēda*, *bēli*, *γriedā*, *slēz*, *tiēlo* prema *brīγ*, *rič*, *svičā*, *Rika*, *sījat*. *bīžāt* i sl. pokazuju, da je težište ipak na konstelaciji suglasnika. ne na akcentu.

Sonantno r. l

Sonantno r kao i $r \leq r\theta$ daju *ar* (a ako je a u *ar* dugo, ono ne prelazi u \acute{a}): *zārcalo*, *parsūra*, *staryūlica*, *kārvat*, *tāryat*, *vāltar*, *mārka*, *tārsje*, *bārdo*, *Bēli artȳć*, *sekārva*, *sārce*, *karmā*, *tārlica*, *parčȳna*, *parniēst*, *parnesōxu*, *zārno*, *γarmī*, *γartō*, *četardesiēt*, *karvuājski*, *kārf*, *sȳla*, *dārf*, *uon pārnese*, *čārne*, *čārf* – gen. *čārva*. *tārst*, i t. d. U *Baldārka*, *Baldārčycā* \acute{a} je etimološko.

Sonantno l i $l \leq l\theta$ daju *al*. Ako je to *al* pod novim cirkumfleksom, ostaje a , pod starim $a(l)$ prelazi u $\acute{a}(l)$; ako je *al* ispred akcenta, ili ako je pod akutom, prelazi kadšto u u : *vālna se carviē*, *balχā*, *jābalka*, *dālpin*, *Balχār*, *Balsica*, *Balχarica*, *svālčen*, *obālčen*, *sen se obālkla*, *žālta*, *dāibat*, *dalbōk*, *palzīt*, *sālza* – g. pl. *sāls*, *pāls* – gen. sg. *pālza*, *sen γa natālkla*, *pālt* (*ku lipu pāl* – *īmas*) – *mūcūt* (mūšte!), *stūp* – *stūpā*, *sūnce*, *pūn*, *tūst*.

⁷² O prelaženju $\acute{e} > ja$ na našem području pisao je u par navrata prof. Skok (v. *Leksikol. studije*, Zagreb 1948, str. 34–38, Rad JAZU knj. 272). Od primjera, koji bi na Susku išli ovamo isp. *γlāznō* (gnijezdo) i *Ždrūlo* (topon.).

Stari nazali su se denazalizirali, pa je ϵ dalo e : *māja na redīci, mīsec, nā teḡ, dēve – dīec, zvēxomo, ce pāmētis, zēt* ili – kod sekundarnog duljenja – *ē: ditētīc, mēka*. Inače dugo \bar{e} u zatvorenom slogu daje i : *pīet, pedesiet, zvīet, zviēl, miēso, sviēti, tiēško – teškā, teškō, ili tiēγ – na tieγī* || *na tieγū, viezāl; repcyna i rīepcyna* i sl.

Iza \check{c} , \check{z} , j , l staro je ϵ prelazilo u $'a$: *pōčat* || *počāt, je pōčalo, žāt, žānat, zajāt, je zājala, najāt se – se je nājala jācmačīna, prōhklata, zajik, žājān, žājnā*.

Nazalno \bar{a} dalo je u : *ūyal, zamūtýt, Kel dūbi, zārūp, mūkā, zūp – gen. zūba, rūkā, utrōbica, sukrūpac, božji lūk* (arco baleno), participi tipa *tarokājuć*, prezentski oblici na $'u$ (*znāju*), pa: *stupālo, orūžje, γrūχ* (grongo), *γudýca, γúst, pūtarica, mudrýt se, γlūpat* (jecati, v. starosl. $\Gamma\lambda\chi\pi\alpha\tau\eta$), i t. d.

Novih je nazala malo: nazalno se gdjegdje izgovara \check{a} (*nān* prema naglašenom *nan*, $n – \check{A}b\check{y}s$ prema *\check{A}b\check{y}s* od *abyssus*, ili u svezama *nā su ... nā stojū, nā f kocū, nā stojī, narq̄ža*, rjeđe ispred zatvornih suglasnika, gdje uz \check{a} ostaje n : *nān dýci, krokānti, kāḡkar, komercānt*); rjeđe se nazalno izgovara koji drugi samoglasnik (na pr. i : i *druyēmān lāti γarmīt*).

»Redukcije« i druge promjene

Od redukcija, kojih je priličan broj, treba uz primjere, koji su prije navedeni, spomenuti, da se vokali prednjega niza (ne isključujući a) reduciraju ugl. na $\partial_1 \partial_2$ (prvo sa zatvorenijom, drugo s otvorenijom artikulacijom, v. $e > \partial$: *sālzə* nom. pl., $i > \partial$: *pərovnāk, spəstāt, v zīkvə, na γlāvə*, gdje ∂ može biti i od i , i od \hat{e} , $a > \partial_2$: *ayγūrije byχ jā poīlə*), koje opet može dati e (*omūnet, preletýt, pretýsnut, perūn*) ili se reflektirati kao i || y (*popūōlni, da stuōl stāryn*).

Drugo je, kada je vokal naglašen: tada i i y daju zajednički refleks s nešto dubljom artikulacijom (*optārat se, staril – starōla*), ili e daje y (*dýsət i dýsyt* za 10),⁷³ ili se e pretvara u o ili u u (u gradaciji $e \rightarrow o \rightarrow u$ sa sve jačom afektivnom vrijednošću: *nēγol – nōγol – nūγol*).

Samogl. i može gdjegdje i sasvim otpasti: *utōlica – utōlča; Jelēnca, ne mūn takō!*

Kod samoglasnika stražnjega niza o prelazi u u (*puγāca, svaku mālo, utōlica, jārbul, kumfēti, mulýte*). Ono, izuzetno, prelazi u u i u obrnutom slučaju, kada je o naglašeno: *jūḡ – se nīšy fīnyla oblācāt* (ispor. i *kalūn, perūn, petūn*, gdje je $\bar{u}n$ prema t. $-on, -one$).

Za stezanja vokala uopće ispor. *parīcāt z – oγān* (za oganj), *mālo – ctā* (malo octa), za dilacije *tarnanāpa, malancāna, rakamīvāt, tālar* (dolar), *tantāt*, za disimilaciju *sumilāt* (biti nalik).

⁷³ Osim u izuzetnim slučajevima, iz graf. razloga se i $\partial \leq y$ piše y (t. j. kada y nije naglašeno, onda je $y \leq \partial$).

Ispred *i* se na početku riječi redovno javlja protetsko *j* (*jīme*, *jīstina*, *Jivān*, rjeđe ispred drugih samoglasnika: *jarjāf* «rđav», gdje se zapravo *i* ne radi o protezi, nego o sekundarnom *j* prema *arjāf*). Ispred *o* i *u* se kadšto u protezi javlja i *γ* (*γuōsti*, *γudȳca*, rjeđe ispred *i*: *γīstō*).

Konsonantizam

Kao što smo vidjeli, samoglasnici se na Susku potenciraju, dulje i spuštaju ili svojim akutom dominiraju u riječi ili u sintagmi, pa uz njih poneke suglasničke komponente tek sekundarno dolaze do izražaja, iako one, kao što se vidjelo, svojim mjestom i svojom kakvoćom mogu utjecati na kvalitetu vokala (na pr. kod *ê*), ili na to, da se on (na pr. u zatvorenom slogu) produlji i dobije prizvuk s kojim postaje dvoglas (diftong). Kada je u vokalizmu rečeno, da artikulacija nekih vokala može biti slaba, onda se to u prvom redu odnosi na granicu vokala, koja pod jakom ekspiracijom može popustiti i prijeći na područje kojeg drugog vokala. Crescendo *e* → *o* → *u*, kojim je izražen veći stupanj afektivnosti u *nēyol* – *nōyol* – *nūyol* može to ilustrirati sam po sebi.

Kod suglasnika bit će stoga kud i kamo više sekundarnih, zavisnih pojava, slabljenja, redukcija i promjena između riječi (u sandhiju). Nadalje, bit će dosta promjena i u svezi s pomjeranjem (spuštanjem) artikulacione baze, i bit će – kao i kod lošinjskih notara i kod ljudi, koji žive na Unijama, na Cresu i na Lošinj – dosta metateza, diferencijacija i različnih promjena, koje su u svezi s kulturnim razvitkom i s ustaljenošću i tradicijom govora, kojim se ljudi u nekom kraju služe.

Pošto se radi o *jednom* dijalektu, k tomu o dijalektu, kojemu je baza – bar polazna baza, ili baza, koja može služiti za poređenje – već poznata, ne će biti potrebno ići od suglasnika do suglasnika i davati stereotipne opise, koji su za konsonantizam čakavskih govora već prilično poznati iz radnja, koje su dali Hraste, Belić, Maček i drugi. Zadržat ćemo se stoga iscrpnije samo na onom, što je za Susak karakteristično i što može dati odnos, u kojem se ovaj otok u jezičnom pogledu nalazi prema svojem zaleđu.

Velari

K se kao bezvučni suglasnik s jakim zatvorom dobro čuva osobito u početku riječi ispred kratkog akuta i ispred suglasnika: *kūzarica*, *kračūn*, *Kītyći*, *klišćar*, *klās kūćar*, no zadržava svoju artikulaciju i drugdje: *jēška*, *doklè*, *skrajnȳca*, *kamižōt*, *Kurilca*, *kosīr*, *rūkà*, *lājk*, i sl. Na kraju riječi i u riječi između dva samoglasnika (na pr. iza dugog akuta), odn. u pozicijama sa slabijom ekspiracijom, *k* može prijeći u *χ* (*lāχta*, *nāχta* ≥ *lāχat*, *nōχat*), ali i obrnuto, i *χ* u početku riječi i u istaknutu položaju u riječi kadšto može prijeći u *k* (*karvuāški*, *nūyol* || *nūkol*).

G se kao zatvorni suglasnik otvara i prelazi u zvučni velarni spirant γ , koji na kraju vrlo lako sasvim prelazi u χ : *ovän, ɣläčýt, vrayät, po tieyî i po tieyü, täryat, poväica, ɣläznö, murɣän, ɣruözje. Marvâr, ɣrâbrovica, ɣrândule, ɣröt, koyolîc, Fõvo, iüvo, õliya, ɣârlo, ɣrûbo, ɣarõful, nëyor, nëyol, nõyol, muniɣin – ɣrûχ, lûχ, špâχ, ça ren nâ teχ, vrâχ, jâstoχ* i t. d.

Nenapeta artikulacija γ dovodi do toga, da se ono lako gubi (ili se zamjenjuje sa $\dot{\imath}$): *ɣriën – ɣriêš – ɣrië – ɣremö* i enklit. *ren, reš, re – remö* i t. d., i *svajder, blâidan, säidan, läik* od **svayder, *blaydan, *sajdan* (\leq *vsakdan*), *layk*; v. *ka – res ti, Dûme, ɣriën* i *jâ*), i obrnuto, $\dot{\imath}$ u izuzetnim slučajevima može da se zamijeni sa γ , a ovo sa χ : *jenö χ drüvo*, ili da γ uz neke riječi bude protezom (*ɣuösti, ɣistö*).

Na ovo bi se mogle nadovezati neke druge pojave, koje se vežu za γ . *Vrba* je na Susku i na Lošnju *ɣarbä*, prilog *vrlo* se na Susku izriče riječju *ɣartö* (*ñiman ɣartö dobrü neviëstu*). U *mî ɣ – imamo* je $\dot{\imath}$ prešlo u γ , a gdje za jaču ekspresiju takvog rješenja nije bilo, trebalo je potražiti drugo (u čestici *ɣa: jâ ɣa ne ɣriën zütra v Lošin, vâla byça* [od **byχ-ɣa*] se *ülicof nâjüö*).

Kadšto je teško utvrditi, je li γ ili χ (*ɣnâstav* se izgovara i kao *χnâstav, ɣruözje* kadšto kao *χruözje*), koji put u istoj riječi može γ i da bude i da ne bude (*kõjyer* i *kõjer*), a u *Na ulivni* je γ između dugog akuta i *-ni* prešlo u *v*.

Praktički, na Susku je γ pravilo, a g izuzetak, koji se javlja samo, ako je jače naglašen ili ako je uvjetovan svojim susjedstvom (*ciyal* i *cigal. jüglä*).

Velarno χ , kao što se vidjelo, čuva svoju artikulaciju te kadšto zamjenjuje i γ i k , no rijetko daje h (*hâbat* || *χâbat*) ili se gubi (*otýt* »htjeti«).

Palatalizacije i depalatalizacije velara

Kod palatalizacije velara nema nekih posebnih odlika: k, γ, χ prelaze u $\dot{\imath}, \dot{z}, \dot{s}$ (*Baldârka – Baldârčica, Vela Strâža, pëteχ – petešič*) ili u c, z, s (*na rüci, na nozi, na jüsi*, ili: *otâc, mîsec, zviëzdä, väs – f. svä, knezÿc*). Zanimljivo je istaći, da je *Selö* (gornji dio naselja, koji se nalazi na brdu) više čakavsko, a *Špiäža* (donji dio naselja, koji se nalazi ispod brda, kod pristaništa) više čakavska. Małecki, koji je valjda na Susku bio vrlo kratko vrijeme (ako je uopće ondje bio), nije to opazio i nije ulazio u to pitanje (kao što nije ni mogao ulaziti u ispitivanja sličnih pojava u mjestima, u kojima je bio). Zato ćemo se ovdje – prije nego što prijedemo na palatalizacije drugih suglasnika – malo iscrpnije zadržati na pitanjima čakavizma na Susku i na nekim pitanjima o našem čakavizmu uopće.

Već je Schuchardt isporočivao naše sibilante sa sibilantima u venecijanskom dijalektu (*Slavo-deutsches und slavo-italienisches, Graz 1884, 47*). Małecki je u svojoj radnji o čakavizmu pošao dalje, pa je ustvrdio

1) da cakavizam kod nas nije stariji od XVII vijeka (»Śledząc cakawizm w rozwoju historycznym, ustaliliśmy czas powstania tej cechy mniej więcej na wiek XVII«, i: »Sądzę zatem, że proces powstawania caka-wizmu nie przekroczył ogólnej granicy XVII wieku, *Cakawizm* str. 58), odn. da se kao glasovni sistem razvio tek sredinom XVII vijeka (isp. »czas powstania cakawizmu, jako pewnego systemu fonetycznego, możemy oznaczyć mniej więcej na środek XVII wieku«, ib. str. 57),⁷⁴ 2) da je on obilježje gradskog stanovništva, da je 3) rezultat jezične simbioze Hrvata i Talijana na našim obalama Jadrana (v. »cakawizm chorwacki występuje po miastach, jako rezultat współżycia językowego chorwackiego i włoskiego«, str. 90), odnosno, da su se – kako je mislio Belić – naročito (frikativni) cakavski suglasnici mjesto s, š, z, ž i upotreba c mjesto č »razvili pod uticajem venecijanskog, talijanskog izgovora pome-utih suglasnika« – i 4) da se u tom hrvatski cakavizam bitno razlikuje od slovenskoga – jer se prvi razvio u gradovima i pod talijanskim utjecajem, a drugi je zahvatio sela (Nemški Rut) i u njima je posljedica ne neke kulturne simbioze, nego stranog (njemačkog) supstrata, na koji je došao slavenski (slovenski) superstrat (ib., str. 90). Pogledajmo ove zaključke malo izbliza.

Vidjelo se iz onoga, što je već prije rečeno, da je cakavizam kao glasovna pojava ipak stariji od XVII. vijeka, i da se razvio i podržavao i u mjestima, u kojima je mletački utjecaj bio slab ili nikakav, i u kojima se ne mogu pretpostaviti neka mletačka naselja (pa niti vojnička), koja bi takav utjecaj mogla širiti među neromanskim (slavenskim) stanovništvom. Maček misli (na str. 63), da je taj utjecaj mogao biti afektivan – da je mogao dolaziti odatle, što je hrvatski puk u XV i XVI vijeku, navodno, u mletačkoj vlasti gledao svoje izbavitelje i svoju drugu domovinu⁷⁵ (»swych wybawicieli i przybraną ojczyznę«), što, razumije se, ne odgovara pravom stanju stvari (: tada kod lošinjskih notara ne bi bilo onoliko pogodaba, kojima su se otočani obvezivali, da će – ako bi na njih pao »ždrib« – plaćati druge, da mjesto njih idu u službu sv. Marka), a zatim – ovakve »simpatije« po sebi ne bi bile dovoljne da utječu na glasovnu strukturu njihova jezika. Maček to pokušava objasniti također utjecajem službenoga jezika, i utjecajem mletačkoga plemstva, koje da je »imponiralo' našem svijetu,⁷⁵ međutim, ovakav utjecaj u naseljima kao što je Susak otpada sam po sebi, pa sve da ga je i bilo, on bi bio preslab, da izvrši tako dalekosežne promjene u cijelom fonetskom sistemu. Treba samo uzeti za primjer susjedne Slovence i utjecaj,

⁷⁴ Maček je raspolagao ugl. podacima, koje sadrži Milčetić (*Hrvatska glag. bibliografija*, Starine XXXIII, Zagreb 1911).

⁷⁵ (*Cakawizm*, 65): »Przy tak długiem współżyciu włosko-chorwackiem język chorwacki musiał ulec najrozmaitszym wpływom języka urzędowego i towarzyskiego, języka kulturalnej szlachty weneckiej, która tak ówczesnym Dalmatyńcom imponowała. Zaczęli więc też oni szpikować swój dialekt 'bodulski' różnemi weneckimi słowami i zwrotami i zaczęli też automatycznie, już to może i świadomie i na sposób wenecki swoje dźwięki 'bodulskie' wymawiać.

koji su njihovi susjedi na njih vršili kroz stoljeća (i »imponirali« im svakako više nego na pr. Lošinjanima Osorani), pa ipak to na njihov fonetski sistem nije utjecalo, niti su zato neke kategorije u svojem sistemu izgubili ili promijenili.

Małecki pod istu kapu trpa cakavizam na pr. u Pagu, koji ima posebne crte (na pr. frikativno *š*, *ž* u *šlabo*, *žato* i sl.), s cakavizmom u ostalim mjestima, gdje tih crta nema. Osvrćući se na Zgrablića on i sam priznaje, da se naš cakavizam u osnovi razlikuje na pr. od venecijanskoga dijalekta u izgovoru glasa *č*, koji se ondje izgovara kao *š*, a kod nas kao *c*, pa to tumači tako, da naše *c* reflektira stariji venecijanski izgovor (iz vremena, kada je *š* bilo *č*).⁷⁶ Ovo prije svega nije dokazano, a zatim – upućuje na daleka vremena, kada se po svemu, što o njima znademo, *ne može* pretpostavljati onakav utjecaj, kakav je Małecki u svojoj raspravi predviđao.

On suprotstavlja grad i gradsko stanovništvo kod nas selu i seoskom stanovništvu kod Slovenaca (Nemški Rut), da bi dobio antitezu *grad – selo, utjecaj sa strane – supstrat*. Da je to malo iskonstruirano, pokazuje upravo naš cakavizam, kod kojega vrijedni poljski lingvist uza sav oprez, kojim se je odlikovao, nije dovoljno uzimao u obzir a) razlike među elementima, koji su u ovakvim govorima recentni, i onima, koji su u njima stari, i b) da je stariji tip redovno bolje sačuvan na selu nego u gradu. Ovo bi se, doduše, moglo tumačiti i tako, da je selo kao konservativniji elemenat sačuvalo stariji oblik mletačkog utjecaja, no tada bi trebalo najprije objasniti putove, kako je taj utjecaj – utjecaj 'službenog' jezika, s kojim su sela malo dolazila u dodir, i 'imponiranje plemstva', koje je na ovo stanovništvo moralo biti neznatno – u ono vrijeme u selima mogao tako duboko prodrijeti, da je u njihovu jeziku eliminirao cijelu jednu kategoriju suglasnika.

Ovdje nije mjesto da se upuštamo u iscrpnu raspravu o genezi cakavizma (uopće) i u raspravljanja o sličnim pojavama u istroromanskom dijalektu, u venecijanskom narječju i u nekim poljskim, ruskim i dr. govorima. Ovim pitanjima trebalo bi posvetiti posebnu raspravu, u kojoj bi se ona razmotrila i pojedinačno (u dijahroniji), i zajedno, u svezi s utjecajima, koje su jedni elementi vršili na druge. Ovo, što je rečeno, trebalo je međutim reći, da bi se bolje osvijetlili rezultati, do kojih je došao Małecki, i da bi se pokazalo, da oni u ovom obliku za nas, i za nauku, ne mogu biti konačni. (Usp. str. 56–57 i *Guberina* o. c. 161–162).

Za ilustraciju može (donekle) poslužiti i Susak, gdje je, kao što je spomenuto, *Selò* više cakavsko, a *Špiāža* više čakavska. Takva se podvojenost opaža i drugdje (spominje je na nekoliko mjesta i Małecki),⁷⁷ i ona se odnosi ili na različne generacije, ili na različna mjesta i predjele (tako da starija generacija ili periferija govore cakavski, a mlađa generacija i središte naselja čakavski). Čakavski je elemenat u ovakvim

⁷⁶ *Cakavizm*, str. 70.

⁷⁷ Na pr. na str. 38, gdje upotpunjuje Belića, i dr.

prilikama uvijek mladi, recentniji, i mogli bismo njegovo širenje u novije vrijeme dovesti u svezu sa širenjem narodne svijesti i s narodnim pokretom, koji je preporodio čakavštinu i proširio čakavsku KOLVÍ, pa od prošloga stoljeća u ovim krajevima sve naprednije (i sve što misli, da je naprednije) nastoji da govori ovom prosječnom KOLVÍ, koja razlikuje i č, ž, š, i c, z, s.

Čakavizam u *Selū* čuva se (osobito u starijega svijeta) razmjerno čist: svako č, ž, š u pravilu daje c, z, s, iza kojega *i* pod brzim akcentom (zbog tvrde artikulacije, v. str. 68.) prelazi u *y*. Kako se Sušćani uopće ne služe talijanskim jezikom (žene ga i ne znaju, a od muškaraca ga koliko toliko znaju oni, koji su »navigali« a tih je malo), ne može se pretpostaviti utjecaj venecijanskog dijalekta, nego treba rješenje tražiti na drugoj strani (vidi str. 56–57).

Na kraju treba dodati još nešto: da recentnost čakavizama na obali i razlike između čakavizama u *Selū* i, na pr., u Pagu obilježava i to, da se č, ž, š na Susku ugl. pretvara u č̇, ž̇, ṧ samo ispred *i* (koje je mekše od našega, štokavskoga, s nešto višom i više prema naprijed pomaknutom artikulacijom) i ispred *j* (dakle, kada to traži asimilacija, a ne fonetska ili fonološka struktura).⁷⁸

Depalatalizacija likvida

Kod likvida najznačajnija je depalatalizacija $l, \acute{n} > l, n$. Kod \acute{n} ona je (za starije \acute{n}) potpuna, kod l treba razlikovati dva momenta, jedan kada l prelazi u j (*jūdi, jūbit, divji, najlāyje, zdrāvje, lipje*), i drugi kada l , koje na ovom području ne prelazi u j , daje l (*klūka, nedȳla, postȳla, žmūl, valālo, starȳlica, slīva, slīvić, piēkla, ūlići, piplić je preplūval, blišnak, lūlika, Šupli kāmik, na kaplice, hālina, kosūla, očeslāt, z jenīn prijatelōn, milār, dāli (= dulji), dēbli, kāsal – gen. kāsla, tākle – taklāt, yrāble, yrāvlanin, i t. d.*). Ovo jednako vrijedi za l kao i za lj .

Kod \acute{n} je karakteristično, da samo ono, koje je mlade – koje je postalo od *nj* – ima ovakav refleks (*ručēne, tāryāne, po tāryānu, stānar, ānel, netjāk – netjakīna*): svako drugo ostaje n (ne umekšava se, nego – kao i $l > l$ – otvrdnjuje: *oyān, va oynū, mekīne, ylāznō, kukunāča, murȳān, rapunāca, muȳān, sūkna, sūknyca, kuōn, na konū, Konȳnof, Lošin, v Lošinī, neȳōf, nejā, neȳōvoya, nejēj, māne (= manje), kēl neȳa, kel nēe, sārpan, žānen, uōn za nū letȳ (= za njom), nādra, tānk – komp. tāne, musnȳca, dīmna*k* i dīmna*k*, Lošinān – gen. pl. Lošinānof, ili u tuđicama, od kojih su neke već gore spomenute: kūχina, skrȳna, pinātica, kunādo, kunāda, i t. d.*).

Tu je Susak krenuo svojim putem, različnim od puta kojim je išlo njegovo zaleđe. Premda sličnih pojava ($l > l, \acute{n} > n$) ima i drugdje (na pr. u slovenskim dijalektima, v. s. I. F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII, Dialekti*, Ljubljana 1935), one nisu ondje ni tako

⁷⁸ Jedino *s* je nešto manje ustaljeno, pa u skladu sa svojom spirantskom prirodom na početku i na kraju riječi kadšto prelazi u \acute{s} , pa i čakavci govore *mōreš, štrāšit* i sl.

raširene, ni tako dosljedno provedene kao na Susku, a osim toga i razlog im je obično drugi. Na Susku je redukcija $l, lbj > l, \acute{n} > n$ (jer se, napokon, ne radi o drugom, nego o reduciranju palatalnog elementa) uvjetovana artikulacijom, koja se odrazila i u $i > y$ (koje na pr. nema u dot. slov. dijalektima). Pritom treba razlikovati epentetsko l od drugoga l , a kod ovoga l na početku riječi i l u sredini riječi. Na početku riječi i u epentezi (ispred $-bj-$) l lakše prelazi u j nego u sredini ili na kraju (gdje ostaje l , pr. vidi gore).

Postavlja se pitanje, jer se radi o cijeloj kategoriji a ne o odvojenim, pojedinačnim glasovima, da li tu – možda – nije bilo kakvog utjecaja supstrata – možda nekog dijela starosjedilačkog stanovništva, koje u svojem sistemu nije imalo l, \acute{n} . Premda bi se ova misao s obzirom na ono, što je u uvodu rečeno o prošlosti Suska, mogla za neke činiti primamljiva, treba je otkloniti; $i > y$ i $\acute{c}, \acute{z}, \acute{s} > c, z, s$ prilično jednoznačno upućuju na fonetsko tlo, na kojem je do te promjene moglo doći i bez utjecaja iz vana. Kod toga oblici sa $n < nbj$ posredno upućuju na to, da je depalatalizacija $nb (\acute{n}) > n$ provedena prije nego što je došlo do $n bj > nj > \acute{n}$.

Ostale palatalizacije

Suglasničke grupe $*kt, *gt, *tj$ daju \acute{c} (reč, mōc, ðcu, niēce, yāce, deminutivi na $-i\acute{c}$ i sl.), no $*tbj$ ostaje tj (netjāk, netjakīna i netjakīna), ili se između t i j umeće sekundarno i (lištije).

Susačko \acute{c} je »meko« i Karásek ga je s pravom isporođivao s češkim \acute{c} . Mi ga pišemo ovako iz grafičkih (tipografskih) razloga, i ovako ga pišemo zato, da naglasimo, da je to afrikata – samo treba uvijek imati na umu, da je ono mnogo mekše od štok. \acute{c} , i da se s njim ne zamjenjuje. Zato – kao i kod mazurzenia – \acute{c} ostaje, kada $\acute{c}, \acute{z}, \acute{s}$ prelaze u c, z, s (v. i str. 57).

Grupe $*stj, *skj$ daju $\acute{s}\acute{c}$ (odn. $\acute{s}\acute{c}$; prišc, stašcāt se, tarnišce, vāšcu).

Grupa $*dj$ daje j , a $*zgj - \acute{z}j$ (mejā, mejīna, tūje, klājeno, lātina i zarjāvila, mej vīnd, prējica, jarjāf – m^uōžjina i m^uōžna, ali yruōžje, rijetko yruōžje. Tko govori yruōžje, govori i tāršje od $*tars-je$).

Tu dakle nema nekih većih, istaknutijih promjena. Zanimljivije su pojave, do kojih dolazi kod asimilacije, sandhija i drugih promjena u riječima i između riječi. Da bi se one preglednije dale, razdijelit ćemo ih u a) asimilacije, b) diferencijacije i c) ostale promjene (kao što su kontrakcije, redukcije i sl., najprije u riječima, a zatim između riječi).

Asimilacije

Pod asimilacijama u širem smislu obično se podrazumijevaju sva približavanja jednih artikulacija (artikulacija jednih govornih jedinica) drugima. Prema tome i kontrakcije su jedna vrsta asimilacija, samo što je u njima proces doveden do kraja (do potpunog pretapanja jednoga

glasa u drugi). Ovdje ne ćemo ići tako daleko, već ćemo – jer se, konačno, ipak radi o nestajanju jednog glasovnog elementa – povezati kontrakcije s redukcijama (gdje se također neki govorni elementi gube ili sasvim ili u jednom svojem dijelu).

Na asimilacijama u širem smislu osnivaju se i sandhi-pojave, kada se izgovor jednih (završnih) glasova u riječi prilagođava izgovoru početnih glasova u slijedećoj riječi, čineći nekako prijelaz od jednih prema drugima i vežući jedne za druge. Ni ove pojave ne ćemo prikazivati u ovom razdjeljku, već ćemo ih ostaviti za posljednji razdjel, u kojem će biti i različna dodavanja, oduzimanja, ispadanja i slične pojave. U asimilacije u užem smislu ubrajat ćemo u prvom redu prave (posredne i neposredne) asimilacije u riječima (metateze, diferencijacije, inverzije i disimilacije ostavit ćemo za drugi razdjel).

Asimilacije su na Susku – kao i inače – obično regresivne, a mogu biti *asimilacije po zvučnosti*: *Potkrüne, nefryte, zdýt, muški, klŭpko*. Ovamo se u širem smislu mógu ubrojiti i »slabljenja« po zvučnosti, do kojih dolazi na kraju riječi (*bŏp, kozã – gen. pl. kũôs, yrŏp, kãrf – gen. kãrvi, žŏt!, kadãrŏt, vãrs! (=baci!), mũot, mãnih, pãls – gen. pãlza, plitf – f. plitva, zũp – gen. zũba, sũt – gen. sũdã, medvĩt (medvjed), jarjãf 'rdãv'*). Tu se mogu spomenuti i dosta rijetki slučajevi asimilacije suglasnika samoglasnicima (*pŏt – podÿc, svēder, ðpeda, vãspeda*, pred zvučnim glasovima promjene $s > z$: *zãrñt, zakrÿt, zũtra, zmocÿla, zletÿxu, zatarĩla je, zlãmãt*) – i mogu biti (u širem smislu) *asimilacije po mjestu artikulacije* (po približavanju mjesta artikulacije) *mũč! – mũšte!, mãsku, mãškũn, Na ulivni, pũol ftÿca, fciēra, (ozĩmaa) – gen. ozĩnca, plũfci i plũfcevi – srãn, kuntra divũojkan, znãn, za svãkin, nãn, Vazãn – gen. Vazmã, i uopće svako -m > -n na kraju (izuzetak: sãm, sãmã)*. Karakteristično je i može se u širem smislu ubrojiti u asimilacije po mjestu artikulacije (uz *-est > ĩst, -deset > ĩset*, v. petnãjst, dvãjset) i prelazjenje sibilanata i palatale ispred istorodnih suglasnika u *ĩ*, ispor. $s \sim c$: *prãsãc gen. prãcã, paĩcĩc (od pãs), kvãcĩc (od kvãs), na Sũĩci (od starijega na Suscẽ ≥ na Susci)*; $z \sim c$: *raĩsĩc (raz-sĩc, rasjeĩc)*; $ć \sim c$: *pãĩce (gen. pl. paćãc), ili ć ~ c, z ~ ž, z ~ š, z ~ č, s ~ č: praĩčẽvina, paĩũice, praĩčĩc, raĩškvaĩt, Sujčani i Sujčãnice, se je raĩžãjãl, i t. d. (vidi str. 85.)*. Pretežno je tu drugi član afrikata (no ne mora biti: u *raĩškvaĩt* je prvi član *z*, drugi *š*, a u *karvuãjãski 'hrvatski'* se *ts* kao *c* suprotstavlja nastavku *-ski*, odavle $c \sim s \geq ĩs$).⁷⁹

Ovdje bi se mogle spomenuti i neke dilacije: *kel Tedãldeva (mj. Tebaldeva), permãmenti, cincĩer, pa naćãt – naćmẽn prema počãt – pŏčnen, ili morfol. analogija žãnat – žãnen*.

Ima i izuzetaka (i hiperkorektnih oblika), kao što je *škŏrup – gen. škŏruba* (gdje je *b* izvedeno prema *p* po uzoru na *yrŏp – yrŏba, zũp – zũba*). Ispor. i *jãnos – jãnoza (anis)*.

⁷⁹ Posebno mjesto zauzimlju *blãĩdan, sãĩdan, svãĩder*, gdje je i uvjetovano prijelazom $\gamma > ĩ$ (koji je opet olakšan artikulacijom sus. γ).

U diferencijacije mogu se – uz *lipči, piěklu i laštrebića, škav'er* (t. scavello), *zablivăt* (prema *zâbýt*), *veltrinu* (vitrinu) – ubrojiti također *disimilacije* (*lebrò, pl. te lebrÿna, tarviěsla, brâvinac, kalûn, Kalunÿrčić, slebrò, letratăt, se je leterâla, dîmlak*). Od metateza i inverzija ispor. *zikva, murÿân, bezulfît – bolzulfît, facelentunîc – falencetûn, vâlтар, svenâc, zvîet, razvarÿâna – razvrayâna, langrò – ranklò, panerÿc – parenÿc, verdîuòl – vedriuòl, sùkna valentînska i sùkna levantînska*, i sl. U oblike s metatezom ubraja se i zamjenica *vòsb*, koja prema *vàs* (za muški rod) ima za ženski rod i za kose padeže *sva* (v. *sveyà*). Zamjenica za l. lice u instrumentalu također kadšto premeće slogove (gen. *mêne – kěl mene. ali: za nâmu, mjesto za mânu*).

Za *kontraksije* suglasnika u riječima, do kojih dolazi uslijed asimilacija, ispor. *Potarnâk* (*pod-tarnak), *pôsarce* (*pod-sarce), *presîedniku* (*predsjedniku), *Sardëna puòšta* (*sardelna p.).

Za *redukcije* (v. str. 85–86.) ispor. *Zapokedrâice* (*za-puòc-kel drâice), *sêkar, sekârva* (*svekar, *svekarva), ili *jěno, jenà* (*jedno, *jedna), i sl.

Od ostalih pojava, koje karakteriziraju susački konsonantizam (i vokalizam, jer neke ondje nisu spominjane, da bi se ovdje mogle dati zajedno s analognim pojavama među suglasnicima), među manje važne idu *dodavanja* nekih glasova (suglasnika, rjeđe samoglasnika) ili cijelih slogova nekim riječima (u početku, u sredini ili na kraju): *tlòz, zârÿp, dâr* (=ar, jer), *dâre, nîkamor, druyemân, zuzèbe, tuòf, ovuòf, onuòf, nëyor, nëyol, nõyol, nûko – nûkol, tudêka, kadêka, ondêka, ovdêka, mûkol* – s protezom *j: jâpnò, jâbet, jânos* i imenice i glagoli sa začetnim *i* ispred kojega je protetsko *j: jîme, jîskât – jîsćen, jîstina, jîsto* (isto) i *jîstò, jîstò* (bubreg), *Jivân, Jivîcinof, jîdro, jÿyla* i t. d. – ili kod samoglasnika: *starÿt* (otrti), *ôliya*,⁸⁰ *nût – nûte*, i sl.

Oduzimaju se obično ili ispadaju vokali, rjeđe konsonanti ili cijeli slogovi (isp. str. 85): *šenîca* (pšenica), *çòmo* (hodimo, hodmo), *zvîet* (v. *zvîet, vòzëti*), *zyubÿt* (izgubiti), *fliënca* (influenca), *zdaçnût* (izdahnuti), *tie-ženî* (mj. *tiej, toj*), *postîrka* (prostirka), *pardân* i *paridân* (za *parvi dân*, ponedjeljak), isp. i *nëres* (gen. *nëreza, nerast*), z *Mërik* (iz Amerike), i t. d.

No najzanimljivija su ipak – i za razumijevanje nekoga govora najvažnija – vezivanja *između* riječi. Oni govori, kod kojih ovakvih vezivanja nema ili kod kojih se ona ograničavaju na opće asimilacije između suglasnika na kraju jednih i na početku drugih riječi, bit će uhu stranca prije razumljivi i on će se uz pomoć rječnika i gramatike u njima lakše orijentirati nego u govoru, u kojem je vezivanje jače i u kojem se za volju govorne cjeline među riječima štošta mijenja ili skraćuje. Kod prvih apercepcija ide od jednog elementa, koji se preko

⁸⁰ T. j. alga, stari oblik, gdje bismo očekivali *âliya*, no ispor. i *karvûâjski* uz *karvâjski* (hrvatski).

sluha probija u našu svijest, do drugoga, kod drugih čuju se za neke riječi i oblike samo simboli: intelektat sâm mora zaključiti – i to brzo, jer govor teče dalje – što se iza ovih simbola krije i što im je pravi oblik, kada stoje sami, kada nisu u svezi s drugim riječima. Štokavsko »ona je već otišla« i susačko »onã ĩ većãsla« može približno dati naslutiti, kako se riječi u rečeničnoj svezi u ovakvim dijalektima mijenjaju, i kako ih je tada teže razumjeti.

Na Susku je nekoliko oblika ovakvih kraćenja među riječima. Najobičniji je (a taj je dosta raširen i u drugim dijalektima), kada se prijedlog (na pr. v) naprosto izostavi: *uõn niẽće znõt će je zmũlũ, cã ren Lošin, cã remo tãryat Blãžovo bãrdo, ka – se facuõl zavÿje (kada se v facuõl zavÿje)*. Ostali se prijedlozi većinom ne izostavljaju, ali se, ako završavaju na suglasnik, asimiliraju prema suglasnicima, koji iza njih slijede. Kod toga s i ispred m, n, j (za s > z v. također kod lošinjskih notara) prelazi u z: z *dycũ, z neÿõvin ÷ivotuõn, z jenin prijatelõn, zaxvãtãt z nuõõti, z dvimi mladĩćami, z menĩ brãton, z vãs (ali s nãmi = nãmi, s vãmi), pres kosũle i prez mudãnt, z bukõtami, z merfĩci, z noÿãmi*. Isto je i sa prijelazima v-f: v *nãdra, f kabli, v Lošin, f štũnku, f kũcu i va kũcu, v lãti, f crikvu, v ÷ũtro, f kãpicãz, vnũtar f pinãtu, v mudãndaõ; ispor. za ot || od: ot kolãna, od mudãs, ot plãtnã, ot kũće, õd ÷ida*.

Dok su prijedlozi ipak uže vezani za riječ (neki, kao raz-, i ne mogu stajati samostalno, bez glagolskog korijena s kojim se stapaju u jedno), pa nas njihove asimilacije toliko ne smetaju, neobičnije je, kada se i druge (samostalne) riječi ovako vežu i stapaju u jedno s riječju iza sebe. Na taj način nastaju nove cjeline s novim sastavnim dijelovima. Još kako tako, ako je to koji običniji veznik, ili zamjenica, ili prilog, pa mu se na kraju gubi jedan suglasnik ili cijeli slog (*ka – prĩde, ka – menĩ ditẽ facuõl zavÿje, ka – finu tãryat, ka – se 'no uããõmo zakrivãt, ka – smo šli f Pũl; sa – mõreš kupÿt, sa – byõ jã šãl, sa – sen jã u ÷ivõtu; ke – Tedãldeva, ke – likãrũ*), drugo je, ako se i između riječi provode promjene poput onih, koje su spomenute na str. 83. Ispor. na pr. za

s > ĩ ispred s: *ke – vãĩ su silne balõẽ, vãĩ si skunsumãn, vãĩ si inkordãn, ispor. i danãĩ smo ubili kozjaçĩća (gdje od danãĩ ≤ danãs može biti i daĩnãĩ, v. u rjeãn.);*

z > ĩ ispred s: *preĩ-sÿra;*

š > ĩ ispred s: *juĩ-se nišÿ finyla oblãcãt, ÿriẽĩ spãt!*

š > ĩ ispred ž: *ne dãĩ-õivõõa mĩra!*

ć > ĩ ispred s i ispred nekih drugih suglasnika: *kõsa je vẽĩ-splecãna, vẽĩ-sen blĩzu, vẽĩ – byõ finyl jedanpũt lokãt! cũ puõĩ – nãspored, parnẽsal sen jedãn podÿĩ – vodẽ, svaku nuõĩ – nan se sãna, vi bũõãõte puõĩ – nã teõ;*

ć > ø u pril. već: *je ve – cã? a sadã ve – ne nõsu ... jã ve – s nũ ne deskũrin.*

Kadšto se gube i drugi suglasnici, tako *t*: *krās, būs – za balinami, ɣo – mi ziēt, pūs – me, će pōca – bārzo niest*. U *kokū – mi je vās razvrayān* došlo je do asimilacije i stezanja ($n > m + m > m$), slično kao u *o – facolić (ov facolić: v > f + f > f)*. U *šei – stuō (600)* je u prvom dijelu otpalo *t*, a tada je *s* ispred *s* prešlo u *ɣ* (*t, d* je otpalo na kraju i u *p^{ie} – kamižōti, jā byɣ o – zelē sal z vās, ontrā – būjase lipo vīt, Mat^vju! ćeš p^ri – vāmo, al ćeš čapāt!*) – Stezanja suglasnika ima i u primjerima *Čušćanin (Čunšćanin), ke – nās f seli (kel nās f seli), klās pomoduōri (klāst pomoduōri)*. *uōn je ša-nā teɣ (uon je šal na teɣ), vāla rē-če ɣ prāvo (vala rēč če je prāvo)*.

Rjeđe je, da se i u početku cijeli slog gubi: *'ko ɣ to ɣrūbo* (kako je to grubo), *'ko ɣ ɣlādno* (kako je hladno; najčešće u *kako*: efekat je jednak, kao kada se kod zamjenica i priloga u početku izostavlja prvi samoglasnik).

Kod stranih riječi takvu je izostavljanju moglo biti krivo i to, što su se primale po sluhu, pa se po koji slog mogao ispustiti, kada se nije čuo, ili se mogao kojekako »iskriviti«. Kod nekih je mogla djelovati i pučka etimologija (na pr. u *klampan^{iel}*, u kojem je moglo biti onomatopeizirano *t. campanella, campanile* u vezi sa *klampāt*).

Treba još spomenuti neke zamjeničke elemente, koji služe za pojačavanje: to su *sveɣā*, zatim *ɣa* i napokon samo *ɣ*. Prvi oblik (sa zn. *sasvim*) ima prilošku službu te označava jednako muški kao i ženski rod: *sveɣā sen se spotil! sveɣā sen se spotyla! lāloka mi se sveɣā skarvāvyla!* (ispor. *vēi – byɣ finyl jedanpūt lokāt*, ili: *byɣ se srāmoval mālo*, gdje također oblik muškoga roda ima šire značenje te se upotrebljava i za ženski rod). Drugi oblik nema posebnog značenja te se upotrebljava samo za jače isticanje onoga, što subjekt kaže: *jā ɣa ne ɣriēn zūtra v Lošin*. U *mī – ɣ imamo silne balɣē* ovo *ɣ* ujedinjuje u sebi *i ɣa* i protetsko *j* (kao što u *ɣistō* zamjenjuje *j*), a u *stupālo mi se raskynulo, vāla bɣɣa dona- plēla, ɣa* je pridruženo obliku *bɣɣ (bɣɣ + ɣa)*.

Akcentat

Susak (kao ni njegovo zaleđe, Lošinj) nema nikakvih duljina iza akcenta: slogovi mogu biti dugi samio pod akcentom (te je na njima $\hat{\ }$ ili $\tilde{\ }$) ili ispred akcenta. U ovom drugom slučaju uz duljine tipa *vīnō, mūkā, sādýt, postrūyāt, ot starīnē*, koje su normalne i izrazito duge, javljaju se kadšto i druge, mlađe, koje su funkcionalne i uvjetovane time, kako se izgovara slog pod akutom ili ispred akuta. Ovakav slog se ispred $\tilde{\ }$ obično malo oduljuje, i ta duljina može kadšto biti jednako normalnoj duljini, pa se može tako i bilježiti (v. *āmbÿs, Antýca konāl, Lūčičinof, zvōnýt, kōlŷko, za prōdāt, ožēnýt, nārŷɣala, Cēlŷny-cova, ɣōdýt, (bāva) uzvānā, bēryta, dānās* i sl.). Stoji do afektivnosti i do govornika, kako će riječ izgovoriti, pa ako je akut izrazitiji, ekspirira-

toro jači, i prethodni će slog biti dulji, i obrnuto – ne će biti osjetnog duljenja, ako se akut ne izdiže iznad nivoa na kojem se izgovaraju ostali slogovi u riječi.

Iz istih razloga dolazi i do skraćivanja pravih duljina, tako da se jedan dio intenziteta sa sloga ispred akuta prenosi na sam akcentat. Ovo se osobito vidi u primjerima, u kojima je prethodno zbog duljenja bilo došlo do djelomične promjene u kvaliteti – kao kada je u slogu ispred akcenta bilo *ā*, koje je prešlo u *â*: ovo se *â* tada toliko skraćuje, da se po artikulaciji približava glasu *o*, pa zatim i samo može imati kratki akut: *plâtýt, bumbákâ, osnâzýt, zařvâtût (z nuõřti), mlâtýt, pretâkât, trâvâ, zablâčýt, pokâzât, řlâčýt, řlâznò, sâm* (solus, ipse), ž. rod *sâmâ, řâjân* – ž. r. *řâjnâ*, i t. d.

Kod naglasaka na Susku – ako se ostavi po strani njegova fiziološka priroda, koja je iz ovoga, što se dosad vidjelo, prilično jasna (jaki iktus na *˘*, običan čakavski akut na *˘*, koji je bolje bilježiti ovako, jer je bliži posavsko-podravskom *˘* nego novoštokavskom *˘*, i osjetno spuštanje glasa na *˘*), treba uzeti u obzir troje: a) staro stanje (stari akcentat na starom mjestu i sa starim oznakama), b) promjene, do kojih je dolazilo na kraju riječi i c) promjene, do kojih je došlo – ne u mjestu, nego u obliku akcenta – u sredini riječi, i na kraju – trebalo bi razmotriti razloge, zbog kojih dolazi do ovih promjena (no ovo je već drugo pitanje, i s njim bi se trebalo pozabaviti na drugom mjestu).

Pod oblikom akcenta uzimlju se ovdje u obzir sve njegove karakteristike, koje, uostalom, dolaze do izražaja i u razlici u bilježenju (*˘* se razlikuje od *˘*, a *˘* od *˘*, i t. d.). Akcenti nisu vezani za određeni slog, pa *˘*, *˘* i *˘* mogu teoretski stajati jednako na kraju riječi, kao i u njezinoj sredini ili u početku, tek su rijetki, vrlo rijetki slučajevi, kada *˘* može stajati u sredini trosložnih ili višesložnih riječi. Pritom stari *˘* i *˘* obično ostaju na svojim mjestima, dok *˘* (osobito na predzadnjem slogu ili na trećem slogu od kraja) rado prelazi u *˘*. Na apsolutnom kraju riječi *˘* obično prelazi u *˘*, i obrnuto: u enklizi (bilo potpunoj ili nepotpunoj) *˘* prelazi u *˘*. Kod toga je karakteristično, da je kod muškaraca upotreba *˘* raširenija nego kod žena, i da je njihov govor manje »uzlazan« nego kod ženskoga svijeta. (Razumije se, tu se misle samo odrasli muškarci i odrasle žene).

Četvrtoga akcenta (koji bi bio kratak, s uzlaznom intonacijom) u susačkom sistemu nema, kao što u njem nema ni štokavskoga *˘*. Međutim u enklizi, ili u sredini riječi, *˘* – ako je manje naglašeno, ili ako je dalje od kraja – može dati izgovor nalik na štokavsko *˘* (*papûce, svâkoyu, sveyâ ya je zabavâl, prařčèvina*), a kod *˘*, kada se nalazi u sličnoj poziciji, kao da se gubi prednji (nizlazni) dio intonacije, pa ostaje samo *˘*, koje je (iako slabije) nalik na štokavsko *˘*. Na taj način lako dolazi i do ukrštavanja, pa *˘* preko *˘* može prijeći u *˘*, a *˘* preko *˘* može oslabiti u *˘* (isp. *stè ya vÿdili, prařčèvina – prařčèvina*, i sl.). U principu Susak ipak ima – kao i većina čakavskih dijalekata – troakcentski sistem, i od njega treba polaziti, kada se govori o susačkom akcentu (v. str. 52–56).

U pojedinostima akcenatski se sistem na Susku danas predstavlja ovako:

Na starom su mjestu i sa starim obilježjima akcenti na pr. u riječima *pietäk, sriedä, mücät, pītät – pītan, čovik, lonäc – luoncä, vodä, noḡä*, (sa metatonijom u akuz. sg. *võdu, nḡvu*), *rūkä, selö, perö, veslö, vozýt, očeslät, kũpýt, stäri, sũxi, Vela Sträža, karmä, ḡlävä, košula, ozenýt, nacyñit, netjäh, žäjän, Polcë, stieynö, Potarnäk deviēti, presenyca, ḡarmī, kopät, letýt, rýba, Vazän – Vazmä, stramäc, konäc, svenäc, otäc, svičä, bõp – bobä, pa ḡarlo, bärdo, vālna, balḡä, i t. d.* Ovakvi oblici predstavljaју međutim samo jedan dio, i to onaj manji, susačke akcentuacije. U većini slučajeva susački je akcenat pošao svojim putem i od razliĉnih komponenata, koje utjeĉu na akcenat i na intonaciju nekoga govora, razvio svoj poseban sistem. Za nj je karakteristiĉno, da na pr. u infinitivu, pošto se izgubilo krajnje *-i*, uz oblike tipa *rēc, pęc, stýt, popýt, tarpýt, letýt, spotýt se, ḡarmit, vrayät, kantät, vaḡyät, zvät, farknüt, namayñüt, pomöc, ḡodýt, samlyt, prelýt, zakrýt, osnāzýt, zablāčýt se, sädyt, pītät, dävät, zābýt, plätýt, i dīḡat, finyt, obḡsit* i sl. ili uz oblike s metatonijskim prezentom tipa *poḡñnut – poḡñnen, fkinut – fkinen* i sl. do metatonije dolazi i u infinitivu, ako je pretposljednji slog po prirodi bio dug, i ako je na njem bio naglasak (isp. *šträšit, ḡlädit, zaḡlädit, plävät, pätit, pläkat, käjat se, rānit, zamlävit, mʷövit se – prema sänat – sänan, kärpat – kärpan, dälbat – dälban*, gdje je $a \geq \delta$). Ovo vrijedi i za posljednji slog, ako je u njem bilo *ê, e* (*umrīt, rastrīt, oblic, tlic, zajät, načät*) ili dugo *u* (*nasüt, posüt*), sa $\tilde{}$, koje u apsolutnom završetku prelazi u $\hat{}$. Pritom kod *e* ispred *-st* dolazi do unutrašnjeg podvajanja, koje može dati *pliest, parñest, pomñest*⁸¹ prema *plēs (t), parñēs (t), pomñēs (t)*, sa *-t*, koje se na kraju gubi,⁸² pa $\hat{}$ u enklizi može prijeći u $\tilde{}$.

U prezentu su nastavci *-en, -eš ~ -emo, -ete* (dakle za 1. i za 2. lice) uvijek kratki, dok su nastavci za 3. lice jednine i množine pod akcentom redovno dugi: *peĉen – peĉiē, peĉemö – pekü, resten – restiē, restemö – restü, nasujen – nasuiē- nasujemö – nasuiü, umren – umriē, umremö – umrü* i t. d., ali: *ne mḡren, ne mḡres, ne mḡre – ne mḡremo, ne mḡrete, ne mḡru*, ili *samēlen, samēles, samēle – samēlemo, samēlete. samēlu*. S obzirom na duljine u trećem licu treba spomenuti, da je tamo nekoć na kraju, iza vokala, bilo *-t (-tö)*.

Nastavci *-in, -iš, -i ~ -imo, -ite, -u* imaju kratko ili poludugo *i*, ako na njemu nema naglasaka: ako je naglašeno, ono se dulji, pa će i akcenat na njem biti dug ($\hat{}$, ili $\tilde{}$), isp. *ofiēndin, ofiēndiš, ofiēndi – ofiēndimo, ofiēndite; ofiēndu* prema *tarpin, tarpiš, tarpī – tarpimö, tarpitē, tarpü, letin, letiš, leti – letimö, letitē, letü, ili se bojīn, se bojīš, ḡarmī, i t. d.* Ovo vrijedi i za *-an, -aš, -a, -amo, -ate, -aju*, isp. *kärpan, kärpaš, dälban, dälbaš* prema *kantän, kantäš, kantāju, karḡän, karḡäš, karḡāju*. Ako se kod glagola IV vrste akcenat sa infin. *-i* u prezentu prenosi na korjeniti

⁸¹ Istaknuto (ekspresivnije): *parñest, pomñest, plñest* i t. d.,

⁸² O tome, da se *-t* u *-st* može reducirati (izgubiti) v. str. 86.

slog, on će se duljiti, i " će prijeći u metatonijsko ~: *nosýt - nōsin, nōsiš, nōsi, nōsimo, nōsite, nōsu, zasvidočít - zasvidōčín, zasvidōčiš, zasvidōči, zvonýt - zvōnin, zvōniš, učinýt - učínin, učíniš* i t. d. Od ovakvih primjera treba odvojiti one, na kojima je ~ na korjenitom slogu uvjetovano starom duljinom, makar se ona naknadno u infinitivu djelomično pokratila (isp. *jávýt - jávin, jáviš, jidýt - jidin, jidiš, kádýt - kádin, kádiš, čárnýt - čárnin, čárniš*, i t. d.). Drugim riječima, nastavci tipa *-en, eš* u prezentu mogu biti samo ili bez akcenta ili pod ^, dok nastavci tipa *-in, -iš* i *-an, aš* mogu biti samo ili bez akcenta, ili pod ^ ili ~ (no nipošto pod "). Isporedimo li to s akcentom, kako ga je Belić zabilježio u Novom (o. c.), vidjet će se, da na Susku posvema otpada 1) duljina iza akcenta i 2) isključivo ~ kod oblika tipa *pečén, tresén, kradén, umrén, perén*. Obrnuto, oblici tipa *gínen, bríšen* bit će bliži onima na Susku (samo što je tu metatonijska dosljednije provedena, pa će na Susku ^, ~ biti i ondje, gdje je u Novom ").

Particip prezenta imat će ^ ili ~, ili " na predzadnjem slogu, koji će se duljiti u ~, a u ptc. pret. akt. II razlikovat će se muški rod od ženskoga (i srednjega) i po tome, što se krajnji samoglasnik u muškom rodu nalazio u zatvorenom slogu te se (pod akcentom) duljio, pa je ta opozicija mogla dati ^, ~ za muški rod i " za ženski i srednji rod, i za kose oblike u množini (ili dr. promjene, koje su s tim srodne), isp. *perŭc, letŭc, na mŭciéc, xōdec, nōsec* - odn. za ptc. pret. akt. II *taríl - tarŷla, zâbil - zâbŷla, zakrŭl - zakrŷla, parnĕsal i parnĕsal - parniĕsla, rĕkal/rĕkal - rĕkla, spĕkal - spiĕkla, kantâl - kantâla, parâl - parâla, zibâl - zibâla, pomōyal - pomōŷla*, ali: *dâlbâl - dâlbala, žânal - žânala, pōčâl - pōčala, ŭmar - umârla, vâryâl - vâryla, sânal - sânala, pōžeral pōžerala* prema *taknŭl - taknŭla, zdaŷnŭl - zdaŷnŭla*, i t. d.

Slični se odnosi mogu utvrditi i kod participa pret. pasivnoga (*pečîen - pečĕna, pečĕno, spletĕn - spletĕna, trabukân - trabukâna* prema *pitan - pĭtana, naqštren - naqštrena* i dr.). Za imperativ su opet karakteristični oblici s reduciranom *-i*: *klât - klâtmo - klâte!*, *mōf se - mōfte se!*, *- nōs - nōsmo - nōste!*, *dârš - dârzmo - dârste!* prema *letÿ - letÿmo - letÿte!*, *šverkulâj - šverkulâjmo - šverkulâjte!*, *sânaj - sânajmo - sânajte!*

Zanimljiv je i odnos imperfekta i aorista prema prezentu. Prvi se po svojim oblicima dovoljno razlikuje od oblika, koji služe za prezent ili za koju drugu kategoriju, pa je mogao zadržati stalan naglasak kroz cijelu paradigmatu (*xodýt - prez. xōdin, xōdis - impf. xōjax, xōjaše, xōjaše - xōjaxomo, xōjaxote, xōjaxu, plâvat - plâvan - plâva, plâvaše...*, *zvonýt - zvōnin - zvōnaŷ, zvōnaše...*, *užât - užân - užâŷ, užâše* ... i t. d.). Aorist je u 2. i 3. licu sg. bio bliži prezentu (ili imperativu), pa se razlikovanje među njima odražavalo i u akcentu (isp. *pâs - padĕn - padōŷ, pâde, pâde, padōxomo, padōxote, padōxu, umrít - umrĕn - umrÿx, ŭmri, ŭmri, umrÿxomo, umrÿxote, umrÿxu*).

Kod imenića muškoga roda uz obične odnose *pöp - popâ, svidök - svidokâ, oŷân - oŷnâ, netjâk - netjâkâ, kuôn - konâ, žmŭl - žmŭlâ*,

yrāt – *yrāda*, *zūp* – *zūba*, *baril* – *barȳla*, *čovik* – *čovika*, *zajik* – *zajika*,
zubic – *zubica*, *ditētić* – *ditētića*, *zāvēt* – *zāvēta*, *Vazān* – *Vazmā*, *mīsec*
– *mīseca*, *γōlup* – *γōluba* i sl. nešto više pažnje zahtijevaju oblici *otāc* –
ōca (za ak. sg., uz *ocā* za gen.), *brāt* – *brāta*, *lupēš* – *lupiēža*, *cāval* –
cāvla (s promjenom ~ || ~), i obrnuto *zīt* (*na zidū*), *krōf* (*na krovū*),
pōt, *tlōχ*, *lūχ*, *tūp* (t. tubo), *γāt* i sl., gdje je došlo do kraćenja (slično
kao kod $\bar{a} > \hat{a} > \tilde{a}$ u *strāχ*, *plātȳt*, *sāmā* i sl.). U lokativu sg. bit će
ili oksitona (— ~) ili (običnije) metaton. perispomena (~ —): *v γlādū*.
v Lošinī i *v Lošinū*, *f kotlū*, *f paklū*, *v luoncū* – *na čīnku*, *f kāšlu*,
na lāχtu, ali *na Sūsku*, *na Sūjci*. U genitivu pl. bit će ispred -of (-ov)
obično ~ (*sviđōkof*, *lāχtof*, *lupēžof*, *zētof*, ali *šōldof*, *prījatelof*, gdje
preteže akcenat s osnovnog oblika).

I kod imenica ženskog roda ostaje oksitoneza (*ženā*, *dušā*, *vodā*, *kozā*,
balχā – *zīmā*, *γlāvā*, *sriedā*, *trāvā*, *brādā* – *lipotā*, *starinā*), no u kosim
padežima kod jednog dijela dolazi do metatonije. Tako će na pr. od
noyā, *noyē* akuzativ sg. i pl. glasiti *nōγu* i *nōγe*. Genitiv sg. i nominativ
pl. razlikuju se po tome, što -e u gen. sg. može biti i dugo i kratko
(*vodā* – *vodē* i *vodiē*), a u nom. pl. je samo kratko. Genitiv pl. kod
a- osnova nema nastavka (slog je zatvoren, akcenat je ^: *slīva* – *slīf*,
krāva – *krāf*, *kūca* – *kūc*, *dycā* – *dīec*, *ženā* – *žīen*, *jīgla* – *jīγāl*, *kozā*
– *kuōs*, ali *balχa* – *bālχ*). Tu je već razlika prema novlj. osjetna, jer ^
može prijeći i u ~ (a tamo je dano samo ' ili ~).

Kod imenica srednjega roda razlika se između gen. sg. i nom. pl.
pokolebala: uz *veslō*, *veslā* – *vēsla*, *lebrō/liebrō*, *liebrā* – *liebra*, *jīme*,
jīmena – *jīmenā* mogu se čuti i ovakvi (pojednostavljeni) oblici: *darvō*,
darvā – *darvā* (s gen. pl. *dārf*), *selō*, *selā* – *selā* (s gen. pl. *siēl* i *siel*),
slovō, *slovā* – *slovā* (gen. pl. *sluōf*), *rāme*, *rāmena* – *rāmena* i *ramenā*,
i sl.

Kod pridjeva ima nekoliko tipova, no i tu je sistem dosta pojedno-
stavljen: stari naglašeni vokal se na kraju riječi ispred -l, -n, r i ispred
dvaju suglasnika dulji (*māl*, *debiēl*, *pijān*, *studīēn*, *čarjēn*, *pūn*, *stār*,
γlāt̄k, *tānk*, *plīt̄f*, *tiēšk*, *slān* prema *zdrāf*, *nōf*, *mēk*, *sȳt*, *lājk*, *karcāt*.
žājān). U kosim oblicima (računajući ovamo i f. i n.) ~ prelazi u ~
(ako akc. nije na i ili na a, koje je postalo od Ъ, Ь): *zdrāf* – *zdrāva*, gen.
zdrāvoya, *nōf* – *nōva*, *slāp* – *slāba*, *debiēl* – *debēla*, *zeliēn* – *zelēna*, *širōk*
– *širōka*, ali *sȳt* – *sȳta*, *velȳk* – *velȳka*, *dālχ* – *dālȳa*, *lājk* – *lājka*. Neki na-
stavci imaju stalan, ustaljen akcenat (na pr. -āχan, -cāt: *ciēl* – *celāχan*,
čīst – *čīšcāχan*, *zdrāf* – *zdrāfcāt*, *nāχ* – *naχcāt*).

Kod određenih pridjeva nema nekih posebnih razlika (isp. *dālχ* –
dālȳi, *stār* – *stāri*, *mlāt* – *mlādi*, *nōf* – *nōvi*, *mēk* – *mēki*, *γōrak* – *γuōrki*,
trūdān – *trūdni*, *zeliēn* – *zelēni*, *debiēl* – *debēli*, *dalbōk* – *dalbōki*,
slāt̄k – *slāt̄ki* i *slāt̄ki*, *dōbar* – *duōbri*, *čārn* – *čārni*), osim one, koja je
već spomenuta: da su svi slogovi iza akcenta kratki (premda je -i tu
≤ ѢИ). U komparativu je ispred 'i, -ši obično ~, a u -i-ji je na i ≤ ē
~ ili, rjeđe, ~ : *dālχ* – *dālī*, *lājk* – *lājji*, *lip* – *lipji*, *jāk* – *jāci*, *γūst* –

yüšci, yrüp - yrüpči ~ bäs, bäsä - basiji, debiel - debelij, slän - slaniji, džbar - böli i dobriji, stâr - stariji, pâmetan - pametniji, i u apsol. komparativu stariji, debelija, i dr.

Kod zamjenica se često (pače vrlo često) javlja metatonija, isp. *mêne, têbe* u gen. sg. na pr. prema *näs, väs* u gen. pl. Da se i u jednom i u drugom slučaju radi o mladim pojavama, vidi se, ako se pred zamjenice stave prijedlozi: tada će *mêne, têbe, nêya* prijeći u *kêl mene, kêl tebe, kêl neya, ħ - tebe, ũ - neya, ħd mene*, a na *näs, väs* akcenat će ostati i ne će prijeći na prijedlog (*kel näs, kel väs*). Inače, za kose oblike i tu će biti karakteristična ili oksinoteza (*jenoġä, jenomü* pa *toġä, tomü*), ili - ako se radi o 2. ili 3. slogu od kraja - metatonija (poput one u *mêne, têbe, nêya*, v. *neġöf - neġöva, neġövo, neġövoja, tuöf - toġä i tġya*, ispor. novlj. *ñegü, ñemü i tóga, tómu*).

Za ostala prelaženja akcenta na prijedlog ispor. *zâč? puöč? zâto, nâse, nâpräda, nâ teġ, nâ pâr i nâšeroko, nâspored, ħd zlata, nâ ġlavu, pġd noġe, se zâsvitli ali na tieyü i na tieyi, od bräta, Na ulivni, do ħca, na mäter, Kel tarkä, Kel dübi, Kel križä, Kel criġve, Pod zaġârne, Pot püntu* i t. d.

Od priloga ispor. *danäs, večeräs, nočäs - ġġri, dġli - sprida, zâda, dišeno, livo - ovdë, ondë, ovdëka, ondëka, tudëka - 'vâmo, 'nâmo. debġto, dvÿle - po nâšu, po stâru - vâvik, priġa - ovö, onö, i t. d.*

Ako se sve ovo sabere u jedno - ako se pojedinačno odvoji od onoga što je opće i ono što je vanjsko od onoga što je unutrašnje, strukturalno, može se reći, da je za akcenatski sistem na otoku Susku važna u prvom redu metatonija " > ^, ~, do koje dolazi u sredini riječi, ponajviše na pretposljednem slogu (na penultimi), i koja se lijepo uklapa u sistem, koji ovom govoru daje posebno obilježje. Sve druge promjene, osim ove i osim kraćenja duljina iza akcenta i zamjene ~ || ^, nisu toliko važne. Poneka izjednačivanja u paradigmatima, poneka kraćenja ispred akcenata, sve je to glasovno i morfološki prirodno, kao što je prirodno i to, da su neki oblici razvili drugu službu ili dobili druga značenja nego na Unijama ili u Velikom i Malom Lošinjju.

Kako i kada dolazi do te metatonije, i što ju je izazvalo, nije dovoljno objašnjeno. Ona se ne ograničava na Susak, ili na njegovo zaleđe, nje ima i drugdje, u drugim fonetskim odnosima, na obali i na otocima. Zato je kao pojava dvostruko zanimljiva - jedno, što nije lokalna i što zahvaća šira područja, drugo - što je i danas živa te pruža zahvalan predmet za proučavanje za sve one, koji se bave ispitivanjima slavenskih (i praslavenskih) metatonija. Ostavljajući zasada po strani ove šire perspektive, ograničit ćemo se samo na pitanje, kako, odn. kada, do ovih metatonija dolazi na Susku.

Primjeri u kojima dolazi do metatonije mogu se podijeliti u nekoliko grupa. U *prvu* grupu mogli bi se svrstati primjeri tipa *čäša, ġluġäča, bleškunäča (koseräča, zubäča, dräča, kukunäča* i t. d.) - tu je situacija jasna, kao što je jasna i kod *mġren, pomġren, samëlen, mëlen, poynen*.

ili kod *mēne*, *tēbe* nasuprot *žānen*, *tāren*, *zdāxnen*, *deškūrin*, *zакr̄yjen*, jer se radi o diferencijaciji među elementima, pa, dosljedno, i intonacije mogu biti druge.

U drugu grupu mogli bi se svrstati oblici tipa *molýt* – *mōlin*, *nosýt* – *nōsin*, *pretočýt* – *pretōčin*. *lokāt* – *lōčen*, *česāt* – *čēšen*, *zvonýt* – *zvōnin*, *zasvidočīt* – *zasvidōčīn*, *klāt* – *kōlen*, koji se vežu u kategoriju i koji se mogu uzeti kao varijanta prve grupe. Ovo se međutim ne bi moglo reći za *poŷāzit* – *poŷāzin*, *zaylādīt* – *zaylādin*, *pātīt* – *pātin*, *krēšīt* – *krēšin*, *lātīt* – *lātin*, koji se nadostavljaju na prvu grupu i u kojima se prezent nastavlja na infinitiv, a ovaj se naslanja na druge konstante (kao *Kātica*, *podlānica*, *Podoyrādica*, s dugim naglaskom na propenultimi). Razlozi bi ovdje mogli biti i morfološki.

Najprije glasovno, pa zatim morfološki mogu se tumačiti i primjeri tipa *rēc* – *rēkal* i *rēkal* – *riēkla*, *spēc* – *spēkal* i *spiēkla*, *polēc* – *polēyal*, *polēyal* i *poliēyla*, *pēc* – *pēkal* i *piēkla*, pa *pečīēn*, *pečēna*, *pečēno* i – konačno, u svojem razvitku i – *kopāt* – *kōpan* (prema *zvāt* – *zōven*, gdje je prezent prema 2. grupi), i ovi bi se primjeri mogli uvrstiti u treću grupu. Primjeri, u kojima je u infinitivu dolazilo do kraćenja predsuffixalnih duljina, a u prezentu im je ostajao dugi akut (*plātýt* – *plātin*, *osnāzýt* – *osnāzin*, *kūpýt* – *kūpin*, *xvālyt* – *xvālin*, *zlāmāt* – *zlāman*, *dāvāt* – *dāvan* i *dāvýt* – *dāvin*, i sl.), ne idu ovamo, no mogli su pomoći, da se opozicija $\text{˘} \parallel \text{ˆ}$, \sim učvrstila, i da ova^{ko} dolazi do izražaja i u nekim stranim riječima, u kojima se ˘ zamjenjuje sa \sim (isp. *murtadēla*, *lukārda*, *sardēla*, *brayēše*, *māsa*, *vālica* i *vāla*, i sl.).

Prof. Ramovš je u jednom od svojih posljednjih članaka (*O praslovenski metatoniji*, Sl. Rev. IV, 1951) tražio uzrok praslavenskim metatonijama u prenošenju akcenta s krajnjega sloga neke riječi ili akcentatske cjeline na prethodne slogove. Na ovaj način imali bi intonacijski nastajati novi akuti i novi cirkumfleksi, koji su bili jači i otporniji od starih, i koji su se stoga dulje mogli održavati u pozicijama, u kojima su se razvili. Ovo će, čini se, doista biti *uzrok* metatonijama (kao što pokazuje prezent, i kao što pokazuju druge vrste riječi, u kojima je oblik novoga akcenta bio ovisan od odnosa, u kojima se slog *sa* kojega se on prenosio nalazio prema slogu *na* koji se on prenosio). *Povod* je međutim bio drugi, i ovo se prenošenje nije vršilo mehanički i ne u isto vrijeme (ni za iste kategorije, a kamoli za sve kategorije zajedno). Čakavska, kajkavska i staroštokavska građa u našem jeziku stoga sadrži dragocjene podatke za proučavanje metatonija, jer su one u jednom svojem dijelu kod nas još danas žive i u previranju.

Druga ovakva osobina, koja je značajna za susački govor i koja ima šire značenje, jest ˆ na ultimi ili na penultimi tamo, gdje smo u raspravama o čakavskim govorima navikli nalaziti ˆ , i funkcionalnost, funkcionalna uvjetovanost jednoga i drugoga ($\text{ˆ} > \sim$ i $\sim > \text{ˆ}$). Prvomu je možda bilo krivo više jednostrano nego netočno bilježenje. Kada

je istraživalac negdje, recimo na ovom ili njemu sličnom području, na jednom obliku utvrdio jedan akcenat, on ga je tako unosio i u svoje bilješke i, ako se slagao s izvjesnim pretpostavkama, u svoje radnje i rasprave, i nije išao ispitivati, da li ta *ista* riječ, možda, u tom *istom* obliku i na tom *istom* mjestu ne može imati i kakav drugi akcenat. Na taj način akcenti, koje je on zabilježio, nisu bili netočni, pa ipak je slika, koju je čitalac na osnovi njegovog bilježenja dobio, bila netočna, jer je on mislio, da dana riječ u paradigmi (u kojoj je navedena kao predstavnik neke kategorije) *uvijek* ima onaj akcenat, koji je pisac u svojoj raspravi naštao. A to ne mora biti i nije moralo biti, jer riječi u istim svezama i u istim oblicima mogu – bar u nekim govorima – imati i po tri različita akcenta (razumije se, u svakom slučaju samo po jedan). Evo nekoliko primjera za ovo s područja, o kojem se ovdje raspravlja.

Na Susku se od istoga informatora i često neposredno jedno za drugim mogu čuti i *dvā lēta i dvā lēta*, i *šetimāna i šetimāna*, i *za na tarsī i za na tārsi*, i *vētar i vētar*, i *māslo je mēko i māslo je bilo mekō*, i *debōto i debōto*, i *yrūbo i yrūbo*, ili u rečenicama: *Akō te piazāju smuōkve?* – *Smuōkve me ne piazāju.* – *Da by bil vētar, ne by sla vān.* – *Ne by-ya sla vān, da by bil vētar* (i *Ti-ya ne by sla vān, da by bil vētar*). – *Menī brāt je syla bōlan.* – *Ce ti bōlan brāt?* – *Fciēr sen bila Lošinī, al je bilo lipo vrīme.* *Da būjase slābo vrīme, ne būjaj pūōc.* Ili kod glagola: *Redū f crīkvu da nekā se napovijū (da nekā jīx pōp napovijē).* *Ka-se napovijū (ka – jīx uōn napovijē), čekaju ...*, i t. d. A to vrijedi i za zaleđe Suska i za druga mjesta u onima krajevima. S tim u svezi ispitane su komparativno neke varijante, koje su sastavljene ugl. na osnovi tekstova, koje je na kraju svoje rasprave o novljanskom govoru dao prof. Belić (*Zamētki* str. 84–86). Evo nekoliko ovakvih varijanata (za Susak, za Unije, za Veliki Lošinj i za Novi). *Susak*: 1. *Prīsal je krāl.* – *Krāl je prīsal.* – 2. *Onī nan dobrō želū.* – *Onī nan želū dobrō.* – 3. *I menī su dāli dēl.* – *I menī su dēl dāli.* – 4. *Menī nōno šāl je v Lošin, v Lošin je šāl.* – 5. *Četīre brāti pod jenū kāpu stojū.* – *Četīre brāti stojū pod jenū kāpu.* – 6. *Lišica rečē: Prōklati bili ōči ki spū, a ne spū.* – *F crīkvi mužīne stojū, a ženē klecū.* *Nejā χci je syla mlāda.* – *Mlādā si, pa mōreš činīt ce ōčeš.* – i t. d. *Unije*: 1 (*krāļ – krāļ*), 2, 4, 5 (*berytu mj. kāpu*) i 6 (*γovōri i prōklati bili mj. rečē, prōklati bili*) jednako kao na Susku. *V. Lošinj*: 1 (*krāj – krāj*), 2 (*ōce – ōce mj. želū – želū*), 3, 4 (*muōj nōno mj. menī nōno*), 5 (*berytu mj. kāpu*) i 6 (*L. je riēkla: Prōkjate bile ōči kie spū i kie ne spū*) također kao na Susku i na Unijama. Slično se stanje može utvrditi i za *Novi*, premda on (možda i iz melodijskih razloga) uzlazne intonacije čuva bolje od ostalih (isp. *Prīšāl je krāl.* – *Krāl je prīšāl.* – *I menī su dāli dēl.* – *I menī su dēl dāli.* – *Moj dēd šāl je v Lošin, v Lošin je šāl.* – *Četīri brāti pod jednūn kāpun stojē.* – *Četīri brāti stojē pod jednūn kāpun.* – *Dālā san nōj, nōj san dāla, a onā govori ...* i t. d.). Treba dakle na ovakvim područjima uvijek ogledati varijante i s jedne i s druge strane, i sa više strana. Prof. Belić, koji je stekao velike zasluge za pro-

učavanja čakavskih dijalekata, uočio je to još g. 1914. kod kastavskog govora (*Akcentatske studije* I, str. 7. i d.) i posvetio ovom pitanju tri omanje rasprave, jednu u Radovima Lingvističkog kola u Pragu (*L'accent de la phrase et l'accent du mot*. Travaux du Cercle linguistique de Prague 4, 1931, str. 183–188) i dvije u Južnoslov. filologu (*O rečeničnom akcentu u kastavskom govoru*, JF XIV (1935) str. 151–159. i ponovno pod istim natpisom u JF XV (1936) str. 165–170). Obazirući se uglavnom – pošto se u svojoj francuskoj raspravi bio pozabavio dobrinjskim akcentom – na Dukićeve tekstove, koji su pisani kastavskim govorom (*Marija devica* i *Naš domaći glas*, *Jadr. koled.* za g. 1936. i 1937), on je pokušao objasniti $\sim \parallel \hat{}$ u istim pozicijama i u istim riječima na kraju rečenice i u njezinoj sredini tako, da najprije uzima, da \sim uz srednje isticanje zapravo još ne prelazi u $\hat{}$, nego u nekakav »ravni ton«, koji još nije silazan, te dalje zaključuje: »Iz toga se vidi da je u svesti onih što govore u svima položajima *akut*, samo po prirodi govora on se u prirodnom (istoriskom, onom koji odgovara intelektualnom redu reči) pričanju nešto spušta, kao što se i sam glas spušta: a pri isticanju (osećajnom iznošenju, onom koje bi odgovaralo emocionalnom redu reči) akut ostaje sa pravom prirodom svojom; međutim kada se pri kraju rečenice glas spušta, izumire, i ravni (odnosno uzlazni) akcentat pada ispod ravnog tona, dajući tako silazni akcentat. Iz ovoga izlazi da se akut kastavskog govora upravlja prema emfazi rečenice. Ali to adaptiranje *ne pretstavlja* još *menjanje* akuta u nove akcente, već samo moguće ili u izvesnim slučajevima (na kraju rečenice) obavezne modulacije jednog akcenta *koji se u svima tim slučajevima oseća kao jedan, i to kao uzlazni akcentat*« (JF XIV, str. 155). Potrebno je, međutim, iznijeti ovo: Akut se u ovakvu slučaju u kastavskom, u lošinjskom i u susačkom govoru – ako se ne radi o nekim posebnim slučajevima – na kraju riječi u pravilu govori samo u enklizi, bila ona izrečena ili ne izrečena, i zato je tvrđenje, da se ovakvo $\sim > \hat{}$ »u svima slučajevima oseća kao jedan, i to kao uzlazni akcentat«, u najmanju ruku subjektivno, otprilike onako subjektivno, kao što bi subjektivno bilo, kada bi tko išao tvrditi, da se u dijalektima, koji su izgubili oksitonezu, stare oksitone i danas »osećaju« zato, što se u enklizi opet vraćaju na svoje mjesto. Ne treba zamjenjivati historijski razvitak i historijske perspektive s današnjim stanjem, koje pružaju neki govori. Za Novi bi se to još moglo reći, jer je tamo \sim na kraju još pravilo, a $\hat{}$ izuzetak, u Kastvu, na Lošinju i u Susku je međutim obrnuto, i tu nema smisla govoriti o nekom osjećanju, koje je davno bilo, a danas se tako zaboravilo, da se akut osjeća kao akcentat, koji je uvjetovan enklizom i kojega ne bi bilo, da enklize nema. Ovo je važno za cijelo ovo područje, i zato bi dobro bilo u tom smislu nanovo ispitati Beličev članak *O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji* (Glas SKA CLXVIII – 86, 1935, str. 1–39), gdje su se i inače piscu potkrale neke griješke (ili makar omaške, kao na pr. kada za instrumental sg. *rukū* prema *rokq* kaže, da ovaj oblik »tako i glasi u svima severozapadnim čakavskim dijalektima, samo još sa dodatim *n* na kraju. isp.

moje *Zamêtki* str. 43 do 49« (str. 9), ili kada kaže, da se »naporedo sa oblikom **vodôu* > *vodov* upotrebljava u čakavskom dijalektu – u severno-čakavskom isključivo – oblik *vodû* (uvek sa uzlaznim akcentom) ili *vodû(n)*« na str. 20–21., i sl.).

Tako je i s akcentima i s duljinama. Susak je, kao i njegovo zaleđe (Lošinj) izgubio duljine iza akcenta (Nerezine i Sv. Jakov izgubili su ih i ispred akcenta), ali je zato u metatonijama pošao mnogo dalje od Lošinja. Uzlazne intonacije kod njega su mnogo običnije nego na Lošinju, tako da daju poseban, specifičan ritam susačkom govoru. On se osjetno udaljio od svojega zaleđa i u artikulacijama, u ekspiraciji, u spuštanju artikulacione baze, i u sandhiju, u kojem je također pošao mnogo dalje od Lošinja. Te su razlike gotovo toliko osjetne, kao i *bûja*%, koje se ističe u njegovoj sintaksi i stilistici (v. poslije).

Pitanje, kada se Susak odvojio od svojega zaleđa, od Lošinja, veže se historijski i genetički s pitanjem o postanku Maloga Lošinja. Početak Maloga Lošinja meće Botterini u sam početak XV vijeka. Daskora (već vrlo rano) Mali se Lošinj stao odvajati od Velikoga (već u XV vijeku ima bratovštinu, a god. 1595. se i administrativno odvojio od V. Lošinja). Govor Maloga Lošinja veže se po nekim refleksima (na pr. za $\bar{a} > \hat{a}$) za Ćunski i, dalje, za Sv. Jakov i Nerezine. To su naselja, u kojima je u početku bio veći broj Vlaha, pa je zanimljivo, da se – kao i na Krku (u Dubašnici) – ovaj refleks nalazi upravo na tom području. Važno je pritom i sa glasovnog i uopće sa jezičnog stajališta, da se Mali Lošinj razvio između Velikog Lošinja i Suska, tako da *on* zapravo, a ne Veliki Lošinj, predstavlja (a tako je i u XV vijeku predstavljao) neposredno zaleđe za Susak. Pa ipak, kao što se prema refleksima za glasove može vidjeti, Susak se *ne* naslanja na Mali Lošinj, nego na Veliki Lošinj, pa, prirodno, treba pretpostaviti, da se odvojio – ili počeo odvajati – od svojega zaleđa *prije* Maloga Lošinja, odnosno *prije* nego što se Mali Lošinj kao naselje i luka ispriječio između Velikoga Lošinja i Suska. Na to upućuju i knjige lošinjskih notara, a na to upućuje i morfologija i, još više, sintaksa i stilistika susačkoga govora (v. dalje).

*

Već se u uvodu postavljalo pitanje, kako se Susak odnosio – i kako se odnosi – prema svojem neposrednom zaleđu, prema Lošinju, i u čemu se od njega razlikuje. U nauci o glasovima, i u pitanjima u svezi s akcentima, Susak se veže za Veliki Lošinj. S njime ima zajedničko i $\bar{a} \geq \hat{a}$, i $\bar{o} \geq uo$, i $\bar{e} \geq ie$, i reflekske za \hat{e} i za ϵ . S njime ga, donekle, veže i caka vizam, i *l*, *n̄*, koje je u osnovi susačkoga govora bilo, pa je depalatalizirano, i γ , i metatonije (kategorijske, kada " prelazi u $\hat{}$, $\tilde{}$, i intonacijske, kada $\tilde{}$ prelazi u $\hat{}$).

Susački se sistem ipak udaljuje od V. Lošinja (i to znatno) u tome, što je neke odlike, koje se ondje tek tu i tamo (sporadički) javljaju, da-

leko razvio, i što je u nekima pošao mnogo dalje od svojega zaleđa. Treba spomenuti samo *ie* — *iê*, *ũo* — *uô* i *o*, čega praktički u ovako stilistički zaoštrenom obliku na Lošinju nema, ili *â* i (skraćeno) *â*, i *i* || *y*, od kojega je Susak stvorio stalan rekvizit u stilistici (v. str. 136, 137), kojim se njegovi stanovnici obilno služe. Od istog govornika može se prema stilističkoj potrebi u istoj riječi (i u istom obliku) čuti i *i* i *y*, i *ie* i *iê* i *ũo* i *uô*.

MORFOLOGIJA

Susak ima više zasebnih crta u morfologiji, kako će se vidjeti iz imenskih i glagolskih paradigama. Neke od njih treba odmah istaći, da bismo mogli lakše uočiti specifičnost susačkoga govora i na području morfologije.

1. Ženski svijet upotrebljava u većem broju starije nastavke nego muškarci. Uz osnovnu crtu seoske žene u prošlim stoljećima, da konservativnije čuva tradiciju nego muškarac, treba istaći, da i iz socioloških razloga susačka žena rado čuva i lako brani sve, što spada u njezinu kompetenciju. Žena se na Susku smatra potpuno ravna muškarcu, a sudćići po usmenoj tradiciji, čini se, da je takvo stanje dosta staro. Žene obavljaju sve poslove kao muškarci, i ne opaža se, da žene bilo koju svoju specifičnost smatraju inferiornijom od specifičnosti, koje su svojstvene muškarcima: svoju narodnu nošnju visoko cijene, što nije slučaj kod muškaraca. Svoje društvene funkcije obavljaju s velikom samostalnošću. U govoru se ne povode za manirama nekih muškaraca, koji su putovali po svijetu, te nose po koju stranu riječ u svoj domaći govor i novije nastavke, koji su svojstveni štokavskom dijalektu ili bolje suvremenom književnom jeziku.

Lijep primjer zasebne, starije forme, koju upotrebljava gotovo isključivo ženski svijet, jest lokativ od imenice *tiêx*: *tiey^l*. Muškarci upotrebljavaju obično noviji oblik *tieyũ*. Muškarci obično govore na primjer: *Bil sen na tieyũ*, a žene: *Bila sen na tiey^l*.^{82a}

2. Druga naročita osobina susačkoga govora jest oblik za imperfekt od glagola *bíti* (*bÿti*), koji glasi *bÿjajx*. To je rijetkost u arei naših čakavskih govora. (Vidi str. 127).

3. Treća osobina, koja spada u područje morfologije, jest stvaranje zasebnih forma na području augmentativa, deminutiva i pejorativa. (Vidi str. 98–99).

Sada prelazim na morfološku analizu oblika u susačkom govoru.

^{82a} Usp. i što je rečeno o rečeničkoj intonaciji u vezi s govorom žena i muškaraca (str. 63).

Već je Tentor godine 1909. utvrdio, da u govoru grada Cresa postoji jaka tendencija za izjednačivanjem i reduciranjem mnogih slavenskih deklinacija i glagolskih oblika.⁸³ Ta Tentorova primjedba o oblicima u creskom govoru vrijedi u općim crtama i za govore susjednog otočja (Lošinj, Ilovik, Susak, Srakane, Unije), ali ne u cijelosti. Neki glagolski oblici, kojih suvremeni govori na otoku Cresu i govori ostalih susjednih otoka ne poznaju, u govoru otoka Suska dobro se čuvaju, ali o tome u odjeljku o glagolskim oblicima.

Tentorovu tvrdnju o jakoj tendenciji za izjednačivanjem i reduciranjem mnogih slavenskih deklinacija treba za ovo područje dopuniti i proširiti. U cijelom ovom kraju, izvan Cresa, a naročito na Unijama, Srakanama, Susku i Lošinj u gubi se osjećaj za rod, za pravilnu upotrebu padeža (u smislu suvremenog književnog jezika) i za razlikovanje nastava u imenica različitih rodova u pojedinim padežima: *F koḡä ću oči moji uprît. Onë darvâ su nâše. Nâše dicâ su ḡorî. Te tvoje čelÿco je širôko. Jâ sen bîl na lÿevi* (= stavnja. novačenje) *nâx naxcât pred ufi-cijâlof; ovë stvâre.* Imenica *kafë* zadržala je u nominativu jedn. oblik, kakav je u talijanskom jeziku i srednjega je roda kao i ostale imenice srednjega roda na -e (*ûle, ḡruôzje*), a u ostalim padežima je ženskoga roda, dakle: *to je lÿpo kafë. Dâjte mi mâlo kafë* (gen.). Nastavci imenica jednoga roda zamjenjuju se nastavcima imenica drugoga roda. Tako na pr. imenice sr. roda u lok. mn. primaju nastavak -aḡ (≤ -ahḡ) kao u ruskom jeziku, a taj su nekada imale samo imenice ženskoga roda. Kod imenica m. roda za živa bića, a analogijom i za neživa izjednačuje se i u množini nastavak za gen. i ak., na pr. *skûlarof, ôblakof* (gen. i ak.) kao u ruskom jeziku, u kome je to samo za živa bića. Mjesto vokativa upotrebljava se nominativ i obratno. Uopće se nerado mijenjaju imenice po padežima. Gdje je god moguće, upotrebljava se imenica u nominativu. Ovakvo stanje u deklinaciji opazio je već Ivan Milčetić na otoku Krku i zabilježio u radu »Čakavština kvarnerskih otoka« (Rad JA 121 (1895) str. 124.) ovim riječima: »Pažljiv motrilac može lako opaziti, kako Čakavcima već nestaje gramatička svijest; oni ovdje ne mare za rod ni za padežne nastavke: »ove sêla« iz Grobnika, »leta po-redne« iz Dubašnice; »sûhi smokvê« iz Vrbnika; tri miseca, »sosce« (nom. sosoc) me bolê = sise me bole, iz Dobrinja; oce me bolê = oči me bole, iz grada Cresa. U Poljicima čuh: »hoj z ovce« (= hodî s ovcama), a u Dubašnici: »z nikakovu stvâr i fânški dicâ«. Tako je više-manje i na cijelom ovom području.

Prije prijelaza na deklinaciju imenskih oblika potrebno se osvrnuti, koliko je potrebno, na tvorbu i upotrebu imenica, da bismo mogli lakše pratiti promjene u deklinaciji.

⁸³ Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso), Archiv für slav. Phil. XXX (1909), str. 168.

Na otoku Susku vrlo su česti augmentativi sa sufiksom *-ina* za tvorbu imenica muškoga, srednjega i ženskoga roda: *palžyna* (veliki puž), *fcyna: pās, čarvyna, prazyna: prās* = praz (= neuštrojeni ovan), *mišyna, vapōrina, mušyna* (= velika muha), *lupēžina, kvadryna* (velika slika u okviru: tal. quadro), *libryna* (knjižurina: tal. libro), *kamicyna: kāmik* (prasl. *kamykъ), *mužyna: mūš, prajčyna: prāsac, popyna, šcupyna, tarščyna, stupyna, konyna, brodyna, lerōjina: tal. orologio* = sat, *zidyňa, kantunyna: tal. cantone* = ugao, *ždribyna, darvyna, šylina, veslyňa, ženyna, ylavyna, māčina* (stara, velika mačka), *yoļčyna* (velika i nespretna djevojka), *kūčina, rucyna, nožyna, kozyna, kāmarina* = soba, *zviryna*. Katkada koja od ovih imenica ima i ponešto pejorativno značenje. Čini se, da su augmentativi s ovim sufiksom za sva tri roda bili nekada u upotrebi u većoj mjeri na cijelom Kvarnerskom otočju. O tome samo nešto spominje Ivan Milčetić u citiranom radu na str. 125. Karakteristično je, da te imenice u deklinaciji ne slijede gramatički rod nego prirodni, osim u nominativu i vokativu jednine i množine. One bi se u književnom jeziku mijenjale sve po gramatičkom rodu, dakle kao imenice ženskoga roda a-osnova, a u susačkom govoru augmentativne imenice nastale od imenica muškoga i srednjega roda mijenjaju se po muškom rodu, osim u nom. i vok. jedn. i nom. i vok. mn. a one, koje su nastale od imenica ženskoga roda, po ženskom rodu. Prema tome na pr. od *uōf mužyna* (velik, jak, stariji, oženjen čovjek), gen. je *ovoŷ mužyna*, dat. *ovomu mužynnu*, ak. *ovoŷ mužyna*, vok. *mužyna*, lok. *po ovomu mužynnu* i *mužyni*, instr. *z ovīn mužynon*; mn.: nom. *ovī mužyne*, gen. *ovīx mužynof*, dat. *ovīn mužynon*, ak. *ovīx mužynof*, vok. *mužyne*, lok. *po ovīx mužynaŷ*, instr. *z ovīmī mužyni*. Kako se iz primjera vidi, i atribut se slaže s imenicom uvijek po rodu osnovne imenice.

Imenice *veslyňa* (od *veslō*) i ostale imenice nastale od imenica srednjega roda mijenjaju se u svemu kao imenica *mužyna*, koja je nastala od m. roda *mūš* (muž).

Augmentativ *ženyna* od imenice *ženā* mijenja se kao imenica *ženā*: nom. *ovā ženyna*, gen. *ovē ženyne*, dat. *ovuōj ženyni*, ak. *ovū ženynnu*, vok. *ženyna*, lok. *po ovuōj ženyni*, instr. *z ovuōn ženynon*; mn.: nom. *ovē ženyne*, gen. *ovīx ženīn*, dat. *ovīn ženynan*, *ovē ženyne*, vok. *ženyne*, lok. *po ovīx ženynaŷ*, instr. *z ovīmī ženynami*.

Pored augmentativa, koji su vrlo obični, u govoru Suska ima i deminutivnih imenica, koje se također u saobraćajnom govoru često upotrebljavaju. Takve imenice muškoga roda tvore se sufiksom *-ić*: *librić*: tal. libro (= knjiga), *kolačić* (vitica, burma, okrugli kruh nalik na viticu), *oblačić, tovarić: tovār* (= magarac), *sapunić, kotlić, zubić, prazić: prās* (= praz), *vratić, maškunić* (= mače): *maškūn* (= mačak), *kvajčić* (= kvaščić): *kvās, prajčić* (= praščić), *ždribić, lupēzić*. Deminutivne imenice mogu se tvoriti i od imenica srednjega roda. One se tvore sufiksom *-ićo*: *očićo, ušićo, ylaznićo* = gnjezdašce, *slovićo, krilićo, jajčićo, črivićo, veslićo, platnićo, mestićo, čelićo, rešetićo, jydrićo, perićo, vimenićo, ste-*

yničo, zārcaličo, đlovičo. Te se imenice mijenjaju kao ostale imenice srednjega roda. Deminutivne imenice ženskoga roda tvore se sufiksom *-ica* kao u književnom jeziku: *kozica: kozã, kũćica, zmiřica, crikvica, miřetlica, balřica* (= buřica), *salzica* (= suzica).

Pored augmentativa i deminutiva često se upotrebljavaju pejorativi, što nije slučaj na ostalim susjednim otocima, barem ne u tolikoj mjeri. Pejorativi se tvore tako, da se deminutivnim oblicima doda sufiks *-ina*: *prajčřyna* (= malo, bijedno, zakrřljalo prase): *prajčříc, kajřćina* (= slab, truo, trořan, neizgledan čamac): *kajřć, librřćina* (= stara, pohabana knjiřica): *libřć* (tal. libro), *veřćidićina* (= staro, poderano, zamazano odijelo): *veřćidić* (tal. vestito), *řćapřćina, sapunřćina, stolřćina, kriřřćina, lerđjićina* (tal. orologio), *muřřćina, kvadrřćina* (tal. quadro), *postolřćina; vesľřćina: vesľićo, reřćetřćina: reřćetřćo, řđdrićina: řđdrićo; řlavřćina* (= řuplja, prazna glava, idiot): *řlavřća, kozřćina* (= bijedna, slaba koza): *kozřća, řivinřćina: řivinřća, řenřćina: řenřća*. Neke od tih pejorativnih imenica čuo sam i u Martinřćici na otoku Cresu.

I pejorativne imenice ne mijenjaju se po gramatićkom tipu derivata, nego po gramatićkom tipu osnovne imenice, što kod živih bića odgovara faktićeo prirodnom rodu. Dakle pejorativi nastali od deminutiva muřškoga i srednjega roda mijenjaju se po muřskom rodu, osim u nominativu i vokativu jedn. i mn., a pejorativi nastali od deminutiva ženskoga roda po ženskom rodu. Neke od njih imaju umanjeno pejorativno znaćenje, a neke nemaju umanjeno nego obićeo, ali uvijek pejorativno.

To su, koliko se moře utvrditi, jedini slavenski sufiksi za tvorbu deminutiva, augmentativa i pejorativa od općih imenica. Pored tih sufiksa postoje i sufiksi primljeni iz talijanskoga jezika, koji su zajedno s imenicama u izvornom obliku uřli u nař jezik prilagodivři se glasovno, akcenatski i morfolořki pravilima nařega jezika. Takvi su sufiksi za tvorbu deminutiva muřškoga roda: *-etto, -ino, -icino*, koji danas nisu uvijek živi: *kvadrět*: tal. quadretto (= kockica), *fojęt*: tal. foglietto (= listić papira), *berekin*: tal. biricchino (= drzovit muřkarac), *kapelın*: tal. cappellino (= řenski řeřirić), *limuncin*: tal. limoncino (= limunić). Među augmentativnim imenicama nalazimo sufiks *-on(e)*, koji je takoder zajedno s imenicama primljen iz talijanskoga jezika u izvornom obliku, pa zbog zatvorenosti vokala *o* u nařem jeziku glasi: *-un: mařkalcun*: tal. mascalzone (= čovjek řklon zlu), *balun*: tal. ballone (= lopta). Imenice talijanskoga podrijetla s tim sufiksima poznate su i ostalim čakavskim govorima, kao řtokavskim uz jadransku obalu. (Vidi M. Hraste »Sufiksi za tvorbu deminutiva i augmentativa u čakavskim govorima srednje Dalmacije«, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, knj. II. (1954), str. 57.–66.).

Etnici muřškoga roda sa sufiksom *-janin* tvore se tako, da se zavrřetak *in* odbacuje i u jednini. Takva se tvorba vrři analogijom prema obliku za množinu: *Lořinãn – Lořinãna* pored *Lořinãnin – Lořinãnina, Crěsan*

Crēsana pored *Crēsaniin* – *Crēsaniina*, *Cūnšćan* – *Cūnšćana*, *Sūjčan* – *Sūjčana* pored *Sūjčaniin* – *Sūjčaniina*. Tako se tvore ti etnici u cijeloj Istri,⁸⁴ Hrvatskom Primorju i na Kvarnerskom otočju, kao i na području kajkavskog dijalekta.

Vlastitih imena ima na svim ovim otocima hrvatskih i talijanskih. Talijanska su se davala naročito mnogo između dva rata, kad su talijanske vlasti u službenim spisima mijenjale slavenska imena i prezimena, a svećenici rodom Talijani ili po osjećaju Talijani nisu – kako to iznose i stanovnici – htjeli krstiti dijete s prvim imenom slavenskim. Obična talijanska muška imena jesu: *Edidijo*, *Klāudijo*, *Umberto*, *Vitōrijo*; ženska: *Palmira*, *Lučila*, *Loredāna*, *Zanēta*, *Edidija*, *Marčēla*, *Livija*, *Lidija*, *Gverīna*, *Antōnija*. Ta imena narod izgovara i deklinira kao i svaku drugu imenicu muškoga ili ženskoga roda našega jezika, t. j. prilagodio ih je glasovno, akcenatski i morfološki zakonima svoga govora.

Najobičnija naša imena muškoga roda jesu: *Jivān* (i *Ivān*), gen. *Ivāna*, *Lūka*, *Mārko*, gen. *Mārka*, *Mikūla*, *Osip*, *Pāval*, gen. *Pāvla*. *Antwōn*, *Zōrko*, *Stiēpan*, *Frāne*, *Matij*. Neka od njih imaju augmentativni oblik: *Ivānina*: *Ivān*, *Matīna*, *Šimīna*. U Susku se oblik vokativa katkada upotrebljava za nominativ: *Jivāne*, *Matiju*. Kaže se na pr.: *Nāš Jivāne je prišal*. *Vāš Matiju je pātil* (otputovao). Najobičnija domaća ženska imena jesu: *Dūma*, *Āna*, *Kāta* ili *Kāta* (Unije), *Lucija* ili *Lūcija* (Unije), *Mārta*, *Mira*, *Zōra*. Ima i deminutivnih imena muških i ženskih. Muška su na pr.: *Andrić*, *Jūrić*, *Mikūlić*, *Lūčić*, *Jivānić*, *Matijić*. Katkada sama promjena akcenta može dati deminutivno značenje imenu, na pr. *Mārko* (dem.): *Mārko* ili *Mārko* (stariji čovjek). Ženska su deminutivna imena na pr.: *Piētrica*, *Dūmica* i *Dūmica*, *Kātica*, *Tōnica*. U upotrebi su i imena od dragosti m. roda, na pr.: *Jive* – *Jiveva*, *Stipe* – *Stipeva*, *Jūre* – *Jūreva*. Ta se imena mijenjaju ovako: *Jive*, gen. *Jiveva*, dat. *Jivevu*, ak. *Jiveva*, vok. *Jive*, lok. *Jivevu*, instr. *Jivevon*. Tako mijenjaju i ime *Tito*, gen. *Titeva*, dat. *Titevu* ..., gdje je vokal *e* u kosim padežima uzet analogijom prema ostalim hipokoristicima, koji se u nom. jedn. svršavaju na *-e*.

Imenice muškoga roda

Opće napomene o nastavcima

U jednini isti su nastavci u starije i mlađe generacije, osim u lokativu, u kojemu je stariji nastavak *-i* < *ê*: *v Lošinū*, *na Sūjci* (= *Susku*), *na tieγī* (*tīēχ* = *vinograd*, prasl. **tęgъ*), *po prijatelī*, a noviji – *u*: *v Lošinū*, *na Sūsku*, *na tieγū*, *po prijatelū*. U lokativu je nastavak *-i* i u nekim

⁸⁴ Isp. D. Zgrablić: Čakavski dijalekat u Sv. Ivanu i Pavlu te Žminju u Istri, IV. program c. k. velike gimn. u Pazinu za šk. god. 1906.–1907., str. IV. i J. Ribarić: Razmjestaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, Srp. dij. zbornik IX. (1940), str. 98.–99.

mjestima na otoku Krku i Lošinju.⁸⁵ U množini nisu uvijek isti nastavci. U nominativu je kratki nastavak *-i* prema bivšim *-o* osnovama: *pōšli, sīni, mūži*. U genitivu su u običaju dva nastavka *-i* od *īŕ* prema imenicama i – osnova: *mūži, konĭ, pōšli* i *posli, rāci, zēti, sīni, čārvi, pālži, listi, šōldi, ōblaci, pārsti, svidōci, konāli, kolačĭci, prajčĭci, lupēžĭci*. Običniji je nastavak *-of* (< *ov*) prema imenicama u – osnova: *vōlof, ždribof, γrōbof, zovētof, lupēžof, skūlarof, svidōkof, zūbof, grozdōf, mužŕnof, kamičŕnof, nožŕnof, prajčŕnof, kolačŕnof, librŕĭcĭnof, šćapŕcĭnof, stolŕcĭnof*, na pr.: »Kupĭla je piēt rāci«, ali: »tudē je sakēt (= vrećica) rākof«. U dativu starije generacije upotrebljavaju pravilan stari nastavak *-on* (\leq *-om*): *zēton, skūlaron, posluōn, mūžon, mladĭcōn, lupēžon*. Kako vidimo, palatalne i nepalatalne osnove po nastavku su se izjednačile. Mlađe generacije nemaju više osjećaja za stariji pravilni nastavak za muški rod *-on* \leq *-om*, nego često upotrebe nastavak a – osnova *-an* \leq *-am*: *mūžan, lupēžan, zētan*. Najobičniji je danas ipak noviji nastavak književnoga jezika *-ima*, koji se izjednačuje s nastavkom za lokativ i instrumental: *mūžima, lupēžima, poslima, γrādima*. U akuzativu imaju stari nastavak o – osnova *-i* \leq *y*: *sīni, posli, γrādi, mladĭci lupēži, mūži*. Taj se padež po obliku često izjednačuje s genitivom za imenice, koje znače živa bića, a analogijom i za neživa, pa glasi: *skūlarof, lāštrebof* (= jastrebov), *ōblakof*. Vokativ je jednak nominativu. U lokativu je obično nastavak *-i*, koji je dobiven analogijom prema nastavku instrumentala, a pridonijeli su tome i ostali padeži u množini, jer svi, osim dativa, imaju obično nastavak *-i*: *po posli, po grādĭ, po rĭdĭ* (= redovima). U 16. i 17. stoljeću bio je nastavak *-ih* \leq *ehō*, što potvrđuju notarski protokoli iz Velog Lošinja: *va vrtlih* (isprava br. 4 iz god. 1573, koja se čuva u rukopisu u Historijskom institutu JA); da se zakopa telo moje *v grobih mojih starjih* (isprava br. 49 u Vjesniku Drž. arhiva u Rijeci, I (1953), str. 195). Nije rijedak ni nastavak *-ah* prema imenicama ž. roda a- (ja-) osnova: *mūžax, mužŕnax, lupēžax, mladĭcax*. Mlađa generacija upotrebljava najčešće nastavak *-ima*: *lupēžima, konālima, mladĭcima*. U instrumentalu je nastavak *-i* (\leq *y*) prema starim o- osnovama: *s posli, z mūži, z γrādĭ, s klobūci* (= šeširima), *z volĭ, z moĭmi sīni*. Mlađe generacije upotrebljavaju i nastavak *-ima* (i *-ami* prema a- osnovama): *skūlarami, mladĭcami*. Nekoliko primjera domaćega govora iz Suska potvrdit će nam gornje napomene: *Dāl sen libri skūlaron. Jā vōlin skūlarof. Bĭl sen na tĕyĭ* (ili *na tĕyŭ* = na polju, u vinogradu, usp. str. 103) *s skūlarami. Poslāl sen po moĭn sĭnan rŕĭbu v Lošin. Poslāli smo libri po skūlaron. Nāšin skūlaron je lĭpo. Uōn vōli ĭnŕt zāvēti. Ne žōt na spās* (= šetnja) *z mladĭcami. Jā ĭmam stuō đinari. Poslāla sen po moĭŕ sīni ĭcērōn ĭst. Z moĭmi sīni sen kuntĭenta. Po ovĭx zĭdi su kārte. Z nŕŕovimi mūži nĭ za γovorĭt. Ženē su prĭšle z nŕŕo-*

⁸⁵ Isp. I. Milčetić: Čakavština kvarnerskih otoka, Rad J A 121 (1895), str. 118.

vimi mūžima z Lošinā. Gotovo isti nastavci zabilježeni su i u govorima sjeverozapadne i južne Istre, a i u nekim govorima Kvarnerskoga otočja.⁸⁶

Nastavci u dat., lok. i instr. plur. prema imenicama ženskoga roda a- osnova pojavljuju se i u gradu Cresu po primjedbi Tentorovoj⁸⁷ kod mlađe generacije. To je djelomično zabilježio i Ribarić u govoru Vodica⁸⁸ u Istri za imenice muškoga i srednjega roda. Iste je nastavke zabilježio i Oblak u međumurskom govoru.⁸⁹ (Tako je dosljedno provedeno i u ruskom jeziku).

Imenice svih rodova bit će razvrstane po akcenatskim tipovima, pa je potrebno i na ovome mjestu reći nešto općenito o akcentu u vezi s deklinacijom i konjugacijom. Točno je primijetio Ivan Milčetić u citiranom radu na str. 99. ovo: »Vidi se, da je u nekih čakavaca naglasak skočio od zadnjeg na predzadnji slog, koje će biti zacijelo noviji, ali svakako dosta star pojav. Zanimljivo je, kako su dugi nenaglašeni slogovi jednih Čakavaca u drugih naglašeni i dugi: *grādū – grādu, pūtū – pūtu*: pomicanje akcenta je ovdje u savezu s duljnom prednjega samoglasnika. Neki Čakavci vrlo dobro razlikuju pored kvantiteta naglašanih i kvantitet nenaglašanih slogova«. Govori otoka Krka po primjedbi Milčetićevoj (str. 98.) imaju dvoakcenatski sistem. Iako Zgrablić nigdje izrijekom nije spomenuo, iz navedenih primjera se vidi, da je tako i u čakavskom govoru u Svetom Ivanu i Pavlu, te Žminju u Istri.⁹⁰ Dvoakcenatski sistem je i u Vodicama⁹¹ u Istri. U Cresu⁹² i Rabu⁹³ i na Dugom otoku⁹⁴ je također dvoakcenatski sistem. U Kastavštini,⁹⁵ u Novom Vinodolu⁹⁶ i u Senju⁹⁷ je troakcenatski sistem. Na otocima: Cresu, Lošinju, Unijama i Susku morao je također biti troakcenatski sistem, jer se još mjestimično dobro čuvaju ostaci tog sistema, a naročito

⁸⁶ Isp. N. Zgrablić: IV. program gimn. u Pazinu za šk. god. 1906.–1907., str. VI.–VII.; J. Ribarić, Srp. dij. zbornik IX (1940), str. 98.–102. i I. Milčetić, Rad J A 121 (1895), str. 116.–119.

⁸⁷ Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso), Arch. für slav. Phil. XXX (1909), str. 169.–170.

⁸⁸ Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, Srp. dij. zbornik IX (1940) 98.–99.

⁸⁹ Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena I (1896) str. 52.

⁹⁰ Zgrablić D.: Čakavski dijalekat u sv. Ivanu i Pavlu te Žminju u Istri, Program c. k. velike drž. gimn. u Pazinu za šk. god. 1904.–1905., str. 3.–27; 1905.–1906., str. III.–XXIV.; 1906.–1907., str. III.–XXXIX.

⁹¹ Ribarić Josip: Razmještaj južnoslavenskih dijalekata, Srp. dij. zbornik IX (1940) str. 84.

⁹² Tentor M.: Der čak. Dial. der Stadt Cres, Archiv für sl. Phil. XXX (1909) 159.–162.

⁹³ Kušar M.: Rapski dijalekat, Rad J A 118 (1894) str. 7.

⁹⁴ Cronia Arturo: Građa o božavskom narječju, Juž. fil. VII (1927–1928) str. 89.

⁹⁵ Belić A.: Akcenatske studije I., Beograd 1914. str. 1.–45.

⁹⁶ Belić A.: Zamčtki po čak. govoram. Izv. RIN XIV–2 (1909) str. 181.–266.

⁹⁷ Ivšić Stj.: Iz naše akcentuacije i dij. problematike, Zbornik radova Fil. fak. I. (1951) 363.–364.

u Susku i Srakanama, na pr. *četardesiēt, pedesiēt, šezdesiēt, četvārti, piēti, šīēsti; pīšen, pīšeš ...*, Lošin (Susak i Srakane). Godine 1897. i 1900. ispitivao je govor Malog Lošinja Čeh Josef Karasek (Anzeiger der Wiener Akad. der Wiss., phil., hist. Classe von 11. Juli, Jahrg. 1900. Nr. XVIII., str. 1-24). On ne govori ništa o akcentuaciji i vrlo rijetki primjeri imaju akcenat. Prema tome iz toga rada ne možemo znati, kakva je akcentuacija bila u Malom Lošinju tada i 70 godina prije, jer je Karasek ispitivao objekte, koji su imali 78 godina života. Danas je na Unijama dvoakcenatski sistem uz rijetke izuzetke, na pr.: *līvi - līva - livo - zābin - zābiš ...; polūdin - polūdiš ...* Na Srakanama, a osobito na Susku, noviji čakavski akut (uz stari: *pūšen*) vrlo je čest i nastaje uvijek produljivanjem sloga, na kome je ~ akcenat ili mijenjanjem intonacije, ako je na slogu ^ akcenat, ili najčešće prenošenjem staroga akcenta za jedan slog naprijed prema početku riječi na dugi ili kratki slog: *kāšla* (gen. jedn.): *kāsal* (nom. jedn.), *miēsto* ≤ *mēsto*, *spēkal*, *parnēsel*, *čēkat*, *γlēdan - γlēdaš*, *čēšen - čēšeš*, *pāst* (= *pāsti*), *lupēžina*, *Tōma*, *beliji* (komp.): *biēl*; *mūža* (gen. jedn.) ≤ *mūža*, *mūžu* (dat. jedn.), *sīna - sīnu*. *libri* (nom. mn.) (= knjige), *zēti* (nom. množ.); *ōca* (≤ *ocā*) - *ōcu*: nom. *otāc*, *pečēna - pečēno* ≤ *pečenā - pečenō*, *spletēna - spletēno*, ≤ *spletenā - spletenō*, *konāli* (nom. množ.): gen. jedn. *konālū*. Isp. i str. 120. Ima slučajeva i dvojakog akcenta: *poslī* i *pōsli* (nom. množ.), *pūt - pūtā* i prema nom. *pūta*, *z rukū* i *z rukū* (instr. jedn.) prema principima rečenične intonacije (ispor. str. 136) prema ostalim padežima jednine, u kojima je ~ akcenat. Da je na Susku ~ akcenat u mnogim primjerima novije^{ra} postanja, svjedoče nam pored navedenih i neki primjeri prelaženja akcenta na proklitiku: *ōl mene*, *ōl tebe*, *ōl neya*, što je išlo ovim putem: *menē*, (jer u dat. imamo i danas *menī*, *tebī*, *nemū*), a od toga *mēne* (pa *mēne*, kao i danas), a prema *mēne*, *tēbe*, *nēya* imamo prenošenjem akcenta na prijedlog: *ōl mene*, *ōl tebe*, *ōl neya*. Isto tako i *kēl* (= kod) *mene*, *kēl tebe*, *kēl neya*. Dugi slogovi iza akcenta su se skratili. Dužine ispred ~ akcenta skraćuju se kao na Hvaru i Visu.

a) Jednosložne imenice s ~ akcentom u nom. jednine

N. mīš	mīši
G. mīša	mīši i mīšof
D. mīšu	mīšon (mīšan i mīšima)
A. mīša	mīši i mīšof
V. mīšu i mīše	mīši
L. mīši i mīšu	mīši (mīšaγ i mīšima)
I. mīšon	mīši i mīšima

U instrumentalu jednine i genitivu množine obično se ne vrši prijeglas.

Ostale imenice ovoga tipa s nepromijenjenim ~ akcentom na istom slogu jesu ove: *lūk - lūka*, *krūχ - krūχa*, *šōlt - šōlda* (tal. soldo = novčić = 2 filira), *plāč - plāča* ≤ *plāča*, *prāχ - prāya* ≤ *prāga*, *pārst - pārsta*, *zēt - zēta* i *zēta*, *brāt - brāta*, *rāk - rāka*, *γāt - γāda* (zmijsa), *māk - māka*, *mrās - mrāza*.

Neke imenice toga tipa imaju u nom. jedn. produljeni osnovni samoglasnik u zamjenu za ispadanje poluglasa, pa su u tom padežu dobile ^ˆ akcentat. Primjeri: *sír* – *síra*, *kráj* – *krāja*, *χwôt* – *χōda*, *lwôj* – *lōja*, *jác* – *jāca* (led), *miêt* – *mēda*, *γnuôj* – *γnuôja*, *bruôt* – *brōda*, *čarf* – *čārva*, *puôt* – *pōta* (znoj), *ruôχ* – *rōya*, *ruôt* – *rōda*, *zvôn* – *zōna*, *buôχ* – *bōya*, *pālš* – *pālža*.

U nekih imenica ovoga skupa, akcentat je u lok. sing. na zadnjenu slogu: *v lojū*, *v γnojū*, *na brodū*, *f potū*, *v roγū*.

b) Jednosložne imenice s ^ˆ akcentom u jednini i množini

N. <i>brīχ</i>	<i>brīyi</i>
G. <i>brīya</i>	<i>brīyi</i> i <i>brīyof</i>
D. <i>brīyu</i>	<i>brīyon</i> (<i>brīyan</i> , <i>brīyima</i>)
A. <i>brīχ</i>	<i>brīyi</i> i <i>brīye</i>
V. —	—
L. <i>na brīyī</i> i <i>brīyū</i>	<i>brīyi</i> (<i>brīyax</i> i <i>brīyima</i>)
I. <i>brīyon</i>	<i>brīyi</i> i <i>brīyima</i>

Imenice ovoga akcenatskog tipa jesu ove: *γlās* – *γlāsa*, *mīχ* – *mīχa*, *vrāχ* – *vrāya*, *mūš* – *mūža* i *mūza*, *list* – *lista* (pismo), *sīn* – *sīna* i *sīna*, *γlāt* – *γlāda*, *prāχ* – *prāya*, *ždrīp* – *ždrība* (= čep), *smrāt* – *smrāda*, *strāχ* – *strāχa*, *srām* – *srāma*, *svīt* – *svīta*, *snīχ* – *snīya*, *kūm* – *kūma*, *pīr* – *pīra*.

U svih imenica ovoga tipa, koje znače nešto neživo, akcentat se u lok. jedn. pomiče na zadnji slog: *na γlāsū*, *v mīχū*, *v listū*, *f γlādū*, *f smrādu*, *f snīyū*, *f svītū*, *f strāχū*, *f srāmū*.

S imenica ovoga tipa prenosi se akcentat na proklitiku, ako imenica znači nešto neživo: *īs smrada*, *prēs srama* (≤ *srāma*), *zā sram*, *ôt straxa*, *prēs straxa*, *ôd γlada*; *vapuôr γrīē dvā pūta nā dan*.⁹⁸

c) Dvosložne imenice s akcentom na osnovnom slogu

N. <i>ôbruč</i>	<i>ôbručī</i>
G. <i>ôbruča</i>	<i>ôbručī</i> i <i>ôbručof</i>
D. <i>ôbruču</i>	<i>ôbručon</i> (<i>ôbručan</i> , <i>ôbručima</i>)
A. <i>ôbruč</i>	<i>ôbručī</i>
V. <i>ôbruču</i>	<i>ôbručī</i>
L. <i>ôbručī</i> i <i>ôbruču</i>	<i>ôbručī</i> , (<i>ôbručax</i> , <i>ôbručima</i>)
I. <i>ôbručon</i>	<i>ôbručī</i> (<i>ôbručami</i> , <i>ôbručima</i>)

U ovaj akcenatski tip spadaju ove imenice: *γôlup* – *γôluba*, *skūlar* – *skūlara*, *lāstrep* – *lāstreba*, *kōrak* – *kōraka*, *ôblak* – *ôblaka*, *rāzum* – *rāzuma*, *škōrup* – *škōruba* (= skorup), *mīsec* – *mīseca*, *pūpak* – *pūpka*, *mārmor* – *mārmora*, gdje nije izvršena metateza likvida, *pārsten* – *pārstena*, *γôvor* – *γôvora*, *rībar* – *rībara*, *māčić* – *māčića*, *mišić* – *mišića*,

⁹⁸ Kako iz gornjih primjera vidimo, u govoru Suska redovno nema dužina iza naglašenih slogova, pa se dugi slogovi, čim se akcentat s njih prenese, odmah pokrate, te vokal *ā*, u koji prelazi dugo *a*, prelazi opet u čisto *a*.

nārot – *nāroda*, *kāmik*, *kāmika*, *plāmik* – *plāmika*, *vāltar* – *vāltra* (metat. mjesto *vartal*). U imenica ovoga akcenatskoga tipa akcenat se ne mijenja ni u kom padežu.

Ima imenica, kojima se akcenat produljuje i mijenja u kosim padežima, jer se naglašeni slog nađe u položaju ispred dva suglasnika *kāšal* – *kāšla*, *čīmak* – *čīnka* (= stjenica), *pālac* – *pālca*, *čāval* – *čāvla*. *lākat* – *lākta*, *tānac* – *tānca* (= ples). U imenici *Pāval* – *Pāvla* prešao je akcenat kosih padeža i u nominativ. U nekih se imenica vokal produljio u nominativu i u svim ostalim padežima, čim se izmijenio akcenat i dobio uzlaznu intonaciju: *čīēšal* – *čīēšla* (čēšalj), *mīēštar* – *mīēštra*, *vēčer* – *vēčera* (vēčē(r)), *dīmlak* – *dīmlaka* (dīmñjāk).

Često u susačkom govoru ^ akcenat dobiva uzlaznu intonaciju, pa mjesto ^ imaju ~ : *sūmpur* – *sūmpura*, *ānjel* – *ānjela* (*nj* = *n – j*, a ne *ń*).

Ostale imenice muškoga roda s postojanim akcentom.

Velik je broj dvosložnih i višesložnih imenica, koje imaju postojan akcenat na prvom slogu, na kojem slogu u sredini ili na zadnjem slogu. S akcentom na prvom slogu: *prījatel* – *prījatelya*, *grājanin* – *grājanina*. Postojan akcenat imaju i deminutivne imenice na -ić s ^ akcentom na sufiksu: *γradīc* – *γradīća*, *kotlīc* – *kotlīća*, *mladīc* – *mladīća*, *zubīc* – *zubīća*, *ditīc* – *ditīća*, *božīc* – *božīća*, *vratīc* – *vratīća*, *kozlīc* – *kozlīća*, *prajčīc* – *prajčīća*, *kvajčīc* – *kvajčīća* (kvaščić), *librič* – *librića*, *prazič* – *prazića*; *kamičīc* – *kamičīća*, *maškunič* – *maškunića*, *jedinīc* – *jedinīća* (= jedinac), *konaļīc* – *konaļīća*, *kolačīc* – *kolačīća*, ali *lupēžīc* – *lupēžīća* (gdje je slog produljen i izmijenjena intonacija prema *lupēš* – *lupēža*). Ostale imenice s postojanim mjestom akcenta jesu: *medvit* – *medvīda*, *čovīk* – *čovīka*, (vok. *čōvīče*), *zajīk* – *zajīka* (metatezom od *jazīk*), *utōrak* – *utōrka*, *Lošinānin* – *Lošinānina* i *Lošinān* – *Lošināna*, *Crēsānin* – *Crēsānina*, *Čūnšćānin* – *Čūnšćānina* i *Čūnšćān* – *Čūnšćāna*, *Sūjčānin* – *Sūjčānina* i *Sūjčān* – *Sūjčāna*, *Nerezīnac* – *Nerezīnca*, *kumpār* – *kumpāra* (= kum), *vapōr* – *vapōra* (parobrod), *komandānt* – *komandānta*, mn.: *komāndanti*, *komercānt* – *komercānta*, mn. *komercānti*, *studēnac* – *studīēnca*, *γrīšnik* – *γrīšnika* (vok. *γrīšniče*), *ditētīc* – *ditētīća* (dijete koje još ne hoda), *lupēš* – *lupēža*, *zāvēt* – *zāvēta*, *brāvīnac* – *brāvīnca* (= mrav) (samoglasnik ispred dva suglasnika produljio se), *žīžīn* – *žīžīna* (lat. jejunium = post).

Imenice s prenesenim akcentom

Jednosložne imenice

Jednosložne imenice s nepostojanim *a* u ovom su govoru tri kao u štokavskom dijalektu: *sān* – *snā*, *šāf* – *švā* i *pās* – *fcā*.

Jednosložnih imenica s prenesenim akcentom imamo tri tipa: 1. *γrōp* – *γrōbā*, 2. *klūč* – *klūčā*, 3. *list* – *listā*.

Imenice prvoga tipa mijenjaju se ovako:

N. <i>γrōp</i>	<i>γrōbi</i>
G. <i>γrobā</i>	<i>γrōbi</i> i <i>γrōbof</i>
D. <i>γrobū</i>	<i>γrōbon</i> (<i>γrōban</i> i <i>γrōbima</i>)
A. <i>γrōp</i>	<i>γrōbi</i>
V. <i>γrōbe</i>	<i>γrōbi</i>
L. <i>γrobī</i> i <i>γrobū</i>	<i>γrōbi</i> (<i>γrōbaχ</i> i <i>γrōbima</i>)
I. <i>γrobōn</i>	<i>γrōbi</i> i <i>γrōbima</i>

Druge imenice ovoga akcenatskoga tipa jesu: *pōp* – *pōpā*, mn. *pōpi* ≤ *popī*, *γrōst* – *γrozdā*, mn. *γrōzdi*, *dāš* – *dāžjā*, *krōf* – *krōvā*, mn. *krōvi*, *pōt* – *pōdā*, mn. *pōdi*, *vārχ* – *vārχā*, mn. *vārsi*, *snōp* – *snōpā*, mn. *snōpi*, *bōp* – *bōbā*, mn. *bōbi*. U imenica ovoga tipa akcenat se u množini pomiče na početni slog, produljuje i mijenja intonaciju.

Imenice drugoga akcenatskoga tipa mijenjaju se ovako: *klūč* – *klūčā* – *klūčū* – *klūč* – *klūču* – *f klūčī* i *klūčū* – *klūčēn*, mn.: *klūčī* – *klūčōf* – *klūčōn* – *klūčī* – *klūčī* – *klūčī* – *klūčī*.

Ostale imenice ovoga tipa jesu: *nuōš* – *nōžā*, *priēšc* – *priēščā* i *prišč* – *priščā*, *Biēc* – *Biēcā*, *ščāp* – *ščāpā*, *sūt* – *sūdā*, *riēp* – *riepā*, *žmūl* – *žmūlā*, *smiχ* – *smiχā*, *krāl* – *krālā*, *zmāj* – *zmājā*, *krīš* – *krīžā*, *pūt* – *pūtā*. Akcenat nekih imenica ovoga tipa povodi se katkada u pluralu za imenicama tipa *γrōp*, t. j. pomiče se na prethodni slog, ali se ne produljuje, na pr.: *Tūo su nāši nōži. Jā ne vōlin nōži. Syla nōžof je v γrādū.*

Imenice trećega akcenatskog tipa mijenjaju se ovako: *list* – *listā* – *listū* – *list* – *liste* – *listī* (i *listū*) – *listōn*, mn.: *listi* – *listi* i *listof* – *liston* – *listi* – *listi* – *listi* – *listi*.

Ostale imenice ovoga akcenatskog tipa možemo podijeliti u dva skupa. U prvom skupu vokal pred naglašenim slogom zadržava dužinu, a u drugom skupu taj se vokal skraćuje. U jednom i u drugom skupu akcenat se u množini povlači na osnovni slog. Imenice prvoga skupa jesu: *vrāt* – *vrātā*, – *γrāt* – *γrādā*, *zīt* – *zidā*, *brūs* – *brūsā*, *zūp* – *zūbā*, *sāt* – *sādā* *χlāt* – *χlādā*.

U drugi skup spadaju ove imenice: *pluōt* – *plōtā*, mn. *plōti*, *buōk* – *bōkā*, – *ždrip* – *ždribā*, *ruōχ* – *royā*, *vuōl* – *volā*, mn. *vōli*, *stūp* – *stūpā*.

Dvosložne i višesložne imenice s nepostojanim akcentom.

Dvosložnih i višesložnih imenica s nepostojanim akcentom ima više tipova:

1. Dvosložne imenice s ~ akcentom u nominativu na zadnjem slogu: *netjāk* – *netjākā*, mn.: *netjāci*, gen. *netjāci*, *miχūr* – *miχūrā*, mn.: *miχūrī*, gen. *miχūrī*, *konāl* – *konālā*, mn.: *konālī*, *bikār* – *bikārā* (mesar), *likār* – *likārā*, *maškūn* – *maškūnā* (mačak), *kovāč* – *kovāčā*, *klebūk* – *klebūkā*, *kalūn* – *kalūnā* (tal. *cannone* = top), *mornār* – *mornārā*, *Lošin* – *Lošinā*, *kopāč* – *kopāčā*.

2. Trosložne i višesložne imenice s \sim akcentom u nominativu na zadnjem slogu: *militār – militārā*, *γospodār – γospodārā*, mn. *γospodārī*, *kovertūn – kovertūnā* (tal. copertone = pokrivač), *predikatūr – predikatūrā* (tal. predicatore = propovjednik).

3. Dvosložne i višesložne imenice s \sim akcentom na nepostojanom *a*: *rāžān* (= ražanj) — *rāžnā*, mn.: *rāžni*, gen. *rāžni* i *rāžnof*, *pietāk – pietkā*, *prāsac – prājca*, *vazān – vazmā* (≤ *вѣзмѣ*), *švĕnāc* (metatezom od *vĕšĕ/nĕsĕ*) – *šviencā*, *oγān – oγnā*, *ocāt – ostā*, *lōnāc – luoncā*, mn.: *luōnci*, *kotāl – kotlā*, mn.: *kotli*, *pakāl – paklā*, *posāl – poslā*; *dobitāk – dobitkā*, *počētāk – počĕtkā*.

4. Imenica *otāc* glasi u gen. jedn. *ōca*, mn.: *ōci*. U njoj se akcenat prenosi na prvi slog i produljuje mijenjajući intonaciju.

Akcentat se u gen. mn. obično ne mijenja, kada je taj padež po obliku jednak nominativu, akuzativu, vokativu, lokativu i instrumentalu množine. Akcentat se obično mijenja, kada se taj padež tvori nastavkom *-ov* prema imenicama u *-osnova*.

Imenice srednjega roda

Imenica *dlāno* na ovim je otocima srednjega roda.

Nastavci su i u imenica srednjega roda u množini poremećeni kao u imenica muškoga roda. U lok. i instr. mn. upotrebljavaju se pored tipičnih nastavaka i nastavci imenica ženskog roda *a*-osnova. Isporedi istu pojavu i u Žminju u Istri.⁹⁹ To će potvrditi ovi primjeri iz govora susačkoga: *Dažjylo je po veslāχ. S onīmi darvāmi učinil je br#ōt. Z veslāmi se ne mōre dālyo vozŷt. Z veslīma čemo vičērās f kūću. Na tīχ slovŷχ sen se naučil pišāt. F tiĕn librŷ je sŷla sklōf. Šāl je prosŷt po selāχ. Xo-dŷli smo po mičĕstaχ.*

Genitiv množine obično je bez nastavka: *Vretiĕn, miĕst, lĕt, čiel, jāj, dārf, vesāl*. Neke od njih, obično višesložne, tvore taj padež dodatkom *-of* (≤ *ov*) prema imenicama muškoga roda, koje su ga dobile prema imenicama u *-osnova*: *vretenuōf, stakluōf, steγnuōf, veslīcof, χrelīcof*. Mjesto genitiva imamo katkada akuzativ kao u imenica m. roda: *sŷla slovŷ su v tiĕn librŷ*.

Prema akcentu sve imenice srednjega roda možemo svrstati u ove tipove: 1. *jŷdro – jŷdra*, 2. *zlāto – zlāta*, 3. *miĕso – miĕsa*, 4. *perō – perū* i 5. *plātnō – plātnā*.

Deklinacija imenica 1. tipa:

N. <i>jŷdro</i>	<i>jŷdra</i>
G. <i>jŷdra</i>	<i>jŷdār</i> i <i>jŷdār</i>
D. <i>jŷdru</i>	<i>jŷdron</i> (<i>jŷdran, jŷdriman</i>)

⁹⁹ Zgrablić D.: IV. program c. k. velike drž. gimn. u Pazinu za šk. god. 1906.–1907., str. X.

A. jÿdro	jÿdra
V. jÿdro	jÿdra
L. jÿdri i jÿdru	jÿdri (jÿdraχ, jÿdrima)
I. jÿdron	jÿdri (jÿdrami, jÿdrima)

Druge imenice ovoga tipa jesu:

a) jÿyo - jÿya, jÿtro - jÿtra, ùχo - ùχα, sÿdro - sÿdra, sÿto - sÿta, pòle - pòla, ali òko (≤ òko) - òka, mn.: òci, nèbo (≤ nèbo) - nèba;

b) zārcalo - zārcala, vÿšala - vÿšali, jèzero - jèzera, òlovo - òlova. bārdičo - bārdiča, sÿtyčo - sÿtyča;

c) korÿto - korÿta, seličo - seliča, darvičo - darviča, kreličo - kreliča, slovičo - sloviča, gen. mn.: slović, črivičo - čriviča, platničo - platniča. peričo - periča, gen. mn.: perić (listić na stablu), jajčičo - jajčiča, gen. mn.: jajčić, γlazničo - γlazniča, gen. mn.: γlaznić, stejničo - stejniča, gen. mn.: stejnić.

Među imenice drugoga tipa spadaju: zláto - zláta, súnce - súnca.

U treći tip spadaju imenice, koje mijenjaju intonaciju, pa od ^ dobijemo ~ ili mijenjaju intonaciju duljeći ~ u ~: ùle - ùla, črivo - čriva i črivo - čriva, miěso - miěsa, tiěsto - tiěsta, listije - listija (gdje imamo fakultativno duljenje Б u i) u značenju suho lozovo lišće, a zeleno na lozi naziva se però, γruòzje - γruòzja, ditinstvo - ditinstva; miěsto - miěsta, lěto - lěta, kolěno - kolěna, želězo - želěza, jelito (= crijevo) - jelita, tarnišće (suha bobova, grahova stabljika) - tarnišća. Akcenat ostaje neizmijenjen u svim padežima, samo se ponekad mijenja u gen. mn., osobito, ako ima u pluralu akcenat na nastavku: sÿla miěst, piět liět, črif, jǎj, òsan kòlen.

U četvrti tip spadaju imenice: selò - selà, gen. mn.: siěl, veslò - veslà, gen. mn.: vēsāl i vesāl, slebrò - slebrà, lebrò - lebrà, (disimilacijom mjesto rebrò) nom. mn.: liēbra, gen. liēbr, darvò - darvà - dārv, slovò - slovà - sluōf, ćilò - ćilà - ćili i ćil (= kilo: Va ćilū rip ne valā polovÿca), jǎpnò - jǎpnà, staklò - staklā - stakluōf, stejnò - stejnà - stejnuōf, vretenò - vretenà - vretiēn i vretenuōf, rešetò - rešetà - rešiēt i rešetuōf. Te imenice mijenjaju akcenat u instrumentalu jednine seluōn, vesluōn, slebruōn, gen. mn. siěl (ili selà kao ak. mn.), dat. mn. seluōn, lokativ mn. f selÿ i selāmi (selīma), instrumental mn. seli i selīma.

U peti tip spadaju imenice: vīnò - vīnà, plātnò - plātnà. One mijenjaju akcenat u istim padežima, u kojima ga mijenjaju imenice četvrtoga tipa.

Imenice srednjega roda, koje pripadaju starim konsonantskim osnovama

Mali se broj imenica starih konsonantskih osnova čuva u govorima Suska, Srakana i Unija. U Susku sam uspio čuti ove imenice: vīme - vīmena, mn.: vimenà i vimenā, rāme - rāmena, mn.: ramenà i ramenā, jīme - jīmena, mn.: jimenà, ditè - ditēta. Mjesto množine imenice ditè

imaju zbirnu imenicu *dȳcã*. Ta se imenica može mijenjati po ženskom rodu kao *ženã* ili po srednjem rodu: *dycã*, gen. mn.: *dȳec*, dat. *dicõn* ... Imenica *nẽbo* ima mn. *nẽba*, *čũdo* mn. *čũda*, *tiẽlo* mn. *tiẽla*, *õko* mn. *õči*, *ũxo*, mn. *ũši*. I sa imenica srednjega roda stari se akcenti $\grave{}$ i $\acute{}$ s prvoga sloga obično prenose na proklitiku: *õd zlata*, *nã sunce*, *nã nebo*.

Imenice ženskoga roda

Opće napomene

Imenice ženskoga roda starih a- osnova čuvaju najbolje od svih imenica svih rodova stare nastavke u dativu, lokativu i instrumentalu množine. U jednini imaju imenice palatalnih i nepalatalnih osnova nastavke palatalnih osnova kao u štok. dijalektu, dok je na Cresu obratno. Tamo su se zadržali nastavci nepalatalnih osnova¹⁰⁰ kao u Kastavštini. Dakle u gen. jedn. imamo u ovim govorima nastavak *-e* prema nastavku *ja-* osnova kao u štok. dijalektu, u dat. jedn. *-i* prema imenicama *ja-* osnova, u instr. jedn. nastavak je *-u* od prasl. *o*, koje je dobiveno kontrakcijom od *-oŕo*, u nom. ak. i vok. mn. *-e* opet prema starom nastavku imenica *ja-* osnova. I akcenat se u gen. jedn. skratio prema akcentu nom. i dat., ako je u tim padežima akcenat na zadnjem slogu. U tom se padežu zadnji slog pokratio i onda, kad na njemu nije akcenat, jer su se nenaglašene dužine iza naglašenog sloga posve skratile. Kao kod imenica m. i sr. roda tako i kod imenica ž. roda katkada se upotrebljava ak. mn. mjesto gen., na pr. *Jã ĵiman sȳla tetẽ*.¹⁰¹

Imenice starih a- i ja- osnova

Prema akcentuaciji ima ih više tipova: s akcentom na osnovnim slogovima i s akcentom na nastavku.

S akcentom na osnovnom slogu

Tip a)	N. <i>rȳba</i>	<i>rȳbe</i>
	G. <i>rȳbe</i>	<i>rȳp</i>
	D. <i>rȳbi</i>	<i>rȳban</i>
	A. <i>rȳbu</i>	<i>rȳbe</i>
	V. <i>rȳbo</i>	<i>rȳbe</i>
	L. <i>rȳbi</i>	<i>rȳbaŕ</i>
	I. <i>rȳbu</i>	<i>rȳbami</i>

¹⁰⁰ Tentor M.: Der čak. Dialekt der Stadt Cres, Arch. für sl. Phil. XXX., str. 170.–171.

¹⁰¹ Starija generacija još pamti razliku u rodbinskim nazivima *ũjna*, *strina*, *žalvã*. Mlada generacija upotrebljava još samo imenicu m. roda *strĩc*, ali i mjesto nje običniji je naziv *bãrba*. Mjesto *ũjna* i *strina* upotrebljavaju *tetã*, a mjesto *žalvã* *kunãda*.

Imenice ovoga tipa jesu: *bāba* – *bābe*, gen. mn.: *bāp*, *dāška* – *dāske* – *dasāk*, *īyra* – *īyre*, gen. mn.: *īyre*, *mrīža* – *mrīže* – *mrīš*, *krāva* – *krāve* – *krāf*, *mūka* – *mūke* – *mūk*, *vrīča* – *vrīče* – *vrīc*, *mūḡa* – *mūḡe* – *mūḡ*, *sālza* – *sālze* – *sāls*, *īyḷa* – *īyḷe* – *īyāl*, *pūška* – *pūške* – *pūšak*, *zīla* – *zīle* – *zīl*, *ītkva* – *ītkve* – *ītkaf*, *kūća* – *kūće* – *kūc*, *rāna* – *rāne* – *rān*, *slīva* – *slīve* – *slīf*.

Tip b)	N. <i>prāvda</i>	<i>prāvde</i>
	G. <i>prāvde</i>	<i>prāvdi</i>
	D. <i>prāvdi</i>	<i>prāvdan</i>
	A. <i>prāvdu</i>	<i>prāvde</i>
	V. <i>prāvdo</i>	<i>prāvde</i>
	L. <i>prāvdi</i>	<i>prāvdaḡ</i>
	I. <i>prāvdu</i>	<i>prāvdamī</i>

U ovaj tip spadaju imenice *bārka* – *bārke*, gen. mn.: *bārki*, *kārta* – *kārte* – *kārat*.

Tipa c) jesu: *smūōkva* – *smūōkve*, gen. mn.: *smōkaf*, *krūšva* – *krūšve* – *krūšaf*, *prāškva* – *prāškve* – *prāsak*, *luōkva* – *luōkve* – *luōkaf*, *crīkva* – *crīkve*.

Višesložnih imenica s akcentom na jednom od osnovnih slogova ima više tipova:

a) (*j*)*īstina* – (*j*)*īstine*, *jābalka* – *jābalke*, *jāḡoda* – *jāḡode*, *kūćina* – *kūćine*, *kāmarina* – *kāmarine*;

b) *lušija* – *lušije*, *kraljica* – *kraljice*, *divjca* – *divjce*, *postyla* – *postyle*, *ženyna* – *ženyne*, *ḡlavyna* – *ḡlavyne*, *ručyna* – *ručyne*, *nožyna* – *nožyne*, *kozyna* – *kozyne*;

c) *māslina* – *māsline*, gen. mn.: *māslin*;

d) *divūjka* – *divūjke*, gen. mn.: *divūjak*, *vičera* – *vičere*.

Dvosložne imenice s akcentom na nastavku

Medu dvosložnim imenicama s akcentom na nastavku razlikuju govori ovoga otoka više akcenatskih tipova.

1. Imenice s kratkim osnovnim samoglasnikom, koje u vok. jedn. i množ. pomiču akcent na osnovni slog kao $\tilde{}$, jer je česta pojava u govoru Suska, da se $\tilde{}$ akcentat produljuje i mijenja intonaciju. U Unijama se samo produljuje u $\hat{}$.

N. <i>ženā</i>	<i>ženē</i>
G. <i>ženē</i> , <i>ženīē</i> i <i>ženīē</i>	<i>žīēn</i>
D. <i>ženī</i>	<i>ženān</i>
A. <i>ženū</i>	<i>ženē</i>
V. <i>žēno</i>	<i>ženē</i>
L. <i>ženī</i>	<i>ženāḡ</i>
I. <i>ženū</i> i <i>ženū</i>	<i>ženāmī</i>

U ovaj akcenatski tip spadaju imenice: *sestrā – sestrē*, vok. *sēstro*, *tetā – tetē*, *balχā – balχē*, *kozā – kozē* vok. *kōzo*, *živinā – živinē*, *lipotā – lipotē*, *starinā – starinē*, *sirotā – sirotē*, *sramotā – sramotē*, *dobrōta – dobrōte*, mjesto *dobrotā – dobrotē*. Kako se u paradigmi vidi, u instr. jedn. može biti i " akcenat analogijom prema akcentu ostalih padeža u jednini.

2. Imenice s kratkim osnovnim samoglasnikom, koje u ak. i vok. jedn. i u nom., ak. i vok. mn. prenose akcenat na osnovni slog po tipu

N. <i>rosā</i>	<i>rōse</i>
G. <i>rosē</i> , <i>rosiē</i> i <i>rosiē</i>	<i>r#ōs</i>
D. <i>rosī</i>	<i>rosān</i>
A. <i>rōsu</i>	<i>rōse</i>
V. <i>rōso</i>	<i>rōse</i>
L. <i>rosī</i>	<i>rosāχ</i>
I. <i>rosū</i>	<i>rosāmi</i>

U ovaj akcenatski tip spadaju imenice: *muχā – muχē*, *vodā – vodē*, *zemlā – zemlē*, *zorā – zorē*, *noyā – noyē*, *lozā – lozē*. S ovih se imenica prenosi akcenat na proklitiku: *nā zemlu*, *ū zoru*, *nā noye*, *nā noyu*, *pō vodu*, *nā lozu*.

Imenice ženskoga roda s akcentom na nastavku,
ali s dugim vokalom ispred akcenta

I njih imamo dva tipa: 1. s prenošenjem akcenta u vokativu jednine i množine tipa:

N. <i>brādā</i>	<i>brādē</i>
G. <i>brādē</i> , <i>bradiē</i> i <i>bradiē</i>	<i>brāt</i>
D. <i>brādī</i>	<i>bradān</i>
A. <i>brādū</i>	<i>brādē</i>
V. <i>brādo</i>	<i>brāde</i>
L. <i>brādī</i>	<i>brādāχ</i>
I. <i>bradū</i>	<i>bradāmi</i>

U ovaj akcenatski tip spadaju imenice: *mūkā* (= brašno), *svilā*, *trāvā*, *svičā*, *zmijā*;

2. S prenošenjem akcenta u ak. i vok. jedn. i u nom., ak. i vok. i množ. tipa:

N. <i>γlāvā</i>	<i>γlāve</i>
G. <i>γlāvē</i> , <i>γlaviē</i> i <i>γlaviē</i>	<i>γlāf</i>
D. <i>γlāvī</i> i <i>glāvi</i>	<i>γlavān</i>
A. <i>γlāvu</i>	<i>γlāve</i>
V. <i>γlāvo</i>	<i>γlāve</i>
L. <i>γlāvī</i>	<i>γlāvāχ</i>
I. <i>γlavū</i>	<i>γlavāmi</i>

U ovaj akcenatski tip spadaju imenice: *dūšā, γrānā, γriedā, zīmā, sriedā* (dan u tjednu, a od kruha ili ribe *sriēda – sriēde*), *pietā, jūχā, zviedzā, rūkū* ak. jedn. *rūku*, vok. *rūko*, ak. i vok. mn. *rūke*).

I sa ovih imenica prenosi se akcenat na proklitiku: *zā dušu, pōl petu, zā zimu, pōd γlavu, ū ruku*.

Imenice starih i- osnova

Imenice starih i- osnova ni po čemu se ne razlikuju u deklinaciji od njihove deklinacije u štokavskom dijalektu: *rādost – rādosti – rādosti – rādost – rādosti – rādosti, z rādosti i rādošću*, množ. *rādosti – rādosti – rādostima – rādosti – rādosti – rādosti – rādostima – z rādostima*. Ovamo spadaju imenice: *vēčer – vēčeri – kōkoš*, ali gen. *kōkoše, smārt – smārti, kōst – kōsti – s koščū, kārḡ – kārvi, piēc – pēci, nuōc – nōci, suōl – sōli*, instr. jedn. *soljū ≤ solbjq, pāmet – pāmeti, mīsal – mīslī, instr. mīslī, mlādost – mlādosti, stārost – stārosti*.

Imenice ostalih osnova

Imenica *χci* prešla je među i- osnove, ali ne sasvim: *χci i χciēr – χcēri i χciēre, χcēri – χciēr – χcēri – χcēri – s χcērjū*, mn.: *χcēri – χcēri – χcēran i χcērān – χcēre – χcēre – χcērāχ – χcērāmi i χcērāma*. Imenica *māt* prešla je među imenice a- osnova: *māt – mātere – māteri – māter*¹⁰² *māteri i z māteriju*, množ.: *mātere – māter – māteran – mātere – mātere – māteraχ – māterāmi*. Imenice v- osnova prešle su posve među imenice a- osnova (vidi dvosložne imenice starih a- (ja-) osnova tip c).

Pridjevi

Opće napomene

Opisni pridjevi, koji u štokavskom dijalektu imaju u nominativu muškoga roda nepostojno *a* od poluglasa, na Susku ga u mnogim pridjevima nemaju analogijom prema ženskom i srednjem rodu: *lājk* (stsl. lbgъkъ) - *lājka – lājko, tānk* (stsl. tьnkъ) - *tānka – tānko, slātk* (stsl. sladъkъ) i *slādak – slātka – slātko, γlātk* (stsl. gladъkъ) - *γlātka – γlātko, plitf* i *plitāk – plitva – plitvo, ūsk – ūska – ūsko: Kakō mi je γlātκ obrūs*. Takve oblike za muški rod čut ćemo katkada i na otoku Hvaru i Visu: *Cūkar je slātκ. Pārsten je tānk*.

Pojačavanje značenja pridjeva, koje je u štokavskom dijalektu poznato samo za mali broj pridjeva, u ovom se govoru upotrebljava za mnogo veći broj pridjeva *pūn puncāt, nōf nofcāt, γuōl γolcāt i γolāχan, sūχ suχāhan, sām samāχan, nāχ naχcāt* (prasl. *nagъ isto što i go), *ciēl*

¹⁰² Za vok. upotrebljavaju se oblici: *māja, mājko i mājko*.

celâhan, biêl belâhan, prâf prafcât, zdrâf zdravûhan, tvârt tvardâhan, čîst čîščâhan, tâšč taščâhan (= posve prazan), *čârñ čarnûhan*: *Nâx naŕcât* (posve go) je *plâval*. *Sâm samûhan* (posve sam) *sen bil na merÿni* (groblje). *Va Mëriki jidû krûx biêl belâhan* (posve bijel).

Akcentat se neodređenoga oblika pridjeva sve više gubi, jer se sve više gubi i neodređeni oblik pridjeva osim u nom. jedn. m. roda, ali i on čak u predikativnoj službi može biti u određenom obliku, pa se kaže: *Kâmara je dâlya. Ko je dalyâ ta kâmara. Ko je ûska ta kâmara. Ko je tûstâ ovâ ženâ.*

U deklinaciji pridjeva gotovo su isti nastavci kao u štokavskom dijalektu osim u pluralu, dakle: *zdrâf mladîc – zdrâvoya mladîca – zdrâvomu mladîcu – zdrâvoya mladîca – zdrâvi mladîcu – po zdrâvomu mladîcu – zdrâvin mladîcon*, mn.: *zdrâvi mladîci – zdrâviŕ mladîci i mladîcof – zdrâvin mladîcon – zdrâvi mladîci – zdrâvi mladîci – po zdrâviŕ mladîci – zdrâvimi mladîci*. Tako se deklinira i oblik za srednji rod. Oblik za ženski rod deklinira se ovako: *zdrâva ženâ – zdrâve ženë – zdrâvoj ženî – zdrâvu ženû – zdrâva žëno – zdrâvoj ženî – zdrâvu ženû*, mn.: *zdrâve ženë – zdrâviŕ žîën – zdrâvin ženân – zdrâve ženë – zdrâve ženë – zdrâviŕ ženâx – zdrâvimi ženâmi*.

U ovim se govorima ne provodi druga palatalizacija u deklinaciji pridjeva i pridjevskih zamjenica, kao što su je nekada provodili stari hrvatski pisci, a provodi se i danas, iako ne dosljedno, u govorima otoka Braća, Hvara i Visa, dakle: svi *jëdnaki* (ne *jëdnaci*), svi *kolîki* (ne *kolîci*).

Akcentatski tipovi u pridjeva

Akcentatskih tipova u pridjeva ima više kao i u ostalim čakavskim i štokavskim govorima, samo je akcentatski sistem poremećen iz dva razloga: 1. rijetko se pojavljuje razlika između akcenta neodređenoga i određenoga oblika pridjeva, 2. akcentat često se prenosi za jedan slog naprijed, produžuje se i mijenja intonaciju, pa mjesto njega imamo . Katkada se i na istom slogu produljuje kao i kod ostalih vrsta riječi.

1. Tip s " akcentom na prvom slogu u neodređenom i određenom obliku *dâlŕ – dâlya – dâlyo: dâlŕi, tâšč* (= prazan) – *tâšca – tâščo: tâšci, lâjŕ – lâjka – lâjko: lâjki, sÿt – sÿta – sÿto, sÿti, slâp – slâba – slâbo: slâbi, ûsk – ûska – ûsko: ûski, čûdan – čûdna – čûdno: čûdni, pÿcan – pÿcna – pÿcno: pÿcni, zdrâf – zdrâva – zdrâvo: zdrâvi, prâf – prâva – prâvo: prâvi, mândaf* (= razmažen, prkosan, tvrdoglav) – *mândava – mândavo: mândavi, mëk – mëjka – mëjko: mëjki, žâlостan* (≤ *žâlостan*) – *žâlосna – žâlосno: žâlосni, prâvedan* (≤ *prâvedan*) – *prâvedof – prâvedno: prâvedni, lâjaf* (≤ *lâjav*) – *lâjava – lâjavo: lâjavi, širof – širova – širovo: širovi, čôraf – čôrava – čôravo: čôravi, bâs – bâsa – bâso: bâsi* (= nizak), *zâl – zlâ – zlô : zli čovik, dûpli – dûpla – dûplo, zâdni – zâdna – zâdno, srîdni – srîdna – srîdno*.

2. Tip s ~ akcentom na prvom slogu u neodređenom i određenom obliku *dūžan - dūžna - dūžno: dūžni, zlātan - zlātna - zlātno: zlātni, mūtan - mūtna - mūtno: mūtni, vēsel - vēsela - vēselo: vēseli, ūnul - ūnula - ūnulo: ūnuli* (jednostruk), *tēpal - tiēpla - tiēplo: tiēpli, mlāčan - mlāčina - mlāčino: mlāčini*.

3. Tip s prenesenim i izmijenjenim akcentom u ž. i sr. rodu: " ≥ ~ ili samo s produljenim i s izmijenjenom intonacijom: *nōf - nōva - nōvo: nōvi, mēk - mēka - mēko: mēki, γōrak - γōrka - γōrko: γōrki, lāčan - lāčna - lāčno: lāčni, pūn - pūna - pūno: pūni, stār - stāra - stāro: stāri, tūst - tūsta - tūsto: tūsti, māl - māla - mālo: māli, γūst - γūsta - γūsto: γūsti, mlāt - mlāda - mlādo: mlādi, lip - lipa - lipo: lipi, drāχ (= skup) - drāya - drāyo: drāyi, krif - kriva - krivo, krivi, riētk - riētkā - riētko: riētki, tiēšk - tiēška - tiēško: tiēški, γrūp - γrūba γrūbo: γrūbi*.

4. Tip dvosložnih pridjeva s nepostojanim *a* s neizmijenjenim " akcentom na zadnjem slogu u neodređenom obliku: *žājān - žājnā - žājnō: žājni, rāvān - rāvānā - rāvānō: rāvni, trūdān - trūdānā - trūdānō: trūdni*.

5. Tip dvosložnih pridjeva bez nepostojanog *a* s neizmijenjenim " akcentom na zadnjem slogu u muškom rodu: *strašlif - strašliva - strašlivo: strašlivi, lažnif - lažniva - lažnivo: lažnivi, velik - velika - veliko: veliki, arjāf - arjāva - arjāvo: arjāvi, karcāt - karcāta - karcāto - karcāti*.

6. Tip dvosložnih pridjeva bez nepostojanog *a* s izmijenjenim " akcentom u ženskom i srednjem rodu: *vysōk - vysōka - vysōko: vysōki, γalbōk - γalbōka - γalbōko: γalbōki, šyrōk - šyrōka - šyrōko: šyrōki*.

7. Tip dvosložnih pridjeva s izmijenjenim ^ akcentom u ž. i sr. rodu: *zeliēn - zelēna - zelēno: zelēni, čarjēn - čarjēna - čarjēno: čarjēni, studiēn - studēna - studēno: studēni, debiēl - debēla - debēlo - debēli*.

8. Tip dvosložnih pridjeva sa starim akcentom u ž. i sr. rodu: *bōlan - bōlnā - bōlnō: bōlni, dōbar - dobrā - dobrō: dōbri*.

9. Trosložni pridjevi, koji imaju samo određeni oblik s akcentom na osnovnim slogovima u svim rodovima: *domāčni - domāčna - domāčno, jedini - jedina - jedino, duχūōvni - duχūōvna - duχūōvno, crikvēni - crikvēna - crikvēno; mišēčni - mišēčna - mišēčno*.

Stupnjevanje pridjeva

Komparativ se tvori nastavcima *-ji* i *-iji*; nastavak *-ši* ne upotrebljava se. Kod nekih se pridjeva u komparativu vrši jotovanje, a kod nekih se ne vrši. Kako će se iz primjera vidjeti, nije moguće točno odrediti, koji pridjevi tvore komparativ nastavkom *-ji*, a koji *-iji*, jer ima pridjeva, koji mogu imati obadva nastavka. Primjeri pridjeva, koji tvore komparativ nastavkom *-ji*: *γūšci : γūst, tūšci : tūst, šyri i širi : širōk, mlāji : mlāt, lipji : lip, lāyji : lāik* (i *lāyk ≤ lbgʁkʁ*), *jācli : jāk, rēji :*

riētk, družji : drāχ (skup), sūχli : sūχ, γrūpči i γrūpji : γrūp, ūzi : ūsk
tāni i tanīji : tānk, tēzi : tiēšk, dālji, dālji i daliji : dālχ, vỹšji, vỹšli
i visočiji : visōk.

Primjeri pridjeva, koji tvore komparativ nastavkom – *iji* : *beliji : biēl, čarniji : čārn, krivīji : kriv, teplīji : tēpal, tanīji : tānk, basiji : bās (= nizak), γalbočiji i γābli : γalbōk (= dubok), γorčiji : γuōrk, slaniji : slān, žajniji : žājan, debeliji : debiēl, stariji : stār.*

Od pridjeva *dōbar* komp. je *dobrīji i bōli*, od *zāl γōri*, od *velīk vēci*, od *mālī i pȳcan (= malen) māni*. Od priloga *šōto (= dolje)* imamo komp. *šōtȳni = donji* i superl. *nājšōtȳni* na pr. *nājšōtȳni pōt (= najdonji pod)*. Mjesto *gornji* na Susku kažu *zγorȳni (≤ s gori)*, a superlativ *nājzγorȳni*; na pr. *nājzγorȳni pōt*.

Superlativ se tvori dodavanjem riječi *nāj-* ispred komparativa kao u štokavskom dijalektu. Komparativ i superlativ sklanjaju se kao određeni oblik pridjeva.

Zamjenice

Kod zamjenica zanimljiv je akcenat, ali i tvorba nekih oblika.

Lične zamjenice

One se sklanjaju ovako:

N. <i>jā i jǎ</i>	<i>tī i tī</i>	<i>ōn i ōn</i>	<i>onō</i>	<i>onū</i>
G. <i>mēne</i>	<i>tēbe</i>	<i>nēγa</i>		<i>(o)nīē, oniē i onē</i>
D. <i>menī, mi</i>	<i>tebī, ti</i>	<i>nemū, mu</i>		<i>(n)jēj, jej</i>
A. <i>mēne, me</i>	<i>tēbe, te</i>	<i>nēγa, γa</i>		<i>(o)nū, nū, ju</i>
V. —	—	—		—
L. <i>menī</i>	<i>tebī</i>	<i>nemū</i>		<i>(n)jēj</i>
I. <i>z mānu</i>	<i>s tōbu</i>	<i>z (o)nīn</i>		<i>z onū</i>

Množina

N. <i>mī i mī</i>	<i>vī i vī</i>	<i>onī</i>	<i>onā</i>	<i>onē</i>
G. <i>nās</i>	<i>vās</i>	<i>onīχ</i>		
D. <i>nān, nan</i>	<i>vān, van</i>	<i>onīn</i>		
A. <i>nās, nas</i>	<i>vās, vas</i>	<i>nīχ</i>		
V. —	—	—		
L. <i>nān</i>	<i>vān</i>	<i>nīχ</i>		
I. <i>z nās</i>	<i>z vās</i>	<i>z onīmi</i>		

Lična zamjenica 3. lica prima često vokal *o* iz nominativa jednine i množine i po tome se onda izjednačuje, naročito za ženski rod, s pokaznom zamjenicom. U nom. jedn. zamjenice 1. i 2. lica, kad se one nalaze ispred enklitike, imaju ~ akcenat: *Jā sen prišal. Tī si dōbar* (i

dobar). *Mi smo prišli. Vi ste dobri, ali: Jā vōlin mojīx sinof; kī je tuō vidil? Jā.* (usp. str. 52–56). U gen. i ak. jedn. akcenat se uvijek prenosi na proklitiku, jer je akcenat morao biti prije produljivanja $\tilde{}$ (*mēne*): *kēl* (= kod) *mene, kēl tebe, kēl neya, ōl mene, ōl tebe, ōl neya, zā neya*. I sa nekadašnjih naglašenih, a danas nenaglašenih oblika za akuzativ, akcenat se kao u štokavskom dijalektu prenosi na proklitiku: *zā me, zā te, zā nu, zā se*.

Posvojne zamjenice

Posvojne su zamjenice: *muōj* i *muōj* – *mojā* – *mojē*, *tvuōj* i *tvuōj* – *tvojā* – *tvojē*, *neyōf* – *neyōva* – *neyōvo*, *nejī*, *nejā*, *nejē*; *nāš*, *vāš*; povratno-posvojna zamjenica: *svuōj* i *svuōj* – *svojā* – *svojē*, gen. *mojēya*, *mojē*; *tvojēya*, *tvojē*; *neyōvoga*, *neyōve*; *nejēya* – *nejē*; *svojēya* – *svojē*, dat. *mojēmu* – *mojēj*; *tvojēmu*, *tvojēj*; *nejēmu*, *nejēj*; *svojēmu* *svojēj*; *nīxov* – *nīxovoga* – *nīxovomu*.¹⁰³

Pokazne zamjenice

Pokazne zamjenice glase: *uōf* – *ovā* – *ovō* i *ōva* – *ōvo*, *tuōf* (prema *uōf*) – *tā* – *tuō*, gen. *toyā* – (*o*)*tē otīē* i (*o*)*tīē*, dat. *tomū* – *otīēj*, *on^uōf* (prema *uōf*) – *onā*, *onō* i *ōna* – *ōno*, gen. *onoyā* – *onē*, *oniē* i *onīē*, dat. *onomū* – *oniēj*. Množina: *tī libri*, gen. *otīx libruōf*, dat. *tīn libruōn*, ak. *tī libri*, lok. *tīn libruōn*, instr. *z otīmi librimi*. Primjeri. *Tuōf pluōt si učinil z rukāmi. Uōf mužyna je dōbar*. I sa akuzativnog oblika za sr. rod prenosi se akcenat na proklitiku: *zā vo, zā to, zā no*, gdje je najprije bilo: *za ovō, za tuō, za onō*, pa: *za ōvo, za tuō, za ōno* i konačno *zā vo, zā to, zā no*, gdje je *o* ispalo analogijom prema *to*, a i poradi toga, da se ne nađu dva slična vokala jedan do drugoga, jer je *a*, koje se produljilo i dobilo $\tilde{}$ akcenat, postalo zatvoreno toliko, da je vrlo slično vokalu *o* kao obično u susačkom govoru. Od stare zamjenice *saj* (prasl. **sb* – **si* – **se*) sačuvao se samo oblik za gen. jedn. m. roda: *sey ūtra* ili *sēya jūtra*, ali *ovē zimē*.

Upitne zamjenice

Upitne zamjenice jesu: *kī?* *čē?* (prasl. **čb*). Zamjenica *kī* deklinira se: *kī* – *koyā* – *komū* – *koyā* – *po komū* – *z (o)kīn*. Zamjenica *čē* ima samo genitiv *česū*, lok. *po čīēn* i instr. *z okīn*: *Z okīn* (= čime) *si ya udril?*

¹⁰³ Posvojne zamjenice umjesto povratno-posvojne upotrebljavaju se i u slučaju, kad označujemo, da nešto pripada subjektu: *Jā vōlin mojīx sinof. Poslāl sen po mojīn sinan rybu v Lošin*.

Pored će upotrebljava se i zamjenica čâ, ali samo u značenju neodređene zamjenice »nešto«. Primjeri: Čê si vîdil? Čê je tuô? Če yôt mi dâš, pojist ću. Ali: Jîmaš čâ za prodât? Sû ti čâ riêkli? Sî čâ tâmo vîdil? Složena s prijedlozima glasi č: Zîč si tuô (i tô) rêkal? Puôč je rýba? Nâč si klâl (metnuo)? Vâč si klâl (u što, prasl. *vôčô)? Mjesto čiji upotrebljava se genitiv od kî: Koyâ je uôf otâc? Koyâ je tuô mât?

Odnosne zamjenice

Odnosne su zamjenice jednake upitnima: kî, čê.

Neodređene zamjenice

Neodređene zamjenice jesu: nîki (= netko): Nîki je prišal; nijedan (nitko): Nijedan nî prišal; nÿš (ništa): Nÿš ne znân; nÿč (nešto): Nîč ću ti povît (= reći). Mjesto pridjevske zamjenice nečiji upotrebljava se genitiv od nîki: Nÿkoya fcîna (= psina) će krepât.

Zamjenički pridjevi

Zamjenički pridjevi jes: vâs – svâ – svê, takôf – takôva – takôvo, ovakôf – ovakôva – ovakôvo, onakôf – onakôva – onakôvo, vâs kolîk, – svâ kolîka – svê kolîko, ovoîiki, toîiki, onoîiki.

Brojevi

Glavni brojevi glase: jedân – jenâ – jenô, dvâ – dvî, trî, četÿre, piêt, šiêt, sêdan, ôsan, dêvet, dêset, jedanâjst, dvanâjst, trenâjst, četarnâjst ... dvâjset, trêjset, četardesiêt, pedesiêt, šezdesiêt ... stuô, dvîsti, trÿsta, četÿre stuô, piê-stuô, šiê-stuô ... milâr, dvâ milârâ. U obliku broja jedan za ženski i srednji rod ispao je suglasnik *d* kao u kajkavskom dijalektu. Četÿre je stari oblik (prasl. *četyre). U broj dvîsti čuva se stari dualni oblik *dôvê sôtê*. Oblici brojeva 11–20 i 30 nastali su ispadanjem suglasnika i kontrakcijom vokala. Oblici *tisuća* i *hiljada* ne upotrebljavaju se nego *milâr – milârâ*, mn. *milârî*.

Redni brojevi glase: pârvi, drÿvi, trêti i trêti, četvârti, piêti, šiêsti, jedanâjsti, dvanâjsti ... dvajsiêti, trejsiêti ... stuôti.

Glavni brojevi jedân – jenâ – jenô sklanjaju se kao pridjevi. Dvâ – dvî – dvâ i trî sklanjaju se isto kao pridjevi: dvâ mladÿća – dvÿx mladÿćof – dvîn mladÿçon (dvâ mladÿća) po dvÿx mladÿći – z dvîmi mladÿći; dvî ženê – dvÿx žiên – dvîn ženân – dvî ženê – po dvÿx ženâx – z dvîmi ženâmi. Kao dvâ sklanja se i trî. Ostali se glavni brojevi ne sklanjaju osim *milârâ* i *miliÿnâ*, koji se sklanjaju kao imenice m. roda.

Uz broj *dvâ* imenica stoji obično u dualu (*dvâ brâta, dvâ krâlâ, dvâ pûta*, ali i *dvâ mladÿci*). Uz brojeve *trî* i *četÿre* imenica stoji samo u množini: *trî brâti, četÿre mladÿci, trî krâli, četÿre krâli, trî pûti, četÿre kabli od dvâjset i piêt litar je yûrla* (=hektolitar).

Redni brojevi dekliniraju se svi kao određeni oblik pridjeva: *pârvi* – *pârvoya* – *pârvomu*; *četvârti* – *četvârtoya* – *četvârtomu*; *jedanâjsti* – *jedanâjstoya* – *jedanâjstomu*.¹⁰⁴

U upotrebi su i ostali brojevi: dijelni (*po jedân*), množni: *jednostrûk*, priložni: *jedân pût*.

Glagoli

Glagolski oblici upotrebljavaju se svi kao u štokavskom dijalektu, samo se ne upotrebljavaju glagolski prilozi: sadašnji na *-ci* i prošli na *-v, -vši*. Danas je vrlo rijetka pojava u čakavskom dijalektu, a našao ju je samo sporadično Milčetić u Dubašnici, Puntu i Dobrinju na otoku Krku,¹⁰⁵ da se upotrebljavaju oblici imperfekta, a aorist se uopće ne upotrebljava. U govoru mjesta Suska, ali ne u govorima susjednih otoka, upotrebljavaju se i žive punim životom, možemo slobodno reći bolje nego u nekim štokavskim govorima, imperfekt i aorist. Ta se vremena često upotrebljavaju, ali je perfekt ipak običniji. U imperfektu se oblici jednine obično razlikuju od oblika aorista, a u množini su se oblici jednoga i drugoga vremena gotovo izjednačili. Raspoznajemo ih po prvom vokalu u nastavku, jer je u imperf. taj vokal *a*, a u aoristu *o*, ako se glagolska osnova svršava na konsonant. Milčetić je točno naveo (str. 127.), da u Dubašnici na otoku Krku imperfekt imaju i perfektivni glagoli. Nekoliko primjera ilustrirat će oblike imperfekta i aorista u rečenici: *Mi uzâxomo* (= običavati) *puôc nâ teÿ nâ šest ùri. Mornârî miraÿu vòdu. Uôn xojaše svâki dâñ nâ teÿ. Mi ya ylêdaÿomo, kakò stentâ* (= otezati). *Uôn kantâše po vâs dâñ. Brât zivônaše armôniku na tâñci. Vi mu nôsiÿote ruçiënje* (= ručak, objed). *Onî polivaÿu târsje svâki dâñ. Da onî lâcaÿu rÿbe, jidaÿomo v Lošinâ. Da onî prijaÿu* (= dodoše), *ubijaÿu* (= ubiše) *nas. Uzâÿu pût z Lošinâ u jenû ùru. Tò (eto) ti pâde facolić. Da te uôn ne lâcaše, (ti) pajôše v muôre. Da me uôn ne lâcaše, padòÿ v muôre. Padòÿ v muôre, âl* (= jer) *me ni lâtil* (= uhvatio). *Jâ ubiÿ jenoyâ ÿâda* (= zmiju). *Onâ ženâ spêče krûÿ. Jâ zvêÿ muôj kapòt*.

Akcentat se kao u štokavskom dijalektu u drugom i trećem licu jednine aorista obično pomiče za jedan slog naprijed prema početku riječi.

¹⁰⁴ Nije rijedak slučaj, da Suščani počnu brojiti od superlativa *nâjzadni*. Predzadni kažu: *pârvi do nâjzâd(a)*, zatim: *drÿvi do nâjzâd(a)*, *trêti do nâjzâd(a)*, *četvârti do nâjzâd(a)*, *piêti do nâjzâd(a)*, *šîesti do nâjzâd(a)* ...

¹⁰⁵ Rad JA 121 (1895) str. 127.

Oblici imperfekta:

zvinit: <i>zvōnaχ</i>	hodit: <i>χōjaχ</i>	polivāt: <i>polīvaχ</i>
<i>zvōnaše</i>	<i>χōjaše</i>	<i>polīvaše</i>
<i>zvōnaše</i>	<i>χōjaše</i>	<i>polīvaše</i>
<i>zvōnaχomo</i>	<i>χōjaχomo</i>	<i>polīvaχomo</i>
<i>zvōnaχote</i>	<i>χōjaχote</i>	<i>polīvaχote</i>
<i>zvōnaχu</i>	<i>χōjaχu</i>	<i>polīvaχu</i>

Oblici aorista:

lātit: <i>lācaχ</i>	iti: <i>jīdōχ</i>	prīt: <i>prīdōχ</i>
<i>lāti</i>	<i>jīde</i>	<i>prīde</i>
<i>lāti</i>	<i>jīde</i>	<i>prīde</i>
<i>lācoχomo</i>	<i>jīdōχomo</i>	<i>prīdōχomo</i>
<i>lācoχote</i>	<i>jīdōχote</i>	<i>prīdōχote</i>
<i>lācaχu</i>	<i>jīdōχu</i>	<i>prīdōχu</i>
spēc: <i>spēcōχ</i> i <i>spēkoχ</i>	post: <i>padōχ</i>	ubit: <i>ubīχ</i>
<i>spēče</i>	<i>pāde</i>	<i>ūbi</i>
<i>spēče</i>	<i>pāde</i>	<i>ūbi</i>
<i>spēcōχomo</i> i <i>spēkoχomo</i>	<i>padōχomo</i>	<i>ubīχomo</i>
<i>spēcōχote</i> i <i>spēkoχote</i>	<i>padōχote</i>	<i>ubīχote</i>
<i>spēcōχu</i> i <i>spēkoχu</i>	<i>padōχu</i>	<i>ubīχu</i>

Svi ostali oblici, koji se u govoru upotrebljavaju (infinitiv, prezent, perfekt, pluskvamperfekt, futur I. i II., kondicional sadašnji i prošli, imperativ, pridjev radni i trpni) jednaki su tim oblicima u štokavskom dijalektu uz neke neznatne razlike. Tako infinitiv je uvijek bez krajnjega *-i*: *vidit*, *pēc*, *splīest*. U trećem licu mn. prezenta uvijek je završetak *-u*, a nikada *-e*: *nōsu*, *strāšu*, *brānu*. U pridjevu radnom čuva se na kraju glas *l*: *spēkal*, *bīl*, *zviēl* metatezom < starosl. *vъzelъ*, *nācal*, *mōgal*. Katkada se i u imperativu gubi glas *-i*: *mūč* – *mūčno* – *mūčte*: *mučāt*, *nūt* – *nūdmo* – *nūdte*: *nūdit*, *rān* – *rānmo* – *rānte*: *rānit*. Pluskvamperfekt se tvori s pomoću imperfekta pomoćnog glagola biti i pridjeva radnog određenoga glagola: *būjaχ spēkal* – *būjaše spēkal* – *būjaše spēkal* – *būjaχomo spiēkli* – *būjaχote spiēkli* – *būjaχu spiēkli*. Potrebno je napomenuti i to, da svi glagoli ne idu u istu vrstu, u koju idu u štokavskom dijalektu, što će se vidjeti iz primjera, koji se navode u pojedinim vrstama.

Glagoli I. vrste

1. Glagoli, koji u prezentu imaju akcenat na nastavku:

- prez. *kradēn*
kradēš
kradiē, *kradiē* (i *krādē*)
krademō
kradetē
kradū

inf.: *krāst* i *krāst* (nemuo^uj krāst tūje),
 imp.: *krādī* – *krādīmo* – *krādīte*
 pridjev radni: *krāl* – *krāla* – *krālo*
 pridjev trpni: (*u*)*krājen* – (*u*)*krājena* – (*u*)*krājeno*.

Ovamo spadaju glagoli *pēc* – *pečēn*, pridjev trpni: *pečiēn* – *pečēna* – *pečēno*, *spēc* – *spečēn*, pridjev radni: *spēkal* – *spiēkla* – *spiēklo*, *parniēst* – *parnesēn* (*parnēsal*, *parniēsla*, *parniēslo*), *mīest* – *metēn*, *pomiēst* – *pometēn*, *zmiēst* – *zmetēn*, (*z*)*nīest* – (*z*)*nesēn*, *priēst* – *predēn*, *riēst* – *restēn*, *posiēst se* (= *sjesti*) – *posedēn se*, *pliēst* (= *plesti*) – *pletēn*, *spliēst* – *spletēn*, pridjev trpni: *spletiēn* – *spletēna*, *spletēno*, *zapliēst* – *zapletēn*, *pāst* – *padēn*, *γrist* – *γrizēn*, *pāst* (koze) – *pāsēn*, *polēc* (= *leći*) (nema *leć*) – *poležēn* (*polēyal* – *poliēyla* – *poliēylo*), *natlic* – *natalčēn*, imp. *natalči*, *natalčīmo*, *natalčīte* i *natālč* – *natālčmo* – *natālčte*, *natākal* – *natākla* – *natāklo*: *Natākal* γa je z rukū; prasl. **tlēšti* – *tlōkq* = *udarati*; *rēc* – *rečēn*, *klāst* i *klāst* (= *staviti*) – *kladēn*, *ostrīc* – *ostrīžēn* (*ostrīyal* – *ostrīyla* – *ostrīylo*), *načāt* (≤ *načēti*), – *načmēn* (*nāčal* – *nāčala* – *nāčalo*), ali *počāt* – *pōčnen*, *nasūt* – *nasujēn* (*nāsul* – *nāsula* – *nāsulo*), *posūt* – *posujēn* (*pōsul* – *pōsula* – *pōsulo*), *umrīt* – *umrēn* (*ūmar* – *ūmarla* – *ūmarlo* i *ūmar* – *ūmarla* – *ūmarlo*), *rastrīt* – *rasterēn*, *zaynīt* – *zaynižēn* (*zāynil* – *zāynila* – *zāynilo*), *pīt* – *pijēn*, *popīt* – *popijēn*, *šit* – *šižēn* (*šil* – *šila* – *šilo*).

Glagoli tipa *pēc* – *pečēn* kao i svi ostali glagoli na -*ć(i)* imaju u 3. licu množine suglasnik *č* umjesto *k* analogijom prema ostalim licima jedn. i mn.: *peču*, *reču*, *poležu*, *ostrīžu* (i *ostrīžu*), *mōru*, *pomōru*. Tako je i u mnogim drugim govorima čakavskoga dijalekta.¹⁰⁶

2. Glagoli, koji u prezentu imaju akcenat na osnovnom slogu:

prez.: <i>pōčnen</i>	infinit.: <i>počāt</i> (= <i>počēti</i> > <i>počati</i> > <i>počāt</i>)
<i>pōčneš</i>	imp.: <i>počnī</i> – <i>počnīmo</i> – <i>počnīte</i>
<i>pōčne</i>	pridjev radni: <i>pōčal</i> – <i>pōčala</i> – <i>pōčalo</i>
<i>pōčnemo</i>	pridjev trpni: <i>pōčat</i> – <i>pōčata</i> – <i>pōčato</i> .
<i>pōčnete</i>	
<i>pōčnu</i>	

U ovaj tip spadaju glagoli: *zviēt* (i *ziēt*) prema prasl. **vъzēti*, pa metatezom (*zviēt*) – prez. *zāmlen* i *vāzmen*, pridjev radni: *ziēl* – *ziēla* – *ziēlo*, pridjev trpni: *vāzmet* – *vāzmeta* – *vāzmeto*, *tarīt* – *tārin* (*taril* – *tarila* – *tarilo*), *čūt* – *čūjen* (*čūl* – *čūla* – *čūlo*), *mlīt* – *mēlen*, *samlīt* – *samēlen*, *mōč* – *mōren* (*mōyal* – *mōyla* – *mōylo*), *pomōč* – *pomōren*, *nāč* – *nāžden*, *zāč* – *zāžden*, *prīt* – *prīden*, *zakrīt* – *zakrījen* (*zakrīl* – *zakrīla* – *zakrīlo*), *prolīt* – *prolijen* (*prōlil* – *prōlila* – *prōlilo*), *dobīt* – *dobījen* (*dōbil* – *dōbila* – *dōbilo*), *smīt* – *smīn* – *smīš* – *smī* – *smīmo* *smīte* – *smū* i *smījēn* – *smījēš* (*smīl* – *smīla* – *smīlo*).

¹⁰⁶ Ispor. R. Strohal: Osobine današnjega riječkoga narječja, Rad JA CXXIV (1895) str. 173. i V. Ohlak: Der Dialekt von Lastovo, Arch. für slav. Phil. XVI (1894) str. 445.

Glagol *jist* spreže se: *jīn* – *jīš* – *jī* – *jīmō* – *jīstē* – *jīdū* i *jū* (*onū jū vičēru*), imp.: *jīj* – *jījmo* – *jījte*, aor.: *jīdōχ*, – *jīde* – *jīde* – *jīdōχomo* – *jīdōχote* – *jīdōχu*, pridjev radni: *jīl* – *jīla* – *jīlo*. Glagol *vrič* (prasl. *vrě-šti = baciti) ima prezent: *vāržen* – *vāržeš* ..., imp. *vārs* – *vārzmo* – *vārste*, pridjev radni: *vārɣal* – *vārɣla* – *vārɣlo*.

Glagoli II. vrste

Glagoli s akcentom na prvom (osnovnom) slogu u infinitivu:

prez.: <i>dvīynen</i>	inf.: <i>dvīynut</i>
<i>dvīyneš</i>	imp.: <i>dvīyni</i> – <i>dvīynimo</i> – <i>dvīynite</i>
<i>dvīyne</i>	pridjev radni: <i>dvīynul</i> – <i>dvīynula</i> – <i>dvīynulo</i> i
<i>dvīynemo</i>	<i>dvīɣal</i> – <i>dvīɣla</i> – <i>dvīɣlo</i>
<i>dvīynete</i>	pridjev trpni: <i>dvīynut</i> – <i>dvīynuta</i> – <i>dvīynuto</i>
<i>dvīynu</i>	

U ovaj akcenatski tip spadaju glagoli: *podvīynut* – *podvīynen*, *ɣīnut* – *ɣīnen*, *poɣīnut* – *poɣīnen*, *stīsnut* – *stīsnen*, *otkīnut* – *otkīnen*, *brīnut se* – *brīnen se*.

Glagoli s akcentom na zadnjem slogu infinitivne osnove:

prez.: <i>tāknen</i>	inf.: <i>taknūt</i>
<i>tākneš</i>	imp.: <i>taknī</i> – <i>taknīmo</i> – <i>taknīte</i>
<i>tākne</i>	pridjev radni: <i>taknūl</i> – <i>taknūla</i> – <i>taknūlo</i> i <i>tākal</i>
<i>tāknemo</i>	– <i>tākla</i> – <i>tāklo</i>
<i>tāknete</i>	pridjev trpni: <i>tāknut</i> – <i>tāknuta</i> – <i>tāknuto</i> .
<i>tāknu</i>	

U ovaj akcenatski tip spadaju glagoli: *starnūt* (trnuti) – *stārnen*, *skiχnūt se* – *skiχnen se* (*skiχnūl* – *skiχnūla* – *skiχnūlo*), *zdaχnūt* (= uzdahnuti ≤ prasl. *vōzdōhnōti) – *zdāχnen* (*zdaχnūl* – *zdaχnūla* – *zdaχnūlo*), *namāɣnūt* (= namignuti) – *namāɣnen* (*namāɣal* – *namāɣla* – *namāɣlo*), *māknūt* – *māknen* (*māknūl* – *māknūla* – *māknūlo* i *mākal* – *mākla* – *māklo*), *pomāknūt* – *pomāknen*, *usaχnūt* – *usāχnen*.

Glagoli III. vrste

Glagoli s akcentom na zadnjem slogu infinitivne osnove:

prez. <i>živīēn</i> i <i>živījen</i>	inf.: <i>živīt</i>
<i>živīēš</i> i <i>živīješ</i>	
<i>živīē</i>	imp.: <i>živī</i> – <i>živīmo</i> – <i>živīte</i>
<i>živīēmo</i>	
<i>živīēte</i>	pridjev radni: <i>živīl</i> – <i>živīla</i> – <i>živīlo</i>
<i>živīju</i>	

Gotovo svi glagoli ove vrste spadaju u ovaj akcenatski tip: *žaltīt – žal'tiēn* (*perā žaltū = listovi žute*), *požaltīt – požalt'iēn*, *navartīt – navart'iēn*, *γorit – γorin*, *γarmīt – γarmīn*, *osirotīt – osirotīn*, *zelenīt – zelenīn se*, *tarpīt – tarpīn*, *kipīt – kipīn*, *χitīt (= hitjeti) – χitīn*; *ležūt – ležīn*, *daržūt – daržīn* (*dāržal – dāržala – dāržalo*).

Glagoli, koji u prezentu nemaju akcenat samo na nastavku nego ga mogu imati i na osnovnom slogu: *vīdit – vīdin*, *bielīt – biēlin* i *biel'ēn* *bielīl – bielīla – bielīlo*, *čarnīt – čārnin* i *čarn'ēn*.

Glagoli IV. vrste

Glagoli s akcentom na prvom slogu infinitivne osnove:

prez.: <i>strāšin</i>	inf.: <i>strāšit ≤ strāšit</i>
<i>strāšiš</i>	imp.: <i>strāši – strāšimo – strāšite</i> i <i>strāš – strāši</i>
<i>strāšimo</i>	pridjev radni: <i>strāšil – strāšila – strāšilo</i>
<i>strāšite</i>	pridjev trpni: <i>pristrāšen – pristrāšena – pristrāšeno</i>
<i>strāšu</i>	

a) Glagoli ovoga akcenatskog tipa jesu: *pāmetit (≤ pāmetit) – pāmetin*, *lātīt (= uhvatiti) – lātin*, *mārvit – mārvin*, *spārtit – spārtin (= popeti se)*, *γāzit – γāzin*, *poγāzit – poγāzin*, *γlādīt – γlādin*, *zaylādīt – zaylādin*, *dīmit – dīmin* (imp. *dīm – dīnmo – dīnte*), *zadīmit – zadīmin*, *mūčit – mūčin*, *nūdit – nūdin*, *pārit – pārīn*, *opārit – opārīn*, *pātīt – pātīn*, *pīnit – pīnin*, *lūpit – lūpin*, *rānit – rānin*, *pristrāšit – pristrāšin*, *čūdit se – čūdin se*, *būčit – būčin*.

b) Glagoli s akcentom na zadnjem slogu infinitivne osnove, a na prvom osnovnom slogu u prezentu:

prez.: <i>nōsin</i>	inf.: <i>nosyt</i>
<i>nōšiš</i>	imp.: <i>nosī – nosīmo – nosīte</i> i <i>nōs – nōsmo – nōste</i>
<i>nōsi</i>	pridjev radni: <i>nosil – nosila – nosilo</i>
<i>nōšimo</i>	pridjev trpni: <i>nōsen – nōsena – nōseno</i>
<i>nōšite</i>	(<i>nōsena rōba</i>).
<i>nōšu</i>	

U ovaj akcenatski tip spadaju glagoli: *molyt – mōlin* i *mōlin*, *kosyt – kōsin* i *kōsin*, *točyt – tōčin*, *pretočyt – pretōčin*, *prosyt – prōsin* i *prōsin*, *prostyt – prōstin*, *oprostyt – oprōstin*, *zvonit – zvōnin*, *lovyt – lōvin* i *lōvin*; *deškuryt* (raspravljati) – *deškūrin*, imp. *deškūr – deškūrmo – deškūrte*, pridjev radni: *deškūril – deškūrila – deškūrilo*, *konotyit* (lupati, udarati, kucati na vrata) – *konōtin*, imp. *konotī – konotīmo – konotīte*, pridjev radni: *konātīl – konātīla – konātīlo*.

¹⁰⁷ U Rj. JA V, 261. zabilježen je taj glagol u obliku *kōnatiti – kōnatim* u značenju klatariti se s napomenom, da se govori u Primorju. I Milčetić (?).

Glagoli s \sim akcentom na zadnjem slogu infinitivne osnove a sa \sim akcentom u prezentu na prvom slogu osnove:

prez.: <i>brānin</i>	inf.: <i>brānŷt</i>
<i>brāniš</i>	imp.: <i>brānŷ – brānimo – brānite</i>
<i>brāni</i>	pridjev radni: <i>brānil – brānila – brānilo</i>
<i>brānimo</i>	pridjev trpni: <i>brānen – brānena – brāneno.</i>
<i>brānite</i>	
<i>brānu</i>	

Drugi glagoli ovoga tipa jesu: *vrātŷt – vrātin, jāvŷt – jāvin, ŷvālŷt – ŷvālin, poŷvālŷt – poŷvālin, zaŷvālŷt – zaŷvālin, dilŷt – dilin, razdilŷt – razdilin, kādŷt – kādin, krātŷt – krātin, ličŷt – ličin, dāvŷt – dāvin* (gnječiti grožđe), *razdāvŷt – razdāvin* (*γ^uōzje je razdāvleno*), *mišŷt – mīsin, mīrŷt – mīrin, čarpŷt – čārpīn i čarpīn, smīrŷt – smīrin, mutŷt – mūtin, sādŷt – sādīn, plātŷt – plātin, prāšŷt (= prašiti) – prāšin, zaprāšŷt – zaprāšin, jidŷt – jīdin, šušŷt – šūšin* (š zbog asimilacije na daljinu), *ošušŷt – ošūšin, zablāčŷt se – zablāči se* (neoblačiti se), *ŷrānŷt – ŷrānin, osnāžŷt – osnāžīn (= ožeti robu), širŷt – šīrin, tužŷt – tūžīn, ŷodŷt – ŷōdin i ŷriēn – ŷriēš – ŷriē ...* prilog prošli: *šāl – šlā – šlō, pusitŷt – pūstin, zābŷt – zābin, imp. zāp – zābmo – zāpte, ŷyubŷt – ŷyūbin, ručŷt – rūčin (= ručati, objedovati), krešŷt i krēšit* prema akcentu prezenta (tal. *crescere = rasti*) – *krēšin; tarŷt – tārin*. U nekih glagola je u infinitivu osnovni vokal dug, u drugih može biti samo kratak ili dug i kratak.

Glagoli s \sim akcentom na zadnjem slogu infinitivne osnove, a sa \sim akcentom u prezentu na nastavku:

prez.: <i>palzīn</i>	inf.: <i>palzŷt (= puzati)</i>
<i>palzīš</i>	imp.: <i>palzŷ – palzŷmo – palzŷte</i>
<i>palzī</i>	pridjev radni: <i>palzīl – palzŷla – palzŷlo</i>
<i>palzimō</i>	
<i>palzītē</i>	
<i>palzū</i>	

U ovaj akcenatski tip spadaju glagoli: *pobrojŷt – pobrojīn, sprijatelŷt se – sprijatelīn se, osramotŷt – osramotīn, svidočŷt – svidočīn, zasvidočŷt – zasvidočīn, osvidočŷt se – osvidočīn se, blayoslovŷt – blayoslovīn, oštrŷt – oštrīn, spotŷt se – spotīn se, jidŷt se – jidīn se (= ljutiti se, srditi se).*

Glagol *štŷt ≤ čtiti ≤ čbtiti* ima prezent *štŷjēn – štŷjēš – štŷjē – štŷjemō – štŷjetē – štŷjū*, imp.: *štŷj – štŷjmo – štŷjte*, pridjev radni: *štŷl – štŷla – štŷlo*. Tako isto i *proštŷt – proštŷjēn* (*proštŷj list, ali proštŷj to*). Glagol *finŷt* ima u svim oblicima isti akcent kao u infinitivu, dakle: *finīn – finīš ...*

Glagoli V. vrste

Njih ima s više akcenatskih tipova.

a) Tip s [˘] akcentom na osnovnom slogu u infinitivu i u prezentu:

pres.: *γlĕdan* i *γlĕdan*
γlĕdaš i *γlĕdaš*
γlĕda i *γlĕda*
γlĕdamo i *γlĕdamo*
γlĕdate i *γlĕdate*
γlĕdaju i *γlĕdaju*

inf.: *γlĕdat* i *γlĕdat*

imp.: *γlĕdaj* – *γlĕdajmo* – *γlĕdajte* i *γlĕdaj* ...

pridjev radni: *γlĕdal* – *γlĕdala* – *γlĕdalo* i *γlĕdal* ...

pridjev trpni: *γlĕdan* – *γlĕdana* – *γlĕdano* i *γlĕdan* ...

Ostali glagoli ovoga tipa jesu: *sānat* – *sānan* (= sanjati), *kārpat* – *kārpan*, *dŷyat* i *dŷsat* – *dŷšen*, pridjev radni: *dŷyal* – *dŷyala* – *dŷyalo* i *dŷsal* – *dŷsala* – *dŷsalo*, *žānat* – *žānen*, *slāt* – *šālen*, *poslāt* – *pošālen*. imp. *pošāl* – *pošālmo* – *pošālte*, *γlŷpat* – *γlŷpan* (jecati), *zrĭjat* – *zrĭjen*, *uzrĭjat* – *uzrĭjen*, *pŷyat se* – *pŷyan se* (= loptati se), *tŷrat* – *tŷran*, *māyat* – *māšen*, *bādat* – *bādan* (bockati), *ūžinat* – *ūžinan*, *dālbat* – *dālban* (= dubiti), *pūcat* – *pūcan*, *plākat* – *plāčen*, *kājat se* – *kājen se*, *plāvat* – *plāvan*, *pāyat* – *pāznen* (udarati nogom), *lŷzat* – *lŷzen* (= pu-zati), *sĭjat* – *sĭjen*, imp. *sĭj* – *sĭjmo* – *sĭjte*, *brāt* – *bĕren* i *bĕren*; *pobrāt* – *pobĕren* i *pobĕren*, pridjev trpni: *poberĭĕn* – *poberĕna* – *poberĕno* (*poberĕno gr̄uōzje*), *pobŷrat* – *pobŷran*, *čĕkat* – *čĕkan*, *promŷtat* – *promŷtan*, *izmŷtat* – *izmŷtan* (iterat. od *mĭĕst* – *metĕn*), *potŷkat* (*ogān*) *po-tŷčen* (= ložiti), *proklŷnat* – *proklŷnan*.

b) Glagoli s [˘] akcentom na osnovnom slogu u infinitivu i u prezentu:

pres.: *prāvdan se*
prāvdaš se
prāvda se
prāvdamo se
prāvdate se
prāvđaju se

inf.: *prāvdat se*

imp.: *prāvđaj se* – *prāvđajmo se* – *prāvđajte se*

pridjev radni: *prāvđal se* – *prāvđala se* – *prāvđalo se*

pridjev trpni: *oprāvđan* – *oprāvđana* – *oprāvđano*

Ovamo spada i glagol (*o*)*šĭntat se* – *ošĭntan se* (= ošišati se).

c) Glagoli s [˘] akcentom na zadnjem slogu osnove u infinitivu, a s [˘] akcentom na osnovnom slogu u prezentu:

prez.: pīsen	inf.: pīšāt
pīseš	imp.: pīšī – pīšīmo – pīšīte
pīse	pridjev radni: pīšāl – pīšāla – pīšālo
pīsemo	pridjev trpni: (na)pīsan – (na)pīšana – (na)pīsano
pīsete	
pīsu	

U prezentu i imperativu imamo glas s mjesto š analogijom prema infinitivu i prema ostalim oblicima, koji imaju s.

Drugi glagoli ovoga tipa jesu: vīezāt – vīēžen, zīdāt – zījen, līzāt – līzen, χripāt – χriplen, pūχāt – pūšen, češlāt – čīēšlen, očešlāt – očiēšlen, strūγāt – strūžen, lokāt – lōčen, pridjev radni: lōkal – lōkala – lōkalo, češāt – čēšen, skakāt – skāčen, klāt se – kōlen se (= svađati se), zībāt se – zīblen se, zvāt – zovēn – zovēš – zovīē i zōven – zōveš – zōve, imp.: zōf – zōvmo – zōfte, pridjev radni: zvāl – zvāla – zvālo, tikāt – tičen (= ticati) pretākāt – pretāčen, imp. pretākaj – pretākajmo – pretākajte, dāvāt – dāvan, imp.: dāvaj – dāvajmo – dāvajte, dāt – dān, imp. dāj – dājmo – dājte, pridjev radni: dāl – dāla – dālo, pītāt – pītan, prāščūt – prāščan, imp.: prāščaj – prāščajmo – prāščajte, pridjev radni: praščāl – praščāla – praščālo, kopāt – kōpan, motāt – mōtan, zamotāt – zamōtan, namotāt – namōtan, rājāt – rājan, imp.: rājaj – rājajmo – rājajte, rūγāt se – rūyan se, imp.: rūγaj se – rūγajmo se – rūγajte se.

d) Glagoli s [˘] akcentom na zadnjem slogu osnove u infinitivu i s istim akcentom na nastavku u prezentu:

prez.: derēn	inf.: derēt
derēš	imp.: derī – derīmo – derīte i
deriē i deriē	dēr – dērmo – dērte
deremō	pridjev radni: dēral – dērala – dēralo
deretē	
derū	

Drugi glagoli ovoga tipa jesu: žerāt – žerēn, pridjev radni: žēral – žērala – žēralo, požerāt – požerēn, pridjev radni: pōžeral – pōžerala – pōžeralo, važγāt – važγēn, rūt (≤ prasl. *ruti [rjuti] = derati se, vikati) – rovēn, imp. rōf – rōvmo – rōfte, pridjev radni: rūl – rūla – rūlo (Suxa-nīću tetā počne rūt), smijāt se – smijēn se, imp.: smij se – smījmo se – smijte se, pridjev radni: smījal se – smījala se – smījalo se.

e) Glagoli s [˘] akcentom na zadnjem slogu osnove u infinitivu i s [˘] akcentom na nastavku u prezentu:

prez.: vrayān	inf.: vrayāt
vrayāš	imp.: vrayāj – vrayājmo – vrayājte i
vrayā	vrayāj – vragājmo – vragājte
vrayāmo	pridjev radni: vrayāl, vrayāla, vrayālo
vrayāte	
vrayāju	

U ovaj tip glagola spadaju najviše glagoli primljeni iz talijanskoga jezika: *lampät* – *lampân* (prema talijanskom *lampare* = sijevati), *uzät* – *uzân* (tal. *usare* = običavati), *jigrät* – *jigrân*, *fumät* – *fumân* (tal. *fumare* = pušiti) *vrayät* – *vrayân* (= psovati) (*sät mälö vrayäj*, ali: *ne vrayäj već*), *šverkulät* – *šverkulân* (= zviždati), *tornät* – *tornân* (tal. *tornare* = vratiti), *trabukät* – *trabukân* (prema talijanskom *traboccare* = gutati), *voät* = *voätân* (tal. *votare* = glasati), *sapunät* – *sapunân*, *škapulät* – *škapulân* (tal. *scapolare* = izbaviti, osloboditi), *zjät* (= zijati) *zjân*.

Glagol *stät* ≤ *stajati* ≥ *stati* ima prezent *stojîn ... stojîmö, stojîtè – stojû, imp.: stuôj – stuôjmo – stuôjite*, pridjev radni: *stâl – stâla – stâlo*.

Glagol *morät* (= morati) ima prezent: *morân – morâš – morã – morâmö – morâtè – morāju*, pridjev radni: *morâl – morâla – morâlo (uôn je morâl pârtit)*. Isti akcenat ima i glagol *obritvät – obritvân* napravljen prema imenici *brítva*, a znači obrijati. *Vičërat* ima akcenat na istom slogu u svim oblicima: prez. *vičëran*, imp. *vičëraj*, pridjev radni: *vičëral*. *Jimît* ima prezent *jîman*, pridjev radni: *jimîl – jimîla – jimîlo*. Glagol u u tome obliku upotrebljavali su često dalmatinski pisci čakavci u 16. st.; isp. Rj. JA IV, 651.: *jîmiti*. Ovamo spada i glagol *sasät* (≤ *sbsati*) – *sâsen – sâseš – sâse – sâsemo – sâsete – sâsu*, imp.: *sâsi – sâsimo – sâsite*, pridjev radni: *sâsal – sâsala – sâsalo*. Glagol *jiskät* ima prez.: *jîšcen – jîšceš ...*, imp.: *jîščî – jîščîmo – jîščîte*, pridjev radni: *jîskal – jîskala – jîskalo*. Glagol *pokâzät* ima prez.: *pokâžen – pokâžeš ...* imp.: *pokâš (mi se) – pokâžmo – pokâšte*, pridjev radni: *pokâžâl – pokazâla – pokazâlo*, ali: *pokazâl mi se je*.

Glagoli VI. vrste

Glagoli VI. vrste imaju akcenat u infinitivu obično na zadnjem slogu osnove. Taj akcenat ostaje na zadnjem slogu osnove i u ostalim oblicima:

prez.: <i>kupûjen</i>	inf.: <i>kupovät</i>
<i>kupûješ</i>	imp.: <i>kupûj – kupûjmo – kupûjite</i> , ali:
<i>kupûje</i>	<i>kupûj to – ne kupûjite to</i>
<i>kupûjemo</i>	pridjev radni: <i>kupovâl – kupovâla – kupovâlo</i>
<i>kupûjete</i>	
<i>kupûju</i>	

Takvi su glagoli« *bolovät – bolûjen, putovät – putûjen, darovät – darûjen, mirovät – mirûjen*, imp. *mirûj – mirûjmo – mirûjite, otrövät – otrûjen*, imp. *otrûj – otrûjmo – otrûjite*, ali: *otrûj se – otrûjmo se – otrûjite se*.

Rjeđi su glagoli s akcentom na prvom slogu osnove ili na prvom slogu nastavka za tvorbu vrste. U tih glagola akcenat ostaje na istom slogu: *srâmovat se – srâmujem se*, imp. *srâmuj se – srâmujmo se – srâmujte se*, *vërovat – vërujen, piturivat – piturivan* (tal. *pitturare* = bojadisati), *poznivat – poznivan*.

Dugi oblik prezenta pomoćnoga glagola *biti* ne upotrebljava se, nego samo kratki, ali taj oblik može biti i naglašen: *sèn – sī – jīē – smò – stè – sū*; zaniijekani oblik prezenta glasi: *nīsèn – nīsī – nī – nīsmò – nīstè – nīsū*; imp. *būd – bŭlmo – bŭlte*, impf. *bŭjaḡ – bŭjaše – bŭjaše – bŭjaḡomo – bŭjaḡote – bŭjaḡu*, pridjev radni: *bil – bila – bilo*.

Glagol *htjeti* glasi u infinitivu *otīt*, prez.: *ćū – ćēš – ćè – ćemo – ćète – tē*, mlade – *ćè*, prilog sadašnji *hotīēć*, pridjev radni: *otīl – otīla – otīlo*. Zaniijekani oblik prezenta glasi: *nīēću – nīēćeš – nīēće – nīēćemo – nīēćete – nīēće*.

Nepromjenljive vrste riječi

Prilozi. Prilozi se upotrebljavaju isti kao u književnom jeziku, na pr.: *danās, večerās, vāvik* ≤ *вѣвѣкъ, ḡōri, dōli, sprīda, zāda, dīēsno, livo, ovāmo, tāmo, onāmo*. Neki prilozi mogu dobiti navezak: *ovdēka, tudēka, ondēka*. I srednji rod pridjeva može vršiti službu priloga kao u književnom jeziku: *Uōn ḡrŭbo kantā. Danās je studēno*. Prilog *odmah* u susačkom govoru glasi *dvŷle*. Prilog *dokle* ima dva značenja. S promjenom akcenta mijenja značenje, na pr.: *Z duōkle je prišal list?* (= Odakle je došlo pismo?). *Z doklē si prišal nā noye?* (= Dokle (do kuda) si došao na noge?).

Prijedlozi. Mjesto prijedloga *zbog* i *radi* upotrebljavaju često izraz: *za vōl* (= za volju): *Za vōl ōca stuōj blīzu mēne*.

Veznici. Veznik *pak* glasi *po: Prīt ću jā, pō tī*. Mjesto *ili* govori se *ol: Umrīt ću jā ōl tī*. Mjesto *ali* upotrebljava se veznik talijanskog jezika *ma: Dāj mu vodiē, mā mu ne dāj krŭḡa*. Veznik *āl* u govoru Suska upotrebljava se u značenju *jer: Padōḡ v muōre, āl (jer) me nī lātīl* (= uhvatio). Kako navodi ARj I, 60, taj je oblik u istom značenju zabilježen samo jednom u narodnoj pjesmi i vrlo je star, a nastao je promjenom glasa *r* u *l*.

Uzvici. Uzvik *ća* ≤ *tija, tja* često se upotrebljava u značenju maknuti se s onoga mjesta, na kome se netko nalazi onoga časa, kad govori: *Xōmo ćā. Uōn je šāl ćā*. Taj uzvik obično stoji na kraju rečenice, ali može stajati na početku. U tom je slučaju obično određena granica, do koje netko ide: *Ćā remo v Lošin. Ćā rete nā teḡ*. Taj je uzvik zabilježen u 16. stoljeću u rječniku F. Vrančića, a nalazi se i u Vukovu rječniku. Danas se također upotrebljava u mnogim našim govorima, a najviše u primorskim krajevima.

Na kraju odlomka o oblicima mogu se dosta pouzdano izvesti ovi zaključci:

Govor Suska i njegova zaleda pokazuje, da se on po nastavcima u deklinaciji u mnogočem razlikuje od govora, koji čuvaju stare nastavke,

koji su nekada morali biti zajednički svim govorima u Istri, Hrvatskom Primorju i na Kvarnerskom otočju. Ti stari zajednički nastavci sačuvali su se do danas još samo u onim krajevima i mjestima, koji su možda manje bili izloženi utjecaju štokavskih migracionih masa, koje su u 14., 15. i 16. stoljeću prolazile kroz ove krajeve i neko se vrijeme ovdje zadržavale, da kasnije nastave put u Istru. Takve nastavke imamo još danas u Liburniji, t. j. u kraju, koji Ribarić u »Razmještaju južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri«, Srp. dij. zbornik IX. (1940) str. 24. omeđuju ovako: »Pod Liburnijom razumije se kraj od gorskoga lanca Lisina – Učka – Sisol i od Kastavskoga krasa [istočna granica je dolina Rječine, zapadna je uvala kod Voloskoga] sve do mora«. Takav je i govor Žminja u Istri (isp. opet. citiranu radnju D. Zgrablića). Takvi su i govori srednjeg i sjevernog dijela otoka Cresa (isp. Tentorov rad), neki govori na otoku Krku (isp. Milčetićev rad) i neki govori u Hrvatskom Primorju, na pr. u Krasici (isp. rad A. Leskiena »Über den Dialekt der »Narodne pripovietke iz hrvatskoga primorja«, ges. von Fr. Mikuličić, Kraljevica 1866., Arch. für slav. Phil. V. (1881), str. 181.–188.). Navedeni govori imaju većinom u lok. jedn. imenica o – i jo – osnova m. i sr. roda nastavak – e ≤ ê, a u lok. mn. – eh ≤ êh̄. U gen. jedn. imenice a – i ja – osnova imaju nastavak a – osnova – i ≤ bt, u dat. jedn. e ≤ ê, u nom., ak. i vok. mn. i ≤ bt. U komparativu nekih pridjeva još imamo nastavak *eji* ≤ *êj̄*, na pr. na Cresu (Archiv XXX, str. 175.); u Žminju (IV. program gimn. u Pazinu, str. XXVI.).

U govoru Suska i njegova zaleđa u deklinaciji imenica nastavci su ovi: u lok. jedn. m. i sr. roda o- (jo-) osnova -u i -i, u gen. jedn. a- (ja-) osnova -e, u dat. -i, u nom., ak. i vok. mn. -e. U komparativu imamo samo nastavak -*iji* (ne -*eji*), iako je na tom području refleks glasa ê e i i. Takvi se nastavci nisu mogli razviti sami od sebe na ovom području, kad u neposrednoj blizini imamo druge, uglavnom starije, nastavke. Oni su morali biti uneseni izvana. U ovom su govoru običniji posvojni genitivi imenica i zamjenica nego posvojni pridjevi. To je jedna od najstarijih crta našega jezika. Istina, nastavci, kakvi su danas na Susku i u njegovu zaleđu nisu jednaki današnjim nastavcima na pr. u okolici Zadra, Šibenika i Splita, ali su oni jednaki nastavcima, kakve susrećemo u djelima M. Marulića (isp. M. Hraste »Crtice o Marulićevoj čakavštini«, Zbornik M. Marulića 1450.–1950. (1950), str. 257.–259.) i u djelima Petra Zoranića (isp. Gojko Ružičić »Jezik Petra Zoranića«, Biblioteka Južn. filologa 2 (1930), str. 139.–151. Nastavci, kakvi su danas u Susku i njegovu zaleđu, bili su uglavnom i u 16. i 17. stoljeću, što nam potvrđuju transkribirani glagoljski tekstovi nađeni u arhivu Osorske općine, a sadržavaju notarske isprave (oporuke) pisane u Velom Lošinju, Malom Lošinju, Nerezinama, Svetom Jakovu, Ustrinama, Puntićima, Murtovniku, Osoru i na Unijama. (Isp. Leo Košuta o. c. str. 174.–207.) Najveću starinu od svih čakavskih govora pokazuje govor Suska

u tome, što još vrlo dobro čuva oblike imperfekta i aorista, kakvi su bili u našim starijim ispravama, na pr. u djelima Marulićevim i Zoranićevim, a i u spomenutim glagoljskim tekstovima Općine osorske: Na to biše svidoci ... i nodar pupliki, ki *pisah* (isprava br. 2 na str. 174, pisana u Velom Lošinj u god. 1555.); ja Matij Karlić *prodah* moje dele (isprava br. 16 na str. 178, pisana u Svetom Jakovu god. 1649.); *pisah*, *pozvah* (isprava br. 17 na str. 179, pisana u Malom Lošinj u god. 1650.

Prema tome susački govor u nekim oblicima imenskim i glagolskim čuva daleku starinu kao i u glasovima i u akcentu, a u nekima se odvađa od govora sjeveroistočnih otoka i približava se štokavskim govorima novijega tipa.

SINTAKSA

Sintaksa susačkog govora pokazuje osobitosti u upotrebi imperfekta i aorista uopće, a naročito u upotrebi imperfekta u pogodbenim rečenicama.

Izražavanje posvojnosti vrši se u susačkom govoru također sintaktički. Kongruencija pokazuje svoje specifičnosti u odnosu između nominalnih i adjektivnih oblika.

Složene rečenice imaju mnogo nevezničkih i vezničkih varijacija.

U detaljnijoj analizi sintakse susačkog govora osvrnut ćemo se samo na one pojave, koje predstavljaju veću ili manju specifičnost susačkog govora u krugu drugih čakavskih govora.

A. Nešto o sintaksi padeža

a) Nominativ može biti upotrebljen mjesto genitiva, naročito u pluralu: (*Něbo*) ... *pūn je zvjezdě; Syla slovā su v tĕn librū.*

b) Akuzativ plurala mjesto genitiva: *Jā ĵiman syla tetě.*

c) Nominativ plurala mjesto genitiva: *trĕnājst sĭni i trĕnājst hĕĕre.*

d) Vokativ u funkciji nominativa: *Nās Jivāne je prĭsal; Vās Matiju je pārtil.*

e) Posvojni genitiv ili posvojni dativ veoma je čest, i izražava posvojnost, te se upotrebljava običnije nego posvojni pridjevi na *-ov*, *-ev*, *-in*, ili posvojne zamjenice. *Kovācū zenā*, ili *kovācā zenā; Suzānyĕcu* (mršav čovjek) *tetā počne rūt* (vikati).

Mjesto posvojnih zamjenica upotrebljava se dativ lične zamjenice ili genitiv:

Nejĕj māli spĭ; Meni je sāl bĭl dĕt Biĕli na mūl; Untrāt je sāl kel meni dĕda; nā (f kocū, u našem ec.). Meni nōna po vāz dān būči.

f) Koliko je živa upotreba posvojnog dativa za izražavanje posvojnosti, vidi se i odatle, što se on može upotrebiti i od imenica za koje se kaže da nešto posjeduju (u načelu uz glagol *biti*): *Kōkosi i jedān velȳki yrotȳna* (kokoš ima veliku volju). *Dūmici māli je bōlan brānĉah*.

B. Nešto o sintaksi pridjeva

a) Upotrebljavaju se redovno opisni pridjevi, rjeđe gradivni, a još rjeđe posvojni. Mjesto gradivnih pridjeva upotrebljava se obično prijedlog »od« s genitivom: *kolačĭc ō zlata, grāna ōd bora, pārsten od slebrā, vrāta o darvā*.

Jedino se češće upotrebljava posvojni pridjev na *-ski*: *Ziēnski postōl*.

b) U predikativnoj službi često se upotrebljava pridjev u određenom obliku: *Krūh je studēni; Pūt je sirōki*.

C. Nešto o sintaksi prijedloga

Prijedlog se koji put izostavlja: *Čā ren Losĭn; Čā remo tārgat Blāzovo bārdo*.

Upotrebljava se s genitivom mjesto gradivnih pridjeva (v. gore).

D. Kongruencija

a) Uz broj *dvā* imenica stoji obično u dualu (*dvā brāta*) ali i (*dvā mladȳci*). Uz brojeve *trĭ* i *četȳre* imenica stoji samo u množini: *trĭ brāti; četȳre mladȳci; trĭ krāli; četȳre krāli; trĭ pūti, četȳre pūti*.

b) Uz brojeve od 5 dalje predikat se može upotrebiti u singularu i u pluralu: *Jedanājst ūri bātihu* ili *Bāti jedanājst ūri*.

c) Kako je rečeno (v. str. 98), u susačkom govoru se augmentativi i deminutivi sklanjaju prema tipu imenice od koje su nastali. Kada se te imenice nađu zajedno s mobilnim vrstama riječi, mobilne se vrste riječi uređuju prema tipu osnovne imenice od koje je riječ izvedena. Tako od *mūs* imamo augmentativ *muzȳna*, a pokazni pridjev uz tu imenicu imat će oblik *uōf* (*muzȳna*), dakle kao da iza njega slijedi riječ *mūs*. Isto tako: *Tudē su bili silni muzȳne; pāk neka yori uōf karnevalȳna; Kā pride karnevāl, mi učinimo jedān karnevalȳna velȳki*.

d) Uz imenice ženskoga roda nalazimo gotovo redovno odgovarajuću pridjevsku i uopće mobilnu riječ u muškom rodu, a uz imenice srednjega roda mobilna je riječ u ženskom ili muškom rodu: *Koȳā ču ōči moȳi uprit; Bragēse su bili na kolōr kafē; Hĉēre su prisli; – Dycā māle nōsu jabetĭc na fāldice; Onē darvā su nāse; Nāse dycā su gōri; Dycā su prisle na spjāzu; Kūō nēbo γuōlu cinĭ, pūn je zvĭezdē*.

Dok bi se za ženski rod (pr.: *Hĉēre su prisli*) moglo govoriti, da se radi o starom nastavku ženskoga roda, u slučaju srednjega roda ne može nam pomoći takvo tumačenje.

Na Susku opažamo i u drugim slučajevima manje mobilnosti. Na primjer prilog *sveȃ* uz particip perfekta muškog roda odnosi se i na ženska bića: *Sveȃ sen se spotil!* Slično je i uz neke druge priloge: *Bȃh se srā-moval mālo* (za m. i za f.).

Čuvanje starine u susačkom govoru i činjenica, da je u starijem stanju naših govora bilo više veza u padežima raznih rodova, možda je odigralo stanovitu ulogu u izjednačivanju nastavaka muškog i ženskog roda, odnosno ženskog i srednjeg roda u slučajevima, koje smo gore navodili.^{107a} Ali treba pretpostaviti također, da se tendencija morfološkog unificiranja mogla pojaviti zbog drugih razloga, kad je gore spomenuta pojava toliko česta. Ne treba umanjiti u toj problematici ulogu, koju je mogla odigrati činjenica, da izvedene imenice u susačkom govoru, u prvom redu augmentativi i deminutivi (meliorativni i pejorativni), čuvaju deklinaciju i rod imenica iz kojih su postale.

Pojava izražavanja osobina s pomoću prijedloga (v. str. 129), a ne s pomoću posebnog morfološkog oblika, govori također u prilog pretpostavci, da u susačkom govoru postoji u stanovitom smislu tendencija smanjivanja zasebnih morfoloških oblika, odnosno tendencija smanjivanja njihovih upotreba.

Treba nadalje istaći, da u susačkom govoru postoji tendencija unificiranja nastavaka u dekliniranju imenica raznih rodova, a postoji također tendencija izjednačivanja padežnih nastavaka (ta je pojava raširena i na Unijama, Srakanama i Lošinju): *Jā sen bil na lĳevi nāh nahcāt pred ufi-ciālof*. Imenice srednjeg roda na primjer primaju u lokativu plurala nastavak *-ah* (< *-ahʷ*), što je nekada bilo karakteristično samo za imenice ženskoga roda. Kod imenica muškoga roda za živa bića, a analogijom i za neživa, izjednačuju se i u pluralu nastavci za genitiv i akuzativ: *skūlarof*, *đblakof*, oblici su za genitiv i akuzativ plurala.

Ovaj problem nije nikako ovim riješen, i vjerojatno bi cjelovito rješenje trebalo tražiti u širem razmatranju čitave fonetske, morfološke i sintaktičke strukture susačkog govora.

Dobro je, da se još napomene, da nas ovakve pojave ne moraju ni malo čuditi, jer ne samo da se nalaze u mnogim jezicima (usporedi samo engleski), već i u onim jezicima, gdje postoji kongruencija među nominalnim oblicima (imenice, pridjevi, particip perfekta), ima mnogo slučajeva, gdje se ne pokazuje slaganje. Na primjer lične zamjenice su bez mocije, glagolski oblici prezenta, imperfekta, aorista ne razlikuju rod. Čak postoji u tim jezicima ograničeno slaganje participa perfekta (usp. na pr. francuski i talijanski jezik).

^{107a} Nom. ak. vok. duala jednak je za fem. i neutra. Znači, u susačkom govoru također postoji tendencija morfološkog unificiranja, a ne diferenciranja i time susački govor slijedi opću liniju naših govora, a specijalno tendencije čakavskih govora u svom bližem susjedstvu.

E. Nešto o sintaksi glagola

a) *Infinitiv*. Uz modalne glagole i uz glagole kretanja, da se izrazi namjera, upotrebljava se infinitiv: *Ta fcÿna je pöčal γuyučät* (počeo lajati). *Čähomö na Baldärcycu nabrät; Kã je uön prÿsal posÿć, posÿkal je kadè su bile zÿenske; I uön je sãl pobÿrat zoyän; Klät bãju razmäkät al stÿce* (stavi bačvu moćiti, jer teče).

b) *Upotreba glagolskih vremena*. U susačkom govoru vrlo je živa upotreba aorista i imperfekta.

Aorist se upotrebljava, da se izrazi svršena prošla radnja, ili, u pričanju, prošle brze radnje: *Neverin se dvÿze; Bÿra värze* (udari), *naÿböle da värzemo bilic na postÿlu; Já starÿh stuöl; – Jivän i Marÿja namÿslihu setimãnu kã griè da redÿ se ozenÿt. Onträt pridöhu na Sÿsak. Jidöhu kel popã nekà ih napovÿè. Pöp ih napovÿje pröpÿo uön dãn.*

Bilo u jednostavnim rečenicama, bilo u složenim rečenicama imperfekt se obično upotrebljava da se izrazi trajna radnja ili navike u prošlosti: *Muöj otac uzãse puöc na rÿbe svãki večer; Lãni uzãh puöc na mül; Kadü uzãh pri-kël tebe, uzãse mi ponüdit kafè; Kãsmo mi bili mãli, uzãhomö sÿla jÿgrät; Ako prijãhu vnãmbÿs, ne prijãhu za divertÿt se, nÿyo za ÿlëdat muöre.*

Imperfekt (naročito od glagola *biti*, koji glasi *bujah*) izražava nadalje:

Mogućnost. Primjeri: *Takö, bÿjase kvintãl i puö* (tako moglo je biti kvintal i po); *Pã bÿjahote letratät* (mogli ste slikati).

Namjeru, želju (neostvarenu). Primjeri: *Vãla bÿjase prÿja svitlos* (trebalo je da se svijetlo prije upali – šteta što se nije prije upalilo); *Jã bÿjah mãlu oblÿc kamižöti, pã bÿste mi ju vi bili letratãli* (ja sam htjela malu obući ...); *Bÿjah nakalät trÿ ÿurle, nÿyol sen nakalãla ÿurlu i puöl* (htjela sam). Ovi primjeri pokazuju, da onaj, koji govori, žali što se radnje nisu drugačije odvile.

Iz primjera, koji ilustriraju upotrebu imperfekta u funkciji izražavanja mogućnosti i neostvarenih namjera, vidimo da imperfekt u susačkom govoru izražava one vrijednosti, koje se u drugim jezicima izražavaju modalnim glagolskim formama, te možemo kazati, da susački imperfekt može imati ne samo funkciju izražavanja glagolskog vremena, nego i načina.

Ovim se približavamo najzanimljivijoj sintaktičkoj upotrebi imperfekta, koja se ostvaruje u pogodbenim irealnim rečenicama. Te rečenice, kako je poznato, izražavaju uvijek naročiti stav onoga koji govori prema jednoj radnji. Upravo u tim rečenicama najživlja je upotreba imperfekta u susačkom govoru: *Dã ne dazÿãše, ÿdah v Lošin* (da nije kišilo bio bih išao u Lošin).

Naročito je zanimljiva upotreba imperfekta glagola *biti* (*bujah*) s infinitivom u jednom i drugom dijelu pogodbene irealne rečenice, odnosno samo u jednom dijelu: *Da bÿjase lÿpo vrÿme, bÿjah puöc v Lošin; Da ne dazÿãše, bÿjah puöc v Lošin.*

Irealnost je zapravo izražena imperfektom, koji ima puno modalno značenje. Mogli bismo dapače reći, da u ovom obliku imperfekta (*bujah*) temporalni momenat ima sporednu ulogu. Taj je oblik semantički dobio značenje irealnosti (i žaljenja, što se stanovita radnja dogodila onako, kao što se dogodila), te odgovara u stanovitom smislu jednom adverbijalnom izrazu. To se naročito vidi iz činjenice, što oblik *būjah* može biti upotrebljen u irealnim rečenicama za prošlost i za sadašnjost, pa odgovara našoj književnoj upotrebi: *da je i da je bi(l)o*.

Da li nalazimo drugdje sličnih pojava? Sam oblik *būjah* nigdje ne nalazimo. U vezi sa sintaktičkom upotrebom imperfekta u gore navedenim funkcijama problem stoji ovako:

Za izražavanje mogućnosti i želje imperfekti (i aoristi) mogu se naći doduše u nekim našim govorima (aorist naročito u štokavskim: Umroh od žeđi; – Da me nije uhvatio, odoh ja) nadalje u nekim drugim slavenskim jezicima,¹⁰⁸ ali te su upotrebe gotovo sve svedene na afektivni kontekst – naročito u štokavskom, makedonskom i u bugarskom jeziku – i nemaju tako široke sistematske gramatičke i gramatičko-stilističke funkcije kao u susačkom govoru. (V. i str. 140).^{108a} Odatle i velika zanimljivost ove pojave u susačkom govoru kao što je zanimljiva uopće česta upotreba imperfekta i aorista u tom govoru, što je inače veoma rijetko u čakavskim govorima (dok je njihova opća upotreba za izražavanje trajanja i dužine prostih radnja češća u štokavskim govorima).

F. Nešto o sintaksi rečenica

1. *Upitne rečenice*. U upitnim rečenicama karakteristično je, da se u susačkom govoru često upotrebljava *sámô je* (uzlazno intonirano): *Jě tudě kâ ftÿca ol γolubÿca?*

2. *Usporedne rečenice*

a) *Sastavne*. Vrlo je čest veznik pa(k): *Robu opēres, pāk ju kladēs susÿt; Kā mladÿc za divuōjku leī, najprÿja se pōcnu smijāt, pāk jÿdu v blājdan tāncat, pāk ju vāzme dvaltrÿ pūti za tāncat, pāk drugu nedÿlu vāspeda ju vāzme dvaltrē pūti za tāncat.*

b) *Suprotne rečenice*. Veznici: *a, ma*: *Tvojā hĉi γriē v mojēn facuōlu a jā f tvojēn nē; Rūγajte se z nāmi, ma vÿ ne znāte da byh jā v jÿglu vđil prÿja nēγol vÿ.*

3. *Zavisne rečenice*

a) *Vremenske*. *Kā būden jimīt, ontrā ću joj dāt; Kā būdes umrīt, ću sÿla plākat; Ovō zĭto i ozĭmac uzāhomo pošĭjat kad ne uzāse bÿt mukē po celÿnah.*

b) *Uzročne rečenice*. Veznici *dār(e), āl*: *Dār su amāne, pāk se jetikĭvas; Dāre jih nĭmas za nÿs se jetikĭvas; Vēĭ te je srān pūton hodÿt dār*

¹⁰⁸ Usp. Miklosich, *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen* p. 786; H. Ch. Sørensen, *Aspect et temps en slave*, p. 155.

^{108a} Neki crnogorski govori mogli bi nam, možda, pružiti sličnu građu kao i susački.

ti f tūjoj rōbi ȳriēdu. – Nisēn mōȳal puōc svitīt al je bilo jūȳo; Zāc plāces? Plācen al me bolī zūp; Ne mōre ȳrūōzje uzriȳat, al vāvih pāda dās; Jā sen svāider postēna, ma ti nē, āl si lupēzicina zīva; Jivāne tornājte āl jīman jedān tramȳš.

Uz dār, āl uzrok se može uvesti i veznikom kā: Ne mōre ȳrūōzje uzriȳat, ka vāvih pāda dās.

Vezniku zato što odgovara u doslovnom prijevodu susački izraz zātōl āl (dok mu po funkciji odgovara gore pomenuti dār): Zātōl āl je sȳla nāroda ne čūje se nȳš.

Uzrok se može također uvesti i sa ce: Menī je jīt nā te ce sȳ to ōd mene diskūril. Zimā mi je cē sen na miēsti.

c) Posljedične rečenice. *uŌn je toliko štentāl, da je pāl nā zemlu; Bilo je toliko nāroda na spiāzi, da jāje ni mōylo pāst nā zemlu; Takō sen ga trīsal, da mu je kārř Źelā pōčela letȳt.*

Kako se vidi iz primjera, karakteristika posljedičnih rečenica u susačkom govoru sastoji se u velikom broju upotrebe intenzivnih priloga.

d) Namjerne rečenice

1. Veznik dā: *Mojē dātē ucī, da dobrō pasā klāsu; Ziēt ću lumbrēlu, da se ne bȳh zmočil; Ziēt ćemo lumbrēlu da se ne bȳmo zmočili; Tišćī me, da ne bȳh pāl; Avēnto stuōj, da te ne bȳ ceslarȳna uȳrȳzla.*

Vidimo dakle, da se veznik da upotrebljava s prezentom i s kondicionalom.

2. Veznik nēka – nēka (vrlo je običan u susačkom govoru): *Zelū sen kostūn od brāta, nēka mōre i uŌn puōc plāvat; uŌn je prisal kel nās, nēka mu vȳdimo lerōjic ō zlata; Jā ću je vrič vān, nēka je ȳlēdaju; V nedȳlu ću ju v biēlu oblić, nēka ti je jīt.*

3. Zanimljivo je uvođenje namjerne rečenice s negativnom rječicom ne u sklopu ne cā: *Tišćī ga ne cā by pāl.* (Da ne bi pao). Ova je upotreba vrlo afektivna.

e) Dopusne rečenice

1. *Āko sen stāra, ma istēso znān ce cinīn i kūda hōdin.*

2. *I āko by bīl bōlan zūtra ćes stentāt.*

3. *Māt ga je tālkla māgar je bīl cīelo jūtro dōbar; Māgar je jūȳo, jā ću puōc svitȳt; Niēcū puōc zūtra polivāt, māgar sūnce būde pāriło; Zūtra vāla būdeš ovdēka māgar būdeš bōlan (ili māgar by bīl bōlan).* Vidimo ovdje karakterističnu upotrebu oblika budem samostalno ili uz particip perfekta.

4. *Ne bȳh te zviēla za mūza nānke da bi jimīl milijūni.*

5. *Da by neȳā māt bila svī sōldi strātīla, istēso ne bȳ bila līpa.*

6. *Ceyōt mi dās, pojīscū.*

f) Pogodbene rečenice

1. Tipičan je veznik āko s futuroom drugim: *Āko būdes prisal ovdēka na piēt ūri, kantāćemo skūpa; Većerās ćemo puōc na Riku. Mā ako būde puhāla būra, ustāćemo dōma.*

Mjesto futura II može u ovim slučajevima biti i prezent: *Ako prīdeš ovdēka na piēt ūri, kantācemo skūpa.*

Mogu doći zajedno i futur – kondicional: *Večeràs ćemo puōc na Rīku. Mā ako by puhāla būra, ustācemo dōma.*

2. Dok su ovi primjeri za naše govore vrlo obični, dotle struktura kondicionalnih irealnih rečenica pokazuje vrlo mnogo varijacija i specifičnosti. Najprije ćemo dati tip, koji je i inače mnogo raširen:

Dā je teplō, sli bymo plāvāt; Da māne piješ, bīl by više zdrāf.

Da bi ti štentāl syla na zemli, jīmīl by više vinā; Dā by znāla po kūda griēs, ne by cinyla ce cinīs; Tī by bila lypja, dā by bila mālō vysla.

Mjesto *da* može biti *kad*.

Sasvim je zasebna upotreba imperfekta u kondicionalnim irealnim rečenicama, pa smo stoga toj upotrebi posvetili već u sintaksi posebnu pažnju (v. str. 132), a govorit ćemo o njoj i u dijelu o stilistici (v. str. 140). Ovdje dajemo samo nekoliko primjera, da se vidi i taj dio strukture kondicionalnih irealnih rečenica u susačkom govoru: *Dā ne būjase dzīt, būjase lipo yruōzje; Da būjase ovdēka, būjase lipo; Da būjah ucýt, ne būjah tezāk; Da būjah jā prit pārvo, būjah puōc v Lošin.*

Kao što je već bilo i govora (v. str. 133), *bujah* može biti upotrebljen i za sadašnjost i za prošlost, dok imperfekt drugih glagola izražava uglavnom samo irealnu sadašnjost, a irealna se prošlost izražava pomoću *bujah* plus infinitiv.

STILISTIKA

Najprije da kažemo u kojem smislu uzimamo stilistiku.

Stilistika je doživjela potpuni preokret poslije dubokih radova Charlesa Ballya početkom ovoga stoljeća, kad je iznio teoriju, da stilistika proučava afektivni sadržaj riječi odnosno izraza i jezičnih struktura.

Plodnost ove koncepcije naročito se očitovala i očituje se u analizama stanja i pojava u pojedinim jezicima a i govorima.

Nadalje, ta nam koncepcija omogućava da analiziramo ne samo one jezične izraze i pojave, kojima se služimo pri indiferentnim raspoloženjima, nego i one, koji nužno izlaze iz nas kao rezultat različitih afektivnih stanja.

Takvi afektivni izrazi mogu se i sistematski analizirati, pa se sigurno doskora ne će moći ni zamisliti nikakva gramatika koja ne bi unijela u svoj sistem one izraze i strukture, koji izražavaju afektivna stanja. To više, što su takvi izrazi veoma brojni. Stilistička analiza tih pojava omogućuje nam: 1. da jasno misaono shvatimo taj izraz, 2. omogućava nam, da premašimo tradicionalnu gramatičku analizu i u običnom govoru kao i u književnim tekstovima. 3. Takvom metodom moguće nam

je analizirati svaku riječ – izraz i jezičnu strukturu, jer se stilističke metode ne zaustavljaju ni na kojem okviru.¹⁰⁹

Pokušat ćemo sada da primijenimo tu metodu na stilističke pojave u susačkom govoru, iznoseći naravno samo najkarakterističnije slučajeve.

A. Područje fonetike

1. *Akcentat*. Akcentat kao fenomen koji pojačava glas može poslužiti u stilističke svrhe, to jest može biti aktivni faktor izražavanja afektivnosti. Uz opću pojavu, da se naglašeni slog pod afektivnim isticanjem pojačava, u susačkom govoru kratkosilazni akcentat (˘) služi kao materijalna podloga da se efikasno istakne afektivnost riječi. Opažamo, da taj akcentat uglavnom stalno prati augmentative i deminutive u meliorativnom i u pejorativnom smislu: *Muzÿna* (:mûs), *zenÿna*, *glavÿna*, *goľÿcina* (velika i nespretna djevojka), *kûćicÿna*, *nozÿna*.

Da silazni akcentat (˘) karakterizira često afektivne situacije, vidi se i odatle, što ˘ prati y, koji se upotrebljava mnogo za izražavanje afektivnosti: *sÿla*, *prajčÿcina*, (vidi niže), dok će akcenti ˆ ili ˜ pratiti paradigme, gdje nastaju varijacije u korist i: *zâbÿla*: *zâbil*; *obielÿla*: *obielil*. Isto tako: *postÿrka*, *na ulivni*, *baril*. Činjenica, da su ˆ, ˜ na dugom vokalu, tek djelomično opravdava ovu pojavu u govoru kao što je susački, gdje kvantitativni prelazi akcenatskih tipova leže u njegovoj strukturi (usp. str. 52–53, 91).

Akcentat ˘ signalizira i deminutivne hipokoristikone; Mârko (malo dijete): Mârko (stariji čovjek).

Akcentat služi za izražavanje afektivnosti, kad se u diftonškim cjelinama on pomjera prema prvom dijelu. (Uz rezervu iznesenu na str. 58 u vezi konsonificiranja prvog diftonškog elementa).

Dok neafektivni govor polaže akcentat na drugi dio diftonga *ie*, *uo*, a prvi se njegov dio već konsonificira (naročito kod diftonga *ie*), pri afektivnom isticanju riječi naglašava se jače prvi dio, koji se u tom slučaju dekonsonificira: *Cinciêr* znači »trijezan«, ali ako se ta riječ uzme u ironičnom smislu – da se izrazi, da je netko pijan, tada je ovakav akcentat: *Jôrjo je vâvik cincîer!*

2. *Rečenična intonacija*. Koliko je čitava rečenična intonacija u susačkom govoru izraz afektivnosti, to ne može biti predmet ovih napomena. Iznijet ćemo samo ovdje, da sve riječi sa latentnim uzlaznim akcentom (čakavski akut), kao i riječi, koje u neafektivnom govoru imaju silazni akcent, dobijaju uzlaznu akcenatsku intonaciju, ako rečenična intonacija poprima afektivne oblike (jači intenzitet, viši rasponj u visinama i rečeničnom tempu, osjetljivije pauze). Evo jednog primjera: *'Nakò on nuôs, ki je uôn jimil, pûn čarvÿcof, pûn 'nakò terkulišû.*

¹⁰⁹ Usp. *Petar Guberina, Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes* II izd. Zagreb 1954, str. 5. 255. *Zvuk i pokret u jeziku*, Zagreb, Matica Hrvatska 1952, III pogl.

Rečenična intonacija u uskliknim situacijama gotovo automatski diže akcenat riječi u uzlaznu liniju. Tako riječ *srân* ima silazni akcenat (*srân*), i, ako se nađe na kraju rečenice, onda bi taj silazni akcenat morao svakako ostati kao $\hat{\ }.$ Međutim u uskliku: *A mēne srân* ta riječ ima izrazito čakavski akut.

3. *Kvantitet i silabiziranje.* Osobina je susačkog govora, da često duži nenaglašene vokale pred akcentom. U afektivnom izgovoru duži se u susačkom govoru ne samo naglašeni slog (kao i u drugim govorima), nego i prethodni nenaglašeni. Osim toga u susačkom govoru granica između nenaglašenog i naglašenog sloga postaje osjetljivija, te se radi o pojavi isticanja pomoću t. zv. silabiziranja: *Lupēzice lupiēška. Ukrāla sī mi puōl sakēta bobā; – Tēbe su čapivāli i čapivā ēe. Svudā si letȳla. Jā sen poštēna.*

To će duljenje i silabiziranje biti naročito osjetljivo ako slijedi naglašeni slog u kojemu glas *y* pod \sim ima stilističku ulogu: *Viēzanu su te nošȳli; – Facuōl ču još lȳpči zavȳt neka se jetikāš.* (Vidi i niže).

4. *Glasovi.* U susačkom govoru stanoviti glasovi osamostaljuju se za izražavanje afektivnosti. To je u prvom redu glas *y*, koji se ne samo upotrebljava mjesto *i* u određenim neutralnim (afektivno) situacijama (v. 58), već može biti upotrebljen i zato, da izrazi isključivo afektivnost. Tako, ako se u susačkom govoru hoće da govori o malom bijednom i zakržljalom prasetu, tada se veli *pračȳčina*, dok će se za obično malo prase, bez afektivne intervencije, u govoru kazati *prajčič.* *Librȳčina* znači »stara pohabana knjižica«, a *librič* obična »mala knjižica«.

Dok u afektivno neutralnim situacijama glas *y* dolazi samo uz određene konsonante, u stilističkoj službi može doći uz bilo koji konsonant, pa čak i u nenaglašenoj poziciji: *Vāla by ovō obielȳt; – Ti jimaš sȳla milāri; – Kvās nēka se skȳsa; – Facuōl ču ju još lȳpči zavȳt; – Ne dās nijēnomu nāzda nȳs; – Jedān grysȳna* (usp. str. 68).

Ako je *y* uvjetovan istovremeno i konsonantskim susjedstvom i afektivnošću, tada se on i pojačava i produžuje; produžuje se također i konsonant, koji mu prethodi. Primjeri: *Kajȳčina, ščāpȳčina, kantunȳna, glāvȳna, darvȳna, brođȳna, zidȳna.*

U susačkom govoru pri pojavi stanovitog »miješanja« i koegzistiranja palatalnih i nepalatalnih glasova u istim riječima, upotreba se tih varijanata određuje ne samo prema kriterijima, o kojima smo već govorili (v. str. 57), nego i prema afektivnom stupnju. Upotreba depalataliziranih forma (*c, z, s*) karakterizira vrlo često afektivne situacije, odnosno njihove izraze. Primjeri: *skulčič – skulčȳč, mužina – mužȳna.*

Zanimljivo je opaziti, da u tim slučajevima manje afektivni *i* prelazi u afektivniji *y*. Uz primjere, koje smo već gore navodili, kazat ćemo ovdje, da i riječi, koje po svojem običnom semantičkom značenju nisu afektivne i podnose varijante *č* i *c* (odnosno *ž* i *z, š* i *s*), a ne podnose varijante *i/y* u afektivnim situacijama imaju samo nepalatalizirani oblik i glas *y*. Tako će oblici: *kvajčič, prajčič* karakterizirati neafektivne situacije, dok će za afektivne biti upotrebljeni oblici: *kvaječȳč, prajčȳč.*

Ovo sudjelovanje dvaju glasova (uz akcent) za izražavanje afektivnosti još je značajnije u tim slučajevima, jer se radi o deminutivima na -ić, koji po pravilu imaju -ić a ne -yć. (Usp. str. 98).¹¹⁰

Spomenut ćemo na kraju, da samoglasno *ɾ* u stanovitim glasovnim skupinama ima također afektivniju i neafektivniju varijantu: *r/ar*. Tako na primjer izgovor *parniĕst* je signal, da je kontekst afektivniji, dok izgovor *prniĕst* izražava manji stupanj afektivnosti.

B. Područje morfologije

U susačkom govoru stanovite morfološke forme imaju prvenstveno stilističku (afektivnu) funkciju. U prvom redu treba istaći veliku raširenost augmentativnih i deminutivnih sufiksa u stilističkoj funkciji pejorativnosti i meliorativnosti. Sam augmentativni sufiks u stilističkoj službi izražava i meliorativnost i pejorativnost: *Muzÿna* (jak čovjek). – *I tuđĕ su bili silni muzÿne*; – *Glavÿna* (pametna glava); *Lupĕziĕina*; *mũtina* (»nijem čovjek«. Jače nego *muto*); *Ta zvonÿna* (lijen čovjek, koji se sporo kreće); *buzdÿna* (velika budala); *vetrÿna* (vjetrogonja).

Deminutivni sufiks izražava i meliorativnost: *glavĕca*, *ženĕca*.

Međutim, kad se deminutivnim sufiksima doda sufiks -ina, tada se u pravilu želi izraziti pejorativnost: *praiĕĕÿĕina* (malo, bijedno, zakrĕljalo prase): *praiĕĕĕ*; *kajÿĕina* (slab, truo, trošan čamac): *kaĕĕ* (mali čamac), *librÿĕina* (stara, pohabana knjiŕica): *libriĕ* (knjiŕica); *veštidiĕina*, *šĕapÿĕina*, *sapunÿĕina*, *stolÿĕina*, *krizÿĕina*, *lerõjiĕina*, *muzÿĕina*, *kvadrÿĕina*, *postolÿĕina*, *smutlÿviĕina*, *veslÿĕina*, *resetÿĕina*, *jÿdriĕina*, *glavÿĕina* (šuplja, prazna glava): *glavĕca* (mala glava), *kozÿĕina* (slaba koza), *zivi-nÿĕina*: *ŕivinica*, *ŕenÿĕina*, *kũĕĕina*.

C. Područje Sintakse

a) *Strukture gramatiĕki nesloŕenih reĕenica*

1. *Izražavanje zapovijedi i zabrane*. Uz morfološki tipizirane izraze zapovijedi i zabrane (v. str. 118–127 pas.), susaĕki govor izražava zapovijedi i zabrane u afektivnijim situacijama pomoću raznih sintaktiĕkih kombinacija, koje primaju formalno oblik jedne reĕenice. Tako se na primjer zabrana vrlo afektivno izražava sa: *ne cã + kondicional*. Primjeri: *Ne cã by stãl v luõkvu noguõn*; – *Ne ca by tãkal* (da ne bi takao, nemoj taknuti). Afektivna zapovijed moŕe se izraziti sa: *da + kondicional*: *Da bÿste mi to lipje ucinÿli* (molim vas, uĕinite mi to ljepše). Moŕe biti dez *da*: *Vĕĕ by finÿl ĕakulãt* (prestani veĕ brbljati).

2. *Afektivni izraz ŕelje*. ŕelja, da se neŕto ne dogodi (i strah, da se ne bi dogodilo) izražava se u susaĕkom govoru afektivno sa: a) *ne cã + kondicional* i b) *mãkol da*:

(*Dosada je bilo lipo ŕruõzje*.) *Ne cã by sadã peronõspera i lÿh prĕsli*.

¹¹⁰ Neka nam i ovo posluŕi kao dokaz, da se mogu sistematizirati afektivne pojave u jeziku, i da je bez njih svaka sistematizacija necjelovita, a ĕesto i netoĕna.

Ne cà s prezentom izražava bojazan i želju da bojazan ne bude opravdana: (*uŌf mǎli je tēpal*). Ne cà mu je fiēbra (Da nema vrućinu?!).

Mǎkol da (*ne*) bŷ daziĭlo (samo da).

3. Usklična značenja: *Da te ni srǎn* (sram te bilo, srami se!)

Radi se zapravo o uskliku i imperativu zajedno, ali je usklik u prvom planu, i zato se upotrebljava ta konstrukcija. Može se kazati također ovako: *Cē te nī srǎn*.

4. Irealnost. *Maḡār da būjah prīt prija* (da sam barem prije došao).

Ovdje je tipična konstrukcija *būjah* + infinitiv (usp. str. 140).

Sva ova četiri tipa predstavljaju zapravo složene misli, koje se na jezični način samo djelomično izražavaju, te stoga imaju formalno oblik jedne rečenice. Ostali izraz dat je situacijom, tonom, intenzitetom i mimikom.

b) *Strukture gramatički složenih rečenica*

Govoreći o sintaktičkim strukturama rečenica dali smo po koju napomenu u vezi s njihovom afektivnom vrijednošću (usp. str. 134). Kad budemo govorili o stilističkoj vrijednosti glagolskih vremena, nužno ćemo morati dotaknuti pitanje stilističkih struktura rečenica (v. str. 140).

Na ovom ćemo mjestu iznijeti samo nekoliko stilističkih struktura, koje se odnose 1. na izrične rečenice, 2. na pogodbene irealne rečenice.

1. *Izrične rečenice*. Afektivna struktura izričnih rečenica očituje se u susačkom govoru ne samo u bezvezničkim izričnim rečenicama (što je slučaj i u drugim govorima i jezicima), nego i jednom zasebnom formom, koja se sastoji od *vāla* + bezvezničko uvođenje ličnog glagolskog oblika: *Cēkaj, vāla pūknes ōd jida, stāra, ne dās mi mīra; – Vāla rēs nā teh*.

Zanimljivost ove konstrukcije još je veća, kada se sve prebacuje u prošlost: *Vāla būjase prija svītlos* (trebalo je da se svijetlo prije upali – šteta što se svijetlo nije prije upalilo).

Vremenska situacija oblika *vāla* određuje se dakle izričnom rečenicom kao takvom (objektivnim ili subjektivnim dijelom, koji je izražen ličnim oblikom glagola), a *vāla* ima, uz svoju specifičnu semantičku vrijednost, isključivo stilističku funkciju.^{110a}

Osnovno značenje od *vala* utapa se u afektivnu atmosferu, te se ima utisak, da se radi gotovo o jednom uzviku. To se očituje i u akcentu toga oblika: *vāla*.

Naprotiv kad *vāla* čuva svoje osnovno značenje, tada on glasi *valā*: *vīnō ne valā nŷs*.

2. *Pogodbene irealne rečenice*. Afektivan izraz u irealnim pogodbenim rečenicama ostvaren je pomoću imperfekta. *Dā ne dazjāse bil bŷ sāl v Lošin* mnogo je jače nego: *Da ni daziĭlo ...*

^{110a} Uočimo i u toj konstrukciji oblik *būjah* (*būjase*).

Isto tako, ako se mjesto kondicionala u dijelu, koji izražava posljedicu, upotrebi *bujah* + infinitiv, afektivnost dolazi više do izražaja: *Da ne dazjāse, būjah puōc v Lošin*.

Afektivnost se u kondicionalnim irealnim rečenicama očituje, ako se one uvode bez veznika. To je doduše opća pojava u jezicima, ali u susačkom govoru dolazi u takvim strukturama specijalni afektivni oblik *bujah* (v. str. 135): *Jā ovō būjah klāst pñja močīt, mā sen mīslila, da će dazjīt; Sy mōyla pñja pñt, būjase pomuōc diskūrit; Būjah pñt, nēyo sen slā mariēndu poniēst; Jā būjah spēc krūh, ma nisēn jimīla vñmena*.

Nema sumnje, da su po smislu te rečenice kondicionalne, irealne. Međutim njihova struktura je toliko stilistička (stavljanje u suprotnost rečenica; oblik *bujah* i intonacija), da one prvenstveno djeluju kao žaljenje, što su se dvije radnje dogodile u obratnom pravcu nego što je to želio onaj koji govori. Ali baš to i stvara osnovni smisao pogodbenih irealnih rečenica.

c) Glagolska vremena

U stilistici glagolskih vremena govorit ćemo o aoristu i imperfektu, jer su oni u stilističkom smislu vrlo karakteristični u susačkom govoru.

1. *Aorist*. U stilističku kategoriju možemo staviti onu upotrebu aorista. gdje se aoristom izražava neželjeno, a gotovo doživljeno, ostvarenje: *Debōto padōh*. Nema sumnje, da adverb *debōto* – ili u drugim značenjima *jūsto* – umanjuje sintaktičko-stilističku funkciju aorista, jer svojim značenjem *debōto*, *jūsto* unose komentar značenju aorista. Budući da se ovdje radi o adverbima stranog porijekla, može se pretpostaviti, da je cjelina sa *debōto*, *jūsto* novija kreacija, a da je ranije bio sam aorist, ili još vjerojatnije imperfekt.¹¹¹

Među stilističke upotrebe aorista treba uvrstiti upotrebu aorista u afektivnim pogodbenim irealnim rečenicama: *Na vlāsū sen se uvarīla da ne padōh*. (Jedva sam se uhvatila da ne padnem. Da se nisam zadnji čas uhvatila, bila bih pala).

2. *Imperfekt*. Nema sumnje, da su stilističke upotrebe imperfekta historijsko semantički povezane s njegovim modalnim funkcijama, o kojima je bila riječ u sintaktičkom dijelu ovoga rada (v. str. 132). Po stoje međutim neke upotrebe imperfekta u susačkom govoru, koje predstavljaju u prvom redu stilističku vrijednost.

Imperfekt nam je u susačkom govoru sa afektivnog stanovišta zanimljiv u dvostrukom smislu: 1. Nalazimo ga u jednostavnim i složenim rečenicama; 2. Stanoviti morfološki oblici imperfekta (*būjah*) gotovo automatski signaliziraju afektivnu situaciju.

¹¹¹ Usp. primjer: *Jā jīdah – jā jīdah* – (htio sam poći), gdje se vidi očita veza između ovoga imperfekta i gore spomenutog aorista. Mi smo primjere tipa *jā jīdah* analizirali u poglavlju o sintaktičkim upotrebama glagolskih vremena (v. str. 132), jer se u cjelini takva konstrukcija ne osjeća u prvom redu kao afektivna kategorija. Osjeća se više kao modalna, iako – razumljivo je – tu nema odsječenih granica.

Najprije jedan primjer imperfekta u sličnoj stilističkoj funkciji u kojoj smo našli i aorist: *Jā jūsto hōjah i skuntrōh mlādogā.*

Stilistička vrijednost imperfekta naročito je zanimljiva u pogodbenim irealnim rečenicama (usp. što je već rečeno na strani 135). Te rečenice, kako znamo, izražavaju uvijek jedan naročiti stav onoga koji govori prema nečemu, što se nije ostvarilo, odnosno što se ostvarilo. U afektivnim gradacijama, koje izražavaju različite konstrukcije pogodbenih irealnih rečenica, naročito su afektivne one, koje su izražene imperfektom: *Da onī lācahu rýbe, jidāhomo v Lošin* (Da su uhvatili ribe, bili bismo išli u Lošinj – išli bismo u Lošinj). *Da me ne lācase, pajāh v muōre* (Da me nije uhvatio, bio bih pao u more).

Imperfekt može biti kombiniran u drugom dijelu pogodbene rečenice s imperfektom glagola *biti* (būjah) + infinitiv. *Da vās mlādi būjase ustāt na Sūsku, uōn vas ozēnase.*

Može biti i u objema rečenicama *būjah* plus infinitiv: *Da vās mlādi būjase ustāt na Sūsku, uōn vas būjase ozenýt.*¹¹²

Ako usporedimo druge mogućnosti glagolskih oblika u pogodbenim irealnim rečenicama (v. str. 135), vidjet ćemo, da je konstrukcija sa imperfektom uvijek najafektivnija. Usp. *Da ne dazjāse, jidāh v Lošin: Da ni dazjilo bīl by sāl v Lošin.* Ili: *Da ne dazjāse, bīl by sāl v Lošin.*

Strukture, gdje su imperfekti, uvijek su jače afektivne, a gdje su oba imperfekta, konstrukcija je najafektivnija.¹¹³

Radi se dakle u susačkom govoru o jednoj – tipičnoj stilističkoj upotrebi imperfekta, koja, razumljivo, nema nikakve direktne veze ni sa kojim drugim jezikom.

D. Područje vokabulara i razni stilistički postupei

1. Čitave serije riječi mogu u susačkom govoru – kao i inače – izražavati razne afektivne stupnjeve (globalno) iste misli, odnosno (globalno) iste vanjske stvarnosti. Među tim riječima bit će razlike stilističke naravi.

Najprije ćemo spomenuti – što se podrazumijeva – da deminutivne i augmentativne riječi sa meliorativnim ili pejorativnim značenjem predstavljaju različite afektivne stupnjeve i sa stanovišta vokabulara. Primjer: *Morāl je lātīt sýla rýbe, kū je jīmīl nāko velýkog feralýna.* Aug-

¹¹² Ovdje govorimo o funkciji stilističkog imperfekta i o primjerima, gdje je imperfekt glagola *biti* (būjah) spojen s infinitivom, te se na prvi mah radi o pluskvamperfektu, a ne o imperfektu. Mi smo već naveli naše razloge (v. str. 133), zašto oblik *būjah + infinitiv* ne treba promatrati kao pluskvamperfekt sa morfološko-sintaktičke strane.

¹¹³ Govoreći o ovim konstrukcijama razumljivo je, da moramo pomišljati na starije i novije jezike, gdje imperfekt (dolazi koji put indikativ imperfekta mjesto konjunktiva. Usp. latinski *Labebar nisi me retinuisses.* Kuriozna paralela u vezi susačke upotrebe imperfekta za prošlost) izražava naročitu afektivnu snagu u irealnim pogodbenim rečenicama i stoji mjesto drugih oblika, koji se upotrebljavaju, kad se radi o manjoj afektivnosti.

mentativ *feral̥y̆na* ne izražava samo »veliki feral« – što je već i pridjevom rečeno – nego je čitav kompleks rečenice toliko afektivno obojen, da daje i snažnu afektivnu vrijednost augmentativu.

U stanovitim slučajevima augmentativna imenica kao takva označava pejorativ i nije pojačanje prema značenju osnovne riječi. *Ta rep̥y̆na* znači »žena koja puno govori i pravi smutnje«.

Za izražavanje lijenosti u susačkom govoru ima više stilističkih mogućnosti. *P̥ipavčina* je »lijen i spor čovjek«, *k̥āšalina* je »spor čovjek, koji uvijek zakašnjava«. *Trišćencina* pojačava značenje i vrijednost riječi *p̥ipavčina*. Sve tri riječi mogu se izmjenično stavljati na različite afektivne baze i ovisit će o stupnju afektivnosti onoga koji govori, koju će od te tri riječi upotrebiti u datom tekstu.

Ako Sušćanin hoće da izrazi, da je netko pohlepan i škrt, upotrebljava imenicu *ingordizija*. Ali, ako hoće da pojača to značenje, onda će kazati: *v yoliêj ingordiziji*.

Imenica se pojačava i tako, da se ponovi u pridjevskom obliku: *lup̥ezina lupiêska*.

Prenošenje riječi sa jednog područja na drugo, naročito iz životinjskog svijeta na ljudski, poznat je stilistički postupak. Na Susku se tako veli: *Si tak̆an*, kad je neko dijete vrlo nemirno. Pravo značenje riječi *tak̆an* je »pas«. Riječ *bēštija* vrlo je raširena u susačkom govoru za izražavanje antipatije prema nekoj osobi.

Ima jedna riječ, koja ima funkciju riječi-slike, a izrasla je iz nedavne susačke prošlosti. Radi se o riječi: *fas̥žzan*. Kad Sušćani hoće da izraze, da je nešto negativno, ružno u najvišem stupnju, tada za termin uspoređenja služi riječ *fas̥žzan*. Kad kažu: *Grub̆a si ko i fas̥žzan* tada izražavaju, da je netko gotovo grdoba. Tako eto ta riječ živi danas na Susku kao stilistički fenomen.

Jedan primjer za stilističku vrijednost glagola: *R̥yli(t) se* znači »smijati se grohotom«, te predstavlja veći afektivni stupanj nego glagol *smijāt se*.

2. *Fiksne riječi*. U susačkom govoru, uz uzvike općega tipa, postoje stanovite riječi koje – prateći tekst – izražavaju afektivnost.

Takva je tipična rječca *ya, γ: γl̥edaj k̆a ti ya nam̆y̆nen* (gledaj, kad ti namignem); *J̆a ya neyriên z̆utra v Loš̆in*; – *Svey̆a sen se spotil̆*.

Rječca *ya* ili samo *γ* (isp. primjere na str. 78, 86) služi zapravo kao materijalna jezična baza za pojačavanje rečenice. To je jedna vrsta tipiziranog uzvika unutar rečenice s očitom afektivnom vrijednošću. Rekli bismo gotovo sa leksikološki (u smislu psihološko-afektivnom) određenom vrijednošću.

Rječca *ca*, iako ima neka određenija značenja (v. str. 127), u svojoj širokoj upotrebi, naročito uz imperativ, izražava prvenstveno afektivnost. *Ça remo v Loš̆in*; – *Ça rete n̆a teh*; – *Çahomo na m̆ul*.

Uzvik *ār* vrlo je afektivan, ali i on je vezan za druge riječi, te ga zato ovdje i razmatramo: *Ār c̆a, da te n̆i sr̆an!*

3. Među stilističke faktore treba naročito ubrojiti bogatu upotrebu u susačkom govoru pridjeva, koji se ponavljaju u nešto izmijenjenom obliku. Radi se faktički ovdje o stilističkom postupku (procédé) ponavljanja. Afektivna vrijednost je mnogo veća nego kad se upotrebi pridjev u svom općem obliku.

Primjeri: *Tāšć taščāhan; čārn čarnāhan; ciēl celūhan*; (posve cio, bez rupa i neokrpan); *nōf novcāt (Muōj jābit je nōf novcāt); sām samāzan; nāχ naχcāt (sāl je plāvat nāχ naχcāt); γuōl γolāchan, (γuōl γolāchan krūχ – sam kruh bez ičega drugoga); γuōl γolcāt; sūχ suχāzan; biēl belāzan; čīst čīščāzan* (usp. str. 112–113).

TEKSTOVI

Dyt Bieli

Menī je šāl bīl dýt Biēli na mūl. I tūdē su bīli silni muzŷne. Pā su ti muzŷne áakulāli z menī pokuōjnin dŷdon netjāk^{uōn}. A ta netjāk je bīl mālō slīp. Ontrāt su ti jūdi s nīn ruŷāli, a ^{uōn} je rēkal: Vī, rūŷajte se, rūŷajte s nāmi, ma vī ne znāte, dā bymo slī na skomēsu, da byχ najlāŷje jā v jīglu vdil prija neŷol vī. A ^{uōn} untrāt je šāl kel menī dŷda Biēloya i rēkal je: Bārba, nūte ovi jūdi se s nāmi rūŷaju, a jā sen nin rēkal, da se menī pari, da byχ nājparvo jā v jīglu vdil ot svŷχ kolŷkyχ. A menī dŷd – Biēli rēče nāto: Dā, da by bilo ŷŷo ot capūnā!

Stāri Brāčić

Ka su uzāli pōcat jūdi χodŷt v Lošīn, pāk uzāχu z mālū bārku χodŷt. Sadā – i bīl pokuōjni Brāčić šāl na mūl, i veē je bārka bīla slā čā. Ontrāt rečē: Jivāne, Jivāne, tornājte, al jīman jedan tramŷš poslāt v Lošīn. Ontrāt rečē: Čē češ poslāt, čē? I tornāli su, tornāli su ti jūdi, tornāli z otu bārku, prišli na mūl. Ontrā ^{uōn} vāŷal jedan pārcŷna, i rečē: 'Vō vāzmīte Cēzīnu v Lošīn. Znāte, ne čā byste od māne učīnŷli! 'Vō mu dājte, dājte mu to, ōl mu recŷte.

A ^{uōn} je nāše poslāl tōmu Brāčiću jeno dvā kilā krūža, i pōcali su se svŷ smijāt.

Svīgalica

I jedān bārka je bīla slā dāre v Lošīn, i slā je bīla čā. I ontrāt je muōj dýt Biēli bīl na mūlu. I χodŷla je na mūl jēna zīēnska f čārnū. I ontrāt je pōčal ta čovīk ta stāri: Jivāne, Jivāne, tornājte se! – A zāč? – Ovāmo van još ustāl na mūli jedan karatīēl blāka za imbarkāť. – Kadē? – Sa – nūte, cēkajte, γriē. Hodŷla, χodŷla, to je bīla stāra Svīgalica. I imbarkāli su ju, i slī su v Lošīn. To nī bīl karatīēl blāka, neŷol stāra Svīgalica.

Korizma

Korizma, račiči porizla,
Ūle polokāla, bōp je pozobāla,
Nijēnoγa kūpčiča nī skopāla,
Nēγol jedān i puōl ...
F smūrýcu se-γ vozýla,
Rukavýcu je zmocýla,
Simo tāmo māγala,
Bōγu, bōγu dāvāla –
Lōnci, lōnci, kī pomōru,
S tamburīnu buōχ pomōru!

(Čarčinova. 46 god.)

Kako smo letyli od aroplanof

(*Jure i Dumica*)

Jure: Sadā ću ti jǎ, Dūme, rēc nýč onō če ģ bilo jedan pūt ka – no uzǎžu
χodýt sklātīci ovūda po Sūsku. Tar znǎš, ka – se 'no uzǎžomo zakrivāt
nīki z jenīe bānde, nīki z drūve, nīki s trēte. Nīki po jenīen konālū, nīki
po drūyon, nīki po trēton. Tar znǎš, mōrǎš to pāmetit.

Dumica: Kakō niēcū znāt! Ce su mi jedānput dycā lǎrγo ōd mene
spǎli, jǎ na jenuōj postýly, a onī po vanū.

Jure: Mǎ če ģ – iē!

Dumica: Mǎjko mojǎ, a nī!

Jure: Tǎko i tī si bila va tiēn, kakō sen bīl i jǎ.

Dumica: Sve jenō.

Jure: Sadā ću ti jǎ povit, kadā smo bili mī tāmo v γustēranski, tar
znǎš v γustēranski, kadē ģ nǎša rǎpoća, i bili smo ućinīli jēnu kūćičīnu,
sǎčeta, tudē ućinīžomo jenu kūćičīnu, i tudē nas je šlō spāt jenu pōtnājst,
dvǎjset, tar jǎ, oni stǎri mojī dōma, Marīja papē, Martinčić Škrōko koya
no uzǎžu zvāt, tǎtǎ Mijīcina menī, i tāmo joġ – svi. Spīmō jedan vēčer,
γremō tudēka, jūšto bātīžu jedanājst ūri. Sǎ – ću ti to povit, pūnat po
pūnat.

Jedanājst ūri bāti, to nōγol lǎtižu sklātīci rūt; Lǎtižu se dvýzat zγor te
kūćičīne i mī da remo mālo na dōlika. Veġ – nas býše strǎχ tudē f kūćīci
stāt. I mī da remō pomālo na dōli pod smuōkvu. Sǎ – ovi mlǎji prīja
zletýžu i vēġ – su svi dōli. Nǎjzādni ustā menī cio Čǎrni ģ če mī ģ tetǎ,
tar znǎš kǎ, onǎ kǎ 'no blīzu Polušīceve stojī, ti ju morǎš poznīvāt.

Dumica: Kakō ģ nē!

Jure: Jūsto prīdōžomo nǎpol Konālǎ, nǎpol nǎše rǎpoće, to nōγol je-
dān sklātīc vǎrže bengālu i svē se to rǎsvetli, γolǎ svitlǎva ustā 'ko i dǎn.

Tar znâš, a znâš onô va fÿyi niki v mudãndaž a niki prez mudãnt, nika f košÿli, a nika i brës košÿle.

Dumica: Tar znân.

Jure: Vala rë-če-ï právo, ovã če mi ï tetã, ovã býše nõgol f košÿli. Tar znâš, onë košÿle ot starinë kako sÿ ot pÿpka na nayõri, ali na dõlika tar znâš če jë.

Dumica: Sÿjčani svÿkoliki takô jïmaju. Nijëdan nïma dãlu.

Jure: Jÿšto nãpol Konãlã svë se to rãsvetli i takô to ustã. Jã se jirãž, i menì cio Čãrni se jirã i ovakô govõri, govõri: Strina, sÿla sen jiz vÿdyl, ma va tiej sfãzi još ni jënu. I nãpret – za mãrtvo jïme – pridõžomo do ovle, do smuõkve, i lãtižu mečãt bÿmbe. Lãtižu mečãt, i ondë se rasvantãžomo do jÿtra.

Dumica: A jã sen ontrãt bila znâš kadëka, na Salbunïci, a i – Salbunïca letÿ; govõrižu, da su na ģumni vëci dïel svãlčeni nõgol obãlčeni.

Jure: Za mÿke, mãjko Isÿkarstova!

Dumica: Ôl strãž, a jã – vala rë-če-ï právo – jã sen lípo z dycÿ arivãla do Salbunïca, a 'vi drÿvi, kakô su bili sli prija spãt, ovÿ su vej prišli vëci dïel nãyi. Kãko ï bilo teplô; ontrãt su 'vi drÿvi letÿli i nãyi f kosulïčinaž mãliž.

(Čarëinova, 46 god., i Jorjo, 32 god.)

O – strica Jivana

V Lošinÿ sen, na skÿlãž sen jÿšto žodil, to nõgo ģrië menì stric Jivan. Jã ģa pïtaž: A če ste to prišli? – govõri: Prišãl sen kupÿt berÿtu nõvu, al sen na Sÿsku prez berÿte. Ovã berÿtyna mi je pÿna potÿna, govõri, pã çu uvdë kupÿt ke – Tedãldeva, znâš ondë, kadë 'no põt škrïple v Lošinÿ, berÿtu nõvu, nëka mi je lãvja za kadã jÿden v lëti na pjumbinïcina i lãtit rÿbyçinu. 'Vakô, če ï za lešãt. Ja dïn: Dobrô je; ja dïn, če çete ustãt? govõri: Dã, jã çu ustãt, çu kël tebe večërat i kël tebe çu spãt. Ja dïn: Dobrô je, strice, vï prië svãku dõbu. Jã ren sa – još na skÿlu, pã çu pÿt.

Jã pridõž zvan skÿle i dõma pridõž kel ģospodãryce, to ï uõn veç ondë prõnat. Ja dïn: Moã strice, žõmo çã vït ovãmo Bëpicu kel svõtoģa Mãrtÿna. Rÿbuje, lãtit çe çeyõt rïp, pã çemo vït, çe su lãtili.

Pridõžomo, slï smo vït, i vÿdili smo svë. Tornãžomo dõma kël mene na jenu sïest ùri i puõl i jidõžomo viçërat. A ontrãt 'no uzãše bÿt ono rãdio na õsan ùri, i mi dõma (vãla rë – çe – ï právo) nïsmõ jimili rãdio, nõgol ģa uzãžomo puõl – poslÿšat tãmo kadë je ki ģa uzãžu jimÿt. I ontrãt tudë jimõ, jimõ, jimõ, i vëç – dvã trï menÿti fãli od õsan ùri, ja dïn: Strice, vãla žviëlto, žviëlto to ućinimo, ako në, niëçemo arivãt na rãdio. I jã se dvÿgnuž, a uõn dvÿle za nãmu, i jidõžomo vãn. Ondëka vãni, zvãn kÿžine, kadë se klãda kapõti, bërÿte, i 'vakô akô su ziënske i kapelini, i ovë svãre, i uõn je svë bil tudë klãl 'ko i jã, ka – smo prišli f kÿcu. I jidõžomo vãn, jã nãnke za tïn.

Jâ nÿš. Jã ni lètriku važÿät, ni nÿš. Jã sen prãtičan, jã zvèž muõj kapõt i moju bërÿtu i ää. A uõn – ka – prídõž na skãle dõli, vèi – sen blizu, ÷ovõri: A kadè i menì 'na berÿtyčina? – Ja dìn: Tudè van morã bÿt, kadè van je kãpõt. – A uõn je nÿč zviël i nã glavu klãl; i nÿš. Jã ÷a počëkaž na skãlaž i jidõž ondè 'za kantüni', çe 'no zovü v Lošini. ÷riën za nün tãmo, letin daren ondè v oštariju kel jenõÿà, kadè je ràdio. Nãpol püta prídõžomo, jã ÷a pëlan, to nõjol mi ÷ovõri, ÷ovõri: Ma çe mi 'vo, Jõrjiçu, 'ko mi 'vo lãiko na glãvi! – A ja dìn, jã, ja dìn: Strice, to van je berÿta nõva, ja dìn, pã van se to parì, da van je to lãžje, al je to prës potÿna, prez nÿš drÿvo. Tar znãte, kakõ je. Berÿta nõva je vävik lãvja. – Nõjol onträt uõn 'võ tãko ta onträt: Bÿ-çe dã, bÿ-çe, ÷ovõri. A jã nÿš, šküro je, ne vÿdyn nÿ-çe jã znãn, çe je 'vã çe i uõn pokrÿjen.

Prídõžomo vnütar v oštariju, ja otvõrÿž i ja dìn: Dõbar vëčer. A uõn za nãmu: Dõbar vëčer. Mìla moja, mãjko mojà, nõvo svè jedan smìž ustã! Jã se jerivan, to je uõn v žãlton kapelìnçiçu z õnin përyçon ot kõkoše, onakõ on biëli çarjèni, 'nakõ on rõža s çarjènin përiçon. Svè jedan smìž ostã! 'Nakõ on nuõs, ki je uõn jimil, pün çarvìcof, mõdar, pün 'nakõ terkulìšã. A mène srãn, kakõ çu to zamotãt. Ja dìn ... Jã lãtÿz to zãplÿtat, zãplÿtat: 'Vo smo 'vakõ za depuõsta uçinÿli, kakõ i kadã i karnevãl.

(Jorjo, 32 god.)

RJEČNIK

Rječniku susačkoga govora, koji se ovdje daje, zadatak je ilustrativan, ne leksikografski. U njem su riječi dane u rečenicama, kako su zapisane ili snimljene na otoku – u jednostavnima, većinom vrlo kratkim, izrekama i izjavama, koje su toliko jasne, da mnogima uopće nije potreban tumač niti oznaka, što riječ, o kojoj se govori, znači. Upućeni će čitalac u tim rečenicama naći mnoge potvrde za pojave, o kojima se govori na različnim mjestima u gramatičkom dijelu ove rasprave.

Razumljivo je, da će i u ovom govoru biti dosta romanizama, od kojih će se poneki naći i u rječniku, no neki su, uzimimo na pr. kao *kvãdar*, *kvintãl*, *konoba*, *kamin*, *lazane*, *lavaman*, *lancun*, *lampat* (kao glagol), *lampadina*, *napa*, *tarnanapa*, *muškat*, *frite* i sl. – da se samo neki spomenu – toliko obični (i drugdje, ne samo na Susku), da bi bilo suvišno, da se ovdje nabrajaju i tumače.

Da bi se rječnik što više skratio, nisu u nj uneseni ni nadimci, kojih je na Susku velik broj. Ovo je bilo uvjetovano malim brojem prezimena: cijelo naselje, koje je g. 1953. imalo 1487 stanovnika, ima – uz nešto došljaka – svega desetak prezimena, tako da kadšto i po 10 i po 15 ljudi ima isto ime i prezime, pa kada se ne bi razlikovali po »predivku« (po nadimku), ne bi se znalo, tko je tko i što koga ide, ako se radi o sudu, o vojsci, o pošti i sl. Evo redom ovih (krupnijih, porodičnih) nadimaka po porodicama, koje su u Susku najbrojnije:

PICINIĆ *Barbūčić, Bardarićova, Bēlicova, Bēpina Tomiņof, Bēpo in kōrda, Bruž^uōlica, Campūnić, Campūnof, Ćimbalo, Ćūtarićinova, D̄ydyćinof, Dinkaro, Dulīcina, Frānkulo, Fūrbić, Garčīc, Hlībić, Hlūstovicova, Jabet̄yņof, Jācica, Jakīno, Jap̄one, Jivānčić, Jivānčinof, Jivānyņa, Jūrić, Kanon̄er, Karūba, Karūbar, Kāsarić, Kāsarić Balina, Kastriḡōtić, Komar̄yć, Kon̄yć, Kon̄yņof, Kovačić, Kulētinofof, Kumpār, Kūnkar, Kurāiće, Kūžić, Lēčić, Linčina, Līstić, Lōvr̄yćinof, Lūčica, Lūčičinof, (L. Mićēlo, Siēdi, T̄ōrić, Miriće, Mikulētīc), Lukāsīc, Lūžnačić, Mācica, Markētīc, Martincalina, Mić Krstīne, Mizīna, Mizīnica, Nādalić, Nadalinčić, Nādalinof, Pājinofof, Patūn, Pićināca, Pipi, Piturīnić al. Peturīnić, Pōncarić (Pāncar), R̄ybyć, Rusānić (Rusānof), Sānta, Simūnić, Simun̄ičinof, St̄ēpan, St̄ōḡarić, St̄yflina, Tomāzić, Tomāzina, T̄ōmina, T̄ōminof Slīpi, Tlōščina, Tonīna, Tonīnof, Tonīnof F̄ōḡo, Trājna, Trūdinova, Tuđēško, Vlastelin, Volić, Vānčar, Zlatarić; BUSANIĆ *Balunci, Balūnić, Biškūpić, Felicio, Fulumbrān, Furlānić, Glavāčić, Ēni, Ibūlinovi, Jāković, Jivānčinova, Kovačēf Tōnte, Lūbić, Malit̄onovi, Marcēlo, Martikōc, Martikōc Mitē, Martin̄yņof, Mić, Mićinof, Minčōn, Mirica, Mitēčić, Puskam̄era (Puskamīra), Rākovac, Rakovčićovi, Rōjačina, Rāpić, R̄ōḡok, Ruōjčić, Rumanōlica, Samēlencić, Sannabrayōc, Strīzica, Tēndar, T^uōrcina, Tōnte, Zbārdinof; TARABOĆA *Bačić, Barilčić, Buōžinof, Brāčić, Bravarīc, B. Nostrōmo, Būfālić, Bumbabāličina (Cubabālicova), Cēzarof, C̄ōtićova, Ćutar, Ćipriānčić, Ćurumbētić, Grānda, Ivolīnof, Jāsencić, Jelēninof, Jūnčić, Kafit̄er (Kafit̄ir), Klēp̄yca, K̄ōkić, K̄ōkola, Kokōrica, Komandadūrīc, Kovačēf, Majštralīc, Martinētīc, Matōnčić, Mićāne, Miḡūlicova, Misečīnčić, Mižeriova, Nikolić Stāri, Paćōnić, Pāpić, Parcinīyula, Pasunīrka, Pleskānčić, Prēpelica, Pulētīćova, Pulētīnova, Rūsinova, Škānarić, Škēram (Škiērmić), Usnārić, Zyorinčić; MORIN *Balḡār, Balḡarica, Bažilio, Bēlka, Bēlinova (Bilinova), Bijard̄er, B̄rkvica, Bruškīn, Ćūlić, Ćavlić, Dīḡalo, Feralīc, Frātrovica, Gramūlić, Grīzo, Kanurīnčić (Karurīnčić), K̄embo, Kūnčar, Kūnčarić, Lāngveryć, Lukētīc, Mālić, Māl̄yņof, Martinčić, Mezomarīn, Paiērya, Perikulo, Pićarić, Polov̄yca, Roḡāc, R̄ōsinofof, Salvīēstrić, Skulīḡ, Suḡānić, Šeyōla (Šiyōla), Tōntina, Tratūr̄yćova; MATEŠIĆ *Andrējićinof, Andrējinof, Bārdar, Bārdar Ōste, Benjamīnčić, Bjōnda, Čarcīc, Garžīc, Īvlevofof, Jakomētinofof, Jakofčić, Jēgerina, Klepetāčić, Kulāsina, Lēntina, Mājkić, Marcūlić i Marcūlić Ancijān, Mārūška, Mić-z-brīya, Mićarina, Mićarina Vrutkōf, Mikolić, Mikulāsina, Padrinčić, Pvolkilā, P̄oluš, Praz̄yćova, Sārić, Sēnčić, Sētić, Toncīre, Tōntolić, Vēdovo, Vrūtāk, Z-brīya; SKRIVANIĆ *Andrićova, Ćoto, Jānda, Jārica, Jivić, Kākalić, Kalunīrčić, Kōla bārbe, Kolōnčić, Mić Polūša, Parlātić, Pēričić, Pulizić, Rīna, Srakanīčić, Šāri, Švārlić, Zbārić; MIRKOVIĆ *Andryņa, B̄ōkica, Burēlo, Friyādić, Lūčić, Nāčo, Postīr, Strīžova, Zingo; i t. d. i t. d. Dogle bi sve bilo u redu: Sujčani kao koljeno-
vići imaju po dva, neki i po tri imena. Zbrku međutim stvaraju žene,
koje se i poslije udaje kadšto zovu onako, kako su ih prije zvali. Stari
Tarabōca – Parcinīyula nazvan je, kada mu je bilo šest godina (jer je
bio vrlo sitan) *Skulc̄yć*: to je već bilo dovoljno, da poslije i njegovu*******

kćer zovu *Skulčycova*, *Skulčova*. Kada se ona udala za *Morina* – *Čavlića*, njezinoj djeci nisu dali nadimak *Čavlić*, nego *Skulčyc* – i tako se uz lozu *Morina* – *Čavlića* pojavila nova loza *Morina* – *Skulcyća*. Na taj način i dvije i tri porodice danas na Susku mogu imati nadimak, koji je nekoć pripadao samo jednoj od njih. Evo nekoliko nadimaka (na prvom je mjestu prezime, kojemu je nadimak – po sjećanju starijih ljudi – otprije pripadao; ostali su ga s vremenom od njega preuzeli i posvojili): *Antičarovi* – Hrončići i Taraboće, *Bačvariči* – Baričevići i Taraboće, *Baldčići* – Picinići i Vidulići, *Balsice* – Picinići i Busanići, *Bårdarići* – Picinići i Matešići, *Bastijānčići* i *Bastijānčine* – Morini i Taraboće, *Bēpići* – Taraboće, Matešići i Radoslovići, *Crēsanovi* – Morini i Taraboće, *Čarčiči* – Matešići i Picinići, *Donjivānovi* – Matešići i Busanići, *Hlūstevi* – Busanići i Picinići, *Incipi* i *Incipićovi* – Picinići i Matešići, *Jivānčići* – Picinići i Busanići, *Jivčinovi* – Morini i Taraboće, *Jivine* i *Jivinovi* – Taraboće i Matešići, *Kāsarovi* – Picinići i Taraboće, *Kēčinovi* – Skrivanici, Taraboće i Picinići, *Kokinariči* – Picinići i Taraboće, *Koserāčine* – Picinići i Taraboće, *Kostānte* i *Kostāntići* – Morini i Taraboće, *Kulāstre* – Sutore i Picinići, *Lļlovi* – Picinići i Mirkovići, *Lōvrjčinovi* – Picinići, Matešići i Taraboće, *Lūčičinovi* – Picinići, Skrivanici, Mirkovići, *Martinynovi* – Busanići i Picinići, *Nadārjčovi* – Picinići i Skrivanici, *Pierinovi* i *Pierinčićovi* – Morini i Picinići, *Popōvi* – Mirkovići i Taraboće, *Riētki* – Morini i Picinići, *Rļso*, *Rļsinovi* – Morini i Taraboće, *Skūlčiči* – Taraboće i Morini, *Sārate* – Skrivanici i Morini, *Stjpanovi* – Picinići i Matešići. Kao što se vidi, odnosi baš nisu tako jednostavni, pa su često potrebni osobni nadimci, da se jedni razluče od drugih. No, tako je tamo bilo i prije. Endogamija, koja je stvarala takve odnose, dovela je do toga, da su neki nadimci s vremenom posvema nestali u porodici, u kojima su nekoć postojali, a sačuvali su se u drugima, u kojima ih prije nije bilo. Popis (indeks) prezimena i nadimaka s kraja XVIII i početka XIX vijeka, koji se nalazi u arhivu župnog dvora u Susku, u tom je vrlo poučan. Od današnjih nadimaka za iste je porodice isti nadimak zabilježen jedva u četrdesetak slučajeva (*Andreof* Ma,¹¹⁴ *Bazvar* T, *Bravarich* T, *Čavlich* i *Zavlich* Mo, *Felicio* B, *Gramulich* Mo, *Hlibinof* P, *Ivancich* P, *Giarizza* (= Jarica) S, *Kanonir* Mo, *Karubar* P, *Cassarich* P, *Comarich* P, *Cossiracina* P, *Covačina* T, *Kunzar*, *Cunzar* Mo, *Leka* P, *Listo* P, *Lucichinof* P, *Luchetić* Mo, *Mačizza* P, *Mallina* Mo, *Mattoncich* T, *Nadalin* P, *Pacchioni*, T, *Parlatich* S, *Pipiza* P, *Popov* Mi, *Rakovaz* B, *Ribina* P, *Russan* P, *Simuninof* P, *Smuncich* B, *Tominof* P, *Trudinof* P, *Turco* B, *Sbarich* S). U desetak slučajeva današnji se nadimci nalaze uz prezimena, koja ih danas nemaju (*Antichiarcich*, *Antichiarich*, *Antichiarof* B – danas H i T, *Bachich* P – danas T, *Balde* S – danas P i Vidulić, *Boxich* S – danas T, *Chiurumbetich* S – danas T, *Feral* P – danas Mo, *Furlan* Ma – danas B, *Giacovina* P – da-

¹¹⁴ Kratice označuju: B – Busanić, Ma – Matešić, Mi – Mirković, Mo – Morin. S – Skrivanic. Su – Sutora. T – Taraboća.

nas B, *Cochinarich* Ma – danas P i T, *Lucassich* T – danas P, *Marchinetich* Mo – danas T, *Martincoz* T – danas B, *Pagina* (= Pajina) Ma – danas P, *Po'letin* Ma – danas T, *Poluš* P – danas Ma. *Silvestrich* Ma – danas Mo (Salviestrić), *Tendar* P – danas B, *Turcina* Mo – danas B.). Neki su se samo kvantitativno promijenili: prije su pripadali jednoj porodici, a danas joj doduše također pripadaju, ali ujedno – i to pretežno – pripadaju i nekoj drugoj, pa su stariji ljudi skloni, da ih pripisuju ovoj drugoj. Tako su se na pr. *Bačvarima* prije zvali Taraboće (g. 1812), a danas Barićeviće toga nadimka pretpostavljaju Taraboćama. I *Lovrjčini* su bili Taraboće (g. 1775), a danas im pretpostavljaju i Piciniće, i Matešiće (jedino za *Popove*,¹¹⁵ *Kosariće* i *Koseračine* se i danas zna, da je prvi nadimak s početka pripadao Mirkovićima, a druga dva da su pripadali Picinićima).

Neki od ovih nadimaka zabilježeni su, kako se čini, upravo u nastajanju: tako *Felicio*, kojemu bit će da je protoplast bio Felicio Busanić (1776), ili *Nadahn*, koji je zabilježen g. 1788. kao nadimak Natalisa (Natale) Picinića. Njegov sin Stjepan zabilježen je g. 1820. s nadimkom *Nadalino*, a Feliciov sin bit će da je bio nijem, dok ga spomenuti popis g. 1809. bilježi kao »Stefano Bussanich Felicio muto«. Ima i drugih podataka. Tako se Picinići Luketovi (1790) i Luketići (1832) zovu »na sred sella«, Antun Picinić (1793) »Antonio Dalghi«, Ivan Busanić (1832) »spod krusfe«, drugi Ivan Busanić (1806) »Veli Ivan«, Ivan Taraboća (1798) »Ossoron – čartalo«, Antun Skrivanić (1794) »Slatki Toni«, i t. d. Na prenošenja putem ženidbe i udaje upućuju dvostruki nadimci kao *Cassarich* – *Cossiracina* (P, 1806), *Smuncich* – *Cremicina* (B, 1821), *Gaspich*¹¹⁶ – *Lovrichinof* (T, 1788), *Čavlich* – *Ivancich* (Mo, 1802), ev. i *Lovrichinova* – *Boxa* (T, 1781), a mnogih je nadimaka na Susku, naravno, s vremenom i nestalo. U spomenutom popisu takvi su *Antonio Dalghi* P, *Barovljev* P, *Bartuljef* B, *Bukovljev* P, *Zazevich* Ma, *Čarjencich* i *Cargenka* T,¹¹⁷ *Čičin* i *Čicin* B, *Čoračar* B, *Domigov* Ma, *Francinof* B, *Franin* T, *Gaspich* T, *Gazdar* S, *Godenta* Ma, *Canavizza* B, *Cremicina* B, *Lorenzof* Ma, *Mariettin* P, *Marmon* Mo, *Ossipicinof* P, *Ossoron* – *čartalo* T, *Panza* Mo, *Pavicina* P, *Petessich* B, *Pignatariza* P, *Plavcina* P, *Plevanina* Mo, *Polich* Ma, *Pogarda* i *Pogardich* P, *Rosso Frančin* B, *Samizza* Ma, *Slatki Toni* S, *Spod krusfe* B, *Stussina* Su, *Tomichinof* S, *Veli Ivan* B, *Vosle* S, *Zanettin*, *Zanettinof* P Su, *Xivcich* Ma, *Xuvizza* B.

Kategorije, u koje se ovi nadimci mogu svrstati, prilično su jasne – jednako kod onih, koji se danas govore, kao i kod onih, koji su se govorili prije 150–180 godina, kada je na Susku bilo 3 do 4 puta manje stanovnika, nego što ih je danas. Pođe li se od toga, da nadimkom –

¹¹⁵ V. *Cenno*.

¹¹⁶ Žive sada u Americi. Na Susku ih nema.

¹¹⁷ Neki od ovih nadimaka i danas žive u toponimima, tako *Pot Čarjēnka drāica*, *Čičinova drāya*, i dr.

najprije osobnim, a zatim porodičnim – u pravilu postaje ono, što je neobično i što pojedinca koliko toliko odvađa od ostalih, tako da postaje njegova individualna oznaka, vrijedno je istaći na pr. nadimke *Feliciov, Mariettin, Zanettin, Bepo, Bepicin, Kostante, Pierinov, Salviestrić* i sl., koji upućuju, koja i kakva su imena na Susku bila neobična, i odakle su dolazila.

*

Rječnik sâm ne sadrži ni iz daleka sve leksičko blago, koje je na Susku u dnevnoj upotrebi. Da se ono skupi i detaljno iznese, trebala bi cijela knjiga. Ovdje je dân samo neznatni dio te građe, i svrha joj je – kao što je rečeno – samo ilustrativna. Zato se uz riječi navode rečenice, a ako su riječi običnije, ili ako im je rečenicom dovoljno protumačeno značenje, one se uopće ne tumače književnim jezikom. U natuknicama iz rječničkih razloga dati su ugl. čakavski oblici i ondje, gdje su u primjerima potvrde čakavske (a čakavske su zato, jer su ovako zapisane). Tako je i za druge varijante (na pr. kod vokala) mjerodavan uvijek osnovni oblik, i po njem se riječi u alfabetu nižu jedna za drugom.

A

Ābÿs, Āmbÿs, m. topon. kraj oko neke provalije nad morem. *Čâ ren n – Āmbÿs obÿsit se, v n – Āmbÿs polÿvât.*

ayâč, m. riba (brancin). *Ka – si pojil ayâča?*

ayÿst, m. kolovoz. *V ayÿstu nîma sardiêl.*

ai, ai jâž, uskl. *Ai jâž ne menî!* (jao meni).

al, vezn. ali, jer. *Prisla byž, al ne mÿren. Klât bâju razmâkât al stÿce. Martikÿcova nî bila v Lošîni, al je bila buolnâ.*

(*āliya*) *ġliya*, f. travurina (alga). *Vâla bymo slî postrÿjât ġliyu.*

amât, impf. voljeti. *Dâre su mi dycâ za svâkin, dâre su amâne.*

ân, uskl. *Ān, če bi tvo rādala tlîc me!*

angujêla, f. ribica. *Rîetki je lâtil silne angujêle.*

ayÿÿrija, f. lubenica. *Kolÿke ayÿÿrije byž jâ poÿlê!* *Zâj si sâl nacât ayÿÿriju.*

ānjel, ānel, m. anđeo. *Incîpićova i dobrâ kakô i ānel.* dem. *āneliç, m. Ce i to, tuôf je 'ko i āneliç. uŌn γuolçîçina i 'ko i āneliç.*

Antÿća konâl, m. topon. *çôdmo sumparÿvât Antÿća konâl.*

Antiçárova vâlica, f. topon. *Marti-nëtiç je sal plÿt v Antiçárovu vâlicu.*

Antÿna, f. Antunovo. *Na Antÿnu će nosÿt sviçetoya Antuôna. Sviçeti Antuôn je na trenâjs pomâiça.*

apsîk, m. veliko zrcalo, psiha. *Lÿçîçinof se bÿjase poylêdat v apsîk, al se je razbil.*

arbûn, m. riba. *Of je carjën 'ko i arbûn. Marinić by pōjil arbûnâ, ma jix nî za prodât.*
 âr cã! uskl. bježi! idi! *Âr cã, da te nî srân!*
 ârija, f. zrak. *Býšte cã z duõvle, al nî ârije.*
 arivât, pf. doći, stići. *Sãrić bÿjase arivât večerãs, ma nî arivâl va-põrã.*

arjãf, jarjãf, pridj. *zardao, rdav. Matõnčića je vãs capûn jarjãf.*
 armarûn, m. ormar (veliki). *Mojã tarviësla stoji v armarûnû.*
 armõnika, f. glazbeni instrumenat, harmonika; v. frazu: *armõniku zvonýt. Muõj brãt ýartõ lipo znã zvonýt na armõniki.*
 avrîl, m. travanj. *Ovo ýodišće je ýartõ avrila dãzjilo.*

B

bãba, f. *Bãba mi je vej-stãra.*
 babaciënka, f. insekt. (buba mara). *Ste vÿdyli kadõ babaciënku?*
 babanuõva, f. insekt. velika crna muha (zlokobnica). *Babanuõva po læstri leti, jeriva se.*
 bãbica, f. rakovica. *Jimate za prodã -ku bãbicu?*
 bãbičina, f. primalja, babica. *Bãbičina ýrië po kùcãh ka-ženë rãjaju.*
 babÿna, bãbina, f. riba (t. nona). *Ol ste lætili ku bãbinu?*
 bacilãt, impf. brinuti se. *Ne bacilãj tudë za nÿs!*
 baćiri, m. pl. (sg. baćir), dinje. *Ko lýko van je bilo Zapokedrãice baćirof?*
 bãja, f. kaca. *Na Zãdruyi su za prodãt sine bãje.*
 bãla, f. guša. *Tiëxi je na ýarlu bãla zriesla, ne mõres to puõc posÿc.*
 Baldãrcyca, f. topon. *Cã homo na Baldãrcycu nabrãt. (sc. trãvë).*
 Baldãrka, f. topon. *Onÿ su sly v Baldãrku polivãt.*
 balhã, f. buha. *Mi-ý imamo silne balhë. Ke-vã-i su silne balhë. Të-be je narÿyala balhã. Balhã skãce.*
 bãlica, f. loptica. pren. zjenica u oku. *Tebÿ je v bãlicu nÿc pãlo. carna b. Cãrna bãlica je mãla.*

balîna, f. kosti ili žice u prsluku (pršnjaku). *Bëbi se jima oženýt, a vala ju obalkû bÿs-za balînami. (= bušt z balînami).*
 bãñčić, m. klupčica, mjesto u crkvi. *Celÿnycova ýrië f crïkvu na nãs bãñčić.*
 bandîra, f. barjak. *A ka-se ožënu, vala nõsu bandîru.*
 barãcica, f. šupa. *Nãn-stoji v barãcyci luõzje.*
 barãc, m. sprava za ribolov. *Z barãcon se mõre lætit silne rÿbe.*
 barãka, f. veća zgrada (za vino i dr.). *V barãki stojû mastëli, kablý, darvã, tîne, daskã (za prãt) i drÿgo sve.*
 bãrba, m. ujak, stric. *Cã homo ke -bãrbe.*
 barbÿc, m. brada (široka i duga). *Mõrić je jimil jedan vëli barbÿc.*
 bardÿco, n. dem. od bardo. *Mi nõsimo verdijuõl po bardÿcu.*
 bãrdo, n. 1. brdo iznad sela. *Kõliki pÿti vala pasãt preko bãrda ako ćemo prit selõ i na mÿl. 2. polje uopće (vinogradi na brdu). Nemÿ je prisal kuõlp (v) bãrdû.*
 barilčić, m. barilce, malo barilo, kod rib. služi kao znak za sidro i dr. *Ocãt kî nan je sÿla lÿt kla-demõ v barilčić.*

bārka, f. brodić, v. frazu *hodýt z bārku*. Na Srakāni čemo *hodýt z bārku*.

bārše, f. pl. ospice. Nān dȳci *prīdu bārše*.

baršina, f. mraz. *Kakò 'vo po 'von studīencinu stȳne, dāre je baršina pāla*.

bārzo, pril. brzo. *Ka-īdes kŭpýt bārzo prýt, ne fermāj se nȳyde*.

bās, bāsa ..., pridj. nizak. *Ti bi bila lȳpja, da bi bila mālo vȳsla, al si māsa bāsa*.

bastārski, pril. miješano, neuko. *Stāri jŭdi su vāvik ģovorȳli bastārski*.

Baštòh m. topon. *Kā nās barkān ka-pārti, īde pryko Baštokā*.

baštrām, m. bršljan. *Ka-kī umriē, mī od baštrāma učinimo jerlānde*.

batēlica, f. rib. barka s plosnatim dnom. *Nāsi rȳbari jīdu z batēlicu na ulīyne*.

bātīt, impf. kucati, lupati. *Tò po vas dān za martelinon bāti*.

bāva, f. vjetrić (uopće jače strujanje zraka, t. bava). *'kā bāva 'vo pūše. bāva uzvānā, vjetar zapadnjak. Fčīēr smo jimȳli bāvu uzvānā f karmū*.

bavēla, f. vrpca od pamuka. *Z bavēlu kordelāmo papūće*.

becȳci, m. pl. tijesto od brašna, ušticipci. *Danūs ću za rućićēne dvaltri becȳci sarunīcon polijeni*.

Biēč, m. Beč, grad u Austriji (Wien). *Balŭnȳčof je bīl v Biēčŭ*.

Biēli artȳć, m. topon. *Zģor-ustēranske je Biēli artȳć*.

belunīć, m. dinja. *Va jenuōj celȳny nāslī smo sīlnī belunīci*.

berȳta, f. kapa za odrasla čovjeka. *Ti si takò mlād, a vėi bėrȳtu nōsys*.

berȳtyčina, f. *berȳtyna*, f. augm. od *berȳta*. *Kadē i menī 'na bėrȳtyčina? Ova berȳtyna mi i pūna potȳna*.

besēda, f. rijeći, govor, besjeda. *Ćula sen jenē līpe besēde ō-tebe*.

bevānda, f. razvodnjeno vino. *Nōģol v Lošin bevāndu prodāvaju. Kōlȳku bivāndu si učinīl*.

bežulfīt, *bolžulfīt*, m. sumpor za sumporiranje buradi i vina. *Ovò vīnò ti smardī z bežulfītom. Menī otāc klādu va vīnò bolžulfīta*.

bīcerīn, m. čašica. *Ćā homo jedan bīcerīn popýt*.

biēl, *bielāģan*, *belāģan*, pridj. bijel. *Nājlȳpje su zīēnske biēle. To se zovū bjōnde. Ti kamizōti su ty biēli bielāģni*.

biĳāt, m. buba. *Ka-se biĳāt utōpi v bocŭn, onò vīnò ne valā nȳs*.

biłīć, m. vunen pokrivač (biljac). *Bŭra varze, nāĳbōle da varzemò biłīć na postȳlu*.

bȳša, f. prsten sa zmijicom. *Ka-divuōjka se oziēni, vala kladiē bȳšu*.

bȳšav, pridj. truo, koji se raspada. *Da ren vīnò nosȳt, a kabāl mi stȳce, morā byt bȳšav*.

blāĳdan, m. blagdan. *V blāĳdan se nȳs ne činī. Blāĳdan se naćinin*.

blāk, g. sg. *blāka*, m. ter, smola. *Ka-se mi z blākon zabavāmo vejno ne mōre nȳkako ćā*.

blazȳna, f. jastuk. *Blazȳna je kušin za spāt*.

blazȳnica, f. jastučić; meki (prednji) dio stopala. *Ka-kī umriē, nōsi mu se rakamānu blazȳnicu. Sōto me bolū blazȳnice*.

Blāžovo bārdo, n. topon. *Ćā remo tārȳat Blāžovo bārdo*.

blejāt, *rūt* (o kozi), impf. blejati. *Kozā nān-sve bleijē, roviē*.

- bloškunāča, ploškunāca, f. vrsta grožda. Ot p'leškunāce se činī je-no lipo biēlo vīnō.*
- bljšnak, m. vrsta salate. Zīmÿ vā-vik jīmō bljšnak i kumpīr.*
- blýtva, f. blitva. Blýtvu se jī ka-su nefrÿte.*
- Bobōvišće, n. topon. Viēro smo na Bobōvišćah polivāli.*
- bocūn, m. velika boca. Sÿnoća nai-se razbil bocūn biēloga vīnā.*
- Buōk, m. topon. žōtmo ća v Buōk plāvāt. Buōk je za pūšt žīvo.*
- bokā, f. indecl. kita cvijeća. Ka-se onā ožēni, jā ću jej reyālāt jēnu lipu bokā.*
- bokūn, m. komad, bokūn tārsja -- vinograd od 500 loza na više, bokunÿć tārsja -- vinograd sa manje od 500 loza. Bokunÿć tārsja na Kurilci nan vārze silno γruōzje.*
- bōljan, pridj. Menÿ brat je bōljan.*
- bōlÿt, impf. boljeti. Ka-spūntu ucī-nis γartō ěe te bōlÿt.*
- boltūn, m. vrsta grožda. Nān je v Rāpoći silni boltūn.*
- bonāca, bonāćina, f. mirno more. Pō moru je jena līpa bonāćina. Dānās 'imamo bonācu. Ti žōdis kako i-na bonāćina (pren. polagano, lijeno).*
- Bordō, m. Bordeaux. Facuōl z Bordā. Mo-facuōl je kupil muoj nōno v Bordū.*
- bōškula, f. insekt. Ka-vēla bōškula! Bēštija ka žōdi po tložū je bōškula.*
- bōt, m. brod (ribarski), ribarica. Z bōton ěemo puōć v Lošin.*
- botÿla, f. boca. Martine, parnēs mi vāmo botÿlu; demin. botÿlica.*
- botylūn || botulūn, g. sg. botylunā, velika boca. Mi klademō v botulūn ocāt; demin. botylunīć.*
- bōžji lūk, m. duga. Kā-je neverin pā se učini bōžji lūk.*
- brādā i brāda, f. brada (donji dio lica). Tebÿ Tōnica je na brādÿ prešćić.*
- bragēše, f. pl. hlaće. Tōnčić je raskÿnul jene lipe bragēše.*
- Brājde, f. pl. topon. Kolōnčić stojī v Brājday.*
- brānća, f. škrge, vrat, pa -- bronchitis. Akō res rÿbe ocÿsti -- znamlÿ sve brānća. Dūmici māli je bōljan brānćaγ.*
- bravarolin, bravolin, m. podbradnjak. Mālomu dytētū kladū bravolin.*
- brāvīnac, m. mrav. F kradīēnci su nan brāvīnci.*
- brīnce, n. breme (granja, prašća). Sen parnēsla jeno vēlo brīnce.*
- Brižÿna, m. augm. topon. Ōvÿ posÿplu v Brižÿna.*
- brodÿna, m. augm. brod. Dānās je prīsal jedan vēli brodÿna.*
- brōka, f. vrč. Brōka i pūna vīnā.*
- bruōškva, f. broskva, na pr. bruōškva na pofrīγ. Onÿ-γ imaju silnu bruōškvu.*
- brudēt, m. brodeto. Mi smo danās pōlīli z brudēton. (t. j. »manōci«).*
- bružuōlica, f. pržolica. Mi ěemo za vičēru po jenū bružuōlicu. Bružuōlica je nājbōla frÿγana.*
- būćit, impf. ěiniti buku, galamiti. Menÿ nōna po vāz-dān būći.*
- budiēl, m. utroba (kod ribe). γrū-ćīcu znamlÿ ěa budiēl.*
- buγānac, m. ozebina. Buγānci su zuzēbe.*
- būγva, f. riba. Zādruγa je lātīla silne būγve.*
- bukēt, m. nabori, (nabrani rukav). Nōna ěe ti γ-imÿt kuyōt košūlu z bukēton. (pl. z bukētami).*

bulānča, f. vaga. *Ti rīzi zmȳr na bulāncu.*
bulencāt se, impf. njihati se. *Marūci, hōmo se bulencāt.*
bumbāk, m. pamuk. *Ovā salāta je mēka 'ko-ī bumbāk.*
bumbāt, iter. udarati o što. *'Ka-je jūyo, muōre svā zumbā.*
būra, f. a) bura; b) drvena posuda u kojoj se meso soli. *Miēso se kladīē v būru.*
burlāt, pf. gurnuti. *Jā ću tēbe burlāt, biz ozduōtle! Būrlāću te v muōre.*

būšt, m. prsluk bez rukava. *Ke-ī nā-ī se nōsu na svāki muōd būšti.*
būstica, f. zamotak, kutijica. *Daj-nā-ī sen kūpyla būsticu kakāu.*
bušnūt, pf., iter. *bušivāt, būsat*, poljubiti, ljubiti, cjelivati. *Ka - Kōlarić pride na promēs, uōn će Mariju bušnūt. Ka - je letil za Jāndu, uōn ju je būsal. uōn me je būsal. Čes da te būšnen? - Marūci se svē bušiva, a cȳsta-ī i prāva-ī.*
butāna, f. debelo platno. *Na Zādrugi je za prodāt jenā lipa butāna.*

C

capūn, m. motika sa širokim sječivom. *Vāzmi capūn za puōi-strūyāt.*
capunīć, m. motičica 1. za rad u vrtu, 2. za struganje kopanice (kada se mijesi kruh). *Jā niman capunīća za ka - pālin za postrūyāt kopānicu.*
celȳna, f. demin. *celinica*, f. neobrađena zemlja, (pren. i za djevojku, koja je ostarila, a nije se udala). *Mi-γ-īmamo na tēyī jene vēle celȳne.*
cēsula, f. ispolac. *Dāj mi cēsulu, ću osykāt.*
ciēl, *celāhan*, pridj. sasvim cijel. *Facelentunīć je menī ciēl celāhan.*
ciēnu, adv. jeftino. *Anticārova je prōdala facuōl ciēnu.*
ciyal, m. kabao. *Mojā stānarica jīma vēli ciyal za kalāt vōdu.*
cimatūōrij, m. dvorište ispred crkve. *Ka-divuōjke redu f crkvu, nāyvōlu se fermāt na cimatūōrij.*
cimēnt, m. cement. *Ot cimēnta se učini petūn.*

cinciēr, pridj. trijezan. *Ne mȳsli, da sen jā pijān, jā sen cincīer. Jōrjo je vāvik cincīer! (a misli se obrnuto).*
ćio, m. ujak. *Ćio je bārba, a ćia je tetā.*
cipāt, impf. duboko kopati. *Ka-mi najāmamo jenu particēlu, jīdemo ju cipāt.*
cōtaf, *cōtava*, pridj. hrom. *Šćāp okūri onin kī su cōtavi.*
crevȳćo, n. demin. slijepo crijevo. *Ka-by se crevȳćo tebȳ prekīnulo, ontrā-by ūmar; v. crivȳna, črivo.*
criēsko, m. vrsta grožđa, koje je preneseno sa Cresa. *Criēsko γruōzje prodāva Fōyo i jīma γa nā- vȳše.*
crivȳna, n. augm. crijevo (utroba). *Mēnulici znāmly te crivȳna.*
cūkar, g. *cūkara*, m. prženi šećer. *O-cūkara ćemo učinīt cūkar-dōrzo. (cūkaγ-dōrso, cūkar de rōzo).*
cvatȳt, impf. cvasti. *γruōzje veī cvatī.*

čã / cá, zamj. ča, što. *Je cá za pojís? Kumparíva čã? Ki znã akò cá pãrvo cinù.*

čarančuól, demin. čarančuólic, m. mala crna ribica. *Küpýla sen mãlo čarančólicí za sfrýyat.*

čarãnka, f. crnka. *Menì bi rièkli da sen čarãnka, al sen čãrna. Ta carãncina, 'ko ì to carnò, 'ko ì to yrúbo!*

čarãpa, f. papuča bez potplata (sa 3 m. valnice svaka). *Svãka divuòjka kã-se načina vãla obùje čarãpe.*

čarjèni, pridj. crven. *Na facelentunìcu su čarjèni strãncíci. Jãbalka je carjèna.*

čãrn, čarnãžan, pridj. crn crneat. *Ta yuolčícina je čãrn čarnãžan.*

čarnìnã, f. vrsta grožđa. *Čarnìnã ì čãrno yruòžje kuo jìma vële zãrna.*

čãrno, n. vrsta grožđa. *Čãrno yruòžje jìma mãle zãrna.*

čarvìt, iter. bojadisati (bilo kojom bojom). *Vãlna se čarvìè.*

čãša, f. drvena posuda kroz koju se grožđe pušta u bačvu. *Čãša je za potrybu nãjvýše f tãryãne.*

čãval, m. *Jã sen zabýla čãval. Jã sen zabìl čãval.*

čavòk, m. rakovica. *Bãbica ì čavòk to su svè rãci. Bãbica ì žiènska, a čavòk je muškì.*

če, up. zamj. ča, što. *Čè res selò? Čè cinís? Recý õcu, cè by prisal.*

čeyòt, zamj. nešto. *Vãla bi mi tí čeyòt dãla!*

čelò, n. augm. čelýna, u podruglji-voj frazi: *'Ko celýno jìma! Kolìke čelà!*

čèper, m. kliješč. *Živìnã jìma silni čèperi.*

čèšal, m. isp. (za $\bar{e} \geq \bar{je}$). *Mi se cièslon cièslamo. Cèsal mi okùri za ceslãt.*

čèšlarýna, m. insekt. *Atiènto stuòj, da te ne bý čèšlarýna yryžla.*

česlãt, impf. česljati, pf. očeslãt. *Ne xòt ya cá, al cu te puòc očeslãt.*

četvartãk, m. četvrtak. *On pãrvi dãn je bil četvartãk. (prekjučer je bio četvrtak). F četvartãk cu prit kèl tebe.*

čič, m. povrće (lat. Lathyrus sativus). *Na puòlnø smo kùžali čič.*

čičerica, f. povrće nalik na bob. *Kã-se cýcerycu jì, lipo se spì.*

Čičinova rãpoća, f. topon. *Nomãne smo nãbrali jene sakètine trãvè f Čičinovu rãpoću.*

čìst, čiščãžan, pridj. sasvim čist. *uÓv krožãt je tebý čìs-čìščãžan.*

čìstit (vãlnu), impf. čistiti. *Vãlnu se cýsty, yaryãšã, prediè, pãk se opletìè.*

čovìk, m. čovjek. *Nì u deset zãpovìdi božji klãjeno, da se čovìk ne smì napýt.*

čryšna, f. trešnja. *Vej-staiuòn nì o-čryšni.*

črìvo, n. crijevo. *Ke-prãicã ka-je črìvo tãšco, zovemò črìvo, ka-ya napùnimo, ontrãt jelìto; v. crevýco.*

Ć

ćâhomo, uskl. ajdemo (χōmo – ĉâ).
Ĉâhomo, a-niĉĉemo arivât nâ
 mÿsu.
ĉâjko, m. otac, ĉaĉa. *Onâ je ĉca
 plâkala: ĉâjko mojî duōbri, dō-
 broto mojî.*
ĉâkulât, impf. razgovarati. *Alesân-
 dra, letÿ dôma, ne ĉâkulâj.*
ĉâpivât, iter. hvatati, zatvarati. *Tē-
 be su ĉâpivâli i ĉâpivûĉe te.*
ĉĉfkat, iter. pijukati (o piliĉima).
Ta piplicina sve ĉĉfce.
ĉifal, m. riba. *Jūrÿĉ plâva kakō i
 ĉifal.*
ĉikara, f. šalica. *Smiron stuōj, zliĉu
 ti kafĉ f ĉikaru.*

ĉikulâta, f. ĉokolada. *Jâ sen utō-
 lica pōjila ĉikulâtu.*
ĉimâk, m. g. ĉinka, stjenica. *Ĉinci
 kadĉÿdēt se posiju, mûĉno se jix
 zatäre.*
ĉâĉĉe, m. hipokor. otac. *Ĉca zove-
 mō »ĉâĉĉe«.*
ĉuōla, f. ĉuk. *Ĉuōla nan je pōžerala
 vaz-bōp.*
ĉâro, pridj. bez oblaka. *Dânâs je
 ĉâro kakō i staklō.*
ĉukarin, *kuĉarin*, m. žličica. *Kuĉa-
 rin je talijânski, a mî zovemō
 ĉukarin.*
Ĉÿšĉanin, m. ĉovjek iz Ĉunskoga.
Ĉÿšĉani su ot Ĉÿskoĉa.

D

dâlbat, impf. kopati (zemlju). *Ne
 dâlbaj sve tudĉka!*
dâly, *dâlh*, pridj. dalek. *Sârîĉ stojî
 ĉartō dâlyo. Pût je ĉartō dâlh.
 Kâ-se jide selō, jōš je dâle.*
Dalmatînac, m. *Tî si jos ĉârji nÿĉol
 Dalmatînac.*
dâlpin, m. riba delfin. *Jelĉna pûše
 kakō i dâlpin.*
dâmnycâ, *dânvica*, *dâlmycâ*, f. uzi-
 ca na koju se namata kosa (na
 glavi). *Svâka stâra ženâ nōsi na
 ĉlavÿ dâlmycu.*
dân, m. dan. *Bîĉu na viâju piĉ-dân.
 Ki lipi dân je danâs.*
dâre, vezn. jer. *ûŌf ne bacilâ za
 za drÿÿix, dâre uōn jîma f kûĉi
 sviĉĉa.*
darvîĉo, n. dem. drvce, kolekt. ma-
 lo drva. *Nōs mi jenō darvîĉo.*
darvîna, n. augm. *Ke debĉle darvî-
 na vî jîmate.*

darvō n. drvo ili komad drveta.
*Dâj Jelĉnici jenō darvō. Darvō
 je zelĉno.*
dârzalo, n. držalica. *Miĉstar je ku-
 pil dĉse-dârzala.*
dâska, f. *Ka širōka i ovâ dâska.
 Dâska je dâlyâ.*
dâvit, impf. tiještiti, pritiskati, pre-
 šati (grožde). *ĉruōzje se dâvi ne-
 ka pride vînō vân.*
dâš, g. *dažjâ*, m. kiša. *Dōsta je pâ-
 lo danâs dažjâ. glag. dažjît, dažjî,
 impf. Bârzo ĉe pōĉa – dažjît.*
debîĉel, pridj. debeo. *Kakō i Frâne
 debîĉel!*
debĉto, *debĉto*, *nebĉto*, pril. sko-
 ro, malo ne. *Tâmo dōli debĉto
 ne padâ. Nebĉto ne padōĉ. De-
 bĉto nisĉn pâla v muōre.*
diĉel, m. dio, udjel. *Lâjko zâ te, ti
 jîmas diĉel.*
dĉlo, n. rad, u frazama: *dĉlo po ko-
 nōbi, dĉlo po vĉĉÿ.*

Dënci, Dëntica, f. žensko ime, hi-pokor. od Gaudencija.

depuōsta, za *depuōsta*, pril. samo onako, za šalu. *Ma ne mýsli v-ōto, tuō ti za depuōsta deškūri.*

deškūrit, impf. govoriti, razgovarati. *Ma Źe no 'ni deškūrahu.* «*Ōn deškūri po nāšu.*

diēsni, pridj. đesni. *Meni je bilo buolnō diēsno ōko.*

dētelina, f. trava (bodljikava) za koze. *Māt mi i sla nabrāt, i nabōla se je na dētelinu.*

deviēti, r. broj. *Zūtra je deviēti mýsec, da smo kopāli.*

diciēmbar, m. prosinac. (V) *diciēmbru mýsecu i Božić.*

dyčīna, n. augm. dijete. *Te dyčīne su sli bordyzāt.*

dýžat / dýsat, dīžat, impf. *Po bārdu veī dýžat ne mōren.* (hodeći uzbrdo).

dīlnica, f. zemljište dulje i šire od »kalcete« (v. kalcēta).

đim, m. *Ki đim je o fābrike.*

đimlak, đimnak, m. dimnjak. *Škūla ki vēli đimlak jīma.*

dīndi, m. pura, tuka. *Dīndi jē kre-pāl.*

disenāt, pf. učiniti nacrt, nacrtati. *Če disenāt jenu lipu kūću.*

(*đit*), pf. *jā đin*, 3 pl. *diju*. kazati. *Čiēra jā-niēj đin: da neka ne deškūri takō.*

ditētić, m. *ditētićino*, n. demin. dijete muž. ili žen. roda staro 5–6 mjeseci. *Ki lipi ditētić! Ovo ditētićino sve plāce.*

ditýć, m. demin. dječaćić od 4–6 mj. *Ki lipi je ditýć!*

divýca, f. služavka. *Tonūci jos nū-γol fāli divýca.*

divýna, f. varivo. *Divýnu se kūža i jī. Dobrā i kakō i blýtva.*

đivji, m. pren. divljak. *Ta đivji!*

dlāka, f. *Māli mi je trabukāl dlāku ot fčā.*

dlāno, n. dlan. *Dlāno me zeriē.*

dmīnica, f. riba, t. tataruga. *Dmīnica ni viēro vēla, srýdna je.*

dōba, f. vrijeme. *Tu dōbu jimas prit kēl mene* (to zn. odmah).

dōli, dōļi, dōlika, pril. *Tāmo dōli su na svāki mūot jūdi.* (t. j. dolje, na »špiāži«). *žō-mi dōlika ziēt papūcu.*

z duōkle, z doklē, pril. odakle. *Zdoklē griēs? Zduōkle žōdiš?*

dōma i dōma, pril., ali isp. *Čā ren kuntra dōmi. Čā ren z dōme* (prema: *Nēya dōma ni*).

domāćni, pridj. domaći. *Domāćni kvajčić.*

dopasāt, pf. proći. *Ova flīenca ne mōre mi dopasāt.*

dōta, f. miraz. *Dēnci je ziēla silnu dōtu.*

duōtle, duōvle, ozduōtle, ozduōvle, pril. dotle, dovle, odatle, odavle.

drāca, f. koštica ribe. *Dūmica se būjase zadāvýt z drācu.*

drāh drāya, pridj. skup. *Rýba je drāya.*

drāica, f. *Drāica je māli bokunīc tāršja na Artýću.*

druyemān, pril. brzo. *!-druyemān lāti γarmīt. Jā ren se dōma zakrýt.*

đub, m. danas se ne upotrebljava, ostao je samo toponim *Kel đūbi.*

dūya, f. dužica (na bačvi). *Na mēri nan je pūkla dūya.*

dūšnak, m. dušnik. *Bokunī-krūža mi je sāl v dūšnak.*

dūh, dūya, m. dug. *Jā sen 'nomū dūžna, a ne znān ka-ću mu vrātýt dūh.*

dvajsiēti, r. broj, dvadeseti.
dvaltri, pril. br. dva ili tri. *Jǎ byẓ kŭpila dvaltri klučīca* (klupčīca).
dvÿle, pril. brzo, hitro. *Kŭri vāmo dvÿle*.

dvīsti, gl. broj 200. *Uōn mi jīma dāt dvīsti dīnari*.
dvÿzat se, impf. dizati se. *Neverin se dvÿze*.
dvuōr, na *dvōrŭ*, m. dvorište. *Māli, tudē se jigrāj na dvōrŭ!*

F

facelentunīc, m. manji (ukrasni) rubac za prsa: može biti ot *prējice*, ot *plātnā*, ot *mudās*. Na *facelentunīcu klāi strānčīci*. *Facelentunīci* od *mudāi-su viēro* od *vālne*. *Facelentunīci* ot *prējice* su na *vālnicu*.

facuōl, m. rubac za glavu: može biti ot *plātnā*, ot *kuoncā*, na *kamižuōlinu*, na *trÿp̄ycu*, od *rāže*, ot *stokāza*, z *Mērik*, ot *starinē*, od *zmājovičoviẓ*, z *bordā*, z *maršije*, na *kaplice* (na *točkice*, na *piknjice*). *Jǎ jīman facuōl* z *bordā*. *Zŭtra byẓ zāvÿla o-starinē facuōl*. Od *rāže facuōl jīma* na *krāju ȳarōfuli*. *Svè 'vi facuōli* su za *sētu*, *ki nīmajū čarjēno*. *Facuōl* je *nāilipsi žalti*.

falencetŭn, *facelentŭn*, m. veliki rubac. *Facelentŭn* je za *zamotāse* neka *nī zimā*.

famēja, *famējina*, f. porodica, obitelj. *Kadā jīẓ je sÿla f kŭci*, *re-cēmō*: *vēla famēja*, *velÿka famējina*.

farcat, iter. skakutati. *Farcā-ce rēc ka-dycā skācu* na *konōpčīc*.

farknŭt, pf. skočiti (hitro), frknuti. *Farknŭ-ce rēc, ka-se fārkne* od *jenōȳa zdyđca* na *drŭȳoȳa*.

fčier, pril. jučer, prekjucher je: *on pārvī dān*, a *prekprekjucher: prēk-on pārvī dān*.

fcÿc, m. demin., augm. *fcÿna* m. pas. *Fcÿna* je *vēli fcÿc*.

fien, m. djetelina. *Fien sen pošjal* za *krāvu*.

fidāt se, pf. pouzdati se. *Jǎ se ne bÿẓ v ōtu fidāla*, *al tā dvÿle jīde poviēt ka-cā znā*.

fijānak, pl. *fijānci*, m. bok. *Ki vēli fijānci jīmas*. *Ke vēle kŭke jīmas*. (*Kuka* u ovom značenju za sg. se ne govori).

fīnyt, pf. svršiti, prestati. *Veẓ-by fīnyl čakulāt* (= prestani, i za muško i za žensko). *Ovō cemo ȳlēdat fīnyt*.

fkīnut, pf. narinuti. *Mojŭ hčīēr jǎ cū fkīnut komu bilo bilo*.

flīēnca, f. prehlada, influenza. *Ova prōȳnana flīēnca veẓ-mi mÿsec dān durā*, *ne mōre mi dopasāt*.

fortŭna, f. mnogo mora. *Jǎ-ȳa ne ȳrīēn zŭtra v Lošin*, *al je fortŭna jŭȳa*.

fratunīci, m. pl. obuća poput one, što je nose redovnici, fratri.

yalbök, pridj. pril. *yalbõko*, dubok.
Muõre je yartõ yalbõko.

yãlep, m. galeb. *yãlep je jenã biõla ftýca.*

yarba, f. 1) vrba. *yarbã je s kãn mi poviezívamo rastõli.* 2) visoravan (grba) u topon. *yãrba od lan-tõerne, yãrba od zaleyã bõka*, demin. *yãrbica* (= toponim). *yar-bunýna*, toponim. *Kã-se jide yar-bunýna, vala pasãt jeno vëlo bãrdo.*

yãrdëvina, yãrdõvina, f. riba, t. rospo.

yãryasãt, impf. *Vãla yãryasãt vãlnu.*

yãrmãli, m. vrsta malih raõićã. *Na õpiãzi se lãti jeni vëli yãrmãli.*

yãrmõt, impf. grmjeti. *V lëti ka-je õblačno yartõ lampã i yãrmõ.*

yartõ, pril. vrlo, jako, (grdo). *To i bilo yartõ vysokõ; yartõ i onã letýla.* (= trõala). *yartõ i onã vëla* (= velika). *yartõ se onã smijë.* *Raspoznãle smo se yartõ* (= vrlo – t. j. vrlo dobro – smo se upoznale).

yãt, m. zmija (neotrovna). *yãt je õãrni, a zmijã je svýtla na lûh. Zmijã je invelenãna.*

yãzit, impf. *Zãc yãzis po rõbi.*

yãlãýt, impf. glaõati. *ãnica je nosýla kamizõt ki nã bil zylãõen.*

yãlãt, õd *yãlada* m. glad. *Na svitû je naiyõrji yãlãt.*

yãlãf, m. riba, v. *bûyva. yãlãf nã mãsa dõbar za ýst.*

yãlãtk, pridj. gladak. *Ti si yãlãtk i lýs.* (*lýs, yûli se* = sklisko).

yãlavõcina, f. demin. peior. od *yãlavã*. *uõf yuolcýcina ku mãlu yãlavõcinu ýma.*

yãlavõna, f. augm. *Ovomû se õõce vëla berýta, al mu je vëla yãlavõna.* – *Ýma tvãrdu yãlavõnu.*

yãlavõõ, m. riba, t. guatto. *yãlavõõ je jenã ryba kã õe pizãt jeno õilõ.*

yãlãznõ, n. gnijezdo, demin. *yãlãznýõo*, n. *yãlãznõ je kadë nesû kõkõõi.* *yãlãznýõo su plet ftýõi.* *Kõkõõe õinû yãlãznõ.*

yãlëdat, impf. *Ce to yãlëdas? Jã õu zutra yãlëdat õinõ.* (kino).

yãlëznõ, g. pl. *yãlëzni*, n. glezãnj, pa; kost (na nozi). *uõn je zãlãmãl nõyu i sadã ya bolõ yãlëznõ.*

yãlistã, f. *Ta mãli ýma podõõýne, sýyuro su mu yãlistë.*

yãlûõ, pridj. gluh, (o ýitu = jalov). *uõn je yãlûõ 'ko i kalûn* (top). *yãlûõõ zýto je ko nãma mukë.*

yãlûõããa, yãlûõãõcina, f. gluhak. *yãlûõããõcina, õe ne õýjes kã-te zovën!*

yãlûpat, yãlûpat, impf. jecati. *Kadã se je onã plãkala, yãtõ i yãlûpala.*

yãnuõj, m. *Kolýki yãnuõj nan je za poniëst.*

yãnãstav, pridj. uzet, augm. peior. *yãnãstavõcina. yãnãstavõcina, nisý mõgal nãnke tuõ nosýt.*

yãnuõj, m., isp.: *yãnuõj je za poniëõ nã teõ.*

yãõdina, f. vrõnjak, vrõnjakinja. *O yãõdino, kãmo res?*

yãõdiõõe, n. godina. *Joõ yãõdiõõe dãn, pã õe pri-dõma.*

yãõla, f. želja. *yãõlu mi to õinõ.*

yãõlõõicina, m. dječak, dječarac (do 10 god.). *Ta yãõlõõicina po vãz-dãn plãõe.*

yãõlica, f. djevojõica, ispor. *yãõlõõinu* – od 17 g. dalje, *yãõlõõicõcina* – od 2–10 g., *divuõjõica* – od 10 do 17 g. *Jenã yãõlõõicina se ýeni.*

yãõrõýlo, n. neka gorka trava. *yãõrõýlo okûri za ka-tarbûõ bolõ.*

γōri, *γōrika*, pril., gore (v. *γōri-dōli*). *Nān γōrika lētrika nýs ne svitlī* (misli se »u selū«, na brdu). Ispor. na *γōri* / na *dōli* (= i povraćanje i proljev). *Mojā mā-la kolýko i bilo nuōci na dōli i na γōri*. *Sva se stašcā*. *Morāju jej být ýlistē*.

γorūša, f. insekt, koji nagriza grožde. *γorūša silnu škōdu učini γruōzju*.

γratāt se, impf. češati se. *uŌn se γratā*.

γrāvlanin, m. *Ti si ko i γrāvlanin* (= čovjek suh kao grablje, *γrāble*).

γriedā, *γriēda*, f. *Na kūci nan je pūkla γriēda*.

γriēstica, f. nezrelo grožde. *Jā ren sumparūt doklē je γriēstica*.

γriēn, 3. pl. *γriēdu*, idem, idu. *Dvý-le ću prīt, sadā γriēn*.

γrēzi, m. pl. trnci. *Ce to tuōf povīda, svi γrēzi mi po zivotū jidōxu*.

γrēzi, pridj. izrovan (o obrazu, o licu). *Da ne býx jimila preščīci, ne bý mi bil γrēzi obrās*.

γrýle, f. pl. na uzvisini uzak prostor, na kojem što raste (v. loza). *Na γrýli mi nī bilo nýs γruōzja* (: *γrýle su otvōrene* = kapci na prozoru).

γrist, *γriziē*, impf. *Ta fcýna kakō γriziē!* *Leti, al će te uγrist*.

γryšýna, m. augm. grješnik. *γryšýna, nī te srān vrayāt*.

γrýva, f. augm. *γrývyna*, šija zatiljak. *Dobrō ti ta γrývyna debelā*.

γrōt, m. augm. *γrotýna*, volja (kod kokoši). *Kōkoši i jedān velýki γrotýna*.

γrūp, pridj. opor, loš. *Vīnō ti i sýla γrūbo*. (= loše za piće).

γrūx, m. ugor.

γuyuāt, impf. lajati (o psu). *Ta fcýna je počal γuyuāt*.

γūlit, impf. padati (o kiši), *γūli* (= *sýla dažji*). *Seγūtra je sýla γūlýlo*. (no može se, naravno, i *bōp γūlit*).

γūrla, f. hektolitar. *Fćiēra je kupil jedān dēse-γūrl vīnā*, ali: *γūrla je razvrayāna*, gdje je *γūrla* = žlijeb.

H

χābat, impf. dangubiti, ništa ne raditi. *Māla, pō vāz-dān χābas*.

χālina, f. krpa (od bilo čega). *χālina je strācina*.

χarščāvac, m. *Ka-se jī kanēlinu ot kozē, χārščā*. *Ce χārščā mi zovemō χarščāvac*.

χinýt, impf. moliti, izmoliti, moljakti. *Kā-ja priden na butiyu, vāvik χinin krūx*.

χitýt, impf. žuriti se. *Vāla χitýt ki će bārzo finyt*.

χlādno, pril. 'Ko i 'vo *χlādno*.

χār, m. augm. *χārýna*, jalovac, jalovi trs. *Ti si jāk 'ko-i. χār*. *Jedān čovik hi je jāk, zovemō χārýna*.

χoχōrō, na *χoχōrō*, pril. nabrano, nadignuto. *Kakō jej stojū kamižōti na χoχōrō*.

χripāt *χriplen*, impf. hripati (od katara, bronchitisa) v. *kāšlāt*. *V zimī svāki sebī χriple*.

xrüsta, f. vrsta trave. *Moja mät je nābrala sīlnu xrüstu za kozü.*

χūdoba, m. đavo ('nevolja'). Na Srakanama *χūdýć. χõt cá, χūdobo jenä!*

χüχmarina, f. što ima kao kukmu na glavi. *Ka-muški ĵima nāvārčeni vlāsi pā mu stojü na χoχōrō, zovemō χüχmarine* (tj. zovu tako te muškarce).

I

icāt, poicāt se, urinirati. *Ne mōre icāt.*

incō, m., pl. *incī*, riba (inćun).

inkordāt, pf. ukočiti. *Vāj-sen inkordān.*

inkrīsto, pril. uspravno. *Ne γuōbij se tudē! S tōbu se rūyaju. Inkrīsto se klāt!*

intiēndit, impf. misliti. *Če intiēndiš. Jā intiēndin da će být zūtra lipo vrīme.*

īntima, intimēla, f. *Īntima je za učinýt stramāc, a intimēla za blazýnu.*

intrāda, f. prihod. *Sīyoda je slā intrāda čā.*

invēce, vezn. ipak, međutim. *uŌn je kuntrestāl, da to nī rēkal, a invēce je to rēkal.*

istēso, vezn. ipak. *Tī si se zakrivāla, a istēso sen te jā vȳdyla.*

J

jābalka, f. *Jābalke kē-nās nīsü.*

jābet, m. haljina, demin. *jābetić, jabetýć. Ke-nās divuōjke ne griēdu v jābetu. Dycā māle nōsu jabetýć na fāldice.*

jāc, jāca, m. led. *Vodā ĵ studēna kakō ĵ jāc.*

jācmacina, m. ječmenac (na oku).

jāyoda, f. bobica. *F kupīni su jāyode.*

jajčīcō, n. demin. od *jāje*, jajce (na pr. uskršno). *Māloj ču našārāt jajčīcō.*

jakūc, m. vrsta grožđa. *Jakūc je γruōžje ko durā ciēlu zīmu.*

jamāt, pf. *najamāt*, saditi mlado trsje (praviti za nj jame). *Ovdē sadā jāman.*

jānos, g. jānoza m. anis. *Jānos je jenū trāvā ku se kladīē (v) rakīju neka vōna.*

jarīna, f. šljunak. *Za mišālnicu učīnýt nan okūri jarīne.*

jedynīć, m. jedinac (sin). *Menī je brāt jedynīć; jā nīsēn jedynīca, al ĵiman još jenū sestrū.*

jelēk, m. v. (prsluk). *Jelēk su nosýli sāmō muški. Oný su nosýli jelēci. A sadā ve-ne nōsu.*

jelīto, n. crijevo. *Jenuōj su zdýli »jelīto nadýjeno«.*

jenār, m. *jenār je pārvi mȳsec.*

jerlānda, f. vjenčić, kruna (vjenčana). *Jerlāndu kladīē ka-se divuōjka ožēni.*

ĵīt, ĵīda, m. srdžba, jed. *Menī je ĵīt nā te, ce sý to qd mene deškūrila. Krepīvaju qd ĵīda da jā plāču potēzen.*

ĵīdan, pridj. srdit, ljut. *'Ko ĵ uŌn mužýna ĵīdan.*

ĵidričo, n. demin. od *ĵidro*, jedro. 'Ka-*ĭ* *bāva*, *vāla kačc ĵima ĵidričo*.
ĵigla, f. riba. *Puōi-nā ĵigle*. *Puōi-
 čemo nā-ĵigle*. *Kolýke ĵigle su
 lātili, sve jenē debēle*.
ĵyrāt, impf. *Kāt smo mi bili māli,
 uzāχomo sýla ĵyrāt*.
ĵmýt, impf. imati. *Nýkat nisēn
 ĵimila výse o-dýset milāri đinari
 f kũci*.
ĵir, m. niz, red, t. giro. *Tarvieslu
 sen rekamāla (v) dvā ĵira*.
ĵiskāt, impf. tražiti. *Ĵiščemo a je
 nī svenāc. Dā ju jā būjaχ ĵiskāt,
 ožēnase me*.

ĵistýčo, n. demin. od *ĵistō*, hubreg. *Jā byχ najvōlýla za vičēru ĵi-
 stýčo*.
ĵistina, f. istina. *Neka se jā fun-
 dāla, akō to nī ĵistina!*
ĵizbina, f. jelo. *Poliēnta je slāba
 ĵizbina za Sũĵčani*.
ĵũžā, f. *kũχat na ĵũsý*. *Ka-jā kũχan
 na ĵũsý, nýka-to nī dobrō. Jā vō-
 lin miēso na zvacētić nōχol na
 ĵũsý*.
jur, vezn. već. *Ma ce restē jur po-
 livāt, ce to nī zārān?*
jurāt, pf. zakleti se. *Jurāj!*

K

kabāl, m. kabao. *Ānica, χō-mi zĕt
 kabāl vodiē*.
kacōt, m. udarac pesnicom, šakom. *O-
 želē byχ ti dāla jedān kacōt*.
kadā, *kadō*, vezn. *katkada*. *Kadō-
 byχ jā slū zĕt mālo krūšve ke
 -Marići ...*
kadayōt, pril. *kadšto*, često. *Jā ka-
 dayōt ĵiden sāđdan crikvu. Bōp
 kadayōt ustāne tvārdi*.
kaāē, *kađý* (preko *kađé*), vezn.
gdje. *Kađý ti ĭ brat? neviēsta?
 Kadē si mi bila?*
kakō, zamj. pril. *Ma kakō si dobrā*.
kakočāt, impf. *kokotati*, *kokoda-
 kati*. *Tūje kōkoše mi nōgo po
 dvōrū kakōću*.
kalāda, f. *kalānto* (tj. *m^uōre*) =
 osjeka. *Niēće mōc vap^uōr kustāt,
 al je kalāda (ili sykāda)*.
kalcēta, f. zemljište dugačko a
 usko, na terase.
kalīχ, m. magla (na moru, osob.
 gusta). *Ĵidaχ v Lošin, ma me ĭ
 strāχ z ovīn kalīyon*.
kamiē, n. kamenje (za građu). *Ot
 kamiā se učini kũcu*.

kamičič, m. demin. *kamenčić*,
 augm. *kamičĭna*. *Kōlýki kami-
 čĭci su ovūda, kak-ovō bāda. Po-
 tieynūću te z ovīn kamičĭnon*.
kāmik, m. kamen. *Dāj mi kāmik,
 al ču sardēle pretýsnut v mur-
 terýč*.
kamiž^uōlina, f. *kaputić* (do poja-
 sa), bluza. *Ta kamiž^uōlina ti nýš
 lipo ne stojĭ*.
kamižōt, m. *suknja*. *Ona ōličina
 je obāklā jedan lipi kamižōt na
 kĭtyći*. (= *suknju s cvjetĭcima*).
Mi nōsimo kamižōti na Sũĵci.
kanē^uōla, f. pjesma. *Bũjaχ zakan-
 tāt jenū kanē^uōlu, ma nīman
 lipo ĵārlo*.
kapūs, m. *kupus*. *Ot kapūsa se učĭ-
 ni maniēstru, ma to nýš nī do-
 brō*.
karatiēl, m. *bačva*, demin. *karatiēl-
 čĭc*. *Karatiēl mi okũri za jāpnō*.
kardiēnča, *kradiēnča*, f. *kredenc*.
*F kradiēnču byχ klāla rýbe, neka
 mi ne ĵdu mũže*.
karyāt, iter. *povraćati*. *Zũtra će me
 tũkat karyāt al je ĵũyo*.

- kärpat, zakärpat, krpati, zakrpati.*
Krozät sen zakärpala. Zütra će mo kärpat rǫbu.
- kärpina, f. krpa, krpa za otiranje.*
Däj mi tu kärpinu da stuöl stürän.
- karsëla, f. džep. Klät mi f karsëlu facolič.*
- karvǎjski, pridj. hrvatski. Ka jǎ deskürin karvǎjski, menü nijëdan ne razümi.*
- Karvät, m. Hrvat.*
- katarina ričic, vrsta grožđa. ɣruōžje katarina ričic je ɣartö slätko.*
- Kätica, f. Jǎ ren s Käticu na merǎnu.*
- kavalët, m. stalak, nogari. Kopünicu se kladië na kavalët.*
- kaziërma, kaziërma, f. vojarna, kasarna. I bila si f kaziërmi.*
- kel, prijedl. kod. Kël mene. Utǫlča i bila kël mene sesträ.*
- kijöt, kǎyöt, zamj. netko, neka.*
Zütra će puōi siɣuro kijöt na Riku. Kǎyöt recië da facuöl od dvanäst žälti ni lipi.
- kinuostar, m. crnilo, tinta. Kǎ-se jǎ s kinuostron zabavän, ɣartö 'no ne mǫre cǎ.*
- kítica, f. buke, ili struk cvijeća, (takoder broš, koji predstavlja cvijeće), ali kítica mǎsline = grančica masline.*
- kläst, pf. staviti, impf. klädät. Dëntyca će kläs kamižöt näilon ka-se ožëni. Parsütü se klädaju v dimnak nekü se zdÿmu. Miëso je za kläs-küxat. Onä se i kläla.*
- klampanät, impf. zvoniti (u sva zvona). Ka-su vëli bläjdani, klampanä; v. klampaniël.*
- klampaniël, m. zvonik. Na Süjci ni mäsa vëli klampaniël.*
- klebük, m. klobük, šešir. Muōj otäc ka-jide nä-pär oce lipi klebük.*
- klïencat, impf. zvoniti. Vëza zaklïenca ka-parcüje.*
- klüka, f. kvaka (na vratima). Na šküli vala by klüke zlusträt (ka-prïdu miëstri).*
- koyolič, m. mrežica. Ka-se jide f koyolič näjlipje rÿbe stürne se lätu.*
- köjyer, köjier, m. koža. Ovi postǫli su sÿla jǎki, al su ot köjera.*
- kokün, m. pundža. Mariji je kläjen ɣartö lipo kokün.*
- koläc, m. drvo na koje se namata parangal. Koläc oküri za rÿbovat.*
- koláč, m. kruh (okrugli). Koläi sumilä v bälü.*
- kolačic, m. vjenčani prsten, burma. Kolačic je vërica za kǎ-se ožënimo mi.*
- kolačÿna, m. svitak, koji se meće pod teret, koji se nosi na glavi. Prës kolačÿna se ne mǫre puōi - nä teɣ, al utiska tÿme.*
- koëno, n. kolëno me bolü.*
- köleëne, n. svađa. Nömäne je bilo na spiäzi yolë köleëne. Kel näs je bilo sve jenö köleëne.*
- kolÿšnak, m. lešňak. Daj mi tü kolÿšnaci, da je razbïjen.*
- kolör, m. boja, na pr. kolör kafë, kolör na lÿx, kolör na naränžu, kolör na oɣän (crven poput ognja), kolör dǎ rǫža, kolör na vedriuöl (zelena).*
- kolovrätic, m. pile bez perja na vratu. Nä su se skotÿli yolü kolovrätici.*
- kolüba, f. kruh (duguljast, štruca, vekna). Zäjmü mi jenü kolübu krÿxa.*

- komò*, n. indecl. *Jã jïman komò f kãmari.*
- komuõstre*, f. pl. lonac i kuka iznad ognjišta, na koju se vješa »lonãc«. *Jã na komuõstre ne kũžan.*
- konãtÿt*, impf. udarati, kucati, lupati. *Meni mãli Brunić nõyol konãti.*
- konçura*, f. izdubina u pješcanoj stijeni, koja služi kao spremište. *F konçuri nã-stojũ tãkli.*
- konjericã*, f. kotarica, košarica. *Uzãž zlet konjericu za puõc po smuõkve.*
- konõba*, f. *Mëra je f konõbi.*
- konuř*, m. nagrada za pomoć kod ribarenja. *Da bujaž puõc na rÿbe, dãjažu mi konuř.*
- kopãnica*, f. koritašce za kruh. *Otiž puõi-pitãt kopãnicu, mã me je srãn.*
- kopãt* (na *kũpi*), impf. ogritati. *Tãrsje se kõpa na kũpi, pã se ya zamlãdi, a nãjzã-se ya postrũže.*
- kopyto*, n. postolarsko kopito. *Jã bujaž põçÿt, ma nïman kopyto.*
- koromãc*, m. *Ka-mi kũžamo musnyce, klademõ koromãca nëka nan võna i nëka se bõle spi.*
- kõsa*, f. pletenica (k. spletena u pletenicu ili u pletenice); demin. *kořyca*, f. mala pletenica, pleteniãica. *Kõsa je vëj-splecëna. Dyca ka-jïdu v biëlũ, ucïnu kořyce. Ke lipe kõse jïmas.*
- koserãça*, f. svinuti nož, demin. *koserãjca*, (za rezanje trave). *Z ovũ koserãcu se lipo pobÿra.*
- kořyna*, f. u frazi: *puõc f kořyne* (o mlijeku, zgruřati se).
- kořir*, m. *Kořir je ko i koserãça, sãmo ëe jïma-petÿcu.*
- kuõřkva* (piet *kuõřkve*) f. kvoãka. *Nõmãne sen nasãdÿla kuõřkvu, pã me je prevãrila.*
- kořũla*, f. kořulja, v. *kořũla ot pu-jãne.*
- kotãc*, *kõcũ*, m. kokořinãk. *Nã-f kõcũ kõkoše nesũ.*
- kozã*, f. *Ovã kozã je prãva.*
- kozjaçiç*, m. kozle. *Danãi-smo ubili kozjaçiça.*
- krãnfeli*, *krãnferi*, m. pl. kolaç (Krapfen). *Da klajãž vÿše kvaiçica, ovi krãnfeli bujažu bõli.*
- krãst*, impf. *Mãrija niëce krãs-rõbu.*
- krëlò*, n. krilo (u ptice). *Kã-byž jã jïmÿla krelã, v rãi byž slã.*
- krëluti*, m. pl. krilce (na buřtu). *Na kamizõti ti yoũ krëluti vÿsu.*
- krïen*, f. morska trava. *Zãi-si klãl ovũ krïen.*
- kreřiënta*, f. *Danãs-je jÿyo, pã je kreřiënta od vodë.*
- krësit*, impf. rasti, içi naprijed. *Kãkõ na sykãdi muõre krësi.*
- krilò*, n. krilo (u ljudi). *F krila mi vãrs krũsve (lok. f krili).*
- krÿpan*, pridj. krepak, jak. *Of mãli je viëro krÿpan.*
- križãl*, m. vrsta grožđa. *Ot križãla se uçini jenõ lipo vinõ.*
- krÿzi*, m. pl. *Bolũ me krÿzi.*
- kròk*, m. ribarska sprava. *Ka-jïdu nã rÿbe da ne bÿ ziëli kròk, ne bÿ muõyli krokãt.*
- krožãt*, m. demin. *krožãtiç*, prsluk, prsluçiç. *Pot krožãt se nõsi buřt i kořũlu.*
- krũna*, f. vijenac (na pr. luka). *Mo-jã nõna je splëla jenu vëlu krũnu od lũka.*
- krũpã*, f. *Nã-je svu intrãdu stãkla krũpã.*
- kũcyca*, f. kuka, igla za kaçkanje. *Marÿja mi je pũkla jenu lipu kũcycu za pÿest.*
- kũca*, f. demin. *kũciçina*, kuça, kuçica. *Kũca jïma krõř uçinũt na dvũ bãnde. Tuðë uçinÿxomo jenu kũciçinu.*

kùćar, m. vrabac. *Ka-se kùćara lã-ti, on dvÿle krepã.*

kućetica, f. krevetić, krevetac. *Kućetica okÿri dÿci za spãt.*

kùřarica, f. kutlača. *S kùřaricu se znÿmle ka-se kùřa na jÿsÿ.*

kùřat, impf. (na pr. ř^uořze). *Ka-se skùřa ř^uořze, pñide vñd slãtko.*

kukunãca, f. kukavica. *Va 'nuõn stãnu kadẽ roviẽ kukunãca, bãrzo kiřõt umrĩe. Kukunãca mi je na kũci.*

kumpãr, m. kum. *Vala bÿjãř zvãt kořayõt furẽsta za kumpãra! Ovdẽ je muõj kumpãr.*

kumpãřyt, pristajati, svidati se. *Marÿja, ako će to tebÿ kumpãřyt, vãla by kÿpÿla kolõr de řõ za calcẽte.*

lãc, m. konop. *Lãci su za võdu zmÿryt, za siẽn pustÿt neka znãmo nãc mrÿze i palangãri.*

lãcan, pridj. gladan. *Lãcan sen 'ko i vuõl.*

lãřat, g. lãřta, m. lakat. *Jã sen trÿsla drÿto na lãřat.*

lãřk, lãřka, lãřko, lak, lagan. *Menĩ mãli je lãřk ko i plÿvyć (plÿvyca = pljeva)*

lãloka, f. desni (iznad gornjih ili ispod donjih zuba). *Ti jĩmas fãlse lãloke (kada ima krive zube, most). Lãloka mi se sveřã skarvãřla.*

lãmãt, impf. *Onã lãma stupĩc.*

lãřyo, lãřyo õd mene, daleko (od mene).

lãřkav, lašcãvi, pridj. blistav, lješkov. *Zabãřka i lãřkava 'ko i sũnce. Lašcãvi kamizõt.*

kũna, f. dunja. *Jã byř rãdala pojš(t) sadã jenũ lipu kũnu.*

kũnãc, m. kunić. *Na Sũici nišũ kũnci. (Pĩet kuõs, ovãc – ali: pĩet kuncuõf).*

kũřka, f. školjka. *Dycã najvõlu puõj-lovÿt kũřke.*

kũnra, prijedl. protiv. *Zãc kuntra meni deškũriš.*

kũrit, impf. trćati. *Kũri vãmo!*

kũšćer, m. kũšćerica, f. gušter. *Kũšćerica řriziẽ.*

kušćivãt, iter. pristajati. *Vapuõr kušćiva na Sũsak.*

kvãřćĩc, m. kvasac (pjenica). *Krÿř mi ni skÿsal, al sen jĩmÿla mãlo kvãřćĩca.*

kvãř, m. Omÿsmo (= zamijesimo) *kvãř za krÿř. Omÿsmo neka skÿsa.*

L

lãstavica, f. Kõlyke lãstavyce!

lãtina, f. kanta od lima. *Lãtina je zarjãvila.*

lãtit (na pr. řybe) uloviti; *lãtit v rũke, uzeti u ruke, čega se latiti. Kuõ dẽlo reš v rũke lãtit. Lãti-ću te da ne padẽs v muõre.*

lãzi, pl. v. lazanje. *Ćã remo sfrÿřat lãzi za pĩr. Lãzi smõ sfrÿřali.*

lĩebrõ, lebrõ, pl. lĩebra, n. rebro. *'Nomũ su zniẽli pĩet lĩebra.*

leruõj, m. sat. *Leruõj bãti ùre.*

lẽsto, pril. brzo. *Lẽsto, al vãmo cẽkaju.*

letÿt, impf. udvarati. *uõn mladÿc za Jelẽnicu leti.*

letrãt, m. demin. letrãtić, fotografija; glag. letrãtãt se, fotografirati se.

likãr, m. lijećnik. *Likãr je řodil z jenĩn pñřateljõn.*

listiie (na kùp kládat). Čã remo po-
bÿrat listiie.

lýs (γūli se) pridj. klizak. *Pomãlo*
χot tũda, al je to lýso, pã-će-se
spalznũt.

lýzat, gmizati, puzati. *Kũšćerica lý-*
ze. *Pãlzi lýzu*.

lokãt, impf. piti (ne iz, nego u).
Dãla sen prãjcũ lokãt. (= jesti).
Prãsãc lõće f korÿtu. *Vẽi-byχ fi-*
nyl jedanpũt lokãt!

lopãtica, f. pleće. *Muškĩ nõsu na*
rãmenu (≤ *rãme*) *i na lopãtici*.

lucmarĩn, m. ružmarin. *Lucmarĩn*
se klãde na sardẽle.

lũca, f. gruda zemlje. *Mãli, ćes-stãt*
s miron, al ću te z lũcu potĩe-
γnũt.

lũχ, m. lug. *Lũχ mi okũri za prãt*
rõbu, za lušijãt.

lũk, m. *Lũk se sãdi i γa klademõ*
za na bruõskvu.

lũlika, f. ljulj. *Lũlika se po tãrsju*
sije. *Vãla se ju osũsi, ka-se õriyu*
ćapã.

lupiěski, pridj. *Lupẽzico lupiěska ...*

lũpyt (:praica), pf. udariti. *Z ma-*
škinon se lũpy prãjcã nekã se
omũni. *Vãla nẽγa lũpyt*, al je zũl.

lupěš, *lupěza*, m. kradljivac, lupež;
f. je *lupězica*. *Lupěza do stolã*, a
spiunã nãnka do vrãt.

luzãrij, *nuzãrij*, m. krunica, ruzarij
(kao obred). *sũχi l.* = isti obred,
samo bez popa (kada puk sam
moli u crkvi).

M

mãc, uskl. v. *Mãški se reciẽ*: *mãc*,
za ju stÿrat s kũće.

mãcić, m. maće. *Nas mãcić mÿsi*
lõvi.

mãdes, g. *mãdeza*, m. *Jenã meštãr-*
na, kã je bila na Sũici, je imila
silni mãdezi.

mãχat, *mãχat*, impf. *Jã ću mãχat*
zerãfku, nekã mi se ne uγãsi.

mãja na redÿci, f. mornarska maja.

mãk, m. cvijet v. makovica. *Mãk*
restiẽ meχ bõp (između hoba) *i*
ĩma jeni mãli γarõfulići čarjẽni.

mãkovica, f. v. *Mãkovice su nãjvÿ-*
še meχ bĩzi a ĩmaju jeni ĩpi γa-
rõfuli čarjẽni.

mãkol, vezn. samo da. *Mãkol da bũ-*
jaχ puõĩ-seyũtra nã teχ. *A mãkol*
da se bũjaχ stãt zãrãn, *bũjaχ ĩ-*
po arivãt na barkãn za puõĩ-v
Lošin.

mãkul, m. ostatak od cigarete, ćik.
Tũof sve pũton mãkuli pobÿra.

mãleχan, pridj. malašan, od *mãli*.
Jivãnić je mãleχan, a *sestrã mu*
je istẽšo mãleχna.

maletÿna, m. dječarac od 15–17 go-
dina. (*γuolćićina* je od 1–10, 12
god; *γuolćićina* je djevojčica).

malÿna, f. lutka. *Nĩ te srãn, mãlÿ-*
no, tudẽka stãt meχ dÿcu. (o od-
rasloj osobi kada se druži s dje-
com). *Odg. Ce jã tude parãn dy-*
cãn!

mãndit se, pridj. *mãndav*, maziti se;
mazan. *Tẽbe mlãdi sÿla mãndi*.
Cẽ se mãndis tudẽ.

marćãn, m. *Marćãn okũri za sÿc*
miẽso.

mastẽlac, m. badanj u kojem se pe-
re roba; demin. *mastiẽl*. *Mastẽlac*
klãt razmãkãt al stÿce.

māška, m. mačka. *Ka vēla je to māška.*

mātičina, f. m. budala. *Ta mātičina veĵ-ne znā ĉe ĉini ot ſupiĕrbije.*

mazaruōla, f. bačvica u kojoj se no-si m. galica. *Cĕ ĉes ti muōc nq-ſyt tu vēlu mazaruōlu?*

meĉāt se, bacati se (skakati) u vo-du. *Jā se najvōlin meĉāt na zanorĭdu.* v. *meĉāt se na zanorĭdu*, na barilĉić, na ſtōk ili dāt ĉapanās.

medŷna, m. mjed. *Menĭ je pārsten od medŷna.*

mejĭna, f. *Bila sen na jenū mejĭnu.*

mĕk, pridj. *Ova jābalka je mĕka.* *Debelā ĭ ko mekūs.* (govori se o debeloj osobi).

mekĭne, f. pl. mekiĭne, u ĉovjeka — pjege. *Mekĭne su za žĭvo.* *Stefanino je karcāt mekĭn.*

melāida, f. mreža (mala) za lov na sardele po mraku (bez ferala).

mĕra, f. bačva od 8–10 hl.

merŷna, f. *Merŷna je kadĕ se mār-tvi zakopĭvaju.*

merlĭci, m. pl. ĉipke. (mudānde z merlĭci). *Jā byŷ uplĕla jeni ĭpi merlĭci.*

miĕso, n. *Dānās-je ruĉiĕne prez miĕsa.*

miĕstar, m. učitelj, učiteljeva žena je meštārna.

miĕtla, f. *Kūpŷla se-miĕtlu za pomĕst.* *Pometōŷ kŭĉu z nōvu miĕtlu.*

mezavāncyna, m. dječarac od 10–15, 16 godina.

mŷcalo, n. *Mi zovemō mŷcalo ki z oĉĭju mŷce.*

Mikulājna, f. Nikolinje.

milār, m. tisuća, hiljada. *Ovdĕ na Sŭĭci nās je milār.* *Ti ĭmas ſŷla milāri.*

mŷsa, f. crkv. obred; ako je bez svećenika, onda je misa *suha*: *Sŷŷa mŷsa je mŷsa pres popā.*

miŷnŷca, f. mijeh u koji se duva, gajde. *Miŷnŷca je ŷno s kĭn se svĭri.* *Miŷnŷca ĭma svirālu i miŷ-ĉĭĉ.*

miŷālница, f. posuda za žbuku, pa: žbuka. *Uĉiniĉu miŷālnicu za zit-imbukāt.*

mlāĉni, *mlāĉini*, pridj. mlak, mlaĉan. *Mlāĉna vodā mi je, ĉa ren dvi ŷāle oprāt.*

Mlādo lĕto, n. Nova Godina.

mlŷt, *mĕlen*, impf. mljeti. *ŷriĕs mi pomōc mlŷt.* *Akō ŷriĕ nā-pomoĭ-za mlŷt.* *Mi mĕlemo na zārna.* *Mlŷt ŷruōzje.* *Ĉā ren ŷruōzje samlŷt.*

mocyrŷna, f. augm. od *mocyra*.

muōdri, pridj. modar *Muōre je muōdro.* *Muōdro ĭ kakō perlĭn.* *Muōdro moŷe biti i svŷtlo i skŷro.*

muōžna, n. pl. mozak, augm. *moz-nŷna*, demin. *moznŷca* (od *jāncyĉa*). *Jā byŷ za viĉĕru pōĭjila frŷgane muōžna.* *Jenĕ moznŷna su bile za prodāt od volā.*

mrāk, m. augm. *mracŷna*, mora. *V nocŷ leziĕ na sārce mracŷna.*

mrās, m. led. *Mrās mi zovemō ka-se vodā sediĕ.* *Ūle se sĕlo f kām-enici!* *Ce ĭ velŷki stĭt!* *Ce drŷ-ŷi zovŷ jāc, a mi to zovemō mrās.*

mŷĉāt, impf. ŷtjeti, v. na *muciĕĉ*, pril. ŷutke, bez rijeĉi.

mudrovät se, mudro se držati, oholiti se. *Ce se jej to pari, ce se to mudrÿje! Ce se pretiëndi! Ma nũko, kakõva ï to!*

mũxa, f. *Mũxa* će nan nasrã-rÿby. *Mũxa prepeli.*

muẃân, m. muhanj, trava po vino-gradu. *Tãršje nan je karcãto muẃãna, vãla byẃa pũõ(ï) postrũyãt.*

mujelãc, *mujelãca*, m. riba, t. ce-vole. *Kolÿki mujelãci smo lãtili.*

mũka, f. *Kolÿku mũku ïman!*

mũkã, f. brašno. *Ïmamo sÿla mũkẽ.*

mũnit, impf. drijemati, lijeniti se. *Ne mũn takõ, dõma ti ï dõla.*

muryãn, m. mogranj. *Muryãn ïma čarjẽne zarnÿca.*

mũs, *mũsÿc*, m. govori se mačetu i mački. *Mũsÿc je mãli mãcić, a mũs je vãla mãška (kadã se zovĩ).*

mustãci, m. pl. brci, brkovi; augm. *mustãcine.* *On muzÿna ïma vẽle mustãcine.*

mušnÿca, f. mošnja. *Mušnÿce su van veĩ pũne.*

mũt, m. mutljag, talog. *Kãmo ću mũt prolÿt, ce mi ustãlo na dnu mẽre.*

mũtvica, f. *Z mũtvicu se mũša paliẽntu.*

muẃyna, m. (augm.) odrasli muškarac. *Jedãn muzÿna je prĩsal (pejor.: akõ je bãsi: jedãn muzÿcina je prĩsal).*

N

nabafunãt se, pf. tući se. *uÕn se nabafunãl.*

nabÿt, pf. (*mẽre*), nabiti, pričvrstiti duge, obruče. *Mẽra mi je za nabÿt.*

nabrãt (na pr. trãvẽ) pf. nažeti; pa: nakupiti. *ÿriẽs mi nabrãt sakẽt trãvẽ.* U istom zn. i *pobrãt*, *po-bÿrat.*

nãc, od *nã-čã*, na što, pa: zašto. *Nãc ćeš klãs ovi strãnćici?*

načãt, pf. načeti (na pr. kruh). *Kolũbu nacmũmo!*

načinÿt, *nacynĩt*, pf. urediti; *nacynĩt se*, opremiti se (lijepo). *Jã se bũjaẃ nacynĩt, ma mi nĩ mlãdõya na Sũsku.*

nadÿt, *nadijen* (*jelita*), pf. nadjenuti, napuniti. *»Jelito nadÿjeno«, nadÿt (palangãr), naješkati: Vazmÿmo jẽsku za nadÿt palangãri. ẃõtmo dvÿle cã.*

nãdra, m. pl. njedra. *Ce sÿ to klãl v nãdra?*

nãẃ, *nãẃcãt*, pridj. nag, gol golcat. *Će ti nĩ zĩmã, nãẃ nãẃcãt si.*

nãjãt se, pf. zaraziti se. *Ne cã se nãjmen!*

nãjsprĩd, pril. sasvim sprijeda. *ẃõtmo nãjsprĩd, bõle se vÿdi.*

nãjuzÿuõra, pril. posvema odozgo. *Kamiẃõt ot nãjuzÿuõra.*

nakalãt, pf. nagrabititi, na pr. *vodiẽ* (vode): *Nakalãcu vodiẽ* (isp.: cã ren zĩẽt võdu. *Dãj mi vodiẽ).*

nakÿnut, (na pr. mẽru). *Nakÿnut mi zovemõ kadã od bãje klademõ samẽleno ẃruõzÿje v mẽru.*

nakun toliko, pril. u frazi: *Nakun toliko dobrõ da si prĩšla.*

nalavã, pril. *Jũsto nalavã (pridõẃ) = u pravo vrijeme, u pravi čas.*

- nâlyvica*, f. pljusak. *Kã nâlyvica!*
- namagnût*, pf. namignuti. *Jedãn mladÿc je namagnûl jenuõj divuõjkoj. ÷lëdaj ka-ti ya namãnyen.*
- Nãn bãdni*, m. Badnjak.
- naplinût*, pf. potopiti se (kada u što dolazi voda). *Ne cã naplîne-mo.* (da nas voda ne zalije).
- napovît se*, navijestiti se (u crkvi). *Fciëra su se napovydyli dvã pãra.*
- nãprëda*, *nãpret*, pril. naprijed. *Çã homo nãprëda. ÷õt mãlo nãpret.*
- napunëvât* (mëre), impf. *Mëre napunëvât vînã.*
- naravnât* (brínce) pf. svezati. *Vãla byç naravnãla ove brínca.*
- narÿyat*, pf. zagaditi. *Mûxe su mi narÿyale sve rÿbe. (plûfcevi su mrlje, plûfci su izmetine od muha).*
- nãse*, pril. natrag. *÷õt nãse, al në mi tudë sprida parãs. Dãj mi nãse te skãrice.*
- nãspored*, pril. zajedno (držeći se za ruke). *Ka-menì prìde mlãdi, jã çu puõk-nãspored.*
- nasût*, pf., *nasÿjen. Kakõ se je nãsula tã drãica.*
- našãrât*, pf. *Bãrzo je Vazãn, pã-çu ti jãjã našãrât.*
- nã šeroko*, *nã široko*, pril. u narodnoj nošnjij (s *kamižotima*, kojih je obiçno 5, a naškrobljeni su, pa stoje zaista *nã šeroko*). *Ka-ñiden nã pãr vãla se obalcën nã šeroko.*
- natarÿvât*, iter. skidati grozdove, metati ih u *kabãl* ili u *mîç*. *Muõj nõno ka-tãryamo uõn natarÿÿje.*
- navartÿt se*, *navarcívât se*, pf., iter. *kovrçati* (vlasi), v. *Jã se bÿjãç navartÿt, mã mi je sëta. Onã se navarcívase.*
- navãzât*, iter. iz brodice spuštati mrežu u more. *uõn navãza dosta lipo.*
- nãzda*, pril. natrag, nazad. *Çã homo nãzda, al je sÿla svïta, pã me je srãn puõk-nãprëda.*
- nažÿrat*, iter. brkati, buniti, dražiti. *Ma çë ju nÿyol nažÿrate kuntra menì.*
- nëbo*, n. *Kuõ nëbo ÷õlu çinì, pÿn je zvïezdë.*
- nëbo*, n. nepce. *Nëbo mi se ÷ pozlie-dÿlo.*
- nebõto* (v. *debõto*), pril. malo ne. *Šlã sen v Lošin, nebõto se nîsën utopïla.*
- nëyol* (*nõyol*) *nÿyol*, pril. samo. *Nÿyol çakulãs! Sve nÿyol nõri.*
- nëres*, m. vepar, augm. *nërezina. Tuõf sumilã nëreza. Aÿ jãç, ki velyki nërezina sen vÿdyla.*
- netjãk*, m., f. je *netjakîna. Jîmamo netjakînu i netjãkã. Netjãk je od brãta ol o-sestrë sîn.*
- neviësta*, f. snaha. *Jã jîman çartõ dobrÿ neviëstu.*
- nÿç* = nešto, *nÿš* = ništa, *nÿdar* = nekoć, nikada.
- nõf nofcât*, pridj. nov novcat. *Menì je facelentunìc nõf nofcât.*
- noncemãl*, pril. priliçno. *Sÿyoda nan je noncemãl çruõzja na tÿëÿÿ.*
- norÿt*, impf. roniti. *Sve nÿyol nõri.*
- nosÿt*, impf. *uõn nõsi na ÷lãvÿ.*
- nũko(l)*, uskl. no! nu! *Nũkol, mõf se, vãmo kÿri!*
- nût*, uskl. no, nu. *Nût çë çu ti 'vo rëc.*

obâc, pf. obići, proći. *Jã sen ciēli yrāt obãsla. Čekaj doklè obãjden ciēli yrāt, moyù ti povit.*

obiēlyt, pf. i probljedjeti. *Vãla kù-ću obiēlyt. Kãkò je obiēlyla!*

oblãcõt se, obući se, oblačiti se. *Jũj-se nisÿ finyla oblãcõt.*

oblíc se, pf. obući. *Ča ren se oblíc mãju, ãl 'vo stÿne. Obãlkal sen se lipo.*

oblyt (za bevãndu), pf. politi. *Jã sen oblyla pãice nekã mõren j-mÿt bevãndu.*

oblokãt se, pf. napiti, nalokati se. *'Ko si se lipo õblokal.*

obrãs, m. lice, obraz. *Ki yrëzi ti i obrãs!*

obrytvãt se, pf. obrijati. *Jivãnić se jidè obrytvãt. Vala by se obrytvãl.*

obüt si (ne: se), pf. obući (o obući). *Ki lipi postõli si obÿje.*

ocãt, g. ostã, m. õõt pitãt mãlo-ctã da mõremo salãtu zaslãdÿt. *Kakò i lüt uõn ocãt.*

õ-sebe (= od sebe): *ne mõre õ-sebe (ima tvrdu stolicu), yrìè õ-sebe (ima mekanu stolicu).*

oderãt, pf. õõt pãrdu oderãt, da mõren prija skũxat.

oÿãn, m. oÿãn vazÿemõ za skũxat. *Oÿãn ti se je uÿasil.*

okÿrit, impf. trebati. *Tuõ mi ne okÿri.*

ol, vezn. ili. *Netjãk ol netjakina.*

omisÿt, pf. zamijesiti. *Lipo je omisena ova poyãca.*

omũnit, pf. oglupaviti. *Ce sy omũnat, da ne poslÿsas!*

ondãn - prekosutra, prekondãn - prepreksutra, on pãrvi dãn - prekjučer, prekon pãrvi dãn - prekprekjučer, nomãne - prijè 5-6 dana.

oprãšcãt, impf. oprãštati. *Ka-ste mi riēkli jenu stvãr, jã van ju ne oprãšcan.*

optirat (se), iter. voditi se. *Zivinã je za optirat.*

orÿx m. Orÿx je tvãrt.

orÿxcić, m. orašac. *Čã ren kũpÿt orÿxcić za ostrÿãt za na zvacētić.*

osykãt, pf. posušiti, izbaciti vodu, ispalićkati. *Kalè je za osykãt. Ča ren na batēlicu mũõre osykãt nekã mi je sũxa.*

oslãdÿt, pf. oprati u kišnici. *Čã ren rõbu oslãdÿt.*

oslic, pf. skinuti, svući. *Čã remo se oslic.*

osmarknÿt, pf. udariti. *Osmarknÿ-ću-te, biš cã!*

osnãzÿt, pf. očistiti. *Čiēra sen svu kũcu osnãzÿla i sprãvila.*

ostrÿc (na pr. vãlnu), pf. *Ostrÿyla sen zivinë i skapulãla sen dõsta vãlne.*

ostrÿãt, pf. *Z otũ starÿulicu sen sÿla lipo ostrÿãla sir.*

ošintat, pf. podrezati kosu. *õõt se ošintat, vëj-su ti vlãsi dũlyi.*

otÿt, impf. htjeti. *uõn je svãkakor otil onũ.*

otõlica (utõlica), utõlca, pril. malo prijè. *Marija, kolÿko me vej-tudè cēkas? Vëj-te do otõlica cēkan, kadè si bila do sadã.*

ozimac, ozinca, m. ječan. *Ozimac pečeni je dõbar za kafè.*

ozÿt / obÿt, pf. na pr. čarãpe (= vrsta papuça, koje se nose nedjeljom, kada se ide nãširoko). pf. obući. *Obÿt ću čarãpe, a ozÿt ću postõli, nekã jÿx ne zabavãn.*

ozēnÿt se, pf. vjenčati se. *Sebõtu ću se ozēnÿt (i za žensko i za muško).*

- päxnut*, pf. udariti. *uOn je bālu paḡnūl na vēlyku vanjērȳcu.*
- paīs*, *paīs*, m. mjesto. *Čā ren nā ti paīs (= idem u to mjesto).*
- pāica*, f. dropine. *Pāice se pretȳsne za rakiju skūzat.*
- paic̄ic̄*, m. demin. pojas, pas. *Paic̄ȳc̄ darzi kamižōti i tarv̄ēslu.*
- pajēt*, m. zaštitni kolut (na boku brodice ili broda). *Klāt pajēt, ne cā trȳsne barkān.*
- palangār*, *palangāri kalāt*, m. parangal.
- pālīt* (*krūχ*), impf. peći. *Būjaχ pālīt, ma nīman darvā. Jā nai vōlin pālȳt sāma, al stābilo (sigurno, dobro, valjano, kako treba) krūχ specēn.*
- pālt*, f. pūt (lice). *Ku zāltu pālt jīma, morā bȳt ceȳōt bōlan.*
- palzīt*, impf. puzati, klizati se. *Ka-daz̄ji kak' ōvo palzi.*
- pāls*, g. *pālza*, m. puž. *Čā remo pālzi nabrāt za pojist.*
- pāmetan*, pridj. *Kakō je ta māli pāmetan.*
- pametȳna*, f. mudra glava (iron.). *Pamētȳno, tuō si sla zābȳt? Ku ylāvu to jīmas!*
- pāmetit*, impf. pamtiti, sjećati se. *Pāmetis, ka-su bīli zādni pūt profesūrī na Sūsku.*
- pāpruta*, f. *Pāpruta i travȳna za v jāmu za ḡnuōj.*
- parāt*, impf. priječiti (prolaz). *Otȳla sen pasāt, a uōn mi je parāl. Bȳs ozduōtle, ne parāj mi!*
- pārčȳna*, m. u frazi: *vārči pārčīna* (v. tekst).
- parenȳc̄*, *panerȳc̄*, m. mrežica za sušenje ribe, sira, etc. *Dāj mi vāmo panerȳc̄, da mōren klās rȳbe sūsȳt.*
- parc̄ivāt*, iter. odlaziti. *Vēza za klēnca ka-parc̄ūje.*
- paricāt z-ōȳn*, impf. spremati (drva, granje) za ogranj.
- parīt (se)*, činiti se. *Cē ti se to parī, kū mȳsal jīmas. Me pār ...*
- pārna*, f. pl. *pārne*, krasta, demin. *parnȳca*, pl. *parnȳce*. *Ce sy po-jīla, dā ti je pārna na usnȳci.* Ispor. *ta pārnavičīna* (za krastavo dijete).
- partasīmul*, *partasīmula*, *pertasīmul*, m. peršin. *Pertasīmul mi okūri za jūχu.*
- pārvi dān*, m. ponedjeljak, v. par dān.
- pāst*, *padēn*, pf. pasti. *Padōχ priko mejē. Padōχ na tlōχ. Dā mi se-ȳtra ne būjase dat rūku, pajāχ v muōre.*
- pāst*, *pāsēn*, impf. pasti. *Jā pasēn zivīnū.*
- pedȳsat*, impf. pedepsati. *A svē sen mūčena i pedȳsēna na 'von svītu.*
- pēka*, f. pećnica, sagan. *Poȳacu ren spēc pot pēku.*
- piēkla*, f. željezna kuka ili želj. kolut, na užetu ili za uže. *Dāj mi piēklu i konōp. augm. peklȳna, demin. peklȳca.*
- pelāt*, impf. voditi za ruku. *Ōnu ḡoličičīnu māt pēla. uōn pēla mēne.*
- perlīn*, m. plavilo. (v. *muōdri*).
- perō*, n. demin. *perȳcō*, pero (list, na pr. od loze). *Perā o-tarsi nan padōχu.*
- pērȳka*, f. pirika (trava). *Svē i to karcāto pērȳke.*
- pīetā*, f. peta (na nozi). *Mēne uzā-se bolȳt pīetā. Na oruđu, na pr. na kosiru, je petȳca.*

pietäk, m. *Pietäk se ne mäsimo.*
pēteχ, m. pijetao. *Ūfan se, da ću ĵimýt 'vu zĭmu dosta pēteχof.*
Pēteχ je va vāltru.
Petrōva, f. Petrovo.
piazāt, impf. sviđati se. *Tuō me piadzā. Mēne piadzā stāt v Zā-γrebu.*
pȳcan, pridj. malen, sitan. *Prĭsla je jenā zenȳcyna pȳcna.*
pĭχat, iter. nogom gurati, udarati. *uŌn mi māloya pĭχal. uŌn je sȳla dōbar za bālu pĭχat.*
pijāncina, m. pijanac. *Ta pijāncina 'ko ĭ se to ōpil.*
piĭca, f. pila za rezanje drva (za 2 ruke, za 1 ruku, bez luka = *šeyāc*).
pĭr, m. *Bĭl je ĭpi pĭr. uŌn je sāl nā pēr.*
pirovnāk, m. svat, gost na piru. *Je sȳla p̄rovnākof. Kolȳko p̄rovnāci su na pĭrū?*
pištāno, od *pištāt*, pf. istući. *To ĭ pištāno. Lānstȳk redu pištāt.*
pitir, m. žara za vodu. *Pitir je za vōđu tāsčāt. (držati). Demin. pi-tirić.*
pĭvni, pridj. nevaljao, beskoristan. *Pĭvna tȳkva okūri za ĭac v muōri. (lasso, uže na koje se tikva veže).*
pĭvo, n. piće uopće. *Ĵimate co pĭva? Je ve-cā f karatiēlćiću? (Imate li što da se popije; ima li još što u bačvici?) [ve-cā ≤ vej-cā ≤ već cā].*
pjumbĭn, m. augm. *pjumbĭnćićina*, olovo (kod ribovanja, t. pesca-fondo).
plākat, plāčen, impf. *Ne plāči vȳse.*
plāf, f. plav, brodica. *Plāf γre pūna vinā v Lošin.*
plavāc, m. vrsta grožđa.
plāvāt, impf. plivati. *γartō lipo plāva tā mladȳc.*

plavȳca, f. brodica. *Danās je prĭsla plavȳca karčāta dārĭf.*
plēn, f. pl. *plĭēne, plenȳce, pelena, pelene. Plĭēne, plēnȳce su mi za oprāt.*
plĭt, jā *plĭjen, sen plĭl*, impf. *plĭje-viti. Plĭl sen tārse sve do sadā.*
plȳvić, m. pljevica. *Ta γuolcȳćina je kakō ĭ plȳvić ĭajk!*
plūot, plūōt, demin. *plotić*, m. od zemlje ograda između parcela. *Nān je za ućinýt plūot.*
plūci, f. pl. sg. *plūće.* *Kakō me bolū plūci. Vȳse me ĭvo bolĭ nēγol diēsno.*
pobrāj, m. g. *pobrāja, veljača. Pobrāja su bile jene ĭpe vrmenā.*
pobūχnut, pf. pritoriti. *Jā sen skūri pobūχla. Vrāta su mi pobūχnute.*
puōč, pril. pošto, po koliko, uz koju cijenu. *Puōc ćes tuō prodāvāt, jā byχ rāda znāt.*
pōčat, pf. početi. *Kā-ćes-se pōcat zenýt. (pōčat se ženĭt = početi ĭci zajedno, udvarati).*
počýt, pf. podšiti. *Zūtra būjaχ počýt papūce, ma viēro nĭman poplāti.*
puōć, pf. *Vāla puōĭ-dōma.*
podočȳna, n. podočnjak. *Ta māli ĵima podočȳne, siγuro-ĭ bōlan.*
podȳc, m. (≤ pōt) lončić (za vodu). *Dāj mi jedūn podȳĭ-vodē, al sen zājnā.*
poγāča, f. kolač, a zovu se različito: *vazmēne poγāce (z ĵāji), puγāće karvēne (ka-se praĭčȳča ubĭje), poγāĭce frȳgane, poγāce sālōn.*
poyūlit, impf. čupati (iz zemlje). *Jōš mi je svā kapūla za poyūlit.*
pojāna, f. laneno platno. *Košūla ot pojāne.*
pokĭχat, pf. poprskati. *uŌf je vās cārĭn, sveγā γa je ulĭγna pokĭχāla.*

poklè, pril. otkada, kada. *Poklè mi je rièkla tuò, já ve-s nù ne de-skürin.*

poküda, pril. kuda, kamo. *Poküda xõdis, pämet jimÿ!*

pomäic, m. lipanj. *Pomäica mÿseca smo se raspoznäli.*

pomälo, pril. polagano. *Kakò uõn xõdi pomälo.*

pomièst (kämaru), *pomièst kücü*, pf. *Cèkaj me mälo, al jos nìsèn pomèla.*

pomytat (od pometüt). *Onä po vzdän pomyta.*

pomlist, pf. pomusti. *Čä ren kozü pomlist. Já ren krävu pomlist.*

pomõc, *pomõren*, pf. *Nekä mi uõn pomoriè. (:uõn ne mõre!). Já sve mäteri pomõren.*

pompenüci, m. pl. volani (na kamizõtu i na tarvièsl).

popläti, m. pl. potplat. *Popläti su od gõme, ot kõjgera i ot kärpine.*

põrat, m. *Ovdè je lipi põrat.*

posolyt, pf. *Rÿbe nìsü posõlene ce smo lätili, ne cä by smrädili (= da se ne usmrde). Já cu posolyt sardèle.*

postÿla, f. krevet, postelja. *Čä remo na postÿlu puõi-spüt.*

postür, m. f. *postyrÿca*, poštar, poštarica. *Je postyrÿca pasäla, ne znän jè mi list.*

postürka, f. pokrivač. *Postürka i za na postÿlu.*

postrüyät, pf. (na pr. tärsje) očistiti od trave.

postÿla, f. *Postÿla je rasterèna.*

posüt, *posüjen*, pf. *Mälu cu posüt. Onä je põsuta.*

posvojt, pf. uzeti i zadržati. *Onä je menü posvojlä kamižõti (= uzela pa ne vraća).*

põt, m. kat. *Mi jímamo sÿla põdi.*
V. *põt*, *potÿna*, m. znoj.

potieynüt, udariti (nabaciti se na koga). *Čes puõi-zduòvle cä, ä! cu te s kämikon potiegnüt (i potiegnüt).* Ču te z lücu *potiegnüt*).

potÿkat, iter. podsticati. *Jä potÿčen dänäs ručène.*

potrÿba, f. *potrÿbna*, pridj. f. *Äl mi je vèla potrÿba. Tuò ne valä činÿt. Já sve pïtan, al sen sväkoya potrÿbna (= jer mi sve treba).*

põsarce, n. mjesto iznad želuca. *Boli me põsarce. (= pod srcem).*

povît, pf. ispričati. *Kä-sen já rièkla jenü stvâr, onä ju povÿdyla. Čes mi to povît? Bÿ mi to povÿdyl?*

povidät, impf. govoriti, recitirati. *Bÿjax povidät jenu kančüölu, mä ju vi znäte.*

pozirät, impf. promatrati. *uõn nas nõyol pozira.*

poznivät, impf. poznavati. *Jä sÿla od nÿx poznivan.*

požät (na pr. žÿto), pf. požeti (srpom), od žät. *Žänen žÿto.*

prajčëvina, f. svinjetina, v. frazu: ne skuhati što, nego na čemu; *Ka-mi skÿžamo na prajčëvini, sÿla i dobrò.*

prajčëc, m. demin. od *präsac*, augm. *prajčëna*, m. prase, prasence, brav. *Ka-mi jímamo prajčëca, pride vèli präsac; prajčëc (od muõra) m. ime malo mor. ribi (t. maggioro di mare); prajčëcina*, m. demin. i pejor. od *präsac*, prasence (mršavo, slabašno, od 4–5 kg.).

präj, prid. kako treba, valjan, vrijedan. *Tõnica je sÿla prävä.*

prazÿc, m. demin. od *präs*, (brav). *preblïc se*, pf. iter. *prebläcÿt se*, presvući se, presvlačiti se. *Jä se sve prebläcin. Näsa postyrÿca se vèi-prebälkla.*

preblāxnut, pf. isprati, isplākati. *Jā sen bocūn ōprala pā sen ya pre-blāxla, prexlemūčala.*

prečāt se, pf. nabacivati se kame-nom. *Menī māli se sve prečā.*

prekīnut se, pf. prekinuti se. *Prīšć mi sē je prekīnul. (Ce ėu prevīt?)*

preletýt, pf. doletjeti (brzo doći) *Mōja xći veĵ-prēleti (= bārzo prīde!).*

premantūr, g. *premantūrā*, m. ku-kuruz. *Presenýcu se ucīni ot pre-mantūrā.*

prēpelica, prēpelica, f. leptir. *Kā-nān prīde f kūcu prēpelica, par-nesiē nan kuĵōt srīcu.*

prepelīt, impf. lepršati, letjeti. *Ka-onā kladīē parxālu, kakō da za nū prepeli. Prepeli ka-ĵ bāva.*

preplāxnut, pf. *O-facolič jā ėu nū-ĵol mālo preplāxnut (vodom).*

preplūvat, pf. prokljucati. *Svĵ su mi preplūvali (o pilićima).*

presenýca, f. proja. *Presenýcu spe-cemō f peki. Presenýca je žālta.*

pretýsnut, pf. pritisnuti. *Jelēnca me je na vrāti pretýsla.*

pretākāt, iter. pretakati. *Ka-se vī-nō pretāce, zdrāvo sve stojī.*

proxlemučāt, pf. od xlemučāt, zbuč-kati, promučkati. *Kabūl mi se xlemūče i svē mi se prolīva.*

proklēst, pf. prokleti. *Prōklata bīla!*

provieslō, n. držak. *Cīyal jima pro-vieslō ko ĵ luōncyč.*

provīn, n. toplomjer.

prīt, pf. doći. *Čēkaj al ėe prīt dō-ma.*

prūt, m. trag (od udarca ili utiska na koži). *Kā-mi klademō lāstrik na kalcēti, uĵini nan vēli prūt.*

prutýč, prutīel, m. otvor na stropu, ėep (na pr. na lubenicama); augm. *prutýna. Ka-mi otārĵamo aĵĵuriju ucīnimo prutýč (al pru-tīel) za vīt je zrēla.*

pūki, -a. pridj. *Ova māla je pūka bāba (pūki dýt); isp. prūt.*

pūknut, pf. slomiti (s akuz.). *Māla mi je lāpis pūkla. Marĵa mi je pūkla jenu lipu kūcycu za plēst.*

puliētkovat, impf. skupljati ostatke, paljetkovati. *Puliētkovat zovemō ono ĵruōzje ce nas prevāri na tarsū.*

puntamēnat, m. sastanak.

pūra, f. guska.

pūtarica, f. *Onā kōkos kā ĵima pē-rýca no nōgi zovemō pūtarica.*

pūte, f. pl. tople čarape s potpla-tom od kože, demin. *pūtići. V zimī klademō pūte pā su nan nō-ĵe vrēle. Upliēšću pūte za blāĵ-dan. Obūt ėu māloĵa jenī lipi pūtići.*

R

rādat, impf. rado (što imati ili ėi-niti), s dat. *Rādala byx ti, dā byx ti jā dāla svu rōbu mojū. Jā byx rādala za vicēru mālo stārne rý-be, da ju būĵaxote lātīt.*

rafajūōli, m. pl. pite. *Rafajūōli se ucīnu od mūkē i od miēsa.*

rājāt, iter. radati. *Onā lājko rōdi. Na Sūĵci se sýla rāja.*

raĵsič, pf. rasjeći (u komade). *Akō byx jā co zlājala, otāc by me dvý-le raĵsikāl.*

raĵškvajāt, raškvajāt (na pr. *praĵ-čevinu*), rasjeći, raskomadati. *Kā*

- mi praičiča ubijemo, svù praičevinu raskvajāmo.
- raižājāt se, ožednjeti. Dosadā sen na tieγi struyāl, vāi-sen se raižājāl.
- rāpoča, f. u udubini (u brdu) zemlja s kosim bočnim stranama.
- rapunāča, f. trava široka lista. Ka-nān je bōp špōrak, karcāt je rapunāce.
- raskīnut se, pf. razderati se. Brayēše su mi se raskīnule.
- raspārūt, pf. γōmu ću raspārūt.
- raspoznāt se, impf. upoznati, poznavati se. Līpo se je raspoznāt z vĕlimi jūdi.
- rāstīt se (kōkoš se rāsti), impf. raskoliti se. Kōkos se narāsti, pāz pōcne niēst (niest).
- rastrīt (postyļu), pf. razmetnuti, iter. rastyrat. Jā sen seyūtra rūstrala dvi postyļe. Ka-se rōbu operiē, jā ju dvyļe rastēren. Čā ren rōbu rastrīt. Ce sy fciēra rastyrala rōbu?
- rastrošīt, pf. rastrošiti, razbacati; umanjiti vrijednost. uŌn je svy šōldi rastrošil. Pren. Kā-se dešküri od jenē divuōjke, dvyļe ju rastrōšu.
- rasvantāt se, pf. doći k sebi. Kā-je jedān čovik pijān, jedvā se rasvantā.
- rasvanūt, pf. svanuti, razdaniti se. Čā remo zārā spāt, al će se bārzo rasvanūt.
- razdilyt (na dieļi), pf. u frazi: Razdilyt na dieļi tārsje od mātere.
- razmākūt, imp. Jā sen pustyļa, nekā mi se kabāl jos mālo razmāce.
- razumīt, razumjeti (s dat. mjesto s akuz.) (v. karvājski). uŌn menī nys ne razumi (koliko jā starpin).
- razvlasāt, pf. raščupati. Pūs-me, al ću se svā razvlasāt.
- razvrayāt, pf. pokvariti, razbarušiti. Kokū-mi je vās razvrayān.
- riep, m. Ftýcu je na riēpū māčica biēla. V. riēpčyna (= svraka), repčyna.
- riēst, impf. Muōj brāt vĕj-ne restiē. uŌn je γartō zrēsāl. Da būjase ta trāvā mālo vĕse zriēst, būjaγ ju pobrāt.
- riēt, m., f. baštinik. Pārvi riēt je Tōnica, drūyi riēt je Dūmica, pāγ su drūyi. uŌn je v rodū v petnāisti riēdi.
- rĕybica, f. list (na nozi). Ke debēle rĕybice jīma.
- rikordāt se, rikordivāt se, impf. sječati se. Ce se rikordivas.
- rĕylo, n. peior. obraz, lice, njuška. Onā jīma vĕlo rĕlo.
- rīnzīca, f. pruga. Kamizōt na rīnzice.
- rĕvāt se, gurati se. Māticine se tudēka rĕvaju, nānka se ne mōre tūde pašāt.
- rĕot, m. uŌn je menī v rodū.
- roγāc, (na pr. tārsja), m. trokuta-sta parcela zemlje (po uzvisinama).
- ruōža, f. krijesta (na pr. na pēteγu). Ruōža jeγ (= ovie kōkoši) čarjenī, al će pōca-bārzo niest.
- rožyna, m. augm. rog. uŌn jīma jēnoγa vĕloγa rožyna.
- ručēne, n. objed, ručak. Sadā paričivan ručēne. Ručēne činyt = ručati, objedovati.
- rūčīt se, impf. ručati, objedovati. Se jūdu rūčyt. Mi rūčimo na puōlne.
- ruγāt se, impf. šaliti se. Onī nāmo se sve rūγaju. Svī su se s tōbu ruγāli.
- ruγō, n. sramota. Rūγō nin nā nos padīē.
- rūt, rovĕn, impf. v. māčic roviē. (pren. i za čovjeka). Lonprān, kozā, vapuōr, ne mōren spāt ol svaki sebi vanē roviē.

- sabāka*, f. mreža, kojom se riba izvlači na kraj. *Sabāku krokāt.*
- sāja*, f. čađ. *Sāja mi je pīla v lonāc.*
- sāḡdan*, m. radni dan. *Sāḡdan vāla ren nā teḡ.*
- saḡta*, f. munja, strijela. *Ka-garmī padīē saḡta. Saḡto jenā!*
- sālza*, f. suza, glag. *salzīt se, suziti.*
uŌn se nāmo salzī (plāce). Dvỳle mu prīdu sālze.
- sām samūḡan*, pridj. posvema sam. *Onā ḡḡdi sāmā samūḡna.*
- sānat*, impf. sanjati. *Svāku nuōi-nan se sāna.*
- sāntul*, m., f. *sāntula*, kum, kuma. *Jā sen danūs tīšcala na kārst i sadā sen sāntula.*
- sapuničina*, m. demin. *sapun.* *Dāj mi toyā sapuničina* (ako je malen).
- sārce*, n. *Na sārцу mu je. Onā mu je f sārцу. Spo-sārca (ya bolī).*
- sasāt*, impf. sisati, dojiti. *Māli sve sāse.*
- sasināt*, pf. probosti, ubiti. *Sasinā -ću te!*
- seyāč*, m. pila (za drva), v. *siyāc.*
Mi ḡimamo jedan vēli siyāc.
- seyūtra*, pril. jutros. *Sejūtra sen ḡprala dvi postirke.*
- sēlenčić*, m. *Sēlenčić i tālcan duperāmo za mēsto salāte.*
- sēlin*, *sēlen*, m. peršin. *Sēlen nan okūri za ka-kūḡamo na jūsý.*
- siēn*, m. znak. *Ucinī jedan siēn.* (= ostavi znak).
- siēna*, f. (vel.) mreža za lov na sardele (s feralom). *Malitḡnovi ḡimaju siēnu.*
- senýca*, f. pšen. brašno. *Sēnyca je mūkā od zýta.*
- sētovat*, impf. žaliti, nositi crninu. *Jā sen se obāklka f čarnū za sētovat.*
- siḡoda*, pril. ove godine. *Siḡoda ni nýš intrāde.*
- Siličo*, n. *Siličo je lantiērnica blizu Srakān.*
- sýnav*, pridj. sivkast, sinj. *Svè je sýnavo. Sūnce je svo sýnavo.* (= skriva se u magli).
- sýtyčo*, n. malo sito (= sýto).
- sjābulica*, f. lopatica za žeravicu, lopatica uopće. *Ziēmlu pobýramo, pā ju klādamo f smūrýc sjābulicu.*
- skacātāt*, pf. istući. *Jā ću te naba-funāt, i skacātāt.* *uŌn se naba-funāl* (= on se je tukao s nekim).
- skākāt*, *škākāt*, iter. *skakati.* *Skāce nan svè po skālaḡ.*
- skārcen*, pridj. zgrčen, *skarcencyčina*, m. koji se zgrbio, zgrčio, kržljavac. *A cè se to pari tomu skarcencyčinu!*
- skýsat*, impf. *Kvaičīca klademō sýla pā nan skýsa.*
- sklāt*, m. riba, t. colombo.
- skomēsa*, f. oklada. *Ka-se cā kun-trestā, pā uŋn ḡima právo, ucīni skomēsu.*
- skomētīt*, pf. okladiti se. *uŌn je skomētīt, da će tāmo nin byt māli.*
- skotýt se*, pf. *ḡimaju mi se skotýt dvanāis-piplīci.*
- skrajnyca*, f. sljepočnica. *Bolū me skrajnyce.*
- skūcat*, impf. *jaukati od boli.* *On maletýna sýla skūca, ā-ya bolī ḡlāvā.*
- skulcýc*, m. ptica palčić.

skunsûn, m. sušica, kraj (od sušice). *uŌn γriē po skunsûn; v. skunsumân: Väj-si skunsumân! Svâ si skunsumâna!*

slebrô, n. srebro. *Jâ jīman kolājnicu ot slebrâ.*

slîc, pf. skinuti, razodjeti. *Nûko mâli, γriēj-spât, ren te slîc.*

slīme, m. velika greda navrh krova. smokât, impf. izlagati dimu. *Mi smokâno miēso zovemô, ka-nâj-prija v būru posôlimo pāk on-trât klademô v būru dÿmit. (bura = široki mastiël).*

smrādÿt, smrâdit, impf. onečistiti, usmrđjeti (se). *To će se do zÿtra smrâdÿt. To nî cã takô pu-stÿt.*

smūrÿc, m. drvena posuda, kao koritašce. *Smūrÿc, kadē se spor-kîc mēce. (sporkîc = smeće).*

smütÿt, pf. pridj. smüćen. *Jã sen tvo zabÿla, ãl sen sva smüćena. Ma cē se vî va toγâ fidâte, ka-je tÿof väj-smüćen, ka-ne znâ, da je žif.*

smütlivica, augm. smütlivičina, m. smutljivac. *Ti si smütlivica, ti se sve zmyslÿjes, ti sve povidas.*

smütna, f. svađa. *Larÿãjte se o-tÿe, al tã sve smütnu cinî. To i zîva smütlivica.*

solnÿca, f. posuda u kojoj se drži sol (suôl). *Solnÿca mi je stâra, vâla byx nÿvu kupÿla.*

sôrada, pril. malo poslije. *Sa-sô-rada ću p^uôc.*

suôrti, pridj. lijep, pristao. *Ki suôr-ti je uof covîk.*

sotÿni (šôto) pridj. donji. *Sotÿno i ce stoji dÿli. (prema γorÿni, gor-nji).*

spârti se, pf. popeti se. *Spârti se na 'vu kradidu.*

spavilac, -vilca, m. v. *Ta spavilci-na! Spavilac je covîk, ki vÿše spî. (Žensko je spavilica).*

spentûn, m. šiljak na tarsti. *Spen-tûni se cynî za rastîël cynît.*

spestât, spystât, pf. natući. *Sveγâ ju spestâla. Cēkaj, ce sy fabry-kâl, vala te spystât.*

splinevât (rÿbu) impf. dizati, da pliva na površini. *Rÿba splinîva; pf. splinût.*

spluôx, pril. spluôšan, pridj. opći, općenit, za sve, pa: površan, ne-izbirljiv. *uŌn spluôx jî (= po-jede sve što mu se dade). uŌn je spluôšan. (on je za sve, sa svime se slaže). Ne būdi takô spluôšna, γlēdaj mâlo.*

spotÿt se, pf. uznojiti se. *Sveγâ sen se spotîl. Sveγâ sen se spotÿla.*

sprid, prijedl. sprîda, pril. *Face-lentunîc ti sprîda lîpo ne stoji. Ne stuôj sprid mēne.*

sramovât se, impf. stidjeti se. *Ce to cinîs! Bÿx se srâmoval mâlo. (za 2. lice).*

stanôγa, f. stonoga. *Sûxâ si 'ko i stanôγa.*

stânar, m. susjed. *Ka-su stânarî kuntra meni, a kâmo da niēce byt drÿvi.*

stâne, n. susjedstvo. *Stânar je ki stoji f stânu. Jâ z ovîn stânen ne mÿren žÿvÿt.*

staryûlica, f. ribež. *Nûko mâla, dâj mi staryûlicu, ću mâlo sÿra ostrÿÿât, nekâ su manôci bôli, ãl ne valâju prei-sÿra. (= prez s.).*

starÿt (prâx, staklô), pf. otrti. *Po-mēla sen kÿću, sa-vâla byx stârēla prâx.*

stârni, pridj. finiji (o ribama). *Zâ neγa su stârne rÿbe, al je bôlan, a sardēle i škÿmbri su mâsa teškî.*

stašćūt se, pf. isprazniti se.
 stāt, impf. živjeti (pren.) *F selāχ se stoji dobrō.*
 steynō, n. *Jā niēcu te lebrŷna, dāj-te mi steynō. Inkordāno mi je 'vo svē, steynā me bolū.*
 stentāt, impf. raditi. *Kī ce jis, vāla stentā. Morān stentāt za χrānŷt se.*
 stŷnav, pridj. maglovit. *Dānās je dān nŷki stŷnavi (govori se, kada je zamagljeno sunce).*
 stŷnut, pf. ohladiti. *Māsa to pāri, pŷsmo to mālo stŷnut.*
 stŷrat, pf. istjerati, otjerati. *Ča stŷrajmo tu ŷoličiciŷnu, al ne dā mīra f kŷci.*
 stit, m. f. studen. *Ce i velŷki stit! Kakō ren zŷtra v Lošin z ovū stidjū. Bŷjajχ puōi-danās v Lošin, nōŷo-je vēla stit.*
 stŷt, impf. čitati. *Znās tī stŷt? Ne znān.*
 stuōl, m. odar. *Nŷkol, otāc nan ŷmri, vāla nai pārvo paričāt jedan stuōl za nacynŷt jŷχ.*
 strānčić, m. smotak vunice, konca. *Još jedān strānčić carjēni mi fāli.*
 strātīt, pf. potrošiti. *Vāla jimŷt pāmet ot šōldov, a nē sve strātīt ce jŷmas, pametŷno!*
 struŷāt, stružen, impf. raditi motikom, okapati. *Na tieŷū struže (mi brat), sa -ŷa nī dōma.*
 stūden, f. hladnoća. *Ā kā suōrta stūden je siŷoda! Kakō i zimū!*
 stūp, m. stablo, augm. stupŷna. *Vāla bymo stūp pošikli, āl nan spri-dvōrā parā. On stupŷna se je zlāmāl v ŷustēranski, tukā-će mi ŷa parniēs dōma.*
 stupālo, m. stopa, stopalo na čarapi. *Stupālo mi se raskinulo, vāla byχ-a donaplēla.*

stvār, f. *Svāku stvār se māteri potūži. Ō-tebe sen čula sŷla lipe stvāri.*
 suχōrina, f. suho grlo (kod kokoši). *Ūsta su mi sŷχe, ko dā mi i suχōrina f kanēli.*
 Sŷjčan, m. čovjek sa Suska. *Sŷjcani najvōlu tāncat po sŷsasku.*
 Sŷjčanica, f. žena ili djevojka sa Suska. *Sŷjčanica kadā i načinita činī se 'kō da i prēpelica.*
 sŷkna, f. suknja (gornja), a može biti: *sŷkna levantinska, sŷkna ot fustāna, sŷkna ot sŷknā, sŷkna skarlāta, sŷkna valentinska (demin. sŷknyca: sŷknyca muōdra, sŷknyca na križiči, sŷknyca skarlāta).*
 sŷkrupac, m. solika, kapljice krupе. *Bŷra i sŷkrupac pāde i svo ŷruōzje nan jīde cā.*
 sumilāt, impf. biti nalik, biti sličan. *uŌf sveŷā v dydā sumilā; pŷki dŷt! – Kolāi-sumilā v bālu.*
 sumprāχ m. u frazi: *klāst na sumprāχ – pripeći. Čemo klās-mālo krŷχa na sumprāχ za posŷpat.*
 sumprēs, m. glačalo. *Dāj mi sumprēs a-ren ŷlāčŷt. Sumprēs je pŷn zērāfke.*
 sŷpa, f. razvodnjeno vino u koje se kruh moči. *Pijān kakō i sŷpa!*
 sŷpat, impf. *Sŷpat mi recemō ka-se krŷχ mōcy va vīnō i vodiē.*
 Sŷsak, Sŷska, m. ime otoka. *Na Sŷsku su bili turīsti. Na Sŷci je lipo ŷruōzje. Na Sŷsku sen se rodil.*
 svāider, pril. svagda. *Svāider kadē ŷriēn, ova ŷoličicina za nāmu leti.*
 svenāc, m. uš. *Pŷn si blāte i svēnac, nī te srān.*
 svidōk, m. Čēs mi bŷt za svidokā.

svilâc, m. pl. *svilâci*, liko. *Daj mi svilâc, da viêzen of q̄bruc na kabâl.*

sviletât (na pr. *facelentuniçi*), impf. v. *Mi zovemò sviletât ka-jûdemo facelentuniç rakamût.*

svitÿt, impf. *loviti svjeçaricom (sardele). Matiju, kûri dõma s*

tieyâ, al remo vecerâs svitÿt, niêces arivât.

svitlâva, f. jako *svijetlo*, *rasvjeta*. *Kâ svitlâva nan je f kûçi, kakò da tri lampadine yorû.*

svlâcât, impf. v. *slîc. Mâla jûj-se nisÿ finyla svlâcât, by-se xitil oslîc i obliç.*

Š

šân, m. *riba*, t. *marmoro*. *Lâtili smo šâniçi, çemo je klâs kûxat na jedân pût.*

šcaklît, impf. *Ka drâça modri, yr^uozje šcaklî.*

ščâp, m. *uŒn yrië pry šçâpû.*

ščipâncina, m. *augm. od šcipânac*, m. *papak (od koze)*, *papkar*. *Ti noxtÿne jîmas 'kò i šcipâncina, byx se srâmoval mâlo.*

ščûcat, iter. *škljocati*. *Dycâ najvõlu šçûcat šçûkavicu.*

ščûkavica, f. *Trâvâ s kû se šçûca.*

škâf, m. *udubina u kamenu ispod prozora*. *Ovdë çu pijâti oprât na škâf. Ovdë mi j nâjbõle.*

škafët, m. *demin. škafëtiç, ladica*. *Zatvør ta škafët, nekâ mi ne yrië prâx na facelentuniç.*

škûla, f. *rupa, spilja*. *Strâx me je potûda pasât, âl je jenâ yalbõka škûla tudëka.*

škvâja, *augm. škvâjina*, f. *riba*, t. *scvaiena*. *Dajnâj-je lâtil jedân*

yuolçîcina na spiâzi jenu vëlu škvâjinu.

šmûr, *smûr*, m. *posuda za nošenje (smeça, vapna, i sl.) Na smûrû se nayrâbi smetië ka-pometemò dv^uør. Pâk toj jûdemo vrîc çâ.*

šok, uskl. *Mi, ka-prâçcâ zovemò, recemò: nâ, nâ, šòk, šòk!*

štroknût, pf. *ubosti*. *Çu te štroknût, ne dâj-živoya mîra.*

štrolikât, impf. *gatati*. *Slâ sen se v Lošin strolikât, pã mi je riëkla strõlika, da çu se ozenÿt za pravoya mladÿça i dâ çu byt srÿtna.*

šuplâça, f. *vadilica za rezance, makarone etc. Dânâs mi se suplâça razvrayâ; sadâ nîman s kin manõci znÿmat.*

šverkulât, impf. *zviždati*. *Ovi yuolçîne najvõlu šverkulât.*

švorÿne, f. pl. *krajnici*. *Mâma, ma svë me yârlo bolî, me pâr, su mi se svorÿne kalâle.*

T

tâkla, f. *taklja (kod tarsja)*. *Tâkla mi pûkla.*

taklât, impf. *podupirati (grožde, trsje)*. *Sât-je stai^uøn za taklât. Taklâ se s tâklami.*

tâlar, m. *dolar*. *Danâs mi prîde list i vnûtri tâlar.*

tâlcan, m. *vrsta salate*. *U šali: Tâlca-ki devet dân f tarbûxu stoji.*

tar, uskl. ta. *Tar niēces cā utēc,*
lājko ces mi dāt.

tarbūχ, pl. *tarbūsi*, m. 'Akō se da-
nās nāijχ, kī tarbūχ mi pride.

tāryañe, n. berba grožda. *F tāryañe*
svi letū, sve je živo.

tārɣat, impf. brati, trgati, jemati
(grožde). *Cā remo tārɣat ɣruōzje.*

tarīt, impf. trljati, trti. *Sveyā je*
skīnā boljla, pā se tarīt i pa-
sālo i.

tārlica, f. *Tārlica je jenā čarjēna*
rjba.

tārma, f. *Tārma je škūlica od*
utārci.

tarnišće, n. *Pustj-cū mālo tarnišća*
za kozj 'vu zīmu.

tarokāt, impf. ogovarati. *Ōvè že-*
njñe nūyo znāju špījāt i tarokāt.

tārs, m. vinova loza. *Mi se nājvjše*
ovdē na Sūjci s tārsjen ɣrāñimo.

tārst, *tarščina*, f. trska, trstika.
Vāla byχ slā tārste posjē. uŌn
ja je opāril z otū tarščīnu.

tarviēsla, f. pregača. *Jā cū mālo za*
nā pār tarviēslu rakamāt, nekā
sen lipja. Jā jīman trī tarviēsle
z dvā jīra rakamāne.

tāšč, pridj. prazan. *Ōf sakētičina*
mi je tāšč. Ispor. Vè-je djsyt
ūri a jā sen jōs nātašće; tašč ta-
ščāɣan, posvema prazan. Komō
je parniēsla tāšč taščāɣan.

taščāt, impf. mučiti. *Ma zāc ɣlāvu*
taščāt za njš!

tiēlo, augm. *teljño*, n. *uŌf mladjē*
jīma jeno lipo tiēlo. Jūsto je
nalavīa učīnāt: nī ni bās ni vy-
sōk. Ma ce i to to teljño stāro,
mi to jīt cinī. Inače, govori se:

Ki lipi zivōt jīma! (za žensko).
Ko lipo tiēlo jīma (za muško).

tēpal, pridj. vruć. *uŌf māli je tēpal,*
ne cā mu je fiēbra.

tikāt, iter. doticati, dodirivati. *Rū-*
ke klāt nāse, ne smī se tikāt, ti
mene pūs na mīrū.

tīme, *tjme*, n. tjeme. 'Ko me tjme
užjze ce se-vas dā-nosjla.

tīna, f. niska otvorena (široka) bač-
va. *Dā ren vīnō prodāt, a tīna*
će mi stjkat, vāla bjχ ju klāl
zamākāt.

tjyna, f. sjena. *Ma sijūro morā bjt*
kjyōt zāt mēne, kā-je sprid mēne
tjyna.

tjūit, impf. bojadisati. *Krozāt mi*
je vās obielil, mōrāt ren ja zū-
tra tīñit.

tiščāt, impf. držati. *Vāla byχ nā-*
sla jenu ziēnsku kā će mi mālu
tiščāt. Čes mi mālo māloya ti-
ščāt. Pitir je za vōdu tiščāt.

tlīc, *talčēn*, *tālkal*, *tāklā*, impf.
tući. *Onā se tāmo talcāse. Zāc*
mi sve mālu talcēs!

tlōχ, m. pod. *Na tloχū mi je klup-*
čīco. Tlōχ je danās mōkar, al je
dažjlo.

trabukāt, impf. gutati (ne grizući).
Ne jīj na fūyu! Svē to trabukā,
na štūmak će mu pās.

trēso: *nā treso*, pril. krivo, nakri-
vo. *Facuōl ti je stāl trēso, nī ti*
lipo stāl.

trjysnut, pf. udariti (i ozlijediti se).
Māli, laryāj se ozdvoŕtle, al ces
trjysnut. Nōmāne se ɣartō trjysla.
Trjysal je (ozlijedio se). Stvoj
s miron tudē, āl cū te trjysnut.

trýsta, 300. *uOf takujñn gystã trýsta ðinari.*

trýšćen, pridj. lijen. *Morãs nýs ne jimýt f kûci kã-si trýšćen.*

tukãt, impf. morati, zapadati. *Mêne sadã ne tukã pijãti oprãt.*

Zũtra će me tukãt. *Mêne će tukãt puõj-na õdbor.*

tũst, pridj. debeo, tust. *Bil je tũst 'ko i prãsãc.*

tvãrt, pridj. jak. *Tvãrt je ko i rùs za stentãt (= jak je za rad kao Rus).*

U

udelat (spentũnì), pf. ućiniti. *Jã byx udelala nũnunu (ili nũlulu = sviralicu za djecu).*

ufiẽndit, pf. uvrijediti. *'Kã zĩenska i to, za stvãr od nýs se ufiẽndi.*

ũyal, m. *Jĩma 'ko i ũyal õci.*

ulĩyna, f. liganj. *Ulĩyna me pokĩxa i svejã me zabavã.*

umãrina, f. omorina. *Ovã umãrina, 'ko i teplõ, nĩyder nĩ refuliãa.*

umrĩt, pf. *uOn će nebõto umrĩt.*

ũmar mi je brãt.

unĩesto, pril. dosta. *Sĩyoda smo nãsli unĩesto bõba.*

upãrtit se, pf. uzeti na sebe. *Kĩ se zlo upãrti, dã mu ga i do smãrti.*

urõćine, f. pl. uroci, urok. *uOf mãli sve spĩ, spĩ, morãju mu to být urõćine.*

usõtina, f. ljuska. *Vãla by ocýstyt nalavãa te usõtine na sãlpi.*

ũsta, z ustãmi, demin. ustýca, augm. ustýna. *Ke lĩpe ustýca tã jĩma, ka lĩpa je. Te ũstýna su mu 'kõ i pĩec, 'kõ i to gũbo.*

ustãt, pf. ostati. *Cemo ovdẽ jos mãlo ustãt, ce remo jur cã.*

ũs! uskl. iš! *ũs cã! (govori se kockoši).*

usãta, demin. usãtica, f. riba, t. occhiada. *Najbõle su usãtice lẽso za pojis.*

ũtãk, m. debela vuna. *Jõs mi fãli ũtkã zã pũte uplẽst.*

utãrc, m. pl. utãrci, moljac. *Utãrci su mi põžerali svejã facelentunĩca.*

uvlãka, f. vrpca. *Uvlãke su za tarviẽsle rakamãt.*

uzyuõr, pril. *Ovdẽ uzyuõr je drũgi piããn.*

uzãt, impf. obićavati. *uOn jĩma nauk puõj-spãt na ðevet ũri. uOn uzãše puõc svãki dã-na mũl. Kada uzãx prĩt kël tebe, uzãše mi ponũdyt kafẽ.*

uzýalýna, m. tvrdi otok na nozi. *Uzýalýna mi se ucinũl põd noye, ãl su mi kalcẽte rashĩnute.*

uzýãvica, f. kopriya. *Danãj-sen se na uzýãvicu ũzýala. Sã-me 'vo uzýže i briẽmbuli su mi prĩsli. (briẽmbuli = mjehurići).*

V

vãc, u što. *Vãc ću se jã zũtra oblić? Vãc ću klãs vĩnõ.*

valãlo, n. oklagija. *Dãj mi valãlo da razvãlen lazãni.*

vãlnica, f. vunica. *Vãlnica za kurdelat. Za papũce vrezãt se õće cetýre mẽtry vãlnice.*

vãltar, va vãltru, demin. vãltrić, m. vrt. *Ća ren va vãltar po krũšve.*

vãltrić, m. mali vrt (ograđen), ili ograđeno mjesto za kozu ili svinju.

van, po vanũ, pril. vani. *Dazjĩ i garmĩ, nĩ cã po vanũ stãt, kũrte f kũcu.*

vanjērȳca, f. visoko u zraku. *Drȳto va vanjērȳcy ȳarmī.*

vārša, f. vrška. *Ćemo puōi-vārse kalāt, da lātimo koyarōt rāroȳa i jāstoȳa, znās da su drȳyi sadā.*

varšņȳka, m. vršņjakinja. *Menȳ je Tōnica varšņȳka.*

vās, zamj. v. po vāzdān. *Po vazdān čakulās. uŌn se je sveȳū zabavāl.*

vāspeda, pril. opet. *Vāspeda me zovū f selō.*

vāšcu, pril. u štetu. *uŌf sir će puōi-bārzo vāšcu!*

vāvik, pril. *Zenē vāvik tarokāju.*

Vazān, g. Vazmā, m. Uskrs. *Ovōȳa Vazmā ću se jā oženȳt.*

važȳt, važgēn, pf. užeci, užežem. *Ānica je vāȳȳala oȳān. Ćekaj dokle važȳn oȳān.*

vdȳt (v jīglu), pf. udjenuti konac (u iglu). *Vdij mi v jīglu.*

vērovat, impf. *Jā tiei ne bȳh vērovala nȳs.*

vīēs, pl. vīēzi, m. povezica, (široka) vrpca. *Kū-se divuōjka ozēni, jej kladū jeni lipi vīēzi.*

vesīelje, n. veselje, svadba. *Da se mojā sestrā būjase lāni oženit, būjȳzomo jei činȳt vēlo vesīelje.*

veslō, n. *uōn jīma siēs veslā.*

vetrūn, m. *Vetrūn je ka-se fīny tārȳat onō ce ustāne na tarsū.*

vīezāt, impf. *Onā nȳkat ne vīēze facuōl, pā jej vāvik prepeli.*

viāj, m. putovanje, put. *Ća ren na viāj.*

vīčērat se, impf. večerati. *Ća remo se vīčērat.*

vīȳa, f. obrva (i zjenica). *Na vīȳi ti je nȳc biēlo.*

vȳra, f. *Jā vērujen va vȳru.*

vysȳka, f. trava. *Vysȳka je trāvū. Kakō se na vysȳku nabāda!*

vīt, impf. vidjeti. *Blāžēni ōci ki te vȳdu. Sȳ me vȳdȳla? Ne mōrēš me vīt štapānu! Māko-da vīȳȳce 'no 'ni 'nāmo cinū. Stē ȳa vȳdyli?*

vlāsi, f. pl. *Kakō su ti lipo navārčēni vlāsi.*

vļeȳ, m. lumbago. *Vļeȳ mi je zāpral, ne mōren se nānke zbasāt (t. j. sagnuti se).*

vōl u frazi: *za vol (ōca ..., radi o.), v. Jā za vol ōca nīsēn bila fciēra na tieȳi.*

volȳna, m. augm. od vol, vo. *Jēnoȳa volȳna su parniēsli za ubȳt.*

vōnat, impf. mirisati. *Kakō uōf ȳarōful vōna!*

vozȳt, impf. *ȳōmo se vozȳt. (misli se veslati, na pasari ili na batelici).*

vrāȳ, m. *ȳōt s vrāȳon!*

vraȳāt, impf. ružno govoriti (psovati je beštimāt). *Po vazdān vraȳās. Ne vraȳāj! Sadā mālo vraȳāj.*

vratȳčo, n. demin. od vrat, vrat. *Ko lipo vratȳčo jīmas!*

vrāta, n. pl. *Zatvōr te vrāta!*

vrīć, pf. baciti. *Krestina je vārȳla smetiē kel nās v brāȳȳna.*

- zabājka**, f. svilena gornja odjeća za svadbu, demin. *zabājčica*. *Nāsa je muōda ozenýt se v zabājki.*
- zabavāt se**, pf. uprljati se, zamazati se. *Ma nī te srān prīt vōto na mūl. Vāi-si zabavān. Ne zabavāj se!*
- zābýt**, pf., iter. *zablīvāt*, zaboraviti, zaboravljati. *Nisēn zābýla v Lošinī kupýt puol cīlā jābalk.* (t. j. upravo je zaboravila). *Ma cē i 'vo ōd mene. Jā sen pōcala sve to výtse zablāvāt. Sve zābin.*
- zablācýt se**, pf. *zablācevāt se*, impf. *naoblačiti se*, *naoblačivati se*. *Slā byx rōbu oprāt, ma svē se i 'vo pōcalo zablācevāt, ne ca pōcne dazjīt.*
- zāč**, up. pril. zašto. *Zāč ren jā nū tex, mēne nī vola puōc, jā ya ne yrīen. Zāč remo cā.*
- zāčinýt**, pf. ureći. *Čemo jei klās jedan kordunīc carjēni, al je sýla lipa, pā ju mōru zacynīt.*
- zāda**, pril. straga. *Vī ste zāda, ne rývajte se tudēka.*
- zādūxa**, f. astma. *Mūza mi i bila nočūi-zādūxa; svu nuōi nī spāl.*
- zaynīt**, pf. sagnjiti. *Jā sen vej-do nōmāne trāvū vāryal v jāmu, a jōs to nī zāynilo.*
- zāyonica**, f. zagonica. *Zāgonica je kakō i sabāka, mālo na drūyi mūot.*
- zayrābit se** (zagrliti se), pf. od *yrābit se*, grliti se, impf. *Najpārvo se ove dycýna kōlu, a sadā se yrābu.*
- zajāt**, pf. posuditi. *Mārica, ōcete mi zajāt dvā cīlā mūkē doklē mi pride z Mērik.*
- zajīk**, m. jezik. *Valā brānimo materīnski zajīk.*
- zakilāt se**, posvađati se. *Tī si strīya, nōyol by se klāla. S kīn tīn se zakōples.*
- zaklopýt**, pf. zaključati. *Jā ne mōren ove vrāta zaklopýt nýkakor.*
- zakrýt**, pf. sakriti. *Jā ću 'of provīn zakrýt, al mi ya svāki sebi pīta, pā će mi ya razbýt.*
- zakrīvāt se**, iter. sakrivati se. *Kad je bila »rādna snāga«, tukālo nas je se svē zakrīvāt, da nas ne bý ća zviēli.*
- zakrācunāt**, pf. kračunom zatvoriti. *Ti, lipo to zakrācunāj, da ne pride kī nočūs f kūću.*
- zalešāt**, pf. spremi na lešo, v. *Jivāne, jā ću klās rýbe lešāt (za vicēru).*
- zāmetla**, f. metlica (od trave) za pometanje peći. *Zūtra ću pālýt, jā ne znān kadē ću puōc zāmetlu nabrāt.*
- zamlajevāt** (kupi), izravnavati zemlju (oko trsja). *Jā sen danās zamladīl milār tārsi. Ce tī vej-zamlajūjes? Kolýko si već zamladīl?*
- zamlāvit**, pf. zadrijemati. *'Kō mi se spi. Pūs-me ću mālo zamlāvit.*
- zanutýt**, pf. *Već mi je paliēnta paričāna, već je zamūćena.*
- Zanēta**, f. žensko ime (Ivana).
- zaparāt**, pf. spriječiti (prepriječiti put). *Jā ti niēću dāt povūda pasāt, jā ću te zaparāt.*
- zapovidāt**, impf. *zapovīt*, pf. *zapovijedati*, *zapovjediti*. *Menī će nōna zapovīt, kāmo ću puōc. Onā će zapovidāt f kūći!*
- zaprečāt**, pf. udariti. *Māli stuōj s miron, āl ću te z lūću zaprečāt.*
- zārūp**, m. zarubljeni dio, obrub. *Na tarviēsli týt se je popustīl zārūp.*

zasīc, zasýkat, pf. posjeći. *uŃf je bil na tieŷu, pã se je capun^uon zasýkal.*

zasvītliť se, pf. v. *Nã lūce prīja nýs ni yorýlo, a sadã se sva kũca zãsvitli.*

zatarýt, pf. satrti, uništiti. *Ću te zatarýt! Ti trīšcence, ti ŷãbas, a zenã ti sve stentã. Cynīt ćes ju zatarýt.*

zavećãt se, pf. zavjetovati se. *Ke-nãs je uzãnca, ka-ĩ kĩ ĩ výše bõlan, mĩ se zavěćamo.*

zavěrovat, pf. povjerovat, povjeriti. 1. *Ne mõren zavěrovat, dã sen bolnã.* 2. *Tebý se ne mõre ni jẽnu stvãr zavěrovat.*

zãvõt, zãviõt, m. zavjet. *Jã se ne yriẽn v druŷu rõbu oblic, al je ovò mený zãvõt.*

zavýt, pf. staviti na glavu. *Dãnãj-su div^uõjke jeni lipi fac^uõli zãvili, dãre je karnevãl.*

zavrýt, s akuz. (mliko, vodu), pf. *Jã ću mlikõ zavrýt, ãl će mi puõĩ vãšću.*

zazvõt, pf. pozvati. *Tõnciću, letý na mũl õca zazvõt, ãl jĩŷ ovãmo ćekaju.*

zbýca, f. velika igla za pletenje. *Da ću jã kalcẽte nadýt, a zbýce su mi zarjãvile.*

zdaŷnũt, pf. duboko uzdahnuti. *Oviẽj-je živa tũŷã, pã svãku mãlo zdãŷne.*

zdýt, pf. nadjenuti (ime); sastaviti. *Jen^uõj su zdýli »jelito nadýjeno«, Mãriću su zdýli »Bruškĩn«. Jã se ĩman ozenýt, ćes mi kuŷõt kanc^uõlu zdýt.*

zdrãf, zdrãva, pridj. u frazi: *Zdrãf 'ko ĩ cãval. Si zdrãva?*

zelã, f. o-zelẽ, pril. rado. *'Ko sen trũdnã, od zelẽ byŷ sla spãt. O-zelẽ byŷ põjila za vicẽru mãlo radýća.*

ziẽnso, m. imenjãk, v. i zermãn (= od starine). *Ce ziẽnso, kãmo res?*

zermãn, bratić, (f. sestrična). *Muõj zermãn bũjase prit z Mẽrik, nũŷol mu kãrte nisũ dãli.*

ziõt, vazmẽn, i zvõt pf. uzeti. *Ćã ren zvõt mãlo rĩp za vicẽru. ɣ^uõžje nan je svẽ bura zvõla.*

zŷaryãšũt, pf. češljati (vunu). *Vãlnu sen zŷaryãšãla, sadã mi za sprĩest.*

zŷuõbit se, pf. pogrbiti se, v. *Drẽto ŷot pũton, inkrišto, ne ɣuõbi se za nýs.*

zŷorýni, pridj. gornji, koji je odozgo. *Ćã ŷomo sumparivũt va uõn zŷorýni bokunĩc.*

zŷrũdit se, pf. zgrušati se. *Da ne bũjãŷ klãs karbunãta, bũjase mi se mlikõ zŷrũdit.*

zidýna, f. augm. od zĩt, zid. *Mẽni strãŷ potũda pasivũt, ãl je ta zidýna dõli za pãst, tã je sve razvrãŷãna.*

zĩkva, f. kolijevka, zipka. *Pozĩbaj mãlo v zĩkvõ mãloŷa neka ne plãce.*

zýmat, zýmlen, impf. uzimati. *Tãmo se rýbe prodãvaju, ma druŷemãn su to pòcali zýmat ćã.*

zjãt, impf. zijeovati. *Kã-kĩ zjã, mĩ mu recemõ: trīšcenuõst, ɣladnuõst, spav^uõst.*

zlãjat, pf. izlajati (drugomu reći). *Jos ty tõ nisẽn ni povýdyla, vẽŷ-si to slã zlãjat. Bõle da ti ne bũjãŷ nýs rěc.*

zlãto, n. zlato. *uŃf se lãska 'ko ĩ zlãto. Kĩ suõrti pãrsten õ-zlata.*

- zmýknut, pf. nići, iznići. Trávã – je zmýkla.
- zmýryt se, pf. izvagati se. Jã se najvõlin svaku petnãjs-dãn zmýryt se nekã znãn kolyko krësin.
- znëet, pf. izvaditi. Rucëne je već kùxano, jã ren znëet.
- znýmat, impf. vaditi. Otãc je sãl ynuõj znýmat. (za vodu = nakalãt: Nakalãj cýyal vodë).
- zubãca, zubãcina, f. zubata žena. Nu to z otými zúbýnami! Ta zúbãcina, ko ì to yrûbo.
- zubãcnak, m. Cã remo na zubãcnak lový-rybe.
- zùtra, pril. Zùtra cú puõì nã pãr.
- zuzëbe, f. pl. ozebine. Z ovín stùdenon su mi prísli nã noye zuzëbe.
- zviëlto, pril. brzo, pridj. je zvélat, zviëlta. Onã je zviëlta, uõn je zvélat.
- zvinùt, pf. išçašiti. Nõyu je zvinùl.
- zvonýt, impf. svirati (uopće). Zùtra redy se f crìkvu ozenýt, i uõryan ée mu zvonýt.

Ž

- žãja, f. žed. 'Ko sũnce pãli, danã ée být žãje.
- žalčýlo, n. žuč. Ti, lípo rýbe ocýsty, ne cã ti se zalcýlo prekìne.
- žaltënica, f. žutica (holest). Ŗca mi je žaltënica, sadã vala jidũ yoli frùti i mlíkõ.
- žãlti, pridj. žut. Ki lípi žãlti falce-tüníc.
- žãltýt, impf. žutjeti, postajati žut. Tuõf morã byt bõlan. Sve to výtse je põcal žãltýt.
- žãlva, f. zaova, samo u tužaljci: Sva kùca se je rãsula, žãlvice mojã, dõbroto mojã!
- ždrãlo, m. volja (ot kõkose, od zãrna). Ovì kokošini je karcãto zdrãlo, nýder se je nãžerala.
- ždríp, m. čep na boci, bačvi, tomijani. Da bújaž kúpýt zdríbi.
- žebùlak, m. Jõs mu nì ni zebùlak pùkal, veì-letì za drùyoya se ozenùt. (Po pučkom vjerovanju mrtvacu deveti dan pukne žebulak [= žuč]).
- ženùt se, impf. íci (početi íci) za jedno. Veì-se trì yodišca zënu, a ne mõru se doozenùt.
- ziënska, f. uopće žensko. Nãse ziënske bi bile bõle da ne bý tarokãle.
- žerãška, f. žeravica. Ka lípa zerãška za sumpresãt facuõl.
- žerãt, impf. žderati, jesti. Mãla, letý dat kozý trávé žerãt.
- žetyca, f. crp za vino. Slã byž po vñdõ, mã mi zetyca stýce, vãla byž ju klãla zamãkãt.
- žezinãt, impf. postiti. Danã-se zezinã.
- živinã, f. ovca. Morãt ren cã zivinã trávé nabrãt.
- živõt, m. tijelo (uopće). Ki lípi živõt jìmaš! Ti, ne stentãj mãsa, ylëdaj mãlo živõt.
- žmùl, m. čaša. Jã se najvõlin napýt zmulën ki je z rucýcu. Jã najvõlin se napýt v ov zmul ki je z rucýcu.

ZALEĐE SUSKA - DANAS

U prvom dijelu studije o Susku prikazano je današnje stanje susačkoga govora, i prikazane su – u kratkom, sumarnom pregledu – neke govorne osobine njegovog šireg zaleđa, – tek toliko, da bi se s razumijevanjem moglo pratiti izlaganje o današnjem susačkom govoru. Ovom razumijevanju služio je i razdjel na str. 17–43, gdje je s historijskog aspekta prikazan govor na onom području, kako je zabilježen u hrvatskim glagoljskim dokumentima prije tri i po do četiri stoljeća. U perspektivi, koja je tako dobivena, susački je govor ispao puniji i plastičniji od mnogih drugih govora, koji su dosad prikazani u našem jeziku. Ipak, da bi se u cijelosti mogle osvijetliti i ocijeniti neke odlike i neke samostalne crte susačkoga govora, mislimo, da će biti od koristi, da se iscrpnije analizira i prikaže današnji govorni fond njegova zaleđa, u prvom redu Velikog i Malog Lošinja, zatim Unija i Ilovika, i napokon – dalje na sjeveru – Čunskoga, Sv. Jakova i Nerezina.

Upravo ovom području posvećen je stoga posljednji dio naše rasprave o govoru na otoku Susku, i on bi, za razliku od prvoga dijela, i zato, što predstavlja zaokruženu cjelinu, mogao imati i zajednički, poseban naziv »Današnji lošinjski govor« ili »Današnji govor na otoku Lošinju«. On se dijeli u tri dijela: u *uvod*, u kojem je dan historijski osvrt na ono, što se o lošinjskom govoru i govorima na onom području ugl. dosada znalo, u *gramatički dio*, koji obuhvaća vokalizam, konsonantizam, akcenat, oblike i kraći osvrt na tvorbu riječi i na sintaksu, i na *ilustrativni dio*, u kojem je nekoliko kraćih tekstova, koji su zabilježeni na ovom području.

Nije to cjelovita, zaokružena studija o današnjem lošinjskom govoru: da se ona napiše, trebalo bi prije svega dati dobar osvrt na genezu svih naselja na otoku i na susjednim otočićima, i trebalo bi iscrpnije prikazati migracije stanovništva, koje su – kao što se po razdjelu o lošinjskim notarima moglo vidjeti – bile vrlo zanimljive. Sve to ostavljeno je za posebnu studiju, koja bi trebala da unese više svijetla u ova pitanja.

O lošinjskom govoru se do nedavna malo što znalo. I. Milčetić (*Čakavština Kvarnerskih otoka*, Rad 121, 1895, str. 92–131), koji je prvi o njem pisao, osvrće se uglavnom (bar pretežno) samo na Sv. Jakov i na Nerezine, a ovo su dva najsjevernija mjesta na otoku, i ona su (osobito Nerezine) bliža Osoru na o. Cresu nego Čunskom (od Sv. Jakova do Nerezina je 1 km, od Nerezina do Osora 3, od Sv. Jakova do Čunskoga 6, od Čunskoga do M. Lošinja 9). Na ova dva mjesta odnose se najčešće podaci, za koje Milčetić bilježi opći naziv »Lošinj«, kao što su (s nazn. strane) *crékva*, *marta*, *myrtus* 104, *valna*, *palž*, *malčät: malčì, malzìt, malzicinka* 106, *värtal*, *parnesal*, *rèkal*, *stâl*, *ùmar* 107, *karvuâski*, *fcina* 110, *negöf*, *clovèk*, *zenü*, *zlocestemu* 111, *nejì, ñejuä* 115, *zlocestega* 116, *Süšak*, *otäc* 117, *Suška*, *Sušci*, *muzen* 118, *zenè, vodè, fcina* 121, *z mojü ženü*, *nuög* 122, *sèn, nisèn* 125, *dälbat*, *polèt* 128, *ùmar, umärla, umärlo* 129. Kao što će se vidjeti, Milčetić u svojem bilježenju nije pouzdan, pa daje neke oblike iz Sv. Jakova, neke iz Nerezina, i neke iz južnijeg dijela otoka.

Posebno s naznakom *Nerezine* navode se *halmäc* 106, *vodè* 121, *noğè* 122, s naznakom *Sv. Jakov: šjèst, pjèz, l'jèp, bjèl, hot'jèl* 103, *zjèt* (uzeti) 104, *skärb*, *värč*, *tärgañe*, *karvuâski*, *kärpanac*, *zärno*, *karst'jänin*, *Bärdo* 105, *säze* (od *salze), *malčät: malčì* 106, *halmäc*, *karatèl*, *hotel*, *pokril*, *govoril*, *coval* 107, *sìgoda* 115, *zajikon* 118, *šöldov*, *Starobaščänov* 119, *üla*, *vinä* 120, gen. sg. *karsele*, *malatie*, *kuće*, instr. sg. *decü*, *z mojü ženü* 122; *völet*, *mlèt*, *posèjat*, *živèt* 128, *imel*, *hotel* 129. Za mjesta, koja se nalaze južnije od Sv. Jakova i Nerezina, daje se tek po koja potvrda s naznakom, gdje je (u kojem mjestu) zabilježena, tako za *Mali Lošinj: kon'jèstra i kon'jèrica*, *Malosjèlci*, *parnjèst* 103, *pärst*, *värtal*, *bärdina*, *varsäk*, *harvuâski*, *beli ärt*, *parñesal*, *ùmar - umärla - umärlo*, *Koludarc* 105, vok. sg. *sveta Marijo* 116, za *Veliki Lošinj: vrimena*, *vrìca* 103, vok. sg. *sveta Marijo* 116. Za *Čunski*, za *Unije* i za *Ilovik* (= najbliže zaleđe *Suska*; *Srakane* govorno i etnički pripadaju *Susku*, v. *sprijeda*) nema posebnih potvrda (bar nema potvrda, da su neke riječi i oblici zabilježeni u ovim mjestima; za *Premudu* navodi se na pr. *Silba* – prema *Siba* na samoj *Silbi* – zatim *šä, ubö, tär* od **tarl*, *mü* od *mul*, tal. molo, *värta* od **värtal*, *vardakö, facö, žmü* 108).

Godinu dana prije Milčetićeve rasprave izdao je A. Haračić u posebnoj brošuri *Prilog za narodnu botaničku nomenklaturu (sakupio na Lošinju i bližnjim otocima*; pos. otisak iz Glasnika Hrv. naravosl. društva VI za g. 1894, str. 299–312), u kojem daje oko 360 različnih termina, većinom nažalost bez naznake mjesta, gdje ih je zabilježio, a osim toga navodi izmiješano i čakavske i čakavske oblike, i oblike načinjene prema književnom (štokavskom) izgovoru (*trsje*, *djetelina*, *vrijes*, *pasji jezik* i sl.). Za *doropnacu* (*sinapis Arvensis* L) i za *hrustu* (*coronilla Emerus* L) ipak kaže, da rastu »na *Sušku*« (t. j. na *Susku*; za *mahun* – sac-

charum Ravennae Murr. – kaže, da raste »na Šušaku«. Za lobodu (atriplex hortensis L) daje cijelu pjesmicu (*baba kuha lobodu – šalje dida po vodu – nije dida ni vode – tam se baba nateče – nadje dida s divojku – lupila ga s palicu – ne rugaj se dide staricu – ač će te sa palicu*), a za prutje riječi iz naricaljke za mužem: *meštre moj! – kad su drugi vrše pleli – ti si njima prutje podaval – meštre moj!* (ispor. i *zminac – arum italicum* Mill. – *ces se komunikat sa zmincom, ili ružicu: tovar nam ružice kida – ako kida, neka kida – ako guli, vrž' ga doli*, gdje ovo o u doli jamačno prelazi u $o \geq u$). Od dij. oblika ispor. *aliga, baćiri, blišnjak, brika* (»na Uniji i Lošinj. *breka* u Nerezinama), *čič: cicerica, črna Katerina, fromentun, jabalka, jagla, jergovan, krušva, lišnjak, marta, orih, oskorušva, pečurva, perika, šćirenica, skrebut, smrič, salsa, talčonj, tarpudac, troškut, uškorušva, zdlak, zminac, zaltenica, žvetuljina, barsijan* (u Nerezinama): *baštranj* (u Lošinj), i sl. (v. s. 1. u rječniku).

Jedini, koji je kao dijalektolog lošinjskom govoru dosad posvetio nešto više pažnje, bio je J. Karásek, koji je g. 1897, 1898. i 1900. proboravio oko pet mjeseci u Malom Lošiniu s namjerom da prouči tamošnji govor i da se upozna s njegovom prošlošću. Napisao je o tome samo »prethodnu obavijest« (Vorl. Bericht) u biltenu (*Anzeigeru*) Bečke akademije znanosti (g. 1900, XVIII, *Vorl. Berichte der Balkan-Commission VII, Über eine Studienreise zur Erforschung des kroatischen Dialektes in Lussin piccolo und der Literaturdenkmäler in Ragusa*, von Dr. Josef Karásek), no po onome, što se prema ovoj obavijesti može zaključivati, njegova bi radnja, da ju je izdao, bila vrijedna samo kao zbirka za ono vrijeme dosta dobro fonetički obilježene građe s onoga područja; drugo su, naravno, njegova tumačenja, koja su dosta jednostrana, pa ni u ono vrijeme, kada je ovaj *Vorl. Bericht* štampan, ne bi mogla zadovoljiti. Njegov je glavni objekat (stari Morin, kojemu je bilo 78 godina) očito bio rodod sa Suska, pa je već to Karáseka moralo odvesti na stramputicu, kada je govor staroga Morina uzimao kao tipičan za stariju generaciju Lošinjana, a govor njegove kćeri Marije (kojoj je tada bilo 40 godina i koja se jamačno rodila u M. Lošinj) kao tipičan za mlađu generaciju (onu ispod 50 godina), koja je jače i češće »diftongizirala« od starije (odatle razlike između *nīman vodŷ* u starog Morina i *nimoan vóde* u njegove kćeri). Dosta je površno, kada on (slično kao Milčetić, koji govori o tome, da »čakavcima već nestaje gramatička svijest«, pa kao potvrdu navodi oblike »ove sela«, »leta poredne«, »tri misece«, »oce me bole« i sl.) s obzirom na mlađu generaciju kaže, da se prema neodređenom akcentu, kojim bi se ona imala služiti, prepoznaje, da je kod nje »hrvatski jezik prošao kroz talijanski medij« (»aus dem unbestimmten Accente, den sie anwendet, erkennt man, dass das Kroatische das italienische Medium passiert hat«). Ma da inače ne bilježi akcenata, jer ih nije razlikovao, to ga ipak nije smetalo, da u svojoj radnji postavi gornju tvrdnju. Slično je i sa zaključcima, koje izvodi s obzirom na cakvizam, na prijelaz $l \geq j$, $d \geq j$ i na meko \acute{c} u mletačkom dijalektu i u lošinjskom govoru (da dijalekti dvaju različnih jezika pod istim fiziolo-

škim uvjetima daju iste glasovne rezultate): i oni za sebe ostaju u zraku, ako im se ne mogu dati čvršće, konkretnije osnove.

Glasovno njegova su bilježenja uglavnom dobra, samo su mu tumačenja subjektivna i iskrivljena (na pr. ondje, gdje neke varijante povezuje s češkim oblicima), zatim, nisu mu jasni kvantitativni i akcenatski odnosi, a osim toga štošta nije dobro čuo, pa mu je njegovo češko uho diktiralo oblike, koje nitko drugi na njegovu mjestu u Malom Lošinju ne bi zabilježio (*buh, mohli, mllko, brūd, mūj, petdesit* i sl. za *bog, mogli, mliko, brod, moj, pedeset*).

Važnije je od nekih njegovih oblika ono, što on kaže na str. 2: da stara generacija izumire, i da je najmlađa potalijančena, no da su okolna mjesta (Čunski, Sv. Jakov, Nerezine, Osor) kao i obližnji otoci Susak i Olib hrvatski, i da se ondje govori čakavski.

Bilo je to prije pedeset i nekoliko godina, kada je Mali Lošinj iza Trsta bio najjače brodogradilište na Jadranu. To je bila završna faza talijanske ekspanzije, koja je počela tamo s kraja XVI i početka XVII vijeka i koja je prijetila, da će sasvim potalijančiti ovo mjesto (dok su Veliki Lošinj, Čunski, Susak, Unije, Sv. Jakov, Nerezine i Ilovik kroz sve vrijeme svoje prošlosti ostali hrvatski).

To potvrđuje i Malecki, koji je posljednji pisao i o Susku i o Lošinju u svojoj raspravi o čakavizmu u našim krajevima (v. sprijeda), gdje o Malom Lošinju kaže ovo: »u Malom Lošinju svemoćno vlada talijanski jezik (mletački dijalekat), kojim se pače i hrvatsko stanovništvo često služi u privatnom životu. Hrvatski se jezik podržava uglavnom zaslugom starijih ljudi, osobito žena, koje se, premda kadšto i same među sobom govore talijanski, ipak bar mole hrvatski. Imao sam priliku prisustvovati popodnevnoj pobožnosti, koju su vršile same starije žene, koje su iza zatvorenih vrata kapelice na sav glas hrvatski molile. Izišavši iz kapelice razgovarale su među sobom naizmjenice sad talijanski, sad hrvatski« (o. c. str. 35–36).

*

Za lošinjski se govor može reći, da se odvija, odnosno da se donedavna odvijao, na dva odjelita područja, od kojih je jedno predstavljao Mali Lošinj, a drugo preostali dio otoka. Ovaj drugi dio vezan je opet za dva žarišta, od kojih je jedno na jugu (Veliki Lošinj), a drugo na sjeveru (izvan otoka, na Cresu), te bi se moglo lokalizirati na području Nerezina i Osora, gdje se Cres sastaje s Lošinjem. Sjeverno je područje ekavsko (ili bar pretežno ekavsko), južno ikavsko-ekavsko, sjeverno čakavsko, južno čakavsko.

Mali Lošinj odvaja se od Velikoga i od ostalih mjesta uglavnom po tome, što je italijanizacija u njem u posljednjih nekoliko decenija toliko bila preotela maha, da je zaista lako bilo nabrojiti osobe (u prvom redu starice), koje su još govorile »po karvu^uajsku«, onako, kako se nekoć – od starine – ondje govorilo. Inače, njihov govor ne predstavlja nekakav

poseban dijalekat, tek je po svojem vokalizmu bliži Čunskom nego Vel. Lošinju, koji je najstariji i na cijelom otoku najkonservativniji.

Iz Velikoga Lošinja naseljen je većim dijelom prije podrug stoljeća otok Ilovik, dok Unije manje, a Srakane više predstavljaju prijelaz prema Susku (od 34 porodice na Srakanama bilo je g. 1953. 6 Hrončića, koji su se doselili iz Čunskoga, 10 Taraboća, 9 Skrivića, 5 Pičinića i 4 Morina, što samo po sebi dovoljno svjedoči o tome, da će govor na Srakanama – uz male razlike u leksiku – biti jednak govoru na Susku).

U pojedinostima jezično se stanje na Lošinju i na susjednim otocima (bez Srakana i Suska) predstavlja ovako:

VOKALIZAM

Kratki se samoglasnici pod akcentom ili ispred ili iza akcenta izgovaraju uglavnom »normalno« (kao u književnom jeziku):

a: lăfko, dălbal, dălbala, (tovăr) - tovăra VL¹¹⁸, skancija kămara, zikva, za năs I, prăsăc, văn, lăkat, (pl. lăyxi), klâte (= kladite, stavite) ML, tovărčić, bîzali, ćapăt Ć, măska, Lihă, Glavina U, Marăcer, Vinđ-raska, užăt, dăš, kojăta SJ, tovarica, kamičăt se, klăst, mařina, palacîn N.

e: nedija, selö, letit, letile, nejě sestrě gen. sg. VL, mětla, lěsto, biklě-nac, faceletün, sekărva, ânare I, sěkar, zenă, uzđase, nekă se znđa ML, dëvet, dëset, do desěete, leti, zět, bragěše Ć, svenăc, părsten, 1. l. sg. tkën, rečën, Sečina, Polcë U, šcëta, s kajčćen, čelire, invěce SJ, něšta, žěti (gdje je ě od e, e), šetemđana, obărve, đrebica, Nerezine N.

i: zikva, Venikova, ftica, zajik, jiskăla, Kăcić, tünic, cinili VL, skrîna, zăpëtić, pozizdra, stargujica, pistuč I, zivöt, zivină, telica, nõyxi, stüpi ML, Garcî, jigla, Slătina, ucinît Ć, blazina, muninjër, se jigrăju, lătut U, kaic, meřik, krilö, pïcni SJ, jımamo, hitil, Lučica, Pujica, jigrăt N.

o: butörak, otăc, s töbu, motika, ozimac, gen. pl. völof VL, Közjarina, utröbica, s miron, Galböki Bocăc I, dobrö, böje, konöba, uzđahomo ML, otă-su šli, darvö, kolêno Ć, ol prüge, teplö, söldof U, kojăta, Faldomăk, galböko, Nămore SJ, gromăča, ofcă, jëzero, Kölfratar, Pödgoru N.

u: na skojü, luyăniya, ukrăla, mütvica, trüpnut VL, mujëla, brumbuřić, zaüze, büšnut I, kücar, krüh, uzđahu ML, na tloxü, ne yovöru, ucinît, na yloadü Ć, kumpăr, püs mulariju, pud-Unij, na Süsku U, Tuhîn, fcüra, po năšu, ne dadü SJ, jüžina, Studënac, onî ćeju ... N.

To vrijedi i za *a*, koje je postalo prema *ö*, *ö*, i za *u*, koje je postalo prema *o*, i za *e*, koje je postalo prema *e* (ispor. *kotül – s töbu – miscëna VL, prăsăc – yölp – nă tey I, sadă – jenü (konöbu) – greštë ML, rëkal*

¹¹⁸ Kratice označuju VL – Veliki Lošinj, I – Ilovik, ML – Mali Lošinj, Ć – Čunski, U – Unije, SJ – Sveti Jakov, N – Nerezine. Riječi, koje su pisane velikim početnim slovom, označuju imena ili toponime.

– smôkvu – kakö te me prevârit Ć, Vnetäk – na Rîku – dëset U, danäs – pälñiju – dëvet SJ, vârgal – mukä – mësec N), pa prema tome i za a. koje je vokaliziralo *ɾ*, *l*, i *r*, *l* s poluglasom (*tarpit* – *jäbalka* VL, *dälg* – *sëkar* I, *sekârva* – *dälyo* ML, *darvö* – *balhä* Ć, *ukarcät* – *välña* U, *Pärzine* – *Parknô* – *Galbôka Vâla* SJ, *pärsten* – *obalčën* – *Halmäc* N).

Uopće, pravilo je, da *ɾ*, *l*, kada se vokaliziraju, i kada su kratki, daju *a*, *a* *e*, *i*, *y* – *e* i *i*, i da *o* daje *u*. Jednako se za *e* može reći da – kada je kratko – daje *e*, dok je kod *l* situacija druga, i ono što dalje prema jugu sve više prelazi u *u* (*jäbalka*, *palzît*, *välña*, *balhä*, *svalcemö* – uz: *pünica*, *tüst*, *süza*, *mücät*, *mutvörit*, *stûp*, *düzän* VL, ispor. i *düç* – komp. *däji*, *däje*, i *dälgö* – za daljinu, i *duyo* – za duljinu, ib.).

Redukcija je razmjerno malo (na cijelom otoku), a tako je i s promjenama, koje su uvjetovane jačom ekspiracijom (jačom inervacijom), samo što tu treba razlikovati promjene pod ekspiracijom od promjena zbog ekspiracije – kada jača ekspiracija na susjednom slogu izaziva promjene u slogu ispred sebe. Na cijelom otoku se na pr. *subota*, *sobota* izgovara kao *sebota* (s različnim intenzitetom i različnim akcentima na *o*), no *kod* na sjeveru postaje *kol* (u VL će biti *kel*). I pom. oblik *san* za 1. lice sg. prez. (*ja san* ...) ima oblik *sän* (na cijelom otoku),¹¹⁹ no to ne mora biti redukcija *od a* (njegovo *ə* nije nikada onakvo, kakvo je na pr. *e* u *sebota*), već može biti refleks, koji je prethodio čistomu *a*, kao što je to i u *lächän*, *lächina* (koje sam zabilježio u Čunskome), gdje *ə* također može biti refleks poluglasa (u reduciranoj poziciji), a *i* u *lächina* moglo je biti uvjetovano artikulacijom (u svezi sa *č*, kao što i *i* u *milüni* I N postaje prema *e* zbog susjednoga *l*). Obrnuto, u prilogu *teplö* *e* je starije od *o* te *n* e predstavlja rezultat redukcije. Zato se redukcijama kratkih vokala mogu tumačiti primjeri tipa *ostät* || *ustät*, *ovdë* || *uvdë*, *ondë* || *undë*, *undëka* (VL), *urëh*, *urësi*, *kumbinë* (N) i sl. (ispor. i *cetëre*, *pomedôr* VL etc. gdje već ima dilacije, kao u *kandelerič*, *zarmđan* za *zermän*, *zermđan* N i t. d.).

Drugo je s izgovorom *i* || *y* u *rÿlo*, *zäbÿt* – *zabÿt*, *rÿba*: tu se radi o pojačanoj inervaciji, koja svojom jačinom potiskuje artikulaciju prema dolje. Stražnjojezično *y* nije tu refleks ili kontinuacija staroga *jery*, jer se javlja i drugdje, gdje nije bilo toga *ɾi* – u *samlÿt*, *dÿtva* I, *letÿt*, *letÿle*, *mocÿra*, *fcÿna* VL, *spÿstät* N, već *y* u koje kod jače ekspiracije može prijeći svako *i* uz tvrde suglasnike (samo što se to ne provodi dosljedno, t. j. nije se ustalilo kao norma za svako *i*, koje je naglašeno i koje se nalazi uz tvrde suglasnike. Ovakvo *i* preko *y* može prijeći i u *ə*, *e*, na pr. u VL od *barîl* – va v^uôn barëlu, ili Skamëje).

Kao što se vidi, redukcije se na Lošinj u uglavnom svode na *ə* (koje lako prelazi u *e*, isp. *Mäle Selö* i odavle lok. sg. *Mâlen Selî* VL). Samo *o* zbog svoje stražnje artikulacije može prijeći i u *u* (*stupâlo* I, *ustät*, *kunÿstrica* VL, *kunÿërice* ML, *utël* – *utëla*, *pustëja*, *vinÿce dëbulo* N

¹¹⁹ Dalje u tekstu *sän* će se iz grafičkih razloga (kao što je to bilo i kod *é*) pisati običnim slovima (*sen*).

i dr.). Sve ostale promjene idu u red zavisnih pojava, kao što su *kokū-mari* (kukumari), *madāsa* (modasa), *kālko* (klupko), *olīta* (: *jelita*, v. *orebica*) N, *Tālija*, *totovŷka* VL (Italija, : *tetavŷka*, *tetovŷka*).

Kod *dugih* samoglasnika treba razlikovati starije duljine od mlađih. Kod starijih izgovor se sužava te može obuhvatiti cijelu skalu prijelaznih oblika od nešto užeg (suženog) izgovora vokala iste vrste do karakterističnih diftonga s jednim od stražnjih ili viših, zatvorenijih elemenata u prvom (začetnom) dijelu. Tako će *ā* prelaziti u *ā̇*, *oa*, *ua*, *uā̇*; *ē* će prelaziti u *ē̇*, *ie* i *iė*; *ō* u *uo*, dok će *u* i *i* ostati u svojim granicama i ne će prelaziti u dvoglas.

(U nastavku će se bilježiti samo prijelazne varijante, a uži ili širi izgovor u području istoga glasa, do kojega dolazi pod akcentom, ne će se bilježiti).

Kod *a* stara duljina može biti *pod* akcentom, *ispred* akcenta, na dugom *ā* koje je postalo od *ē* i na onom (dugom) *ā̇*, koje se u određenim pozicijama (vrlo rano) razvilo od poluglasa. Refleksi će biti *ā̇* u VL, I, U → *oa*, *ua* u ML, *Ā* → *ua*, *uā̇* u SJ i N.

a) dugo *ā* *pod* akcentom: *kopāc*, *nejā̇ māt*, *junā̇k*, *zermān*, *nā̇ se*, *garānt*, *levānt*, *stānar* VL, *zāc*, *uzā̇x*, *marŷār*, *Lokān* I, *krđaj*, *po stōaru*, *muā̇sline*, *Baldōārka* ML, *mloā̇di*, *mloā̇da*, *grđat*, *ŷigla zldāmana*, *postolđar Ć*, *xlādno*, *strāx*, *ŷrāvnan*, *Bunār* U, *Klūančić*, *Kovuā̇čna*, *tovūār*, *komūar*, nom. pl. *vremenūa*, *nđan* (nama) SJ, *suā̇ntul*, *pūast*, *va f mūārču*, *barnuā̇j*, *od zūada* N.

β) *ispred* akcenta: *sādil*, *jārdin*, gen. pl. *kopācūōf* VL, *Klānāc*, *pokāzāt*, *pokāzī*, *Krāŷeva* I, *zobā̇yla* ML, *brōadā*, *razgovōarđali Ć*, *mlātīt*, *grđat* – *v grādū*, *glāvū* U.

U Sv. Jakovu i u Nerezinama skraćuju duljine *ispred* akcenata, pa će *ā* u takvu slučaju ostati *a*: *Pod Brajdīne*, *žajān* – *žajnā*, *mlatīt* – *mlatīl* SJ, *zabŷt* – *zabīl*, *nalēvica*, *zatīlak*, *zadūha* N.

Kao što se vidjelo, *a* *pod* " i *ispred* akcenta može se i naknadno kratiti, i tada se tek nešto razlikuje od *o* (v. *likōru* ≤ *likāru* ML, *somā* ≤ *sāmā* I, *plotīt*, *mlotīt* ≤ *plātīt* VL, *mlātīt* U).

γ) Primjera, u kojima je *ā* (s refl.) postalo od *ē*, ima malo, i oni se ograničavaju na slučajeve, kada se *ē* nalazilo iza *ž*, *j* i – u južnom dijelu (do Ćunskoga) – iza *č*: *zajāt* VL, *jātra* I, *žoajān* – *žoajnā* Ć, *zajāt*, *počāt*, *žajān*, *žajnā* U (prema *žajān*, *žajnā* SJ, N i *pōcel* SJ, *pošniet* N). Izgovor *ē* > *a* kao posljedica spuštanja i pomjeranja artikulacije prema natrag uopće je na ovom području moguć samo iza ovih suglasnika (nikada iza *š*), nsp. *su pocāli*, *su pričali*, *prōkhat*, *prōkjale* VL, *pōcalo je*, *ujāti* I, *su pōčali* ML, *zājal je* U i t. d.; *zajīk* će na cijelom području imati samo ovaj oblik.

Ovdje se može spomenuti i *ŷlāznō* VL, I, *lōaznō* Ć, *nāzlō* U, gdje se *ē* vlada gotovo kao *ē*. Prof. Skok uzimlje to kao potvrdu, da je *ē* iza *ŷ* kod nas prelazilo u *ja* (Rad 272, str. 36), no u ovoj riječi ovaj je izgovor mogao biti uvjetovan i suglasničkom grupom *ispred ē* i iza *ē* (*gn*, *gl* – *zd* || *zn*, *zl*).

đ) *ā* koje je postalo od poluglasa prelazi u *á* u pravilu samo u nekoliko primjera, u kojima je ono vrlo staro. To su *dân* VL, I, *d^oan* – *d^oana* ML, *d^oan*, pl. *d^oani*, gen. pl. *p^oas* (od *päs*, gen. *fcä*) SJ, gen. pl. *duän*, *ovuac*, *p^oäs* N. U ovakvim potvrdama (za *đnb* i za gen. pl.) *o*, *o* je prešlo u *a* još u XIII stoljeću (kako pokazuju glagoljski spomenici, m. o. i I. vrbnički brevijar, gdje je dosljedno provedena vokalizacija samo za ovakve slučajeve). Prelaženje *o*, *o* u *a* u mlađe doba ili u drugim pozicijama nije ovakvo *a*, ako je bilo dugo, izjednačivalo s onim *a*, koje je gore spomenuto. Ovaj podatak može poslužiti za vremensko određivanje, kada je na onom području *svako* dugo *a* (bez obzira na postanak) prelazilo u *á*, a od kada je *ā* ostajalo bez promjene.

Dvoglasnost *á* ≥ *oa*, *ua*, *uá* (a to vrijedi i za druge dvoglasne) u pravilu svagdje, gdje do nje dolazi, daje mogućnost dosta bogatog stilističkog nijansiranja. Diftong može akcenatski imati dva oblika, jedan s iktusom na prvom (artikulacijski višem) dijelu, i drugi s (dugim) cirkumfleksom ili akutom na drugom (osnovnom) dijelu, dakle – u ovom slučaju – prvi *d^oan* ~ *bil* je lipi *d^oän* ~ lipi *d^oän* je *bil* ... Oblik s iktusom jače je naglašen od ostalih dvaju.

Dugo *a* ne prelazi u *á* ili u diftong, ako se radi o naknadnom duljenju, na pr.

a) u participu pret. akt. II, ako se *a* ne nalazi u zatvorenom slogu ispred *-l* (ispred kojega se *a*, kada je na kraju otpao poluglas, duljilo, pa prelazilo u *á* i, poslije, u diftong): *sen kopâla*, *ukrâla*, *povidâla*, *jškâla*, *sno dâvâli*, *stiskâli*, *pitâli*, *kantâli* VL, *bombardâli* I, *sen užâl* – *sen užâla* ML, Ć, *regalâla* U, *puhâla* SJ, *su se škuževâli* N.

b) kada je ovakvo *a* postalo od poluglasa: *obâkal* – *obâk^lla*, *vecerâs*, *umârli* (: *ûmar*), *vârh* (na *Varhû*), *otâc* (prema *otâc*), *darvô* – *brince dârf* itd. (v. gore, na cijelom području), i

c) dugo *é* biti i ono *a* (a ne *é* prijeći u *á*), koje je kod metateze likvida imalo dugu akutsku intonaciju (koja se kod nas pokratila): *krâva*, *vrâna*, *blâto* (na cijelom području).

Tako *é* biti i sa *a*, koje se drugdje iz akcenatskih razloga produljilo (v. *po nâšu*, *Jâmina*, *Salbunâca*, itd.).

Dugo *e* prelazi u *ie* (s iktusom na prvom ili sa *^*, *~* na drugom dijelu) bez obzira na to, je li *ē* postalo od *e*, od *ę* ili od *ê*.

a) *vesiêlie*, *z voš^{en}*, *onâ se zoviê* VL, *koliko zⁱênskih pⁱest*, *koniêstrica* I, *funiêstra* ML, *miêndula*, *viêsta*, *γri^{en}* Ć, *va c^{en}* (u *čemu*), (sel^o) – gen. pl. *siêl* U, *brez deferiênce*, gen. pl. *zⁱen* SJ, *kašt^{el}*, *sel^o* – gen. pl. *siêl*, *pod difiêžu* N.

b) *Vâlica Sviêtoga Godiênta*, *zv^{et}* (uzeti) – *su zviêli* VL, *devedes^e* i *pⁱete*, *miêso* I, *pⁱet misiêci*, *sen bila zⁱêt* Ć, *zⁱet* – *sen zⁱêla*, *viezâl* U, *zaj^{et}*, *ziêl* SJ, *zaj^{et}* – *zajm^{en}*, *pⁱet mesiêci* N.

c) tako je i sa *ie*, koje je postalo od dugoga *ê*.

Kratko *ę* daje *e*: *pred^{en}*, *nâ teχ*, *teskô* (ali: *vⁱesko mi je*), *ditê*, *miscina* VL, *mⁱsec* ML, *se môle*, *zêt* Ć, *vrimê*, *Težina* U, *počet^{ak}*, *picno detê*, *je zâjel* (od *zaj^{et}*) SJ, *vrême*, *ŷime* N.

Redukcije su rijetke (osim u zamjenica, gdje *e* u *evo*, *eno* lako otpada; u *z'iska* VL ne radi se o redukciji $e > i$, nego o $ie > i$, a ∂ u *sən* predstavlja srednju artikulaciju između $b \rightarrow a$, a ne *e*, v. bilj. 34). Izuzetak su *milūni* (I). U *māt*, gen. *mātāre*, dat. *mātāri* srednje *e* može i sasvim nestati (*mātre*, *mātri*, tako u VL).

Mlađe \bar{e} , \hat{e} (koje ne prelazi u diftong) ima nešto zatvoreniju artikulaciju te na Unijama i na Iloviku prelazi u zatvoreno \hat{e} (*pl̄iest* – *plet̄en* – *sen pl̄ela* I, *kancon̄eta*). Ovo je pojava, koju nalazimo i drugdje na ovom otočju (na pr. na Olibu, na Silbi, a jače nego na Silbi i na Premudi razvijena je na Istu).

Dugo *i* ostaje i : *kast̄iχ*, *kunf̄in*, *bī sen* VL, *γolub̄inka*, *mun̄in* (= *mun̄iȳin*) I, *let̄i*, *pr̄it*, Ć, N i t. d.; no ima i redukcija (*zv̄in̄ä*, *Ven̄ikova* VL, na *Kalv̄ârji* ML).

Ispred *i* na početku riječi redovno se javlja protetsko *j* (*ĵigla*, *ĵimamo*, *ĵime* VL, Ć, N itd.).

Dugo \bar{o} također ima dvije varijante, jednu diftonšku i jednu monoftonšku. Tako na pr. \bar{o} prelazi u *uo*: *vūol*, *volūôn*, *lūôncīć*, *div̄ūojka*, *pop̄ūolne*, *rūoγ ot kr̄ave*, *kūôñ*, *n̄ôχat* – *nūôχti*, *mūôre*, *Drakūôñšćica* VL, *fac̄ūol*, *mūôstir*, *būoγ*, *Lūôkva* I, *pūôj*, *kūôs*, *Būôjcīć* ML, *stūô*, *ūôn zn̄ä*, *sm̄ūôkva*, *Osūôr*, *gūorīè* Ć, *ḡnūôj*, *kūôltra*, *Dūôl*, na *Lūôkvi* U, *mijūôr*, *zi s inlekūôn*, *Dūôlcīć* SJ, *onūôχ*, *mijūôr* N.

I tu diftonški izgovor dopušta dalje (stilističko) nijansiranje, ispor. *s̄uol* I, *k̄uoška* U, *ūôf* ML, Ć, *ūôsan*, *st̄uol* Ć, *Os̄ūor* N (gdje je u 3. i 4. primjeru *u* samo pomoćni, uvodni elemenat, pa na njem i ne može biti akcentat).

Kada kratko *o* (\bar{o}) prelazi u \bar{o} , imat \acute{e} u ML rjeđe, na U redovno stražnji (laringalan) i nešto viši izgovor ρ , gotovo – na U – \hat{q} : *seb̄ôta* ML, U, *d̄ôli*, *n̄ôχat* (pl. *nūoχti*), *arm̄ônika*, *n̄ôsi*, *zv̄ôni*, *r̄ôjen*, gen. sg. *br̄ôda* U.

Inače, kratko *o* u slogu ispred akcenta kadšto prelazi u *u* (*uvd̄e und̄eka* VL, *ud̄e* U, *ün* (on-aj) Ć, *kun̄īerica* ML, *mugr̄ôaī*, *pust̄ēja* N, ili *ur̄eh*, *ur̄esi*, *ut̄ela* N). Ova je tendencija, koja na Lošinju nije toliko razvijena, na pr. na Istu dovela do toga, da je ne samo svako nenaglašeno *o* u slogu ispred akcenta prešlo u *u* (*pum̄ôć* – *pum̄ôzen*, *uceš̄lät*, *turnät*, *nus̄yt*, *naubl̄äçyt se*, *cuv̄ik*, *pus̄esti se*, *pum̄esti*, *pufufīnät*, *pus̄ut*, *puç̄vat*, *ruvät*, *muç̄yra*, *ut̄ac*, *Pud t̄esni*, *Pudi t̄ürtulon*, *ut̄ubar*, *sprimprekuf̄c̄era*), nego je u *u* prelazilo i ono \acute{a} , koje se nalazilo ispred *N* i *NC*: *taruk̄ün* (prema *taruk̄äs*, *taruk̄ä* i *taruk̄oä*), *jä turnün*, *jä se puç̄eš̄lün* (prema *puç̄eš̄l̄oä*), *uȳün*, gen. *uȳn̄ä*, *pijün*, f. *pij̄ana*, *zājün*, gen. *zāj̄n̄ä*, *z̄oak̄ün* (žakan), *dün* (dan), pa *t̄üncati*, *kloan̄äc* – *va klunc̄ü*, i t. d. Na Lošinju zabilježio sam ovakav prijelaz samo u *z̄ac* || *z̄uc* VL i u *Lok̄üni* U (lokalitet, ispor. *Lok̄än* na Iloviku). Rijetki su slučajevi, da nenaglašeno *o* iza akcenta prelazi u *u* (*vin̄iče d̄ebulo* N), a još rjeđi, da *o* prelazi u *e* (uz *sebota* samo u *ol koḡä mīeste ste vi?* ML, gdje mjesto gen. treba pretpostaviti nom.).

Oblici *teplò*, *sebòta* (*sebòta* VL, Ć, *sebòta* ML, *sebòta* SJ, *sebòta* N, *sebòta* i *sobòta* I, i *tèpal* – *teplò* na cijelom podr.) naslijedili su svoje *e* od starine, i ono se u drugoj riječi ne osjeća kao redukcija $\partial \leq o$, ili u prvoy kao vokalizacija *b*.

Dugo *u* ostaje *u* (bez obzira, gdje se nalazi ili od čega postaje, kao što i kratko *u* ostaje *u* i ne reducira se): *sūsèt*, *dàlbajuć*, *na pùti*, *s tòbu*, *z mojù sekàrvu*, *òću* VL, *se mòlu*, *sucà* Ć, *za polnoćù*, *na mùki*, *glàvu*, *pud-Unij* U, *Veli Kùs*, *zi s korièru*, *obalčùju* i *obalkù*, *mùš*, akuz, sg. *ženù*, *besèdu* SJ, *dadù*, *obalkù*, *z jàbalku*, *Lučica* N.

Staro *ê* (jat) prelazi u *e* ili u *i*, a kada će prijeći u jedno ili u drugo, zavisi od artikulacije i od susjedstva u kojem se takvo *ê* nalazi. Prema refleksima – prema tome, da li izgovor glasa *ê* daje samo *e* ili sad *e* sad *i* – Cres i Lošinj predstavljaju dva područja, kojima granica teče između Ćunskoga (na jugu) i Sv. Jakova i Nerezina (na sjeveru): sjever je ekavski, a jug ekavski i ikavski. Na sjeveru *ê* će po pravilu davati *e* (koje će u SJ i N u dugim slogovima prelaziti u *îê*, *îe*), na jugu će *ê* prelaziti u *e* ili *ê* s a m o

a) ispred *d*, *t*, ako je na *ê* naglasak ($\grave{\ } > \acute{\ }$) i ako se u izvornom obliku iza *d*, *t* nalazio samoglasnik stražnjega niza: *lèto* – *k létu*, *vètar* i *vètar*, *sūsèd* – *sūsèda* – *susèdi*, *besèda*, *obèd* – *na obèdu* VL, ML, I, U, Ć (i, naravno, SJ i N), ali *srièdà* i *srièda* VL, ML, i t. d.

Ako je takvo *ê* u izvornom obliku bilo dugo (pod dugim naglaskom), ono će prelaziti u *îe*, na pr.

b) ispred *l*, *n*, *r*, *s*: *tièlo*, *kolièno* i *kolèno*, *vièes*, *po cènu* i *cièno* VL, *cièl*, *cièli* ML, *Vele Stiène*, *Stiène* I, U, prema *zdèla*, *zdèlica* Ć, U, VL;

c) ispred dvaju suglasnika (vidi $\bar{e} \geq ie$): *nevièsta*, *mièsto*, *parnièst*, *premièstit*, *rièst* VL, ML, *zviezdà*, *na kolièenci* I, *parnièst*, *ponièst*, *nevièsta* U, Ć (i *parnièst* Ć).

Inače (drugdje) *ê* na južnom području redovno daje *i*, što znači, da će *ê* prelaziti u *i*

a) ispred *d*, *t*, ako je iza njih u izvornom obliku bio samoglasnik prednjega niza, a *ê* je bilo ili bez akcenta ili pod $\grave{\ }$, $\acute{\ }$: *sprid*, *ditic*, *umrit*, *svidok*, *jimit* VL, *ditè*, *letit* ML, Ć, *jimit* U; kao izuzetak uz *ditè* v. i *dit*, *dýt* (*Dit*, *Didic* I);

b) ispred *l*, *n*, *r*, *s* (pod analog. uvjetima): *stirat* VL, *dilit* I, *letili* ML, *mìsec*, *mìsecina* VL, *misit* ML i sl., tako će biti i ispred *m*, z: *brìme*, *vrìmè* VL, *obrìzat* I (za *vèra*: *vìra*, *výra* v. Susak; za *jimèli* ispor. *govo-rèli* na Krku i dr.);

c) ispred dvaju suglasnika (ako je *ê* kratko, ili je naknadno produ-ljeno): *pisma*, *dilnica*, *mlis*, *jis* VL, *dýtva*, *brince* I, *pojist*, *ponist* Ć – i dalje (bez spom. ograničenja);

d) ispred velará: *vàvik*, *čovik*, *lihà*, *orìx*, *snìy* VL (kod *belèx* – *belèya*, koje se nalazi i u aktima lošinjskih notara, valja pretpostaviti ili asoci-

jaciju sa *bêl* ili, što je vjerojatnije, da je termin došao sa sjevera sa Cresa),¹²⁰ *mlikò* ML, *grîç*, *likâr* I, na *Rîku*, *čovîk* U, Ć;

e) ispred labijala: *lipo* – *liſce*, *çlip*, *divîca* VL, *lip* – *liſče* ML, *prelÿpčina*, *črivo* – *bes črif*, *lipo vrîme* I, *lip* – *livci*, *divôjka*, *lipe vrîmenâ*, *cip* – *s cîpon* U, *lipo odpîva* Ć (*div^uôjka* imaju i SJ i N);

f) ispred palatala ili palatalnog suglasnika: *cića*, *ciñe* (: *po cênu*), *mriža*, *bižât*, *svičâ*, *nedîja*, *crišña*, *slic*, *oblic* VL, *bižali*, *nedîļa* ML, *vrîc*, *posiļa* U, Ć, *posiê*, *nedîja*, *črišña*, *povîj* I (artikulacijsko je – ne sustavno –i u *vičera* N) – i

g) na kraju riječi: *dvî*, *kadî*, *nûntri*, lok. sg. na *Sûsci*, *Mâlen Selî* VL, *dôli*, *nî* U, *dvî stuô* I, a na ovo se – na *nî* U – može nadovezati i *nîma*, *nîma* (non habet) VL, Ć i dr.

Sv. Jakov i Nerezine imat će ondje, gdje je u gornjim slučajevima i, e (odnosno, ako je e dugo, *ie* ili *iê*): *jimêt*, *jimîêl*, *umriêt*, *povîet*, *liêp* (komp. *lêpçi*) SJ, *detê*, *decâ*, *jimêt*, *nadêt*, *pojêst*, *rastrîet*, *criêkva*, *striêl* (t. j. *stril*, *strijela*), *ot sprîeda*, *sredâ*, *mlekò*, *orêç*, *mêsec*, *nedêja*, *sêjat*, *vrêca*, *črêšña* N, i t. d.

Sonantno r i l

Sonantno r daje *ar* (i to *a*, kada je dugo, n e prelazi u *â* ili u diftong): *posli smârti*, *zvarnût se*, *çarbâ* (= *vrba*), *vârh*, *ûmar*, *starçûica*, *sekârva*, *darvò* – gen. pl. *dârf*, *Garcî*, *parnêsâl*, *tarpût*, *Martvâska*, *vâltar* (vrt), *artâc* VL, *parvi doân*, *çarmòvica* ML, *çârbica*, *vârc*, *kârç*, *Pârçine*, *Parknò* I, *târsje*, *parnêst*, *bârzo*, *Bârdo*, *ukarcât*, *Hartîna* U, *darvò* – *dârf* Ć, *čârvi*, *Zârnovica*, *Čarjêni Meûici* SJ, *četârti*, *vârgal*, *harvâski* N.

Sonantno l daje *al*, no ono se prema jugu sve više zamjenjuje sa *u*: *dâlbat*, *obâkli*, *obalcên*, *pomâlzal*, *jâbalka*, *palzît*, *balhâ*, *svalcên*, ali: *mûcât*, *mûc!*, *dûç* (: *dâlço*), *pûnica*, *pûn*, *pûk*, *vûk* (ove su dvije riječi unesene sa strane, poknjiške) VL, *vâlna*, *dâlgo* (ali *dûg*) ML, *galbòk*, *balhâ*, *jâbalka*, *dâlç* I, U, *pâlno* U, Ć, *Galbòka Vâla*, *obâkkal*, *pâlno*, gen. pl. *jâbalk* SJ, N.

Općenito se može reći, da na sjeveru osim u poknjiškim riječima (*vuk*, *puk*) l daje *al* (ispor. *pijât je pâl* = *paln* = *pun*), dok se na jugu uz *al* govori i *u* (u izrazima *pln-*, *naplnevati*, *plnica*, *mļčati* i sl.).

U riječi *crkva* bilo je ispred *r* – *ê* (*crikva*, *crikva* VL, ML, I, Ć, U, *criêkva* SJ, N).

Nazali

Stari nazali su odavna prešli u *u* (⌘) ili u *e*, ' *a* (⌘) i dijelili su njihovu sudbinu. Mjesto njih kadšto nastaju mlađe nazalne tvorbe, kada se dugi vokali nađu ispred *m*, *n*, *s* i srodnih suglasnika, samo što one nemaju

¹²⁰ Na Cresu (na pr. u Belom) ga zovu *belêç*, a kako je tamo ovčarstvo i danas vrlo razvijeno (sudeći po biljezima, koji mogu biti različiti – u Belom na *sòpaj*, na *kârmo*, na *però*, na *bôta*, na *piruni*, na *škûji* i t. d.), mogao je i termin odanle doći.

fonološke funkcije i javljaju se tek od vremena do vremena. Takvo će biti *o*: va *tō* seli VL, *Sōsik* Ć, *suōtul* N, *po talijōsku* ML, I, *taliјōski*, *piōta* VL, ili *i*: *ziška* VL (rjeđe *ię*: *zięska* I, (*koliko*) *zięskih* I), i t. d. Ispor. i *va lojstiku* i *va pinu*, *lōjsko vīnō* VL.

Druge promjene

Kombinatornih je promjena malo (ako se ne uzmu u obzir promjene tipa *telāc* – *vielcā*, *dvāiset*, *trēiset* i *trāiset* i sl.), i od njih u kategorije asimilacija (dilacija) i disimilacija (i redukcija) idu *zmārac* (za *zmorac*) VL, *armār*, *mēsec* (koji bi normalno imao glasiti *mīsec*) I, *aroplāni* ML, *recēvit* VL (: *ricevūda* Ć), *Venīkova* i – obrnuto – *valūd* (danas *velud*) VL, *zarmōan* (za *zerman*), *tarāja* (za *teraja*), *kokūmari* (za *kukumari*), *madāsa* (za *modasa*) N. Za *orebicu*, koja ima ovaj oblik od Lošinja do Nerezina, ispor. jarebice (u Marulića *Jata doletiše jarebic brez broja* Jud. 257); N ima i *olita* (ali *jelīn*) za *jelita*, kako je drugdje. *Pobērala* na Iloviku (*māslīne pobērala*) odaje naslanjanje na *ber-*, no moglo bi biti i varijanta sa *y* (kao u *spalzil* > *spalzēla* VL). Fonološku vrijednost imaju *Matijā* m. i *Matija* f. (*saldāt* prema *saldāt* ima samo promjenu $\bar{a} > \hat{a}$), dok *Godiēnta* (Gaudenta, Gaudencija) predstavlja adaptaciju tuđega *Godenza*, *Godenta*.

Od refleksa, koji su vezani za poluglas, *a* u *pās* na Unijama i danas ima reducirani broj titraja, tako da bi se ovo *a* moglo bilježiti kao *ǝ* (*kamō mi je šal pǝs?*). *Blātina* na U je izuzetak (sa eufonijskim *i*, gdje je prije bilo *ǝ*), i treba je razlikovati od *namīgnut* I (*namagnūt* N). *Sitra* u N (za *sjutra*, *sutra*) naslanja se na *sigod*, *sīgoda*, *sīnoć*, *sīnoća*. U *kadā* || *kadē*, napokon, dolaze do izražaja dva različita formanta, vremensko -*gda* i mjesno -*de*.

KONSONANTIZAM

Uz obične pojave na čakavskom tlu (da **tj*, **dj* prelaze u *ć*, *j*; da *l* i *lj* daju *l* ili *j*, da **skj*, **zgj* prelaze u *šč*, *žj*; da se -*m* mijenja u -*n*, i t. d., zatim poseban izgovor čakavskoga *ć* (kao *tī* a ne kao *tš*), koje se samo od nužde piše istim znakom kao i u štokavskom govoru, i t. d.) karakteristična je za ovaj kraj labilna (meka) artikulacija suglasnika, koji se lako premeću i lako prilagođuju suglasnicima i samoglasnicima, koji se nalaze iza njih. Ako ovakvih elemenata nema (na pr. na kraju riječi), suglasnici slabe te im se ili zatvorne ili zvučne komponente reduciraju. Odatle to, da -*m* na kraju riječi redovno prelazi u -*n*, da *g* prelazi u *χ*, i da se zvučni suglasnici pretvaraju u bezvučne.

Da -*g* prelazi u -*γ*, -*χ*, opazio je već Karāšek (v. o. c.). Ramovš je pokazao, da je to također osobina znatnoga dijela slovenskih dijalekata (Histor. gramat. II, 233), i to upravo onih, koji se nastavljaју na naše područje (jer

je Malecki i u Istri utvrdio ovu pojavu, v. *Podzial slowiańskich gwar Istrji*, Polska Akademja Umiej, Prace Komisji Językowej 17, Kraków 1930, str. 50. i d.). Prema tome radi se o mnogo široj pojavi, koja teritorijalno zahvaća i ukr., i češ. i neke njem. dijalekte, te zajedno s ostalim promjenama naših velara pruža zahvalnu građu za teritorijalne i ie. studije širih razmjera.

Za $g (\geq \gamma) \geq \chi$ na kraju riječi ispor. *rũox, bũox, belëx* – no *belëyu, lûx, snîx, kastîx, nâx* – na *nâyoj rûci* VL, *tëex* – na *tëyü* Ć, *pëlix, vrâx, tîex* U, *snîex* – *snîeyâ* N, ili u sredini ili na početku: *γovōri, γrâuran, γlâznō, γât, γâdica, nōxat* – pl. *nũōxti, blâydān, sayûrna, steynō, γlîeznō, γlōx* VL, *drâyo, γrâunan, γnâzłō* I, *γolovrâtka, sîyot* (i *sîgot*), *γylun, bũyva, γōlup, Diëyovo, γolčîna, γolîčîna* N. Do prijelaza $g > \gamma, \chi$ ne će doći (ili će biti oslabljen, tako da će γ biti bliže zatvorenomu g nego postvelar-nomu χ) na pr. u *ĵigla, cîyal, sîyal, ulîgna, ĵigrât* – i uopće ondje, gdje je raspon između i (*ĵi*) – χ (γ) – l , r nešto veći. Ako samo jedan od ovih elemenata izostane, g će normalno prijeći u γ, χ : *vîše dnëvof neyo luyâ-niye* VL, *γlë* U, *diyovîja* N. Obrnuto, spirantski izgovor pogodovao je, da se γ počelo javljati i kao proteza, ili da je na početku riječi otpadalo, ili da je stajalo umjesto k , ili da je, napokon, zamjenjivalo neki drugi spirant: *γlâstovica* (lastavica) VL, *aüst* (*ayüst*), *ûrla* (*γûrla*) VL, *l°aznō* (gnijezdo) Ć, *tuōx, onũōx* (taj. onaj, prema *uōf, uōn*), *γarbâ* (vrba), *pâx* (pak) VL, *rđavran, rđavnan* (gavran) ML, *ûazłō* (gnijezdo) U, *voγōaç* (vozač, isp. *navayât*) N, i sl. Ovamo se mogu ubrojiti i oblici za prez. *ren, res* ... prema nagl. *γries* i t. d.

S obzirom na drugu važniju odliku – na prijelaz $l > j$ – Lošinj je (uz neke izuzetke, ugl. u jugozapadnom dijelu) razvio j (Olib i Premuda imaju l , a i na Unijama i na Iloviku ostaje l): *košûla, nedîla, Pōle, Ć, postîla, šklōšlat, lûdi, mišâr* U ali *mijûâr* Ć, *terâla, brumbufîc, dvÿle* I, ali *s prijatejen, nedîja* I, *botîja, famëja* VL, *škjûvat, nedëja* N i t. d. Epenteze (epentet. *-l-*) nema (ni ondje, gdje l ne prelazi u j , v. živjêne I, zemjâ I, U i dr.).

Treću odliku – čakavizam – zabilježio je Malecki na Istu, Silbi i u Velikom i Malom Lošinju (Čakavizm, str. 36, 90, v. mapu). Olib je doista čakavski, a čakavska je i Premuda (Malecki kaže samo, da nije mogao pouzdano utvrditi, je li Premuda čakavska, jer su se informacije, koje je o ovom otoku dobio od susjednih otočana, među sobom razlikovale – znak, da sam nije bio na ovom otoku, v. o. c. 32), no i Silba je čakavska (toponimika joj je čakavska, a čakavske su i potvrde, koje sam zabilježio od stare Sibenke Šabine, kojoj je sada 79 godina). Ako je na Silbi bilo čakavizama, onda ih je bilo ili malo, ili ih je do danas nestalo (što je manje vjerojatno, jer nas od radnje Maleckoga dijeli jedva 25 godina). Na Iloviku Malecki nije bio. Tamo je govor u starijih čakavski, u mladih čakavski (*slÿcno, tiësko, uzâxmo, zâc, cârvi, mâska, cetÿre* – prema *štentâ, bižât, ždrâlo, želëzo*). Čakavske su i Unije, a za Susak već je rečeno, da je netočno, kada Malecki kaže, da je to naselje »tylko czakawskie« (o. c. 36). Čakavski su prema tome u neposrednom zaleđu Su-

ska samo Veliki Lošinj, kao najstarije naselje na otoku istoga imena, zatim Mali Lošinj i Ilovik, gdje starija generacija čuva oblike, koji su nalik na one u Velikom Lošinju.

Jednačenja

U sistemima, u kojima je artikulacija suglasnika lako prilagodljiva svojoj okolini, bit će i različnih oblika, koji su posljedica takvih prilagođivanja i jednačenja. Kod vokala to dolazi do izražaja na pr. u refleksima za glas *ê*, kod suglasnika takvih *êe* (posrednih ili neposrednih) razlika biti više, i one će biti izrazitije nego kod samoglasnika.

Jednačenja suglasnika najčešće teku regresivno: prednji se suglasnik ili prednji se suglasnički kompleks prilagođuje ili mijenja prema elementima, koji slijede iza njega. Osnovni je princip pritom, da se usklade raznorodne grupe, da se izbjegnju gomilanja eksplozivna (zatvornih elemenata) i da se konsonantske grupe kolikogod je moguće pojednostave (sve do granice, gdje bi dalje pojednostavljivanje moglo imati za posljedicu, da tekst postane nerazumljiv). Prema tome imat ćemo tri glavne vrste promjena: 1. promjene, koje se osnivaju na asimilacijama (po zvučnosti i po mjestu izgovora), 2. promjene, koje se osnivaju na diferencijacijama (obično jednog suglasničkog elementa ili cijelog suglasnika) i 3. promjene, koje se osnivaju na općem pojednostavljivanju (uprošćavanju), izostavljanju, dodavanju ili premetanju suglasničkih elemenata.

U prvu će grupu ići

asimilacije (regresivne): *fciêra* VL, ML, *o - iêlcâ* (od *t*.), *o-tri gôdiš* (od 3 g.), *pie - stuô* (500) VL, *klâte* (klad-i-te) ML, *Svetojâkofčan* SJ, *f kârvi*, *f selû* U, *ofciêca*, *ot šâlê* N. Rijedak je slučaj asimilacije suglasnika slijedećem samoglasniku u primjeru *puđ - Unij* (put U., prema Unijama) U. Ovamo idu i

Sûnfarno, *ciêmak* - gen. *ciêjka* VL, *nôxat* prema *nuôxiti* VL, ML, *lâkat* - pl. *lôaxti* ML, i sl.

Ovamo bi išla i dilacija *Balbanîda* (Balvanida) VL, i asimilacije do kojih dolazi ispred samoglasnika i drugih sonanata (kod kojih će na pr. ispred *m* i *j*, bezvučni suglasnici prelaziti u zvučne): *z mânu*, *zmôrac*, *zûtra*, *za svîmi* (mj. *sa sv.*) VL, *zduôkle* L, ML, *zûtra* U, *zadêlat* (sc. *slabo oko*), *z jâbalku*, *zi s koriêru*, *va f criêkvu*, ali i *va f Ivuâlijî* Ć, *va f Osôru* N (kod udvojenih prijedloga drugi se vlada kao enklitika i ne mora se mijenjati prema suglasnicima ili samoglasnicima, koji slijede iza njega).

U drugu grupu mogu se uvrstiti promjene tipa¹²¹

pk > fk: klûfko VL; *pš > fč, šc: lifce, riefcyna* VL, *lifce* ML, *lêšce* I, *livci* U (za ljepši); *gk ≥ γk ≥ fk: lâfko - lâjje, lafku nuôc* VL prema

¹²¹ I diferencijacije mogu biti djelomične (fonetske, koje se - makar djelomice - oslanjaju na asimilacije), i mogu biti potpune (fonološke, koje se ne oslanjaju na asimilacije). One prve su običnije od drugih.

lãγko – *lãγje* N; *vk* ≥ *fk* ≥ *šk*: *žerãška* I; *d* > *l*: *kol mene* I; *tí* > *ki*: *pëkia* N; *ps* > *fc*: *päs* – *fcã*, *fcïc*, *fcüra* (od *p-ar-s-üra*) SJ, N, *fcïc* U; *pt* > *ft*: *ftüca* VL, *ftücië* ML.

Sličnu pojavu predstavlja i promjena *mn* ≥ *vn*, gdje također dolazi do promjene zatvornog elementa (*sedavnãist* SJ, *osavnãist* VL), i promjena prijedloškoga -*d* u -*l* (kao *gore*, *ol kogã*, *naš zañik ol prÿja*, *smo bižali pol stüpi* ML, *kel nãs* VL, *kel ñê* I, *Kõlfratar* N, itd.).

Treća je grupa promjena najbogatija, i ona se može podijeliti u dva dijela prema tome, da li do promjena dolazi u riječi (A), ili između riječi (B).

A. u riječima dolazi do pojednostavljanja tako, da se jedan suglasnik ili suglasnički elemenat izostavlja: *carlëeni*, *pedisat*, *na Slãvinax*, *öcü*, *srãp*, *sãkaki*, *bratöšcina*, *cëlica* (pčelica), *ocãt* – gen. *ostã*, *sekãrva*, *krañestvo*, *mãška*, *Martvãska*, ptc. *ümar*, *jãncië*, *zïmal je* (uzimao je), *garkoštjãk* VL, *žarvüãski*, *sãrpan*, *sëkar*, *küca mletãška* I, *rãavnan* i *rãavran* (gavran) ML, *küoška* U, *pãrvi dãš* Ć, *karvüãski*, *jãsmik*, *mãška* SJ, *šlovëk*, *pošnëet* (*poçeti*) N;¹²²

ili se dodaje: *butörak* (utorak), *yrãvran*, *lunzãri* (rozarij), *nüntar* VL, *lumbrela*, *butörak* I, *inkinãstar* U,¹²³ *grãvnan* Ć, *pÿplic škjüva* SJ, *škjüvat*, *grãvran* N;

ili se mijenja ili premeće: *stabrö*, *kobuödnica*, *Luncijãta* (= Anuncijata), *svenãc*, *zvëet* (uzeti), *ne mören*, *Mulmãn* VL, *pretarië* || *pletarië*, *ylãznö*, *zïkva*, *samatüörij* (groblje) I, *zãñk* ML, *muniniër* Ć, *šköfplat*, *Kambunãre* U, *pošnëet* N.

B. između riječi najčešće su promjene, koje izazivlje ispadanje (nestajanje) nekih suglasnika, zbog čega nastaju nove sintagmatske jedinice, koje se teže daju raščlaniti na sastavne dijelove, pa se onima, koji ih prvi put čuju, čine nerazumljive. Glasovno i one će se najčešće oslanjati na asimilacije i na (jednostavne) kontrakcije, ili će se provoditi u krugu palatalizacija (za *é* i *j*).

Izostavljaju se obično prijedlozi: *onë dešküru sãmi söbu*, *je döšal svojü zenü v Lošñ*, *se je kalãl müöre*, *jedãn covik je bil parzüñü*, *pãž je tornãl zenü*, *jã sen se nahãjãl Mãlen Selë* VL, *jã ren Nerezñe* Ć, *bila sen živinãn* U – i sl., no kada se prijedlog želi istaknuti, on se udvaja: tako dolazi do *va f* i *zi s*, koje se osobito na sjevernom dijelu otoka vrlo raširilo: *kafë zi z mlekuön*, *hodil je zi z jüdi*, *bil sen va f criëkve* SJ, *va f ovë karvë*, *čãrf je va f jãbalke*, *va f müãrču mësecu*, *zi z rözi pruãs*, *jã sen prišul z s koriëru* N.

Kod kontrakcija najčešće ispadaju dentali: *ka* – *döjde destñn*, *o* – *tri gödiš sve do štes*, *ka* – *ne çes dãt* VL, *ne i kel ñê* (ne idi k njoj) I, *ka* –

¹²² U *zerãt* VL (žderati) *d* je naknadno ušlo, no ipak se može pretpostavljati, da je kod nas bilo, i da je ispalo. – U ovu grupu išla bi još neka gubljenja suglasnika (na pr. u inf., pošto je otpalo krajnje -*i*), do kojih dolazi i drugdje na čakavskom području.

¹²³ Na Susku *kinüöstar*.

ste rōjeni U. Rjeđe je ispadanje afrikata, no i njega ima u ubrzanu govoru: *perū – me skinā zabolila* (= perući), *ce ve – cinīs?* (= već), *ni – se je doyodilo* (= nič, nešto), *mladi – re pītāt* (= mladić griê) VL, *za ī – cā* (= ići) I, i sl. U drugom i u petom primjeru se može raditi i o djelomičnoj (ili punoj) asocijaciji i kontrakciji, u ostala tri primjera toga nema.

Još su zanimljiviji primjeri, u kojima se afrikata ili koji drugi glas (u sibilantskim grupama) nadomješta sa *i*, *j*: *za puōj – cā, sadā cū poi – yaryasāt* VL, *za puōj – na misu* I, *sadā ces puōj misit krūχ* ML, *nđaj* (naći) *za prodāt Ć, jā ĩman puōj na Riku* U, i t. d. Ovo su sve sami infinitivi, no ima i drugih potvrda, koje su važne već po tome, što se susreću i drugdje na čakavskom području, i mogu se naći i u sjeverozapadnih Slavena, a osim toga su vrlo raširene na Susku (gdje su se dosljednije razvile nego na Lošinju). To su potvrde tipa *pokūjstvo* VL, *otāt – su šli* (= otac su š.) Ć, *stējci* N, *su nuōj – su kantāli* (= svu noć) U, i sl., u kojima se *é*, *c* svodi na *i*.

Od pojedinačnih je pojava *kvīlit* (*zakvīlili su pīplīci* VL) isto tako onomatop. izraz kao i polj. *kwilić*, češ. *kvileti* (cviliti); *čestu* Ć, *zapišan* U, *mysīla* ML jesu hiperkorektni oblici (*č*, *š* mj. *c*, *s*), a u *guōl – na gojēj rūki, na gojīh kolēni* I može se pomišljati na redukciju glasa *-l*, do koje i inače dolazi na otočju južno od I (na Silbi, na Premudi, Olibu, Istu). Neobičan je oblik *bādla* (ubola) I, gdje *d* može biti morfološko, a moglo bi biti i ostatak od starine (isp. *povij* ≤ **povid'* ≤ *povēzdb*). U *kūšcer, kūšcer* VL *k* je postalo od *γ* (bez prijelaza u postvelarno *χ*), a prvo *n* u *nuntar* VL pripadalo je prefiksu (*vōn-*).

AKCENAT

Ne ulazeći u opću problematiku o čakavskom akcentu (o čemu je bilo govora u odjeljku o Susku), iznijet ću neke opće principe, na kojima počiva današnja lošinjska akcentuacija. Oni se mogu formulirati ovako:

Lošinjski se akcenat – osim u slučajevima, gdje je to fonološki uvjetovano i gdje se održalo od starine – ne veže ni na mjesto, ni na intonaciju. Crkva svetoga *Petrā* po potrebi može postati crkvom svetoga *Pētra* (a ne kojeg drugog sveca, VL), jednako kao što *dvājset liēt* nekome može biti *puno liēt* (VL), a *od mojih vđlof* može postati *od moji voluōf* (ib.); *ziēci* mogu biti i *ziēci* Ć, *na rozī – na rōzi* I, a *zi z rozī – zi z rozī* N; jednako i *kūrf* može biti *dēbola* U, a *vinīce* može biti *dēbulo* N, i t. d. Dok u *tvesko mi je: kakō j 'vo teskō* ima razlike, koja može imati svoje opravdanje (*tvesko – teskō, tēplo – tēplō*), kao što ga može imati *cū poi – nā pār: sen bila nā pīru* (VL), na Unijama se za 3. lice pl. prez. od *reći* mogu čuti tri oblika: *rēču, rečū i rekū*. Imenica *krāj* imat će u lok. sg. stari " (na *krāji*), no u promijenjenu značenju imat će "

(v zgoriñen krāju, jedno i drugo u VL), a *Mâlen Selî* imat će naglašenu varijantu *Mâlen Sêli*. Svagdje tu treba odvajati normalne oblike (ili one, koji se mogu smatrati kao normalni, a takvi će biti kada samostalno stoje, bez sveze sa susjedstvom i bez utjecaja, koji bi od njega dolazio) od oblika, koji su uvjetovani nečim, što je izvan njih i što izvana na njih utječe. Prof. Belić je to u kastavskom govoru kušao tumačiti rečeničnim akcentom, i u izvjesnoj mjeri je imao pravo, jer je ono, što je aficiralo riječ izvana, s njom činilo rečenicu ili zametak rečenice, no u tom slučaju i takvi akcenti mogu imati vrijednost samo u rečenici (i samo u određenoj rečenici, u rečenici s određenim afektivnim i dr. momentima, a vidjelo se iz onoga, što je dosad rečeno, da takvi momenti mogu biti promjenljivi, i da će tada i akcenat na istom obliku i u istoj rečeničnoj svezi biti drugi).¹²⁴ Na lošinjskom području, kao i uopće na ovom čakavskom području postavlja se, dakle, pred istraživača najprije pitanje o razgraničenju akcenatske funkcije na samostalne jedinice i na jedinice s vezanim akcentom (s akcentom, koji je determiniran izvana i koji kategorijski može biti promjenljiv prema tome, kako se kategorijski mijenjaju elementi, koji ga determiniraju).

Neki su odnosi ipak stalni, i od tih se – ne dirajući u prasl. nasljeđe – mogu navesti ovi:

Novi akut ili ~ ne prelaze na prijedlog: *kel nās, od nāšiχ, za jūdi ali nā teχ, nā γlavu, kēl mene*.

Imenice srednjega roda čuvaju razliku između gen. sg. i nom. – ak. – vok. pl.: *mêsto, mēsta* – pl. *mestuâ N, jîme, jîmena* – pl. *jîmenuâ N*.

U stranim se riječima ~ pretvara u ^: *vâla, vâlica, azîlo, tabêla, kanconêta, furkadêla*. Takav će cirkumfleks biti i u onim našim trosložnim i višesložnim izvedenicama, u kojima je akcenat na prvom ili na trećem slogu: *Jâmina, γolubîнка, kukuñâča, γôđina, sjâbulica, γlâstovica*.

Kod glagola će u ptc. pret. akt. II biti stalan odnos između muškoga roda s jedne strane i ženskoga i srednjega roda s druge strane: kada je muški rod *môγal*, ženski će i srednji biti *môgla, môglo* (ili *môyla, môγlo*); tako će i od *dosêš* ptc. biti *dosêγal – dosêgla*, od *ponêš – ponêsal, ponêšla*. Ili, od *jimît* || *jimêt, sprošît, kantât, stentât* bit će ptc. *jimîl – jimêla, sprošîl – sprošîla*, ali *kantât – kantâla, stentât – stentâla*.

Treće lice prezenta imat će – da se ne zadržavamo kod pridjeva (mlâd – mlâda – mlâdo ~ mlâdi, mlâda ..., sît – sîta – sîto ~ sîti, sîta ..., s duljinom na krajnjem slogu ili bez nje) – i u jednini i u množini, gdje god je to moguće, dugi samoglasnik (i prema tome cirkumfleks ili mlâdi, novi akut): *pomlîs – pomâlzal, pomâlzla – malziê, malzû, letî – je pasâl letûc* (i *letûc*), *me bolî – obadva lâχta me bolû, kantât, uôn kantâ – onî kantâju*. Gdje je krajnji samoglasnik u 3. licu pl. kratak, javljaju se mlâdi (dulji) oblici (kao kod naših kajkavaca i kod njihovih istočnih susjeda, štokavaca u Podravini): *pîšu – pîšeju, zajmû – zajmêju, pâlne*

¹²⁴ Pokazalo se, da to vrijedi i za Novi.

– pāl¹²⁵niju, (zv¹²⁵et) zāmen – zāmeju, lūpit, onī lūpu i lūpiju, i sl. Ovi su oblici osobito karakteristični za sjeverno područje (za SJ i N). Drugdje, na pr. u Č, dovoljna je u IV vrsti i zamjena e || u, da se postigne sličan efekat (*se mōle* || *se mōlu*).

O naknadnim kraćenjima ($\bar{a} > \acute{a} > \grave{a}$ ili $\geq \check{a}$ i sl.) i o drugim (kvantitativnim i akcenatskim) odnosima v. odjeljak o Susku.

OBLICI

Milčetić u svojoj radnji o čakavštini kvarnerskog otočja nije dao nijedne paradigme za lošinjski govor, te se u morfološkom dijelu – kao što se vidjelo – tek tu i tamo (sporadički) osvrće na govor Nerezina, Sv. Jakova (i, općenito, na neka područja južno od ovih mjesta). Prema gradi, kojom raspolazem, lošinjski govor – u prvom redu govor Velikog Lošinja¹²⁵ – nema u promjeni imenica i pridjeva muškoga roda nekih većih udaljavanja od opće (mlađe) norme:

Sg. N. tuōz bāsi covik
 G. tōya bāsoga covika su zviēli čā
 D. dāla sen tomu bāsomu coviku
 A. = G.
 V. bāsi covice, mōf se!
 L. na tuōn bāsomu coviku vīdin mūžu
 I. γriēn z otīn bāsin covikon

Pl. N. ke bāsi su ovī jūdi
 G. čapāla sen od otīz bāsiz jūdi
 D. tīn bāsin jūden sen dāla
 A. vīdin toliki bāsi jūdi
 L. na tolikiz bāsiz jūdi¹²⁶ su dolāmice
 I. γriēn s tolikimi bāsimi jūdi

Otāc (otac) imat će promjenu *otāc* – *ōca* – *ōcu* – *ōca* – *otāc* – *ōcu* – *ōcen*, pl. *ōci* – *ocūōf* – *ocūōn* – *ōci* – *ōci!* – *po nūχovi ōci* – *s nūχovimi ōci* (s promjenom – po potrebi – kratkog akuta na *o* u cirkumfleks).

Genitiv množine od imenica tipa *zubāc*, *kopāc*, *sūdāc* bit će *zubācof*, *kopācūōf*, *sucūōf* (*mī smo nūχ prēbrali za sucūōf* sa gen. pl. za akuz. pl.), od *pri̇jatej* – *pri̇jatejof*, od *brāt*, *dīel*, *cāṙf* – *brātōf*, *pīe* – *dīēlof*, *cāṙvofof*, od *Lošiñān* – *Lošiñānof*, a od *dān* – *dnēvofof* (*više dnēvofof neyo luγāniye*) i *duān* (SJ). Oblik *sīni*, koji se upotrebljava u gen. pl., došao je naslanjanjem na nom. – ak. plurala (*je jimīl pīet sīni* – *sen zvāla sīni*), kao što je do toga dolazilo i kod imenica ženskoga roda (*u nas je pīe* – *crīkve* VL,

¹²⁵ I to oba kraja, i *zgoriñi*, i *zdoñi*.

¹²⁶ U SJ *jūdež*.

trãiset zenè i covïkof VL).¹²⁷ Od *päs*, gen. sg. *fcà*, nom. pl. *fcï* bit ée gen. pl. *fcuôf* (u N također *puâs*).

U nominativu množine velari prelaze u sibilante (*rûox* – *ròzi*, *dûy* – *moïñ dūzi*), dulje množine nema (no zato je *-ov* ≥ *-of* redovna pojava u gen. plurala). U dativu ée iza tvrdih osnova biti *-on*, *-uon* (*sïnon*, *Lošïñûnon*, *sen dâl zerät voluôn*), a akuzativ ée biti jednak nominativu ili genitivu (*bil je prodât zubâci* – *pozdrâfte naši Lošïñûnof*). Lokativ je imao *-x*, no ono se često gubi (*po ñûxovi ôci*, *po sïni*), a u instrumentalu staro *synõmi* daje i *sïnin* i *sïnimi* (*sen bila crikvi z dicûn*, *sïnin*, *sïnimi*).

U jednini vokativ je ili jednak nominativu, ili ima iza palatalnih suglasnika nastavak *-u* (iza velara *-e*, s promjenama, do kojih ispred njega dolazi): *Dûmiću*, *zïecu*, *prïjateju*, *covïce!* U instrumentalu je nastavak *-on* ili *-en*, a u lokativu *-u* ili *-i* (koje je postalo od *ê*). Tu je međutim – nešto više nego u drugim oblicima – došlo do miješanja starih i novih oblika: uz stare lokative jednine *na Sûsci*, *na Sanpièri*, *na pûti*, *v Osõri*, *v Lošïñi* pojavili su se mladi *na Sûsku*, *na Sanpièru*, *na pûtu*, *v Osõru*, *v Lošïñû*, uz stari instrumental *z voluôn* mladi *z volïen*. Rezultat je – kao što se obično događa, kada se dva ili tri oblika nađu u istoj službi – bila naknadna diferencijacija po upotrebi: mladi oblici dobivaju jedno značenje, a stariji dobivaju drugo. Ispor. *bil je na krâji* – ali: *stoji va zgorïnen krâju*, *sen bila na pûti* (*sen vïdila na pûti*), ali *po kon pûtu ées puôc?*,¹²⁸ *z nikin voluôn* – ali: *z jenïn volïen*. Pritom ée se *-u* kao nastavak najprije proširiti među palatalnim osnovama i iza velara, isp. *vãltar* – *va vãltri*, ali *f paržûnû*, *na standãrcu*, *va vuôn testamièntu* (gdje bi možda bilo *-i*, da nema demonstrat. zamjenice), *v dolcû*, *na krïžû* (prema *na Krïžï*, *na Plïèsci*) i *na varžû*, *na tložû*, *na belëyu*, *va f mlekû* (SJ), gdje je moglo *-u* ojačati, da bi se izbjegla promjena velara ispred *i* (*ê*). Prema tome razumljivo je također, zašto je oblik *va f Osõru* (prema starijem *v Osõri*, kako se još drugdje po Lošinju govori) prevladao upravo u Nerezinama, u naselju, koje je Osoru najbliže.

U samom Lošinju (V) govori se i *v Lošïñi* i *v Lošïñû*, samo što drugo danas obično znači otok (*Garcï su bili v Lošïñû*, *pãk su šli éã*, *as nï bilo v Lošïñû vodè*), a prvo naselje (Veliki ili Mali Lošinj, ako se ne upotrebljavaju stariji nazivi *Mãle Selò* i *Velo Selò*). U starim lošinjskim (glag.) notarskim knjigama iz XVI v. i iz početka XVII v. oporuke i dr. isprave obično počinju kolokacijom *v Lošini Seli Velom* (ili *Malom*), tj. lok. sg. *Lošïñi* upotrebljavao se i za otok i za naselje, i tako je bilo jamačno sve dotle, dok se broj naselja na otoku nije povećao, i dok se u nazivu (*Lošïñû*) nije osjetilo dvojtvo: jedno je značilo otok, a drugo je značilo naselje. Tada se jamačno stariji naziv kao običniji stao ograničavati na naselje (iako to ograničavanje ni danas nije provedeno sasvim

¹²⁷ Tako se može shvatiti i *sve dvoje dica*, gdje bi se moglo očekivati i *diciè*.

¹²⁸ Kada sam ispitivao, kada se upotrebljava *na pûti*, a kada *na pûtu*, rekla je jedna žena na Unijama, da za nju *na pûti* znači uopée na nekoj stazi, na nekom putu, a *na pûtu* da znači isto što *vani*.

dosljedno; u glag. knjigama lošinjskih notara našao sam da je na jednom mjestu zabilježeno *v Lošinu Veliku* (g. 1625), no to je u ispravi Šibenčanina Petra Mrakovića, pa je oblik mogao i odatle biti prenesen), a za otok se stao upotrebljavati mlađi (i štokavski) oblik na -u.

Od posebnih oblika vrijedi spomenuti *odì po zvìnà*, gdje je *zvìnà* augmentativ (oznaka za *tovara*, *magarca*), te se -a u njem ne osjeća kao -a u nom. sg. (*živìnà* || *živìnà* || *zvìnà*).¹²⁹

Fluktuacija u lokativu sg. ima i u srednjem rodu, kako pokazuju primjeri *ovdè na mièsti* – *na 'vuõn mièstu*. *Måle Selõ* (M. Lošinj) imat će lok. sg. na -i (*bila sen Målen Selì, jã sen se nařajãl Målen Selì, v Målen Selì*, a kada se razlika između Maloga i Velikoga Sela – M. i V. Lošinja – želi istaknuti, bit će *v Målen Sèli*, a ne *M. Selù* ili *M. Sèlu*), ali će opći oblik, kada se isticanje vrši pomoću demonstrat. zamjenice, moći imati -u: *va tã selù*.

Inače u srednjem rodu se nastavak -u u lok. sg. više raširio nego u muškom rodu, ispor. *po lipon vrìmenu, va 'vuõn řodišcu, va 'vuõn lètu, na darvù, i sl.*

Cijela deklinacija imenice *selõ* glasit će (u VL):

Sg. N. <i>måle selõ</i>	Pl. N. <i>måle selà</i>
G. <i>måloya selà</i>	G. <i>måliř seluõf</i>
D. <i>målen selù</i>	D. <i>målin seluõn</i>
A. <i>måle selõ</i>	A. <i>måle selà</i>
L. <i>målen selì</i>	L. <i>måliř sèliř</i>
I. <i>målin seluõn</i>	I. <i>målimi sèli</i> (i <i>sèli</i>)

I u akuzativu i u nominativu jednine čuje se na kraju pridjeva ispred sibilanata kao slabo, reducirano N (v. dat. i lok. sg.): *zduõvle se vidi Målen Selõ* – *řrièn Målen Selõ*. Pored *seluõf* govori se (u gen. pl.) također *sièl, sièl*, od *lèto* će gen. pl. biti *lìet, l'et*, od *mièsto* – *mièst* i *mièst*, od *godišće* – *gõdiř*, a od *kilõ*, gdje nije bilo mogućnosti vokalskih alternacija, stvoren je za gen. pl. oblik *kili* (*låtili smo syla zubãcof o – p'ie – kili*).

Kod imenica *ženskoga* roda gen. sg. ima nastavak -e, koji je Milčetić čuo i u Cresu (Tentor ima holje, i točnije, -i: *ženì, pa i kùci, duši, crèšni*, a u dat. -e),¹³⁰ a u instrumentalu -u, koje je u Cresu dugo, a na Lošinju i na susjednim otocima obično kratko (*z mojù zenù, mrìžu, sekãrvu, mäterju*). U dativu i u lokativu jednine sjeverniji dio otoka (Nerezine, Sv. Jakov) ima (cresko) -e, dok južniji ima -i (ispor. za sjever *krelõ na balřè, va f-cùrice, mo'e ženè, řcerè, na rýbe, va f rýbe, va f ov'e karvè* N, *crièkve, po rukè* SJ). U množini uz obične oblike (s morfološkim kraćenjem i s fonetskim duljenjima u genitivu) ugl. nema udaljivanja od prosječnog (mlađeg, čakavsko-starostokavskog) sistema.

¹²⁹ Ispor. *mũlyna* i *sl.* na Susku, a za stilsko nijansiranje ispor. također *t'õ su řõzi od mojř vðlof i deskùrimo od rðyof od mojì voluõf*, gdje je u prvom slučaju naglašena zamjenica, a u drugom riječ, koja je njome označena.

¹³⁰ *Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)*, AfslPh. 30 (1909), str. 170,

Sg. N. *mojã zenã*
 G. *mojè zenè*
 D. *mojèj zenì*
 A. *mojü zenü*
 V. *mojã zëno*
 L. *mojèj zenì*
 I. *z mojü zenü*

Pl. N. *tëe zenè*
 G. *tìχ z'en*
 D. *tìn zenân*
 A. *tëe zenè*
 V. *tëe zenè*
 L. *tìχ zenüχ*
 I. *s tìmi zenâmi*

Sg. N. *nejã mât*
 G. *nejè mâtère*
 D. *nejèj mâtèri*
 A. *nejü mäter*
 L. *nejèj mâtèri*
 I. *nejü mäterju*

Pl. N. *mâtère*
 G. *mat'èr*
 D. *materân*
 A. *mâtère*
 L. *mäterax*
 I. *mäterami*¹³¹

Od *dîtè* instr. množine može biti dvojak: *dïcu* i *dicûn* (drugi će oblik biti naglašen: *sen* bila críkvi z *dïcu* ~ *sen* bila críkvi z *dicûn*). Genitiv će biti *diciè*. Za druge oblike ispor. *tuô su reŷãli ot nûχove sekârve, su šli z nûχovimi sekârvami, ruôχ ot krâve, pomlis kozü, bilo je pûno cãrvo – f crîšnax, crîšna* – gen. pl. *crîšanî, mriža – mriš, s pïet brãce*. Rijetki su slučajevi, da se nom. pl. uzimlje u službi genitiva: je *stentãlo dvãjset, trãjset zenè i covïkof*. Jedino u Malom Lošinj u dolazi do zamjenjivanja lokativa i akuzativa: *spðala sen va jenü konöbu, smo môyle bit γõri f kãmaru* (tako i za muški rod: *sen hodila va Vèlon Selü*, dok će za srednji rod biti obrnuto, akuzativ za lokativ: *uôn je na dobrö mièsto*, i lokativ za akuzativ: *74 sen finila, γrîên sadã na pïeton γodîšcu*).

Kod z a m j e n i c a također nema nekih krupnijih razlika, osim što je -*õ* u demonstrativnim zamjenicama, koje je još prije XIV v. prelazilo u -*a*, dalo -*ã*, *uã* sa sekundarnim -*χ* na kraju (koje se razvilo prema velarnom, spirantskom -*γ*- u genitivu – akuzativu): *tuãχ – tõγa – tõmu – tõγa – tuôn – z otîn*, pl. *otî – od otîχ – tîn – otîχ – otîχ – z otîmi*,¹³² ili u ženskom rodu: *tã – tê – tuôj – tû – z otû* ..., ili *uôn: onoyã – onomü – onîn, na onömu covïku*, i t. d.

Lične zamjenice mijenjaju se ovako:

N. *jã*
 G. *menè*
 D. *menì, mi*
 A. *mêne, me*
 L. *na menì*
 I. *z mãnu*

N. *ti*
 G. *tebè*
 D. *tebì, ti*
 A. *têbe, te*
 L. *na tebì*
 I. *s tõbu*

Tako je i s oblicima za množinu, gdje je genitiv kratak (*nãs, vãs*), a dativ po potrebi dug ili kratak (*nân, vãn – nan, van*)); ostali se oblici ne odvajaju od uobičajene norme (*nami, vami* za instr., i t. d.).

¹³¹ E se kadšto reducira (a kadšto može i sasvim izostati).

¹³² Prema tome i *ovãχ, ovããχ, onãχ, onããχ*.

Posvojne zamjenice za treće lice razvile su se prema genitivu ličnih zamjenica za treće lice tako, da se obliku za muški (i srednji) rod dodavalo *-ov, -ova, -ovo* (*ńégöf – ńégöva – ńégövo*, odn. *ńeγöf – ńeγöva – ńeγövo*), a obliku za ženski rod *-i, -â, -ē: ńeji, ńeja, ńeje* (koje se dalje deklinira: *ńeja – ńeje – nejēj – nejü – ńejej – z ńeju i z ńejü*, pl. *ńeje – ńeñi i ńiñ – ńeñn* i t. d. i prema tome također *oviej, oniej zenī, māteri*, i t. d.). Od *onā* bit će gen. jednine *ńie* (zbog dugoga *e*, v. *ne i – kel ńe = ne* idi kod nje, t. j. k njoj I). Uz glagole na taj način dolazi do zamjenjivanja demonstrativnih i ličnih oblika, pa će prema *onī malzū* (m.) ženski (i srednji) rod glasiti *onje malzū*, prema *onī predū – onje priedū, onī su prēli – onje su prēle* (ispor. i u sr. rodu *ovje dicā, onje selū*). Ovo ide tako daleko, da se razlikovanje *-i* (m.) i *-je* (f., n.) prenosi i na lične zamjenice za prvo lice množine (*vī đcete* ili *vī ste pāsli* prema *vje ocete, vje ste pāsle*).

Upitna zamjenica *ce* (što) mijenja se: *ce – cesū – cemū – cē – o cīen – s cīn*. Upitno-posvojna zamjenica *čiyöf – čiyova – čiyovo* zamjenjuje se na jugu odnosnim oblicima zamjenice *ki, ka, ko* (*čiyof – koyā, na pr. čiyova – i to kūća? – koyā – i to kūća?*).

Od ostalih zamjenica i zamjeničkih oblika treba spomenuti *svūs* (= sav, vas), *nč* (u N *nč*), palatalno *-ej* (dat. - lok. sg.) *u mojej (zenī)*, zatim *ceγöt* (*nešto: ceγöt je morālo bit*) i *seyūtra, siyoda, siyodni* (jutros, ove godine, ovogodišnji, sa zamjenicom *sb* kao u *sinoć, nočas, večeras, danas*).

Kod pridjeva se, iako se u nom. jednine dobro razlikuju nominalni i pronominalni oblici (*mlât – mlâda – mlâdo ~ mlâdi – mlâda – mlâdo, sīt – sīta – sīto ~ sīti – sīta i sītā – sīto i sītō*), u kosim padežima upotrebljavaju samo složeni oblici, a od nesloženih su nešto običniji tek lokativi (na pr. s prijedlogom *po*: *po nāšu, po karvuāsku, po stuāru* i sl.).

U komparativu uz promjene, koje su spomenute u razdjelu o glasovima (da *l* prelazi u *j*, ili da nema epenteze, kao što je na jugu u primjerima tipa *bāsi – bāsji, lāχko – lāyje, lip – liŋci*), ispor. *dūγ – dāji i stāri – starēji* (prema *cārni – carnji*).

Deklinacija brojeva je već sasvim pojednostavljena: uz potvrde tipa *onī dvā ~ od ńiñ dvīñ* (i za *m.* i za *f.*) *~ ńin dvin* javljaju se i konstrukcije tipa *svīñ dvā popā*. Ispor. *s pīet brāce – s pīet brāti; jedān je jimī trī γodišća, drūyi tri mīseci kastīya, kāmence o – cetyre barīla; dvašet i pīet kuncuōf, kakuōs* i t. d.

Kod glagola razlike također nisu znatne, ako se uzmu u obzir glasovne promjene, do kojih je na ovom području došlo.

U infinitivu se izostavlja krajnje *-i*, ispred *-st(i)* se vokal produljuje, a krajnje *-t* se u takvoj grupi (*-st*) reducira, pa može i sasvim otpasti: *pozerāt, rācit, oblīc, slīc, stāt, uzāt, dālbat, kopāt, klās(t), pās(t) – pasēn i pās(t) – padēn, jimīt, tarpīt, kvilit, pōcat i pocāt, pocāt, rēc, zvīet* (uzeti), *mlīs(t), rīes(t)* i t. d.

U prezentu su razlike (na pr. u VL) u prvom redu akcenatske i kvantitativne. Do krupnije morfološke razlike dolazi samo u 3. licu množine, gdje i u glagola V vrste preteže nastavak *-u*. Krajnji samoglasnik u 3. licu jednine i množine (iza kojega je nekoć stajalo *-t̃ō*), ako je naglašen, bit će dug.

Evo nekoliko primjera.

<i>krās(t)</i>	<i>kradēn</i> <i>kradēs</i> <i>kradiē</i> <i>krademō</i> <i>kradetē</i> <i>kradū</i>	<i>prāt</i>	<i>perēn</i> <i>perēs</i> <i>periē</i> <i>peremō</i> <i>peretē</i> <i>perū</i>	<i>umrīt</i>	<i>umrēn</i> <i>umrēs</i> <i>umriē</i> <i>umremō</i> <i>umretē</i> <i>umrū</i>
<i>zvīet</i>	<i>vāzmen</i> <i>vāzmes</i> <i>vāzme</i> <i>vāzmemo</i> <i>vāzmete</i> <i>vāzmu</i>	<i>mōc</i>	<i>mōren</i> <i>mōres</i> <i>mōre</i> <i>mōremo</i> <i>mōrete</i> <i>mōru</i>	<i>oblīc</i>	<i>obalcēn</i> <i>obalcēs</i> <i>obalciē</i> <i>obalcemō</i> <i>obalcetē</i> <i>obalcū</i>
<i>pomlis(t)</i>	<i>pomalzēn</i> <i>pomalzēs</i> <i>pomalziē</i> <i>pomalzemō</i> <i>pomalzetē</i> <i>pomalzū</i>	<i>palzīt</i>	<i>palzīn</i> <i>palzīs</i> <i>palzi</i> <i>palzimō</i> <i>palzitē</i> <i>palzū</i>	<i>pocāt</i>	<i>pocnēn</i> <i>pocnēs</i> <i>pocniē</i> <i>pocnemō</i> <i>pocnetē</i> <i>pocnū</i>
<i>nošīt</i>	<i>nōsin</i> <i>nōsis</i> <i>nōsi</i> <i>nōsimo</i> <i>nōsite</i> <i>nōsu</i>	<i>bolīt</i>	<i>bolīn</i> <i>bolīs</i> <i>boli</i> <i>bolimō</i> <i>bolitē</i> <i>bolū</i>	<i>uzāt</i>	<i>uzān</i> <i>uzās</i> <i>uzā</i> <i>uzāmo</i> <i>uzāte</i> <i>uzāju</i>
<i>ĵimūt</i>	<i>ĵīman</i> <i>ĵīmas</i> <i>ĵīma</i> <i>ĵīmamo</i> <i>ĵimate</i> <i>ĵīmajū</i>	<i>kantāt</i>	<i>kantān</i> <i>kantās</i> <i>kantā</i> <i>kantāmo</i> <i>kantāte</i> <i>kantāju</i>	<i>poznīvāt</i>	<i>poznīvan</i> <i>poznīvas</i> <i>poznīva</i> <i>poznīvamo</i> <i>poznīvate</i> <i>poznīvaju</i>
<i>rīes(t)</i>	<i>restīen</i> <i>restīes</i> <i>restīe</i> <i>restemō</i> <i>restetē</i> <i>riestū</i>	<i>dāt</i>	<i>dān</i> <i>dās</i> <i>dā</i> <i>dāmō</i> <i>dāstē</i> <i>dādū</i>	<i>ĵīs(t)</i>	<i>ĵīn</i> <i>ĵīs</i> <i>ĵī</i> <i>ĵīmō</i> <i>ĵīstē</i> <i>ĵidū</i>

I ovdje iz ekspresivnih razloga može doći do duljenja i do diftongizacije sufikslnih vokala (*kadã já umr'ën ... kadã vī umr'ëte ...*, ispor. *γriêñ - γriês - γriê - γriemö - γrestê - γredû i γriêdu*, s enklit. *ren - res - re - remö - restê - redû*; glag. *r'ëst* s oblicima *rest'ën - rest'ës* po sebi predstavlja kompromis).

S obzirom na nastavke u 3. licu množine lošinjsko područje nije jedinstveno: jug je (s Unijama) i na V vrstu proširio nastavak *-u*, u Čunskom se može čuti i *se môle* i *se môlu*, a dalje na sjeveru – u Sv. Jakovu i u Nerezinama – upotrebljavaju se – kao što je rečeno – uz kraće oblike i dulji (*zãmu* i *zãmeju*, *zajmû* i *zajmëju* N, *pīšu* i *pīšeju*, *lûpu* i *lûpiju*, *onî pãlne* i *onî pãlniju*, pa, štoviše, i *obalkû* i *obalčûju* SJ). Pritom dulji oblici imaju ekspresivnije značenje (ili znače iterativ, ili sl.).

Imperativ ima stare oblike (*-i* ostaje samo u naglašenom slogu):

<i>parnës!</i>	<i>kõpaj!</i>	<i>mõf se!</i>	<i>mlâtì!</i>
<i>parnësmo!</i>	<i>kõpajmo!</i>	<i>mõfmo se!</i>	<i>mlâtìmo!</i>
<i>parnëste!</i>	<i>kõpajte!</i>	<i>mõfte se!</i>	<i>mlâtìte!</i>

Zabrana *nemoj, nemojte* izriče se imp. *ne bûdi, ne bû-te* (ne bud-te) i ptc. pret. akt. II (*ne bûdi pîl, ne bû-te pîli*).

<i>vazmî!</i>	<i>zvarnî se!</i>	<i>riestî!</i>	i <i>restî</i> (bãrzo)
<i>vazmîmo!</i>	<i>zvarnîmo se!</i>	<i>riestîmo!</i>	<i>restîmo!</i>
<i>vazmîte!</i>	<i>zvarnîte se!</i>	<i>riestîte!</i>	<i>restîte!</i>

Futur se tvori kao i kod štokavaca pomoću infinitiva i enklitičkih oblika pomoćnoga glagola *otî* (*ću - ćes - će, ćemo - ćete - te*).

Aorist i imperfekt se u posljednje vrijeme sve više gube, pa se češće čuju samo u postarijih ljudi. Razlikuju se samo u jednini: u množini se i za aorist upotrebljavaju nastavci imperfekta, tako da se razlikovanje između jednih i drugih oblika u tom dijelu svodi na oblik glagolske radnje. Naš je imperfekt pritom – kao i drugdje na čakavskom području – razvio neke inovacije: u prvom licu množine primio je na kraju *-o*, a za drugo lice množine stvorio je novi nastavak (*-çote*), koji je načinjen prema nastavku za prvo lice mn.

<i>aor. kupîç</i>	<i>kupîçomo</i>
<i>kupî</i>	<i>kupîçote</i>
<i>kupî</i>	<i>kupîçu</i>

U Velom i u Malom Lošinju i na Iloviku se za *imperfekt* mogu čuti ovakvi oblici (dalje na sjever impf. se ne upotrebljava):

<i>uzãç</i>	<i>uzãçomo</i>
<i>uzãs</i>	<i>uzãçote</i>
<i>uzãse</i>	<i>uzãçu</i>

Značajno je, da u jednini za imperfekt sva tri mjesta imaju samo oblike za prvo i za treće lice sg.: u drugom licu je zbog velike sličnosti s prezentom nastupila redukcija krajnjega vokala, tako da se ovaj oblik na pr. u VL zaista izjednačio s drugim licem sg. prezenta, a na Iloviku

za nj upotrebljavaju perfekt (*si uzâl*). U množini se na Iloviku, osim toga, umjesto *uzâçomo* – *uzâçote* – *uzâçu* upotrebljavaju kraći oblici *uzâçmo* – *uzâçte* – (*uzâçu*).

Aorist ili imperfekt od pomoćnog glagola *biti* (byti, esse) se ne upotrebljavaju, pa prema tome ne će biti ni pluskvamperfekta, koji bi se tvorio ovim oblicima (za izricanje radnje, koja se vršila prije neke druge prošle radnje, preostaje samo udvojeni perfekt: *jã sen bila riêkla ... sen bila povîdila*).

Particip prezenta akt. upotrebljava se dosta rijetko. Ipak, uspjelo je zabilježiti *dãlbajuç, letuç, peruç, ma buduç mu je riêkla ni sãl nikamor VL, sen sãl ševeriêç I, na spiêç je çovoril SJ, malçiêç N*. Kao što se vidi, svagdje je tu ptc. upotrebljen u priloškoj službi.

Od ostalih participa ptc. prez. pas. i ptc. pret. akt. I, čini se, na tom području više nema. Ptc. pret. akt. II saçuvao je normalan oblik (tek s ponekim redukcijama na kraju), a tako je i kod ptc. pret. pas. (samo što je ovaj slobodniji, pa se kadšto tvori i od prezentske osnove): *rõba mi je operêna, tveç je skõpan, zvãrnut, korÿto je zdãlbano, uõn je ùmar, onã je umãrla (onê su umãrle), sen zviêl, smo zviêle, sen rêkal, smo riêkle, ona je obãlçena, svãlçena (N), parnÿes(t) – je parnÿesal, je parniêsla, i t. d.*

Prema tome, kao što se vidi, i perfekt ima redovne (obične) oblike (s pom. oblicima *sen – si – je, – smo – ste – su*): *sen zdãlbala mãlo patãt, jã sen mõçal – sen mõçla, sen imil – sen imila, sen imêla, sen se obãkkal – sen se obãkkla, ali: zãjal – zãjala, ukrãl – ukrãla, otkopãl – otkopãla, i t. d.*

Napokon, takav će biti i *kondicional*:

<i>jã bin se svãkkal</i>	<i>mï bimo se obãkli</i>
<i>tï bi se svãkkla</i>	<i>vï biste se obãkli</i>
<i>uõn bi se obãkkal</i>	<i>onï bi se prebãkli</i>

Na Iloviku se međutim već govore oblici naçinjeni prema aoristu: *bÿç – by – by, bÿçmo – bÿçte – bÿçu* (dakle nalik na sistem, koji je prevladao kod štokavaca).

U drugom morfološkome dijelu, u TVORBI RIJEÇI, ističu se među sufixima deminutivno *-içol/-içe*, augmentativno *-ina* i neki drugi završeci. Deminutivno *-içol* govori se na pr. na Iloviku i na Unijama, dok se na Lošinju više govori *-içe* (*rÿliçol, klufçiçol, jajiçol – rÿliçe, jajiçe, VL, deçiçe, kumbiniçe, moãle ustÿça, N, vajaliçe, rakniçe* ib. i sl.).

Augmentativno *-ina* se u kosim padežima mijenja prema osnovnoj rijeçi: ako je ona muškoga ili srednjega roda, imat ćemo normalnu promjenu prema *o*-osnovama m. ili sr. roda, a ako je osnovna rijeç ženskoga roda, promjena će biti prema *a*-osnovama ženskoga roda,¹³³ ispor. *van artina SJ*, ili – u N – *ze šçapinon, z darvinon*, ali: *zi s tarstinu, zi z žukvinu* (ispor. i *m^uõçina, m^uõçniña I* za mozak, pl. moždani).

¹³³ Ako se oblik na *-ina* ne uzimlje kao indeclinabile (jer i to biva), ili ako se – a to rjeđe biva – uzima kao *f*. (bez obzira na osnovnu rijeç).

Od ostalih oblika ispor. *tarnò* (VL, trn), *trubìlo*, *bavìlo* I, *sìtra*, *svatija*, *pastròce* N, ili kod pridjeva *plít(f)*, *pál(n)* N, *navâxan*, *puñâxan*, *naycâta*, *yołcât* I, izvedenice *Jivâna*, *Antôna*, *Mihôja* (VL, Ivanje, Antunovo, Miholje), kod deklinacije vlastitih imena proširivanje osnove sa -v-: *Mate*, *Frane* – gen. *Mateva*, *Franeva* – dat. *Matevu*, *Franevu* (na pr. na I, ali od *Tito* bit će gen. *Tita*, dat. *Titu*), zatim stari instrumental pretii *čîenu* (VL, N), ili – malo neobično – *děj mi tuôx âkarle* (VL, gdje je *âkarle* indeklinabilno, a ipak se uzimlje, kao da je riječ muškoga roda).

Za SINTAKSU lošinjskoga govora, vrijedno je sasvim ukratko, navesti ove primjere:

Nevêsta, ne stâla se z miêsta, a kadè bi sêla, da libricu naprêla. Ondâ je ya (tj. tovara) *viezâl za jendò stablò i šal je êâ pud – Unîj.*

Ot pasânôya vazmâ ki yriê. Zduôvle se vidi Mâlen Selò. Prija su pôcali znîmat mâsline za stâvit târsje, a sadâ stâvjaju buhâc. uÔn stentâ kakò prâvi junâk.

Mojû brâcu nî vòja stentât v zemjî. Zvarhu nâs (tj. protiv nas) *je to bilo ucîнено. Dîtê jîde na râkovicu* (I). *Čes prît u menè. Jâ mîslin, da je 'no* (tj. Susak) *buôx za despèt vâryal undêka* (na 'nu skořinu) VL. *Uzdâše bit takò na pârve yodišće* ML. *uÔn yriê x mlòade palit* (morizât) N. *Detê potêže se, valčè se po yuzîce, po rukâx, po kolênez po tloxû* (ib).

Jâ ren Nerezîne. Nisèn bila likâru U. *Bila sen živinân* (ib). *Duâl sen decuân.*

(Pit) kafè zi z mlekuôn SJ. *Neč plâva va f mlekû. Vargû na yuvnû ze s čîepi.*

Tuò je Sêrju sestrâ. VL. Va 'vuôn testamiêntu je pûšćeno bokûn zemjè za mojû sestrû.

Ne bûdi zabîl, če sen ti rêkal (N).

Kedè van je ženâ? – Kedè su van ženâ? (N).

Mi uzvâzomo puoj – f kampânu po brînce ol dârf, opur prâšâca. Êko vîte, ki zaîk je uzvâl prija bit, ma stêso je zaîk karvuâski (ML).

U kongruenciji imenica i pridjeva srednji rod u pluralu ima oblike *moje darvâ*, *lîpe vrâmenâ* VL, *moje muôžniña* I, *stôare vremenûa* SJ. Inače, predikativ se (ako je particip) u m. rodu obično slaže sa subjektom, no za ž. i sr. rod ima razlike (v. *naše mâtere su nas ucÿli* VL).

Neobičan je završetak u množini za *naše pravo*, koji sam u VL zabilježio u obliku *naše pravi* (što bi moglo biti prema tal. *diritti*).

U rječniku (u LEKSIKU) je dosta razlike između juga (VL, ML, I, Č, U) i sjevera (SJ, N), pa i između pojedinih mjesta na otoku i spom. dvaju otočića. Susačke *lâzi* (kolač, t. galani) zovu na pr. na Iloviku *xruštulîni*, na Unijama *bužije*, u Nerezinama *xrâstulî*. Susački *sliVICI* bit će na Iloviku i na Unijama *suzîni*, a u Nerezinama *žûboriçi*. *Mâçiç* na Susku *rovîe*, na Iloviku samo *ûârçe*. Ribu *ylâf* na Iloviku zovu *bobîc*. Jug ima *kolačîc*, *anjelîca* i *mocÿru*, sjever – *pârsten*, *vêricu*, *bâlicu* (u oku) i *gromâçu*. Grožđe, koje na Susku zovu *trojîšćina* (pa bi se moglo mi-

sliti, da ima nešto zajedničko s Trojstvom), zovu u Nerezinama *trovišćina* (što podsjeća na *trávà*, na travu, ili na glagol *trovati*), a na Iloviku *trovišćina*, što je opet bliže Trogiru, odakle je ova vrst grožđa mogla biti prenesena u ove krajeve (i Haračić u svojem *Prilogu* među *crnim ili rusim* vrstama grožđa na petom mjestu navodi *trogišće*, s naznakom, da je »iz Trogira«).

TEKSTOVI

Od Ostromana

To i bilo na miljâr osan stuo i devedesiet i siês, na dvâ ayûsta. Tuoχ (Otâvij Ôstroman) je imil prijateľof. Oni su se pokûpili i slî su se napit v ostarîju. I kadâ su prisli vãn z ostarîje, su zakantâli pîsmu ot Krvatice vîle. I jõnda, kadâ su zakantâli, dvî strâze su pred nîmi prisle, i kadâ su prisli kel nîχ, su poznâli nêga, Ôstromana, as je bil poznân od nîχ po kantânu. Ontrât su γa sũbito zvâli, neka γriê kel nîχ, i ondâ su se pričali spriemât, da te γa viezât, a uõn se nî dâl viezât, as nî imil uzrõka, da γa viezu. Oni ontrât su γa pöcali lûpat pod nõye, pot koliêno, a uõn jîχ mõli, nekâ γa pûstu. A oni ne hâju, nâpret su γa lupâli doklê su γa ubili, a kadâ su γa ubili, ondâ su γa zvâkli va nîχovu kaziêrmu. Su γa poliêyli na tlõχ mârtovoja. Põsli su slî po likâra, a likâr je prisal, sũbito je vidil, da je mârtovi, ma ni otîl niš rêc. Põsli, kadâ i pasâlo mâlo vrîmena, ondrât je rêkal, of covik je mârtovi.

Nîydar Lošín nî vidil vêci funerâl.

A pâχ tuoχ dãn je bila velika stvâr, kadâ su zatvorili strâze, svîχ dvîχ. Su vikâli sveγâ za nîmi.

Strâze su ucinîli svuõj kastîχ (jedân je imi trî γodišća, a druγi se ne znâ, koliko), i su iχ zviêli cã z Lošínâ.

(Veliki Lošinj, žena 69 god.)

Tovâr

Jedân covik je bil parzûnũ, as je krâl darvâ i nosil je jê s tovâron. I ontrât su γa klâli f parzûn, nêγa i tovâra. A kadâ je prisal vãn ot parzûnâ, tako jûdi su mu se ruyâli, i kadâ je niki γovoril, da je bil parzûnũ, uõn mu je rêkal: Jêbêni tovâre, tovâre, ti si γârji od mojêγa tovâra, as parzûn je uciûen za jûdi, a muõj tovâr je bil parzûnũ, a tí nê. Tãko si jûji od mojêγa tovâra!

Garci

Muõj pokõjn – otã kadâ je naviyâl, tãko je bil z Gãrci. I takõ 'nî su mu riêkli, da ce mu dat libar neka znâ kadê su ovdê søldi zakõpani zât Sviêtoγa Mikûle na varšîcu od Bulbîna drîto na pûti. Da je jenâ vêla skrilyna i soto da su søldi. A muõj otã nî otîl niš, ni libar, ni znât za søldi.

(Veliki Lošinj, žena 75 god.)

Gviera

Kadã su pòcali bombardät, onträt jã sen ÷odila va Vèlon Selü i spoála sen va jenü konòbu. A kadã su ÷odili aropláni, onträt smo uzãli vãn utëc, ac nas je bilo stròaz, pa smo bižali f kampãnu pod muásline, pol stüpi. A kadã su uzãli puòj – cã, onträt smo tornãli f konòbu, a – smo môyle bit yòri f kãmaru, mã kakò nan je bilo stròaz, smo stòale i spòale f konòbu, kadè su letýli mýsi.

(Mali Lošinj, žena 74 god.)

Ot stãre

Pitaju stãru: Kã ste ròjeni? A ta stãra yovòri: Pitajte popã! Ondãr ju pitaju: Ki brúoj jimate na küci? – A onã odyovãra: Nímamo ni bròda!

Tovãr

Jivãn Bravarüf šãl je va Ìstriju z Ribarsku zãdruyu da ce uòn nãc jenoyã tovãra. Pã je ya nãšal i plãtil ya je, i ondã kã-je jimil ya parniës, nisü mu ya dãli ukarcät. Ondã je ya viezãl za jenò stablò i šãl je cã puð – Unij zìet jòš šòldof. Šãl je nãse za ya zìet, a stãvøl ya je na slãbi kònòp, I kãt se je tornãl, ni nãšal niš. Prišal je dõma pres tovãra.

(Unije, žena 33 god.)

Štorija na hloadu

Tõni je bil f kampãni, kopuãl je i vïdil je pãrvoya aroplãna i çapuãl se je za smòkvu i ta stòari sòan je rëkal: Nekã me uòv-vrãž ne zamè yuorjè! I za smuòkvu se je viezuãl.

(Çunski, žena 52 god.)

Ribovaé

Jã sen se fçiera stoãl na pìet ùri. Šãl sen nã more mïslec da çu puòc na uligne. Invèce nis šãl na uligne nêyor sen ziël aróvãš, natoril sen yirice i lãtil sen jÿ puòl košica. Ondã sen šãl s kajicën na sèku van artina. Pòcel je pužãt burin i têsko sen se zvozil do sêke. Ondã sen kalòal jedan kãmik na konòpçic i survuãl sen se. Naješkuãl sen tũnu i kalòal va v mõre za lãtit koyayòt kañã, ma büra je svè više pužãla i zmèštila me je ot požiciuòna takò da sen morãl dvynut kãmik gòre na kaic i jedvã sen prišãl vòzeç va f pòrat, a niš nisèn lãtil.

(Sv. Jakov, muškarac 62 god.)

Harvuaska skula v Nerezinah

Na mijuãr osan stuò devedesiët i šiestoya lëta mi smo prišli kol sküle za pošnet ÷odit na skülu çarvuãsku, kòa još dõndã ni bila redovita sküla. I ondãšna autoritüãt ni nan utëla dät skülu, aš su se škuževãli, da za çarvuãsku dëcu ni sküle v Nerezinaž. I jondã se je razjidil muoj otãc i skoçil je va f skülu i zi s kolëni je otvoril vrüãta ot šãle va f ki je jimëla bit nuãñ sküla. I pod ñeyòvu difiëžu i na ñeyòvu rešponšabiltüãt smo šli vnûtar. A uòn je zãto bil kaštiyuãñ jedãn duãñ paržunã.

(Nerezine, muškarac 65 god.)